

इसिलिम

इसिलिम
ISILIM

(अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका)

(Half Yearly Dumeo Language Magazine)

२०७४ थो (वर्ष) १८ खीस्सी (अंक) १७ येले थो ५०७७ धीरीयान्तो (उमौली) May 2017

दुकिराफ पांचौ राष्ट्रिय महाधिवेशन विशेषाङ्क

हार्दिक श्रदान्जली

जन्म : १९८७/१०/७

मृत्यु : २०७३/७/१४

स्व. मनिशोभा हदी दुमीराई

हामी ममतामयी मामा/छात्रु/पिपि मनिशोभा हदी दुमीराईको असामयिक निधन भएकोमा दिवंगत आत्माको चिर शान्तीको कामना गर्दै हार्दिक श्रदान्जली अर्पण गर्दछौं । साथै यस दुखद् घडिमा हामीलाई साथ दिनुहुने इष्टमित्र, नरनाता तथा शुभचिन्तक प्रति आभार प्रकट गर्दै मुतात्माको चिर शान्तीको लागि सुप्तुलु, युडखुलु, साखेल, नागिलेमसँग प्रार्थना गर्दछौं ।

लन्वुप्पु/देल्लेमूल (छोरा बुहारीहरु)

जेठा. पर्ज बहदुर दुमीराई/धनकुमारी कोयी राई
माईला. दान बहदुर दुमीराई/जयन्ति कोयी राई
साईला. जगत बहदुर दुमीराई/मलाशोभा दुमीराई
कान्छा. मुगाधन दुमीराई/जयकला दुमीराई

चाचुमेमूल/मवचुमूल (नातिनी ज्वाईहरु)

बिना कोयी राई/दिपेश थुलुड राई
बन्दना कोयी राई/पर्वत गुरुड
रेखा दुमीराई/यज्ञ मगर

मिस्मुचुमूल/मवचुमूल (छोरी जुवाई)

नैना कला दुमीराई/गम बहदुर कोयी राई
अनिता दुमीराई/प्रकाश नाखिरिड राई
सुमित्रा दुमीराई

चाचुमूल/चाचुमेमूल (नाती/नातिनीहरु)

विशाल दुमीराई. मन कुमार दुमीराई. टिया दुमीराई. श्रीजु दुमीराई. सन्जिव दुमीराई. बिजेश दुमीराई.
मिया दुमीराई. प्रतीक्षा दुमीराई. अनिल दुमीराई. बिलप नाखिरिड राई. साहिल नाखिरिड राई. रिया दुमीराई.
बिबश दुमीराई. रिमका दुमीराई. चादनी कोयी राई. प्रिया दुमीराई. टिल कोयी राई. ईशा दुमीराई
शुष्ठी दुमीराई अविशा नाखिरिड राई
कियोमी (पनातिनी) लिन गुरुड

इसीलीम ISILIM

अर्धवार्षिक दुमी राई भाषिक पत्रिका

वर्ष १८ अंक १७ २०७४
जि.प्र.का. दर्ता नं. ४५/०५६, काठमाण्डौ

संरक्षक :

क्या. श्री नैन बहादुर दुमी राई (MM²)

सल्लाहकार :

सह-प्रा. चतुरभक्त दुमी राई
पूर्व सांसद श्री टंक दुमी राई
समाजसेवी श्री राम बहादुर दुमी राई
क्या. श्री पर्ज बहादुर दुमी राई

प्रधान सम्पादक :

डा. नेत्रमणि दुमी राई

सम्पादक :

तेजमाया दुमी राई
किर्ती कुमार दुमी राई

प्रकाशक :

दुमी किरात राई फन्सीकीम

मुद्रण :

पाथीभरा अफसेट प्रेस
बागबजार, काठमाण्डौ
मो. ९८४९६४९६४४

कम्प्युटर/डिजाइनर :

दिपक श्रेष्ठ

पत्राचार ठेगाना

इसीलीम दुमी भाषिक पत्रिका
पो. ब. नं. २०२११, काठमाण्डौ
फोन नं. ०१-४९१५०७२

ईमेल ठेगाना: kirti.dumeerai@gmail.com

मूल्य

ने. रु. १००/-, भार. १००/-, H.K. \$ 20, सिंगापुर/हवाई \$ 5,
U.K. 2, US \$ 3

विषयसूची

क्र.स.	शीर्षक ... लेखक	पृष्ठ
१.	संस्था निर्माण : दुमी किरात चतुरभक्त दुमी राई	१
२.	सुम्निमा र पारुहाड रत्नमाया साम्पाड दुमी राई	३३
३.	दुकिराफ अध्यक्षसँग भेटवार्ता सम्पादक	३४
४.	मारुनी नाँच.... बलराम सरचु दुमी राई	३७
५.	भाषाशास्त्री डा. नेत्रमणि भेटवार्ता सम्पादक	३८
६.	म अन्योलमा छु हिरामणि दुमी राई	५०
७.	दुमी मुरह (बस्मी) एक परिचय.... तेजमाया राई	५१
८.	मेरो कथा.....सन्तोष दुमी राई	६०
९.	माखीपा, गान्या, : एक परिचय .. कीर्ति कुमार दुमी राई	६२
१०.	A Novice "Dumi"..... Mahesh Dumi Rai	७१
११.	भाषा, धर्म, संस्कारभवन निर्माण ... सम्पादक	७३
१२.	बाहिड समुदायभित्रको विवाह संस्कार.... रेनुका बाहिड	७६
१३.	नेपाली खेलकुदमा किरातीहरुको योगदान..... महेन्द्र राई	७८
१४.	त्यो एकलोपन रुकू दूमी राई	८१
१५.	साल्पातिर बरालिंदा..... हीमा राई	८२
१६.	दुमी किरात राई फन्सिकिम भवन निर्माण सम्पादक	८४
१७.	व्याय विवरण २०७२ सम्पादक	९६
१८.	विशेष धन्यवाद आर्थिक विवरणसम्पादक	९८
१९.	पाँचौ महाधिवेशन गतिविधी..... सम्पादक	११९
२०.	बाक्सिला घोषणा, २०७३..... दुकिराफ	१२२
२१.	वंशावली सङ्कलनसम्बन्धी वंशावलीकार	१२३
२२.	दुमी वंशावली सङ्कलक नामावली वंशावलीकार	१२५
२३.	बेहुली ढुङ्गामा स्थानीयता.....गिरिराज बाँस्कोटा	१२८
२४.	मे.श्री इन्द्र प्रसाद..... इसीलीम भेटवार्ता..... सम्पादक	१३०
२५.	इसीलीमपो तुम् सम्पादक	१३५

संस्था निर्माण : दुमी किरात राई फन्सिकिम एउटा भाषिक संस्थाको रूपमा :
प्रकरण अध्ययन

चतुरभक्त राई

हुन्छ जसको अभावमा इच्छित उद्देश्य पुरा गर्न सकिदैन। संस्था औपचारिक हुन्छ र संगठन औपचारिक र अनौपचारिक दुवै हुन सक्छ। यसैमा संगठन र संस्थाको भिन्नता देखा पर्दछ। संस्थाले नयाँ विकल्पहरूको खोजी गर्दछ र त्यसलाई संस्थागत गर्ने प्रयत्न गर्दछ। संस्थाले नविन विचारहरूको बाहकको कार्य पनि गर्दछ।

फिबलम्यानको विचारमा संस्था समाज व्यवस्थाको एउटा उपव्यवस्था हो जसमा मानवहरू समूहको रूपमा आवद्ध हुन्छन्- उनीहरू आफ्नो परम्परा, कानून र साधनहरूसँगै स्थापित हुन्छन् र कुनै केन्द्रीय उद्देश्य पुरा गर्न त्यसमा सङ्गठित हुन्छन्।

संस्थामा छ प्रकारका तत्वहरू अभिन्न अङ्गको रूपमा समाविष्ट हुन्छ। तिनीहरू हुन्- १. यो एक सामाजिक समूह हो, २. यो समाजमा स्थापित हुन्छ, ३. यसले परम्परा मूल्य र मान्यतालाई बोकेको हुन्छ, ४. यो भौतिक स्रोत र साधनद्वारा मात्र सञ्चालित हुन्छ, ५. यसको साङ्गठानिक संरचना हुन्छ र ६. यसमा केन्द्रीय उद्देश्य र लक्ष्यहरू निहित हुन्छन् (फिबलम्यान, १९५६ श्रेष्ठद्वारा उद्धृत, १९९८ पृ. २४)।

परिवर्तनको चाहना बोकेको एक औपचारिक संगठन नै संस्था हो जो ऐन नियमवद्ध एवं कानूनसम्मत हुन्छन्। संस्थाको निर्माण समाज परिवर्तनको उद्देश्यले गरिन्छन्। यसले समाजसापेक्ष पुराना मूल्य र मान्यतालाई संरक्षण र स्थापित गर्दछ र समय अनुसार परिवर्तन हुने पनि उद्देश्य राख्दछ। यसले वातावरणबाट इनपुटको रूपमा माग र समर्थन लिने र आफ्नो उत्पादनलाई समाजमा प्रवाह

१. भूमिका

दुमी किरात राई फन्सिकिम दुमी राईहरूको साझा भाषिक संस्था हो। दुमी भन्नाले २८ वटा राई भाषिक समुदायमध्ये एक भाषिक वंश हो। फन्सिकिम भन्नाले दुमी भाषामा संगठन, भेला वा संस्था भन्ने जनाउँछ। यी दुमी समुदाय खोटाङको उत्तरी क्षेत्रमा रहेको पूर्व गाउँ विकास समितिहरू- खार्मी, जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पामा सघनरूपमा बसोवास गर्दछन्। यस लेखमा संस्था निर्माणको अवधारणात्मक पक्षलाई प्रस्तुत गर्दै तिनै गाविसको माझमा स्थापित दुमी किरात राई फन्सिकिम एक भाषिक संस्थाको रूपमा कसरी स्थापना हुन पुग्यो र अहिलेसम्म संस्थाले गरेका गतिविधिहरू र प्राप्त गरेका उपलब्धिहरू के कस्ता छन् भन्ने बारेमा संस्था निर्माणको सैद्धान्तिक नमूनामाको आधारमा अध्ययन गरिनेछ।

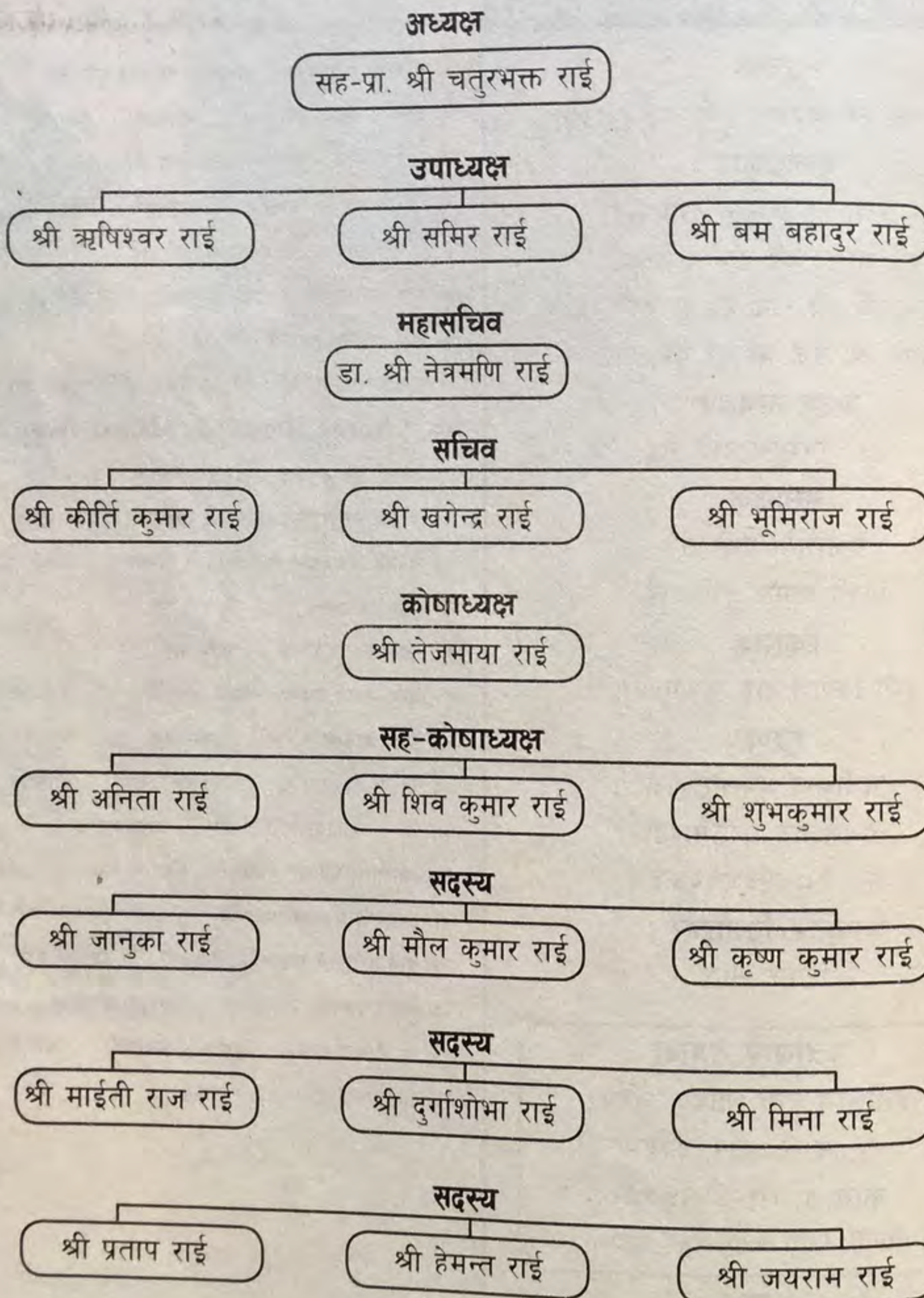
२. संस्था, संस्था निर्माणको सैद्धान्तिक प्रारूप र दुमी किरात राई फन्सिकिम

२.१. संस्थाको परिचय

सङ्गठनबाट संस्थाको जन्म हुन्छ। सङ्गठनका सदस्यहरू जब भावनात्मक रूपमा एकतामा समर्पित हुन्छन् तब संस्थाको जन्म हुन्छ। तसर्थ सङ्गठन संस्थाको पहिलो खुड्किलो हो। त्यसैले संस्था निर्माण हुन र त्यसले संस्थागत हुनलाई लामो समय व्यतित गरिनु पर्दछ।

संस्था साधन र साध्य दुवै हो। साधन त्यस अर्थले हुन्छ कि इच्छित उद्देश्य पुरा गर्न संस्था आवश्यक हुन्छ र त्यस्तो संस्था स्थापित गर्नु व्यक्तिको उद्देश्य

दुमी किरात राई फन्सीकीम
नव गठित केन्द्रीय कार्य समिति पदाधिकारीहरू

गर्दै सामाजिक वातावरणबाटै पुनर्निवेश पनि प्राप्त गर्दछ। यही प्रकृयाको कारणले संस्था जैविक अवयव जस्तै हुन्छ जो सामाजिक परिवेश विना उ जिउन सक्तैन। यही प्रारूपलाई डेभिड स्तनले डाइनामिक रेस्पोन्स मोडल इन पलिटिकल सिस्टम शिर्षकमा राजनीतिक व्यवस्थाको विप्लेषण गरेका छन।

मान्टेस्क्युले संस्थालाई एउटा सामाजिक सङ्गठन मानेका छन जो खास उद्देश्यकासाथ राज्यको निश्चित नियमद्वारा सङ्गठित हुन्छन्। यो मानवीय आवश्यकताको उपज हो, समाजको जन्म भएपछि त्यसले संस्थालाई जन्माउँछ र कालन्तरमा त्यही संस्थाले नेतालाई जन्माउँछ, भन्ने उनको विचार रहेको पाइन्छ।

संस्थाको निर्माण मानवीय चेतना, चाहना र आवश्यकताको प्रतिविम्बसंग सम्बन्धित हुन्छ। संस्था निर्माण एउटा युगको सन्देश हो। समय, विचार, आवश्यकता, सिद्धान्त र मानवीय इच्छाको कारणले संस्थाको निर्माण गरिन्छन्।

नर्मन टि अपहफको विचारमा संस्थाले समाजमा संरचनात्मक परिवर्तन ल्याउँछ र समाज भित्र एउटा विश्वासको वातावरण स्थापित गर्दछ जो भौतिक र सामाजिक दुवै रूपमा समावेश हुन्छन्। संस्था निर्माणको मुख्य पक्ष भनेको यसको प्रवेशदेखि लिएर स्थापनासम्मको प्रकृया हो। (अफहप पृ. २)।

मिल्टन एसम्यान र ह्याड्स सी ब्लेसको विचारमा संस्था निर्माण एउटा यस्तो बृहत अवधारणा हो जसमा परिवर्तनको लागि युगानुसार आवश्यकीय बौद्धिक प्रयत्न गरिन्छन्। यसैले संस्था निर्माणलाई योजना गर्ने, संरचना निर्माण गर्ने र नयाँ तथा संगठनलाई पुनर्रचनाबद्ध गराउने बौद्धिक कार्यको रूपमा परिभाषित गर्न सकिन्छ।

अतः संस्था निर्माणको अर्थ परिवर्तनकारी उद्देश्यको साथमा संगठनको प्रवेश र स्थापनातर्फ निर्देशित हुने क्रियाको नाम हो। मानवीय उद्देश्य पुरागर्ने यो एक सबल साधन हो र यस्तो संस्थाको निर्माण बढिभन्दा बढि परिवर्तनको लागि एक बौद्धिक प्रयत्न हो। संस्थाको निर्माणले समाजको विश्वास आर्जन गर्दै संस्थाको उद्देश्य प्राप्तितर्फ प्रयत्नसिल हुने प्रयत्न गर्दछ।

नेपालमा संस्था दर्ता ऐन, २०३४ को दफा २ को उपदफा 'क' ले संस्थाको परिभाषा गर्दा "संस्था भन्नाले सामाजिक, धार्मिक, साहित्यिक, सांस्कृतिक, वैज्ञानिक, शैक्षिक, बौद्धिक, सैद्धान्तिक, शारिरिक, आर्थिक, व्यवशायिक तथा परोपकारी कार्यहरूको विकास एवं विस्तार गर्ने उद्देश्यले स्थापना भएको संघसंस्था, क्लब, मण्डल, परिषद, अध्ययन केन्द्र आदि सम्भन्नु पर्दछ र सो शब्दले मैत्री संघसमेतलाई जनाउँछ" (श्रेष्ठ, २०६८, पृ. २२५) भनिएको छ।

उपरोक्त परिभाषाहरूको कसिमा 'दुमी किरात राई फन्सिकिम' (दुकिराफ) स्थापनाको कानूनी व्यवस्थालाई हेर्दा यसको स्थापना नेपाल सरकारको संस्था दर्ता ऐन २०३४ को दफा ४ बमोजिम २०५५ सालमा स्थापित भएको पाइन्छ, (संस्था दर्ता प्रमाण-पत्र) परिशिष्ट-२। यसको गर्भाधानदाता खोटाङ्का उत्तरीक्षेत्रका दुमी भाषी राईहरू हुन। यसको विधान 'दुमी किरात राई फन्सिकिमको विधान-२०५५ रहेको छ। यस विधानको परिच्छेद १ को धारा २ अनुसार 'फन्सिकिम' भन्नाले दुमी किरात राईहरूको भाषामा संगठन भन्ने जनाउँछ, भन्ने उल्लेख रहेको छ, र नेपाल सरकारको कानून अनुसार यसको स्थापना भएकाले यसलाई संस्थाको रूपमा अगाडि बढाउने कार्य भईरहेको छ। विधानको धारा ४ मा फन्सिकिमलाई एक अविच्छिन्न

उत्तराधिकारवाला स्वशासित सङ्गठित संस्था हुनेछ र यो संस्थाले व्यक्ति वा सो सरह चल अचल सम्पत्ति आर्जन गर्न, भोग गर्न, वेचबिखन गर्न, दान वकस दिन र लिन सक्नेछ, भन्ने उल्लेख गरेको छ। यसले आफ्नो नामबाट नालिस उजुर गर्न र यो उपर पनि नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ, भन्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ।

दुमी किरात राई फन्सिकिम विशुद्ध सेवामूलक संस्था हो। यसको सम्बन्ध दुमी किरात राईहरूको सामाजिक, धार्मिक, भाषिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, साहित्यिक उत्थान, अनुसन्धान, संरक्षण, सम्बर्द्धन, अभिलेखिकरण र विकाससंग रहेको पाइन्छ। यसले अन्य सङ्घ संस्थाहरूसंग मिलेर जातीय उत्थानको कार्यमा लाग्नसक्ने भएकाले मैत्रीसङ्घको रूपमा पनि स्थापित भएको पाइन्छ।

दुमी किरात

राई फन्सिकिम एक संस्था एवं जीवीत अवयवको रूपमा यसले माग र समर्थनको रूपमा आन्तरिक र वाह्य वातावरणबाट आगतहरू लिने र निर्गतको रूपमा आफ्नै वंशजको संस्कार संस्कृति र भाषाको संरक्षण, संवर्द्धन र विकास गर्ने कार्य गर्दछ। समयअनुसार संस्थालाई चुस्त राख्न

पुनर्रगतसमेत वातावरणबाट लिएर संस्थालाई चलाएमान बनाउने कार्य गर्दै आएको पाइन्छ। यसको औपचारिक स्थापना २०५५ मा भएको हो र २०७३ सालमा आईपुग्दा पाँचौँ राष्ट्रिय महाधिवेशन सम्पन्न गरेको छ। यसका आफ्नै प्यान नम्बर रहेको र हरेक वर्ष नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त वैद्य अडिटरद्वारा अडिट गराई संस्थालाई सुचारु रूपमा

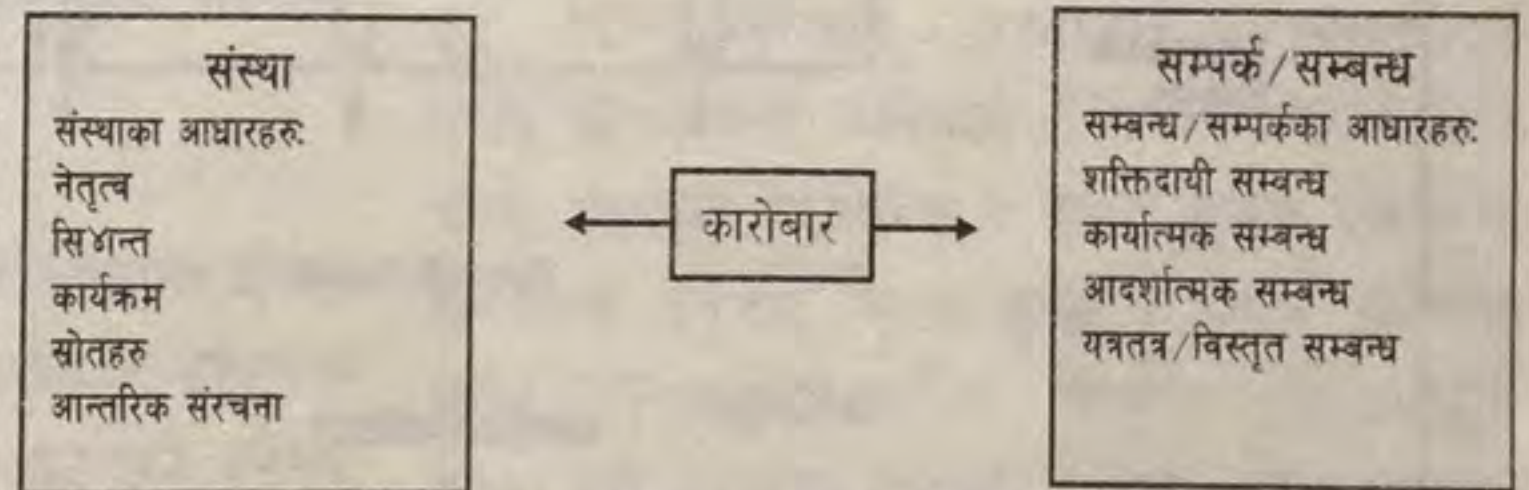
परिचालन गर्दै आएको छ।

२.२. संस्था निर्माणको सैद्धान्तिक प्रारूप

नर्मन टि अफहप, मिल्टन एसम्यान र ह्याड्स ब्लेस आदिले संस्था निर्माणको सम्बन्धमा १९८० तिरै प्रस्तुत गरेको प्रारूपलाई सैद्धान्तिक प्रतिष थापनको आधार मान्दै त्यस नमूनामा दुमी किरात राई फन्सिकिमलाई ढाल्ने प्रयत्न गरिएको छ। ति विद्वानहरूले प्रस्तुत गरेको संस्था निर्माणको प्रारूप निम्न प्रसङ्गहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ -

२.२.१. संस्थागत चर एवं तत्व र सम्बन्धगत चर एवं तत्वहरू (Institution Variables and Linkage variables) : एक संरचनात्मक प्रारूप

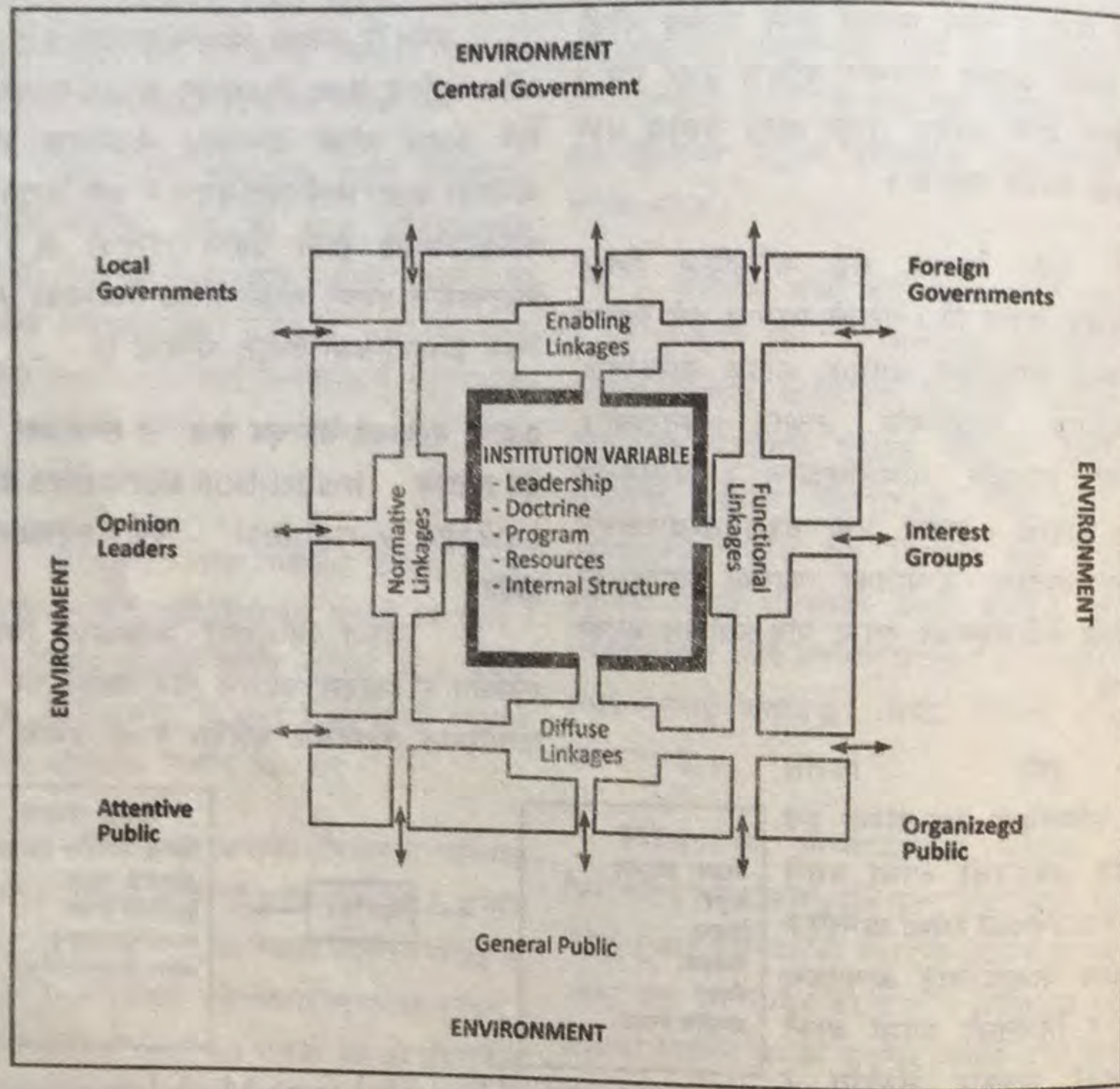
संस्था निर्माणको सम्बन्धमा मिल्टन एसम्यान र ह्याड्स ब्लेसले तीन तहको चर एवं चलायमान तत्वहरूले मूलभूत रूपमा प्रभाव पार्ने

Institution Building Universe Model presented by Milton Esman

कुरा व्यक्त गरेका छन् (श्रेष्ठ (१९८९) पृ. ४९)। यी ति तत्वहरू हुन जसले संस्थालाई क्रियाशील तुल्याउँछ। यसलाई निम्न दुई चित्रद्वारा स्पष्ट पार्न सकिन्छ :

यसै नमूनालाई नमन टि अपहफले संस्था निर्माणको सैद्धान्तिक आधारलाई निम्न ढाँचामा ढालेर बुझाउने प्रयत्न गरेका छन-

Institution Building Model Presented by Norman T. Uphoff

Source : Prachand Pradhan, Institution Building and Administrative Management Department : A case study of Institutionalizing the administrative innovations in Nepalese Administration, Public Administration Journal, vol. 3, No 1. 1980

यस रेखात्मक नमूनामा एकातिर वीचमा संस्थाको आन्तरिक तत्वलाई बुझाउन नेतृत्व, सिद्धान्त, योजना, स्रोत र आन्तरिक स्रोतलाई प्रस्तुत गरेका छन् । यसलाई निम्नानुसार स्पष्ट पारिने छ -

२.२.२. संस्थागत चर (Institution Variable)

संस्थागत चर भन्नाले संस्थालाई क्रियाशील एवं बलियो बनाउने आधार एवं तत्वहरू भनेर बुझ्नु पर्दछ । संस्थाको आन्तरिक पक्षसँग सम्बन्ध राख्ने कुराहरू यसमा पर्दछ । यसमा निम्न पाँचवटा चर एवं तत्वहरूले कार्य गरिरहेका हुन्छन्-

१. नेतृत्व (Leadership)

नेतृत्व व्यक्तिहरूको त्यो समुह हो जसले संगठनको सिद्धान्त निर्माण तथा संस्थाको योजना बनाउन र त्यसलाई कार्यान्वयन गर्न बाह्य वातावरणसँग कार्य गर्दछ । संस्थामा नेतृत्व वर्ग व्यवसायीक सीप र व्यवस्थापकीय दक्षताले भरिएको हुनु पर्दछ । यस्तै व्यक्तिहरूले संगठनको प्रकृत्यामा क्रियाशील भई काम गर्दछन्, नीति र योजनाहरूको निर्माण, स्रोतहरूको उत्खनन, सिद्धान्तको कार्यान्वयन, शक्तिको हस्तान्तरण र सबै संयन्त्रहरूसँग सूचना र संवाद जारी राख्दै क्रियाशील रहन्छन् । नेतृत्व विनाको संस्था गतिहिन हुन जान्छ ।

२ सिद्धान्त (Doctrine)

कुनै पनि संस्थाको आफ्नो सिद्धान्त हुन्छ । यसले संस्थाको मूल्य, मान्यता, दर्शन र उद्देश्यको प्रतिनिधित्व गर्दछ । सिद्धान्तहरू संगठनको उद्देश्य, नीति, योजना र कार्यात्मक पक्षसँग सम्बन्धित हुन्छ (प्रधान, पृ.४) । यो सामाजिक कार्यमा निहित हुने मूल्य, उद्देश्य र कार्य गर्ने पद्धतिको स्पष्टयोजि हो । सङ्गठन भनेको के हो, यसबाट के आशा गरिन्छ, केही प्राप्त गर्न कस्तो प्रकारको कार्यप्रणालीलाई अपनाइन्छ भन्ने कुरा सिद्धान्तद्वारा निर्दिष्ट गरिन्छन् ।

३. कार्यक्रम (Programe)

कार्यक्रमले कार्य र सेवाहरूको अवस्थालाई जनाउँछ जसमा संस्थाको निर्गत तथा उत्पा

दनसँग यसको सम्बन्ध रहन्छ । कार्यक्रम भनेको सिद्धान्तलाई ठोस रूपमा रूपान्तरण गर्ने एक उपाय हो । कार्यक्रमको माध्यमद्वारा नै संगठनको सिद्धान्तलाई रूपान्तरण गरिन्छन् । उपलब्ध स्रोतहरूको उपयोग गरी यथासमयमा इच्छित उद्देश्य प्राप्त गर्ने कार्य नै कार्यक्रम हो । यही कार्यक्रमको उपलब्धिलाई हेरेर बाह्य वातावरणले संस्थालाई समर्थन वा विरोध गर्ने आधार तयार हुन्छ ।

४. स्रोत (Resources)

संस्थाको स्रोत भन्नाले आर्थिक, भौतिक, मानवीय उपकरण र सूचनागत आगतहरूलाई जनाउँछ । एक संस्था सोभै वातावरणसँग जोडिएका हुन्छन जहाँबाट संस्थाले स्रोतको रूपमा आगत प्राप्त गर्दछ र यसलाई निर्गतको रूपमा परिवर्तनगरी सेवा र कार्यहरू वातावरणमा नै फर्काउँछ । मानवीय स्रोत, आर्थिक धन, सूचना त्यस्ता आगतका स्रोतहरू हुन जुन बस्तु, सेवा र सूचनाको रूपमा पुनः निर्गत गरिन्छन् । संस्थालाई परिचालन गर्न यस्ता स्रोतहरूको अनिवार्य आवश्यकता पर्दछ । यस्ता स्रोतहरू आन्तरिक र बाह्य मुलुक एवं अन्य संस्थाहरू दुवैबाट प्राप्त हुन्छ । यस्ता स्रोतहरू स्पृष्य (Tangible) र अस्पृष्य (Intangible) दुवै खालका हुन्छन् र यही स्रोत प्रवाहकै आधारमा संस्थाले विभिन्न विकल्पहरूको छनोट गर्दै प्राथमिकताको आधारमा संस्थाको कार्य योजना निर्धारण गर्दछ ।

५. आन्तरिक संरचना (Internal Structure)

सङ्गठनको भित्री संरचना नै आन्तरिक संरचना हो । संस्थालाई सञ्चालन गर्न र निर्वाह हुन आन्तरिक संरचनाको आवश्यकता पर्दछ । संस्थाको भवन र यसका आन्तरिक संरचना, संस्थामा सत्ताको स्थिति के कस्तो रहने, सञ्चारको अवस्था, श्रम विभाजन, तहगत ढाँचा, नीतिनिर्माणमा केन्द्रीय सत्ताको

स्थिति, भौगोलिक रूपमा केन्द्रित रहने वा विकेन्द्रीत हुने, आदेशको अवस्था, नियन्त्रणको व्यवस्था, निर्देशनको कार्यान्वयन र तिनीहरू बीचको एकिकृत अवस्थालाई आन्तरिक संरचना भन्ने गरिन्छ । आन्तरिक संरचनाले वातावरणबाट आउने मागलाई ग्रहण गर्न सक्नु पर्दछ र त्यसप्रति उत्तरदायी हुनु पर्दछ । यसकार्यप्रति नेतृत्व लचकदार, संयोजनकारी, गतिशील र स्थिर हुनु पर्दछ (अग्रवाल, पृ. ९९) ।

संस्था निर्माणको सवालमा उपरोक्त अवधारणात्मक चरहरू- नेतृत्व, सिद्धान्त, योजना तथा कार्यक्रम, स्रोत र आन्तरिक संरचना संस्थाको आन्तरिक तत्वहरूको रूपमा आपसी निर्भरतामा आधारित हुन्छन् । आन्तरिक र वाह्य वातावरणसँग सामनजस्यता कायम गर्दै आपसी सम्बन्धलाई स्थापित गर्ने र कामलाई अगाडि बढाउने कार्य गर्दछन् । यी सबै तत्वहरू समान महत्वका छन् र एकको कमीले अर्कोलाई गम्भिर असर पुऱ्याउँछ र त्यसले अन्ततोगत्वा सम्पूर्ण संस्थालाई नै असफल तुल्याउँछ ।

३. सम्पर्क/सम्बन्धगत चर एवं तत्व (Linkage Variable)

कुनै पनि संस्था एकलो भएर बाँच्न सक्तैन । यसले आफूलाई बचाउन र परिचालनका लागि वातावरणसँग दोहोरो सम्बन्ध स्थापित गर्न सक्नु पर्दछ । विभिन्न संस्थागत चरको माध्यमबाट संस्थाले वाह्य वातावरणसँग विकल्प खोज्ने, वाह्य वातावरणसँग आफूलाई अनुकूल बनाउने कार्य गर्दछ । यसलाई संस्थाको एक प्रकारको कारोवार वा लेनदेन (Transactions) भनिन्छ । यस कारोवारमा संस्थाले वातावरणबाट समर्थन प्राप्त गर्ने, आफूलाई टिकाउ बनाउने, स्रोतहरू विनीमय गर्ने, वातावरणलाई समायोजन गर्ने तथा मूल्य र मान्यतालाई रुपान्तरण गर्ने कार्य गर्दछ । यसलाई संस्थाको एक प्रकारको कला र सीप

मानिन्छ । जसमा संस्थाका नेतृत्वदायी अङ्गले संस्था निर्माणका सवालमा त्यसप्रकारको सम्बन्धलाई स्थापित गरिराख्न हर प्रयत्न गर्दछ । संस्था निर्माणका प्रश्नमा यसखाले सम्बन्ध चार प्रकारको हुन्छ ।

१. संस्थालाई क्षमतावान बनाउने सम्बन्ध (Enabling Linkage)-

यो त्यस्तो सम्बन्ध स्थापित गर्ने तत्व हो जसले संस्थाको कार्यलाई शक्तिशाली बनाउने कार्य गर्दछ । यसले संस्थाको लागि आवश्यक हुने स्रोत र अधिकारको विभाजन उपर नियन्त्रण राख्दछ । यो विशेषतः सरकारसँग सम्बन्ध राख्ने एक तत्व हो जसले सत्ता र स्रोतको वाँडफाट गर्नमा नियन्त्रण गर्दछ । संस्थाको न्यूनतम कार्य गर्न तथा संस्थालाई स्थापना गर्न यो आवश्यक हुन्छ । संस्थाले काम गर्न पाउने अधिकारको स्वीकृतिबाट नै संस्थाले आफ्नो कार्य अगाडि बढाउन सक्तछ । संस्थालाई बचाउन र यसको कार्यलाई अगाडि बढाउनका लागि संस्थाको प्रारम्भिक अवस्थामा सरकारको तर्फबाट आर्थिक स्रोत वितरण गरिनु पर्दछ भन्ने कुरालाई यसले जोड दिन्छ ।

२. कार्यात्मक सम्बन्ध (Functional Linkage)-

काम र सेवाको सम्बन्धलाई लिएर संस्थाहरू बीच हुने त्यस प्रकारको परिपूरक सम्बन्ध जसमा आगत आपूर्ति गर्ने र निर्गत दिने कार्य हुन्छ । उदाहरणको रूपमा स्वास्थ्य विज्ञान अध्यापन गराउने कुनै विश्वविद्यालयले स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट आर्थिक भौतिक स्रोतको रूपमा आगत प्राप्त गर्दछ र त्यस विश्वविद्यालयबाट उत्पादित विद्यार्थी वा डाक्टर (निर्गत) पुनः त्यही मन्त्रालयको विभिन्न कार्य र सेवामा खपत गर्न निर्गत गर्दछ । संस्कृति, पुरातत्व र इतिहासको अध्ययन गराउने विश्वविद्यालयले संस्कृति मन्त्रालयबाट आगत लिन सक्तछ र आफ्नो उत्पादित जनशक्ति संस्कृति मन्त्रालयको

विशेषज्ञको रूपमा पठाई निर्गत गर्न सक्तछ । संस्थाहरू बीचमा रहने यस प्रकारको सम्बन्ध प्रतिष्पर्धाको रूपमा भन्दा पनि सहकारी तथा परिपूरकको रूपमा रहन्छ भन्ने मान्यतामा यो आधारित हुन्छ ।

३. आदर्श एवं मूल्य मान्यतामा आधारित सम्बन्ध (Normative Linkage)

एक संस्थाको अन्य संस्था एवं संगठनहरूसँग हुने सम्बन्ध जसले समाजको मूल्य, मान्यता र स्तरीयताको संरक्षण गर्ने कार्य गर्दछ । यस्तो कार्य संस्थाको सिद्धान्त, योजना, विचारधारा र नीतिसँग बढी सम्बन्धित हुन्छ । जस्तै : संस्कृति अध्यापन गराउने विश्वविद्यालयको सम्बन्ध संस्कृति अनुसन्धान केन्द्रहरूसँग नै बढी सम्बन्ध हुन्छ । यस्तो सम्बन्धमा त्यस संस्थामा काम गर्ने विशेषज्ञ एवं कर्मचारीहरूको विशेषता समान खालका हुन सक्तछ र समान खालको विषयमा विचारको आदान प्रदान र कार्यगत एकता पनि हुन सक्तछ । निश्चय नै दुमी किरात राई फन्सिकिमको सम्बन्ध संस्कृति मन्त्रालय, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, त्रि वि को संस्कृति विभाग, भाषा विभाग, नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घसँग हुने गर्दछ । यस प्रकारको संस्था-संस्थाबीच हुने सम्बन्धलाई आदर्शात्मक तथा मूल्य तथा मान्यतामा आधारित सम्बन्धको रूपमा लिन सकिन्छ । आफ्नो अस्तित्व निर्माण गरीदिने सरकारी संस्था पनि यसमा पर्दछ ।

४. यत्रतत्र एवं छरपष्टिएको सम्बन्ध (Diffused Linkage)

व्यक्तिगत तथा समूहसँग सम्बन्धित त्यस खालको सम्बन्ध जो औपचारिक संगठन वा समूहगत रूपमा एकिकृत भएका हुँदैनन् तथापि यसले संस्था एवं संगठनलाई नविन बाटोतर्फ अग्रसर गराउन मद्दत गर्न सक्तछ । यो एक प्रकारको जनमत हो र यो जनतासँग सरोकार राख्ने विषय हो ।

यो औपचारिक संगठनमा आधारित हुँदैन । जस्तो : यत्रतत्र छरिएर बसेका जनताले तिरेको करबाट विश्वविद्यालय सञ्चालन हुन्छ, अभिभावकले तिरेको शुल्कबाट विद्यालय सञ्चालन हुन्छ । दुमी किरात राईहरूले स्वतस्फूर्त रूपमा संस्थाप्रति गरेको आर्थिक योगदानले संस्थालाई माथि उठाउन मद्दत गर्दछ । यी दुई चरहरूबीच सम्बन्ध छ तर छरपष्टिएको छ । संस्थाप्रति जनताको तहबाट व्यक्त गरिएका सकारात्मक नकारात्मक विचार एवं टिका टिप्पणीहरू, पत्राकार जगतबाट बेलाबेलामा व्यक्त हुने टिकाटिप्पणीहरू यत्रतत्र छरपष्टिएका वा अकेन्द्रीकृत सम्बन्धको रूपमा लिन सकिन्छ ।

४. कारोवार/लेनदेन (Transactions)

संस्थागत चर र सम्बन्धगत चरलाई जोड्ने कडी एवं पुलको रूपमा कारोवार तत्व रहेको हुन्छ । यी दुईको सह-सम्बन्ध विना संस्था सञ्चालन हुन सक्तैन । तसर्थ यी दुई तत्वहरू एक अर्कासँग सधैं अन्तरक्रिया भई संस्था जन्मने र क्रियाशील हुने वातावरण तयार हुने गर्दछ । यसलाई कारोवार (Transactions) वा लेनदेन व्यवहारको रूपमा भूमिका खेल्ने तत्व मान्न सकिन्छ । कारोवारको उद्देश्य भनेको वातावरणबाट समर्थन प्राप्त गर्ने, संस्थालाई पर्ने विघ्नवाधाहरूबाट मुक्त गर्ने, स्रोतहरूको विनिमय गर्ने, वातावरणको निर्माण तथा मूल्य र मान्यताको हस्तान्तरण गर्ने जस्ता चार समूहगत कार्यहरू कारोवार प्रकृत्यामा समावेश हुन्छन् । कारोवार विना संस्था र वातावरणको सम्बन्ध स्थापित हुँदैन र यसले संस्थालाई नै असफल तुल्याउन सक्तछ । तसर्थ कारोवार संस्थागत चर र सम्बन्धगत चरलाई जोड्ने एक सेतु हो । कारोवार क्रियामा वाह्य वातावरणमा रहेका सरकार, स्थानीय सरकार, वैदेशिक सरकार, जनमत निर्माण गर्ने नेतृत्व पंती, क्रियाशील जनता, सामान्य जनता, संगठित जनता र हित समूहहरू समावेश हुन्छन् ।

प्रस्तुत सम्पूर्ण चरहरू एक संस्था निर्माण र सञ्चालनका लागि समान महत्वका छन् । तथापि नेतृत्व पक्षलाई अरु महत्वकासाथ हेरिने चलन बढी रहेको पाइन्छ, जसले सबै चरहरूलाई सहिष्णुतापूर्वक अगाडि बढाउने कार्य गर्दछ ।

५. दुमी किरात राई फन्सिकिम : संस्था निर्माणको रूपमा (Dumi kirat Rai Funsikim as an Institution Building)

५.१. दुमी किरात राई फन्सिकिम स्थापनाको पृष्ठभूमि

दुमी किरात राई फन्सिकिमको स्थापना नेपालको भाषिक एवं जातीय आन्दोलनसँग जोडिएको पाइन्छ । सन १७७८ (वि.सं १८३४) मा पल्लो किरातका लिम्बुहरूले गरेको भाषिक आन्दोलन, सन १८०८ (वि.सं १८६१) मा भोजपुरका राईहरूले गरेको भूमिसम्बन्धी आन्दोलन, २००७ सालमा भोजपुरमा नारदमुनि थुलुङ, रामप्रसाद राईहरूले खोटाङे राईहरू र अन्य जातिहरूलाईसमेत उठाएर भोजपुरदेखि धुलीखेलसम्म राणाहरूको विरुद्ध उठाएको राजनीतिक आन्दोलनहरू संस्था स्थापनाका ऐतिहासिक आधारहरू हुन । त्यसैगरी सन १९६४ (वि.सं २०२०) मा किपट उन्मूलन विरुद्धको आन्दोलन (गुरुङ, २०६७, पृ. २५), २०१८ सालमा जिल्ला खोटाङको दिक्तेलमा सर्वधन राई र बमबहादुर राईहरूबाट पञ्चायतको विरुद्धमा ऐसेलुखर्कमा भएको युद्ध (राई, २०५८ पृ. ७८-७९) ले किरात राईहरूलाई प्रजातन्त्रको वारेमा राजनीतिक चेतना भर्ने काम गरेको थियो । २०४५ सालतिर काठमाडौंमा बमबहादुर राईहरूले काठमाडौंमा किरात राई सांस्कृतिक तदर्थ समिति स्थापना गरी किरात जातिलाई जागरणमा ल्याउने प्रयत्न गरेका थिए । त्यसवेला

राजनीतिक स्वतन्त्रता नभएको कारणले काठमाडौंमा बाहिरबाट आएका युवाहरूले अनौपचारिक रूपमा संस्था स्थापित गरी त्यसमार्फत संगठित भई घाँसी भैलोको माध्यमबाट गीत, कविता, सङ्गीतको अभ्यास गरी राजनीतिक स्वतन्त्रताको अभ्यास गर्दथे । किरात राईहरूको समुदायमा सांस्कृतिक चाडको रूपमा विशेष शहरीक्षेत्रमा साकेला नाचेर स्वतन्त्रताको अभ्यास गर्दथे । यसले सुनसरी धरान लगायत काठमाडौंमा विशेषतः त्रि वि होस्टल कीर्तिपुरका विद्यार्थीहरूमा प्रभाव पार्दै आएको थियो ।

नेपालमा २०३६ सालको विद्यार्थी आन्दोलन र २०३७ सालमा भएको बहुदल कि निर्दल विषयक जनमत सङ्ग्रहले जनतालाई राजनीतिक चेतना उकास्ने कार्यमा ठूलो सशक्तिकरण गरेको थियो । २०३६ सालअघि तत्कालीन पञ्चायती व्यवस्थाले विद्यार्थी हकहित र शैक्षिक उन्नयनका निमित्त आवाज उठाउने स्वतन्त्र विद्यार्थी युनियनलाई निषेध गरेको थियो । २०३७ सालपछि उक्त अधिकार पुनः स्थापित भएपछि प्रतिबन्धित राजनीतिक दलहरूले गर्ने कार्य विद्यार्थीहरूबाट हुने गर्दथ्यो । त्यसले विद्यार्थी जगतमा स्वतन्त्र राजनीतिक चेतनाको लहर विकसित हुने मौका प्राप्त गरेको थियो । त्यसले मुलुकमा धेरै राजनीतिक कार्यकर्ताहरूलाई जन्मायो । वर्तमानमा राजनीतिक नेतृत्वमा रहेका अधिकांश नेता कार्यकर्ताहरू वास्तवमा त्यसवेलाकै उपज हुन भन्ने कुरामा दुईमत रहन्न ।

तर यति हुँदाहुँदै पनि नेपालमा कम्युनिष्ट राजनीति गर्नेहरूको पंतीमा सांस्कृतिक अधिकारको चेतनामा जडसुत्रवादी अवधारणाले अंकुश लगाएको थियो । त्यसैले संस्कार संस्कृतिको पक्षपोषण गर्नु भनेको प्रतिक्रियावादीहरूको सेवा पुऱ्याउनु हो भन्ने चिन्तनले ठाउँ लिएको थियो । परिणामतः त्यसले प्रगतिशिल र जनवादी गीतहरूलाई मात्र

प्रश्रय दिनथाल्यो । तर यो चिन्तन लामोसमयसम्म जीवीत रहन सकेन । विश्वमा आएको कम्युनिष्ट व्यवस्थाप्रतिको नवचिन्तन र विकासले नेपालका कम्युनिष्ट लगायत सबै राजनीतिक दलहरूको चिन्तनमा आमूल परिवर्तन ल्यायो । जातिमाथिको शोषण अन्त्य नभई राजनीतिक, आर्थिक शोषण अन्त्य हुँदैन भन्ने चिन्तनले विस्तारै ठाउँ लिन थाल्यो । यसले जातीय, भाषिक, सांस्कृतिक समानताको नारालाई आत्मसात गर्न थाल्यो ।

आदिवासीहरूमा एकप्रकारको नवचिन्तन देखा पर्न थाल्यो । यसै सिलसिलामा काठमाडौंमा २०३८ सालबाट सार्वजनिक रूपमा साकेला नाच शुरु भएको थियो । नेवारहरूले शुरुगरेको भिन्तुना, जातीय आन्दोलनको रूपमा उठेको शेतामगुराली (शेर्पा, तामाङ, मगर, गुरुङ, राई, लिम्बु) जस्ता संगठनहरू (गुरुङ, २०६७, पृ. १५) को चर्चाले पनि जातिहरूको राजनीतिक चेतना अभिवृद्धि गर्ने काम गरेको थियो ।

किरात राईहरूको समुदायमा घलराईद्वारा २०३६-२०३८ सालतिर प्रकाशित गरिँदै आएको 'कोड्पी' (बान्तवा भाषामा 'कलिया' भन्ने अर्थमा) र टङ्क राईद्वारा प्रकाशित 'पारुहाङ' पत्रिकाले किरात जागरणमा एउटा आयाम थप गरेको थियो । यसले संस्कार संस्कृति, किरात लिपी संरक्षण र थोरबहुत राजनीतिक शिक्षालाई पनि जग हालेको थियो ।

नेपालका जातिहरूमा चेतनाको लहर आउनुमा विदेशी विद्वान एवं पदयात्रीहरूको भूमिकाले पनि प्रभाव पारेको विषयलाई भुल्न मिल्दैन । यस सन्दर्भमा पाश्चात्य मुलुकबाट नेपालको अध्ययन गर्न कर्नेल कर्कप्याट्रिक सन १७९३ तिरै आईसकेका थिए । त्यस्तै १८८४ मा सिसिल बेण्डाल, १८७० मा डेनियल राईट, १८०१-१८४४ बीचमा ब्राइन

हड्सन, १९५० मा टोनी हेगन, १९५३ मा सि एफ हाइमेनडर्फ, १९५६ मा फादर स्टिलर आएका थिए । एडमण्ड हिल्लारीले पनि १९५३ मा नै तेञ्जिङ नोर्गेसँग चोमोलोङ्माको चुचुरो चुमीसकेका थिए । नेपाल आउने पाश्चात्य अन्वेषकहरूको अभियानको निरन्तरता त्यसपछि पनि निरन्तरता रह्यो । खोटाङ जिल्लामा बस्ने राईजातिहरूको अध्ययनमा रुचि देखाउनेहरूमा तीनजना विद्वानहरूको नाम लिन सकिन्छ । सो अनुसार २०३० भन्दा अगाडि नै स्वीस विश्वविद्यालयबाट माइकल अपिजले दुमी किरात राईहरूको प्रारम्भिक सर्भे गरेका थिए । त्यसपछि २०३८ तिर जर्मन विश्वविद्यालयबाट मार्टिन ग्याञ्जले पनि दुमी राईहरूको अध्ययनका लागि प्रारम्भिक सर्भे गरेका थिए । तर पछि उनीहरूको अनुसन्धान क्रमशः अपिजको मगरजाति र ग्याञ्जलेको पूर्वी नेपालको लोहरुङ राईहरूमा केन्द्रित रह्यो । यी दुई विद्वानहरूको आगमन र अध्ययन विषयको चर्चाले दुमी राईहरूको युवाहरूमा आफ्नो जातिको भाषा, संस्कृतिको संरक्षण र अध्ययन आवश्यक रहेको चासो पैदा गर्दै रह्यो ।

यसै सन्दर्भमा २०४३ साल पौष ९ गते खोटाङ दिक्तेलमा चतुरभक्त राई, माक्पा नोरङ्का जगत हलक्सु राई र जाल्पाको प्रतिमान हमरुचु राईको संयुक्त भेलाले दुमीभाषाको शब्दकोश बनाउन निर्णय गरी शब्द संकलन गर्न निर्णय भयो र सोही दिन रु. १३७५०, एकसय सैत्तीस रूपैया पचासपैसाको मसलन्द खरिद गरी कामको शुरुवात गऱ्यो । सोही साल उक्त राई व्यक्तित्वहरू लगायत जालपाका टंक राई, मालदेलका रामकुमार राई र चिउरीखर्कका नरभक्त राईसमेत रावाखोला तापखोला दोभान फेदीमा बसेर दुमीको एक पत्रिका निकाल्ने सल्लाह भएको थियो । तर कार्य पुरागर्न

भने असमर्थ रथ्यो ।

त्यसै साल तदअनुरूप २०४३ मा लेडेन युनिभर्सिटीका भाषा अनुसन्धानशास्त्री जर्ज भन्द्रिम तिलुड राईको अध्ययन गर्न खोटाङ आएका थिए । तर तिलुड राईको बसोवास क्षेत्र कहाँ छ भन्ने परिचयसमेत प्राप्त हुन नसकेकाले उनी परियोजना त्यागगरी फर्किन लागेको अवस्थामा दिक्तेलबजारमा चतुरभक्त राईसँग अपूर्व भेट भयो र निज राईले दुमी राईको भाषा अध्ययन गर्ने दिशातर्फ भन्द्रिमको ध्यान मोडेको थियो (भन्द्रिम, पृ. एकनलेजमेण्ट) । फलस्वरूप सन १९९३ (२०४९) सालमा जर्ज भन्द्रिमले 'अ ग्रामर अफ दुमी' शीर्षकमा एक पुस्तक प्रकाशन गर्न सफल भए । यो पुस्तक लेख्न अर्घी चतुरभक्त राईलाई पुस्तक प्रकाशन हुन लागेको सन्दर्भमा र प्रकाशित भईसकेपछि पनि नेपाली हस्तलिपीमा लिखित दुइवटा पत्रद्वारा जानकारी गराएका थिए ।

उता काठमाडौंमा केही प्रबुद्ध व्यक्तिहरूमा जातीय जागरणको किरण विस्तारै फैलदो थियो । यही सन्दर्भमा काठमाडौंका विभिन्न कलेजहरूमा अध्ययनरत सचेत युवा विद्यार्थीहरूको जमघटले किरात राई समुदायको भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास, कला साहित्यको संरक्षण सम्बर्द्धन तथा विकास गर्ने सन्दर्भतर्फ एउटा दिशा लिनै गएको अवस्थामा २०४५ साल श्रावण २२ गतेका दिन किरात राई सांस्कृतिक तदर्थ समिति स्थापना भएको पाइन्छ । जनजातिहरूमा गोपाल गुरुङको 'नेपाली राजनीतिमा अदेखा सच्चाई' शीर्षक कृतिले नेपालका जनजातीहरू राजनीतिक प्रशासनिक सत्ताबाट विमुख भएको चित्र प्रस्तुत गर्दथ्यो भने गोपाल राईको छहरा साप्ताहिकले पनि किरात जातिमा तत्कालीन सत्ताप्रति विद्रोह पैदा गरेको थियो । वि सं २०४५ (१ जनवरी, १९८९) मा

जनजातिको क्षेत्रमा 'मङ्गोल नेशनल अर्गनाईजेसन' को स्थापनाले पनि जनजातिगत कार्यकर्ताहरूमा राज्यको एकपक्षीय नीतिको विरुद्ध विद्रोह पैदा गर्दै आएको थियो ।

पञ्चायती व्यवस्थाको उत्तरार्धतिर पञ्चायतको विरुद्धमा भूमिगत राजनीतिक दलहरू विशेषत वि पि कोइरालाको निधनपछि एकजुट हुने वातावरण तयार हुँदै गयो । यसैको फलस्वरूप २०४६ साल माग ५ गते नेपाली कांग्रेसको आह्वानमा लौह पुरुष गणेशमान सिंहको घर काठमाडौं च्याक्सवारीमा भारतीय नेता चन्द्रशेखरको समुपस्थितिमा नेपालका विभिन्न सातवटा वामघटकहरूले पञ्चायतको विरुद्ध जनआन्दोलन उठाउने संयुक्त निर्णय गरेपछि आन्दोलन चर्कियो । जनजातिहरू पनि भाषिक अधिकारको सवाललाई लिएर विस्तारै चलमलाउन थाले । करिब ४९ दिनको अथक सङ्घर्षपछि पञ्चायती व्यवस्था २०४६ चैत्र २६ गते समाप्त भयो । त्यसपछि मुलुकको लागि नयाँ लोकतान्त्रिक संविधान निर्माणको क्रम अगाडि बढ्यो । उक्त वातावरणले नेपालमा सबै जातिहरूले आफूलाई स्वतन्त्रताको महशुस गर्न थाले । यसले गर्दा किरात राईहरूलाई भाषिक संरक्षण, संवर्द्धन र विकासको लागि जातीय एकता गर्नमा एउटा मार्ग प्रशस्त गऱ्यो । यसैको फलस्वरूप २०४७ भाद्र २२ र २३ देखि नेपालको सम्पूर्ण किरात राईहरूलाई समेट्ने प्रतिनिधि संस्थाको रूपमा 'किरात राई यायोक्खा' नामक संस्थाको गठन भएको थियो (किरात राई यायोक्खाको नवौँ राष्ट्रिय महाधिवेशन प्रगति प्रदिवेदन, २०७२) ।

जन आन्दोलनले पञ्चायती सत्ता अन्त्य गरेपछि नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७ निर्माण भयो र यसको धारा ६ मा नेपालका विभिन्न भागमा मातृभाषाका रूपमा बोलिने सबै भाषाहरू नेपालका

राष्ट्रिय भाषा हुन भन्ने व्यवस्थाले नेपालका विविध भाषिक समुदायलाई लोपोन्मुख भाषाको उत्थान गर्न सकिने आशा पलाएको थियो । यसको लागि भाषिक संस्थाको आवश्यकता महशुस हुँदै गैरहेको थियो । किरात राई यायोक्खाको स्थापनाले राई समुदायलाई एकतामा ल्याउन प्रयत्न भइरहेको भएपनि विविधभाषी राई समुदायलाई समेट्न सकिरहेको थिएन । त्यसैले ति राईहरूमा आफ्नो भाषा उत्थानको लागि छटपटी शुरु भएको थियो । यसै सिलसिलामा २०५० साल कार्तिक २३ गते खोटाङ बाक्सिलामा खार्मी, जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पाको दुमी राईहरूको बृहत भेला सम्पन्न भएको थियो ।

उक्त दिन तत्कालीन अवस्थामा बृद्ध मानिएका सप्तेश्वर निवासी मास्टर धनरुप राई, बाक्सिला क्षेत्रकै जेष्ठ ताया (राई संस्कृतिका विशेषज्ञ) लप्टन भीमलसिंह राई, जाल्पा क्षेत्रका बृद्धपूर्वा सव पुरानो राजनीतिक व्यक्तित्व जनक राई र अन्य धेरै सहभागीहरूको संयुक्त छलफलले प्रस्तुत संस्थाको नाम दुमी किरात राई फन्सिकिम चुबल राख्ने निर्णय लिएपछि संस्था अनौपचारिकरूपमा स्थापित भयो । त्यसै भेलाले १७ सदस्यीय तदर्थ समितिको गठन पनि गरेको थियो (परिशिष्ट-१) । त्यसपछि उक्त संस्थालाई औपचारिक रूपमा नै स्थापित गरिनु पर्दछ भन्ने खोटाङ्का तत्कालीन सांसद टंक राईको विशेष सल्लाह रहेकाले 'दुमी किरात राई फन्सिकिमको विधान २०५५' निर्माणगरी सोही सालको पौष २२ गते विधिगत रूपमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको कार्यालय खोटाङमा दर्तागरी संस्थाको औपचारिक स्थापना गरिएको थियो । यस संस्थाको पहिलो राष्ट्रिय महाधिवेशन २०५५ मा, दोस्रो २०५७ मा, तेस्रो २०६१, चौथो २०६६ र पाँचौँ महाधिवेशन २०७३ मा सम्पन्न गरेको पाइन्छ । यी

महाधिवेशनहरू केन्द्रीय कार्यालय बाक्सिलामा नै सम्पन्न भएका हुन । हाल यसको केन्द्रीय कार्यालय खोटाङ जिल्लाको बाक्सिला बजारमा रहेको छ । तदअनुरूप यो अहिले १ नंबर प्रदेशको केपिलासगढी गाउँपालिका अन्तर्गत रहेको छ । यस संस्था भित्र दुमी राईका ७ वटा (सामे/गोत्र) र २१ वटा पाछाहरू (वंशीय समुह) रहेका छन् (राई, २०५६ पृ.७) । तिनीहरू मुख्यगरी बाक्सिला, सप्तेश्वर, खार्मी, जाल्पा, माक्पा गाउँ क्षेत्रमा रहेका छन् र बाँकी, खोटाङको खार्ताम्छा, ममतेम, फेदीको चोखाने, महेश्वरी, हाँचेका आदिदेखि जिल्लागत रूपमा सुनसरी, ताप्लेजुङ, पाँचथर, संखुवासभा, उदयपुरको कटारी र विदेशस्थित भारतको आसाम, भुटान र युकेमा दुमी राईहरूको बसोवास रहेको छ । हाल इ सं २०११ को पछिल्लो जनगणना अनुसार दुमी राईहरूको जनसंख्या ७६३८ रहेको छ (२०११ को राष्ट्रिय जनगणना पृ. ६९१) ।

५.१.१. नेतृत्व (Leadership)

मुलुकमा दलीय व्यवस्थाको आगमनसँगै खुलापन आएकोले त्यसै शुभअवसरमा दुमी किरात राई फन्सिकिम स्थापना गर्ने कार्य अगाडि बढेको हो । तर यो एक विशुद्ध भाषिक संस्था हो र यो विविधभाषी राईहरूको माझमा लोपोन्मुख भाषी राईहरूको संस्था हो । यस संस्थाले यत्तिखेर राष्ट्रिय रूपमा ७६३८ दुमी किरात राईहरूको भाषिक, सांस्कृतिक नेतृत्व गर्दछ । त्यसको लागि योजना बनाउने, कार्यान्वयन गर्ने कार्य गर्दछ । त्यही सिलसिलामा प्रारम्भिक दिनहरूमा यो संस्थाको बिज खोज्ने कार्य २०४३ तिर चतुरभक्त राई सप्तेश्वर, जगत हलक्सु राई माक्पा, प्रतिमान हम्रुचु राई जाल्पा, टंक हम्रुचु राई जाल्पा, रामकुमार राइचु राई, मालदेल, नरभक्त सत्तम राई सप्तेश्वर आदिले गरेका थिए । केही पछि बलराम सरचु राई खार्मी, दिपेन्द्र दिम्मचु राई

बाक्सिला, धनरूप सत्तम राई चिउरीखर्क, लप्टन भीमलसिंह मुरह राई बाक्सिला, जनक राई जाल्पा, नन्दप्रसाद राई बाक्सिला, इन्द्रसिंह सत्तम राई चप्लेटी, तेजराज राई खार्मी, नरबहादुर रत्कु राई बाक्सिला आदिको सहयोगी भूमिका पनि रहेको थियो ।

हाल पाँचौ महाधिवेशन २०७३ मा आईपुग्दा यस संस्थाको केन्द्रीय नेतृत्वदायी अङ्गमा एक अध्यक्षसहित २१ जनाको केन्द्रीय कार्य समिति रहेको छ । तदनुसार अध्यक्ष- १, उपाध्यक्ष- ३, महासचिव- १, सचिव- ३, कोषाध्यक्ष- १, सह-कोषाध्यक्ष ३ र सदस्यहरू- ९ जना रहने व्यवस्था रहेको छ । यसमा तेत्तीस प्रतिशत महिलाको प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था पनि रहेको छ ।

दुमी किरात राई फन्सिकिम नेपाल सरकारले ध्यान आकृष्ट गर्न नसकेको क्षेत्र दुमी किरात राई समुदायको भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास र पुरातत्वको संरक्षण, संवर्द्धन र विकासको कार्यमा निरन्तर लागीपरेको पाइन्छ । संस्थाले स्थापनाकालदेखि नै किरात राई यायोक्खाको भाषिक संस्थाको रूपमा रहेर यायोक्खाको आह्वानमा आर्षि दवासी, जनजति उत्पीडित वर्ग र समुदायहरूको हक अधिकार स्थापित गराउने कार्यको साथै गणतन्त्र, धर्म निरपेक्षता, समानुपातिक, समावेशी प्रतिनिधित्वको माग, जातीय, भाषिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक पहिचानको आधारमा राज्यको पनुसंरचना जस्ता माग लगायत किरात स्वायत्त राज्यको अभियान अन्तर्गत चलाइएको विभिन्न आन्दोलनहरूमा किरात राई यायोक्खालाई साथ दिई आएको छ ।

५.१.२. सिद्धान्त (Doctrine)

दुमी किरात राई फन्सिकिमको विधान-२०५५ को तेस्रो संशोधन अनुसार प्रस्तावनामा उल्लेख

भएका प्रतिबद्धता र उद्देश्यमा किरात भएका बुँदाहरू नै यसका सिद्धान्त हुन । सो अनुसार नेपालको आदिम जाति किरात राईको दुमी थरभित्र प्रचलित संस्कृति, परम्परा, पाछा, वंशावली, धर्म, भाषा, कला र ऐतिहासिक वस्तुहरूको खोज, अध्ययन, अनुसन्धान, संकलन, सम्बर्द्धन र विकास गर्न नेपाल र विदेशमा बसोबास गरी आएका दुमी राईको सबै पाछाहरूलाई एउटै विशुद्ध सामाजिक संस्थामा आवद्ध गर्न संस्थाको स्थापना गरिएको उल्लेख रहेको छ । संस्थाको उद्देश्यमा दुमी भाषाको संरक्षण सम्बर्द्धन लेखन र प्रकाशन गरी भाषा, साहित्यको विकास गर्ने, विद्यालयमा पठनपाठन गराउन पाठ्य सामग्रीहरू तयार गर्ने, अन्य जातीय तथा सामाजिक संघ संस्थाहरूसँग पारस्परिक सहयोग र सद्भाव अभिवृद्धि गर्दै बृहत राष्ट्रिय एकता र संस्कृतिको निर्माणमा सहयोग आदानप्रदान गर्ने, स्थानीय क्षेत्रमा सरकारको तर्फबाट गरिने सम्पूर्ण विकास निर्माणका कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यहरू नै यसका सैद्धान्तिक आधारहरू हुन ।

५.१.३. कार्य योजना (Program)

दुमी किरात राई फन्सिकिमको प्रस्तुत उद्देश्यहरूलाई पुरा गरी लोपोन्मुख दुमी राईहरूको भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास, पुरातत्व, वंशावली निर्माणका निमित्त विभिन्न प्रकारका कार्यहरू गर्दै आएको पाइन्छ । यो कार्यलाई दुमी समुदायले आत्मैदेखि स्वीकार पनि गरेको देखिन्छ । संस्थाले गरेका कार्यहरूलाई निम्न दुई बुँदाहरूमा औल्याउन सकिन्छ -

१. दुमी भाषा संरक्षण, संवर्द्धन र विकासको कार्य र

२. धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास, पुरातत्व र वंशावली संरक्षणसम्बन्धी कार्य

१. दुमी भाषा संरक्षण, संवर्द्धन र विकासको कार्य

भाषा संरक्षणका निमित्त संस्थाको क्षमता र सहभागी सदस्यहरूको उत्साहले दुमी भाषा संरक्षण, संवर्द्धन र विकासका निमित्त भए गरेका कार्यहरूलाई निम्न शिर्षकहरू उपर प्रस्तुत गर्न सकिन्छ -

१.१. फन्सिकिम स्थापना सेरोफेरोमा भएका कार्यहरू

किरात राईहरूको विविध समुदायमा रहेको २८ वटा भाषाहरूमध्ये दुमी भाषा लोपोन्मुख भाषामा पर्दछ । त्यसैले संस्था स्थापनको मुख्य उद्देश्य नै दुमी भाषाको संरक्षण, संवर्द्धन र विकास रहेको पाइन्छ । यसरी भाषा संरक्षणको कार्य संस्था स्थापना हुनु अगाडि र संस्था स्थापना भएपछि विशेषरूपमा लागी परेको पाइन्छ । उक्त कार्यको लागि संस्थाको भ्रुण तयार गर्ने अवस्थामा २०४३ सालमा नै दुमी भाषाको शब्द सङ्कलन शुरुयात गरिएको थियो । तर यस कार्यमा निरन्तरता दिन नसकेको बताइन्छ । यद्यपि यसले दुमी युवा समुदायमा महत्वपूर्ण उत्साह जगाएको थियो । त्यसवेला सदरमुकाम दिक्तेललाई केन्द्रमानेर दुमीभाषामा अंक गणना, रुख विरुवाहरूको नाम र साइनोवाची शब्दहरू सङ्कलन गर्न शुरुयात गरिएको पाइन्छ । त्यस समयमा चतुरभक्त राई सप्तेश्वर, जगत हलक्सु राई, वीरबहादुर राई र इश्वरमान हलक्सु राई माक्पा नोरुङ, प्रतिमान राई जाल्पा र जयप्रसाद हदी राई बाक्सिलाले दुमीभाषा शब्द संकलनको कार्य शुरुयात गरेका थिए ।

१.२. भाषा, लिपी, साहित्य, धर्म सांस्कृतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार विकास समितिको व्यवस्था

संस्था स्थापना भएपछि २०५६ सालमा दुमीभाषाको संरक्षणको महान उद्देश्यले विधानको धारा ११ को उपदफा ३३ मा भाषा, लिपी, साहित्य, धर्म

सांस्कृतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार विकास समितिको व्यवस्था गरी पुनः भाषा संरक्षणका निमित्त एक समिति गठन भएको थियो । संस्थाको उपसचिव तेजराज दिम्मचु राई खार्मीको संयोजकत्वमा गठन भएको दुमी शब्दकोश निर्माण समितिमा बाक्सिलाका धनकुमार दिम्मचु राई, माक्पाका ठेलुमान वालक्पा राई, नक्षो टेकबहादुर राई बाक्सिला आदि सम्मिलित थिए । यो समितिले शब्दकोश संकलनको कार्य प्रारम्भ गर्‍यो र यसलाई काठमाडौंसम्म विस्तार गरी शब्द संकलनको कार्य प्रारम्भ गरेको थियो । काठमाडौंमा विशेषत यो कार्य नेत्रमणि हलक्सु राई, रामकुमार राईचु राई जाल्पा, सुजन हदी राई बाक्सिला र चतुरभक्त राई सप्तेश्वरले शब्दकोश कसरी संकलन गर्ने भन्ने बारे विविध छलफल र कार्य शुरु पनि गरेको थियो । त्यसैगरी दुमी भाषालाई सिकाई अभ्यासबाट अगाडि बढाउनु पर्दछ भन्ने निर्णय भएकाले नेत्रमणि हलक्सु राईद्वारा दुमीभाषाको कक्षा पनि बेबीलोन स्कूल, शान्तिनगरमा हरेक शनिबार एककोठामा सञ्चालन गरेको कुरा जानकारीमा पाइन्छ ।

१.३. ...इसिलिम' भाषिक पत्रिको दर्ता र प्रकाशनको कार्य प्रारम्भ

त्यसैगरी २०५६ सालमा दुमी भाषाको उत्थानका निमित्त एक पत्रिका प्रकाशन गरी लेख्य परम्पराको विकास गरिनु पर्दछ भनेर रामकुमार राईचु राईको सम्पादकत्वमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको कार्यालय काठमाडौंमा 'इसिलिम' नामको भाषिक पत्रिका दर्तागरी सोही साल पहिलो अङ्क पनि प्रकाशन गरी दुमीभाषालाई पहिलोचोटी लेख्य परम्पराको इतिहास स्थापित गरेको पाइन्छ, र २०७१ सालमा १६ औं अंक प्रकाशनमा आएको छ । इसिलिमि प्रकाशनलाई कसरी नियतितता र दिगो बनाउने भन्ने उद्देश्यले इसिलिम समृद्धिकोशको व्यवस्था

गरिदै लगेको पाइन्छ ।

१.४. दुमी भाषामा श्वर र व्यञ्जन वर्ण पहिचानको कार्य

वि सं २०६१ सालमा दुमी किरात राई फन्सिकिमले एउटा ऐतिहासिक निर्णयगरी दुमीभाषाको उत्थानको लागि एउटा आयाम थप गऱ्यो । त्यसैको फलस्वरूप २०६१ साल पौष ९ गते कीर्तिपुरमा द्वय भाषाविद प्रा. डा. श्री नोबलकिशोर राई र प्रा. डा. श्री माधवप्रसाद पोखेलको बौद्धिक नेतृत्वमा एक कार्यशाला गोष्ठीगरी दुमी भाषामा १३ वटा श्वरवर्ण र २५ वटा व्यञ्जनवर्ण पत्ता लगाउने महान कार्य सम्पन्न गरेको पाइन्छ ।

१.५. ...सुलाम' को प्रकाशन

त्यस्तै २०६४ सालको 'इसिलिम' १० औं अङ्कदेखि दुमी भाषाको प्रयोजनको निमित्त इसिलिमको वीचपानामा रहनेगरी 'सुलाम' (मेसो) अङ्क पनि प्रकाशन गर्न शुरुवात गरिएको पाइन्छ । यस वाहेक हरेक अंकमा दुमी भाषाको कविता, गीत, सानोतिनो लेख, चिठ्ठी, घर गृहस्थी संबन्धी नाम, भान्सा, साइनोवाची कुराहरू, वनस्पति र जनावरका नामहरू, अन्तर-संवाद जस्ता कुराहरू दुमी भाषामा प्रस्तुत गरी प्रकाशनमा ल्याउन सफल भएको पाइन्छ ।

१.६. दुमीभाषामा गीत रेकर्ड

दुमी भाषामा गीत लेखन, श्वर र संगीत(ि दने कार्यबाट भाषालाई परिष्कृत र संरक्षण गर्दै लैजान नेत्रमणि हलक्सु राईको लेखनमा, २०५७ सालमा शान्तिराम राईको श्वर संगीतमा "एनिहौं अप्तिनामतोरी" (लौ न है सूर्य उदायो) बोलका गीत रेडियो नेपालमा रिकर्ड गरिएको पाइन्छ । त्यसैगरी २०५९ मा निज राईकै लेखन र सन्तोष दुमी राईको

श्वर संगीतमा "थुनामफार्वि" (हिमाली काखमा) बोलको गीत संगीतबद्ध भई प्रचारमा आएका छन् (राई, २०६८, पृ.३७) । त्यस्तै तेस्रो गीत नेत्रमणि हलक्सु राईकै लेखनमा गायक जीतेन दुमी राईको श्वर र संगीतमा "नाम्पारु" (स्वच्छन्द आकाश) रिकर्ड भएका छन् । अन्य गीतका लेखिका तेजमाया मुरह राईले पनि दुमी भाषाका गीतहरू रचना गरेका छन् तर संगीतबद्ध भएका छैनन् । यी गीतहरूको सार्वजनिककरणले दुमी भाषामा पनि गीत बन्न सक्ने संभावना प्रशस्त रहेका छन् भन्ने जानकारी प्राप्त भएको पाइन्छ ।

१.७. दुमी शब्दकोश प्रकाशनको कार्य

दुमी शब्दकोशको प्रकाशन गर्ने हेतुले २०४३ बाटै दुमी भाषाका शब्दहरू सङ्कलन गर्न थालिएको पाइन्छ । तथापि २०६४ सालको वैशाख २३ गतेदेखि जेठ ६ गतेसम्म योजनाबद्ध रूपमा काम थाल्नीगरी खार्मी, जाल्या, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पा गाउँहरूमा जम्मा १७ दिनको भ्रमण सम्पन्न गरेको पाइन्छ (सुलाम, २०६४) । यस कार्यमा सोडेश शब्दको खोजी कार्यदेखि सुदुर गाउँका दुमी पूर्वाहरूका संभनामा रहेका सबै शब्दहरूलाई संकलन गर्ने कार्य भएको देखिन्छ ।

संस्थाको नेतृत्व र नेत्रमणि राईको प्रमुख सम्पादनमा २०६८ सालमा ऐतिहासिक रूपमा "दुमी-नेपाली-अङ्ग्रेजी शब्दकोश" प्रकाशनमा आएको पाइन्छ । यसमा पुगनपुग ८००० शब्दहरू रहेका छन् । संस्था स्थापना भएपछि दुमी भाषा संरक्षणको यो नै एक ऐतिहासिक कार्य सम्पन्न भएको पाइन्छ । यस कार्यमा नेत्रमणि राई, तेजमाया राई, अशोक राई, राजेन्द्र राई, मनकुमारी साम्पाड राई, उत्सव राई र चतुरभक्त राईहरूले दुमीभाषी क्षेत्रमा १७ दिने भ्रमण गरी शब्द संकलन गरिएका थिए । यसमा स्थानीय क्षेत्रका सयौं दुमी पूर्वा र

युवाहरूले साथ सहयोग पुऱ्याएको पाइएको छ ।

१.८. दुमीभाषा संरक्षणका निमित्त हाल भइरहेको कार्य -

दुमी शब्दकोश प्रकाशन भएपछि २०७३/७४ मा आइपुग्दा यो बीचमा भाषा सम्बन्धी कार्यहरू उल्लेख्य रूपमा हुन सकेको पाइदैन । तथापि दुमी भाषालाई पाठ्यक्रमको रूपमा दुमीभाषी समुदाय एवं क्षेत्रका विद्यालयहरूमा अध्यापन गराउनका निमित्त पाठ्यपुस्तक र व्याकरणको तयारी भैरहेको पाइन्छ । दुमी व्याकरण निर्माणको लागि डा. नेत्रमणि राईद्वारा लिखित 'दुमी भाषा लेखन' (दुमी ब्र/व चप्लाम) पुस्तिका परीक्षण संस्करणको रूपमा २०७३ चैत्रमा अनौपचारिक छलफलका निमित्त पाण्डुलिपिको रूपमा आएको छ ।

२. धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास, पुरातत्व र वंशावली संरक्षणसम्बन्धी कार्य

दुमी किरात राई फन्सिकिमको स्थापना हुँदा प्रक्षेपण गरिएको उद्देश्यहरूमा धर्म, संस्कार संस्कृति र इतिहासको संरक्षण र सम्बर्धनका कार्यहरू गर्ने भन्ने रहेको पाइन्छन् । यस संबन्धमा पनि वार्षिक कार्यक्रम नै निर्माण गरेर क्रमिक रूपमा गर्दै लैजाने मेलोमेसो खासै रूपमा भएको पाइदैन । तथापि यससम्बन्धी महत्वपूर्ण कार्यहरू भएका छन् जसलाई निम्न पंतीहरूमा औल्याउन सकिन्छ-

२.१. धर्म, संस्कार, संस्कृति संरक्षण सम्बन्धी कार्य

किरात जातिहरूको धर्मलाई २०४८ को राष्ट्रिय जनगणनाबाट पहिचान दिनेकाम स्वतस्फुर्तरूपमा अगाडि बढेपछि चार किरात संस्था-किरात राई यायोक्खा, किरात याक्थुड चुम्लुड, किरात सुनुवार सेवा समाज र किरात याक्खा छुम्मा सम्मिलित किरात समन्वय समितिको प्रयासबाट जसरी धर्मको महलमा 'किरातधर्म' राख्ने अभियानलाई

अगाडि बढायो त्यसको अभियानस्वरूप किरात राईहरूमा किरात राई यायोक्खाले गरेको अभियानलाई किरायाको एक भाषिक संस्थाको हैसियतले फन्सिकिमले त्यही अभियानलाई जारी राखेको छ ।

दुमी किरात राईहरूको संस्कार संस्कृति किरात धर्मसँग सम्बन्धित रहेको छ । त्यसको संरक्षणमा दुमीको संस्था फन्सिकिम लागीपरेको पाइन्छ । फन्सिकिम (संस्था) स्थापना भएपछि दुमी किरात राईहरूले उधौली उभौलीलाई वर्षको दुइपटक औपचारिक रूपमा नै मान्ने प्रचलनको शुरुआत गरेको छ । यस सन्दर्भमा विशेषगरी साकेला नाच र पूजाको परम्परा नरहेका स्थानहरू जस्तै- ऐसेलुखर्क, धरान र काठमाडौंमा साकेला नृत्य प्रदर्शन गर्ने प्रचलन स्थापित गरेको पाइन्छ । मौलिक संस्कृति नटुटोस, विकृति नआवोस भन्नाको लागि ग्रामिण क्षेत्रमा साकेला भूमेदेवता निकाल्ने कार्यको लागि संस्थाले सुभाब, सल्लाह र हौसला दिने कार्य गरिरहेको छ । त्यसै सन्दर्भमा सप्तेश्वर चिउरीखर्कको भूमे र सप्तेश्वर दाम्थलाको भूमे देवताहरू निकालिएका हुन । त्यसलाई किरात सांस्कृतिक देवस्थलको रूपमा स्थापित गरिने प्रयत्नमा किरातीहरू जुटेका छन् ।

त्यसैगरी धरान सेउती वस्तीमा पनि लप्टन पर्जबहादुर राईले २०६९ साल असार २५ गते फन्सिकिमलाई निशुल्क प्रदान गरेको साढेसात धुर जग्गामा दुमी राईहरूले एक कार्यालय भवन निर्माण गरी साकेलास्थानको समेत पूजागर्ने प्रचलनको ऐतिहासिक थाल्नी गरेको पाइन्छ (इसिलिम, २०७० पृ.१४१) । दुमी क्षेत्रमा भएका देवभूमि, ढुङ्गा, चिहान, ओडार, सांस्कृतिक धारा, पोखरी, डाँडाकुँडा विनाश हुनु हुँदैन भनेर रखवारी पनि गरिरहेको पाइएको छ । त्यसै सन्दर्भमा २०६४ सालमा रत्कु, हदी र रङ्कासुको बलमदेल (प्रातः पितृत्वगाउँ)

साम्फेलु (चिलिमदुङ्गा) को सांस्कृतिक भ्रमण गरेर त्यसलाई प्रचारमा ल्याउने प्रयत्न गरेको छ। दुमी धामीहरूले चिन्तामा सम्पन्न गर्ने मुद्दुमी भ्रमणमा आउने महत्वपूर्ण सांस्कृतिक स्थल साम्फेलु जसलाई धामी उत्पत्तिको स्थल मानिन्छ त्यसलाई पनि प्रचारमा ल्याउने प्रयत्न गरिरहेको पाइन्छ।

दुमी किरात संस्कृतिलाई बुझाउन चाहिने मुद्दुमको संकलन र प्रकाशन पनि इसिलिम भाषिक पत्रिकामार्फत गर्दै आएको छ। मानिसको जन्मदेखि मृत्युसम्मका संस्कारहरूको बारेमा खोज अनुसन्धान भएको छ। धामीप्रथाको अन्त्य हुनु हुँदैन भनेर प्रचार प्रसार गर्नको अतिरिक्त धामी चिन्ताको रिकर्ड पनि गरिएको पाइएको छ। भूमि र पूर्खालाई नयाँ अन्नवाली चढाउँदा गरिने संस्कारगत मुद्दुमहरूको संकलनदेखि विवाह कार्यमा बोलिने संस्कृतिगत मुद्दुम एवं बखानहरूको पनि संकलन गरिएको बुझिएको छ।

दुमी किरात राईहरूको समुदायमा मारुनी नाचको लामो ऐतिहासिक सांस्कृतिक परम्परा रही आएको छ। यसलाई त्यस समुदायले सांस्कृतिक परम्पराकै रूपमा नायम, पारुहाड, तायामा खियामा र खिचिलपुको गीत, सोह्यरी फूलको राग, स्थानीय ऐतिहासिक पूर्खाहरूका युद्धलाई वर्णन गर्ने रागहरूदेखि मानिस मरिसकेपछि निजको नाममा साँगुथापी फूल ताने तथा चिनो चौतारो बनाई फूल सेलाउने जस्ता कार्यहरू गर्ने परम्परासँग सम्बन्धित रागहरूको संरक्षण पनि गरेको बताइएको छ।

२.२. वंशावली संकलन, संरक्षण र सम्बर्धन

नेपालमा राणा र शाहहरूको मात्र राजनीतिक इतिहास हुन्छ, भन्ने शताब्दियौंदेखिको घोकाई र बोकाईलाई विसाएर जातिहरूको पनि इतिहास हुन्छ, वंशावली हुन्छ भन्ने तथ्यलाई

उजागर गर्न संस्था हरपल प्रयत्नमा रहेको पाइन्छ। यी दुमी भाषिक राई समुदायको इतिहास किरात पूर्खा नायमको कालबाट नै शुरुआत भई वर्तमान पुस्तासम्म आईपुगेको वंशावलीगत विवरणको व्याख्या गरेको पाइन्छ।

दुमी वंशावली संकलनगर्दा पाइएको तथ्यहरूले दुमी राईहरूको जातीय इतिहासलाई उजागर गरेको छ। यस समुदायका जम्मा सात सामे (गोत्र) वा Clan र २१ वटा पाछा (उपगोत्र एवं वंशहरू) एवं Sub-Clans रहेको तथ्य वंशावली खोजको क्रममा फेला परेको पाइन्छ (इसिलिम, २०५६, पृ. ७)। अहिलेसम्म उपरोक्त २१ वटै पाछाको लगभग २५ पुस्ताको पूर्ण वंशावली प्रकाशन गर्न सफल भएको पाइन्छ।

२.३. मुद्दुम संरक्षण र मुद्दुम शब्दकोश प्रकाशनको तयारी

किरात जीवन र जगतको दार्शनिक अध्ययनलाई मुद्दुम भनिन्छ। यसले प्राणीजगतको सृष्टिदेखि अन्त्यसम्मको समुल विषय लगायत पृथ्वी, आकाश, बायु, खोलानाला, भीरपहराको अध्ययन, जरीबुटी, मन्त्र आदिको अध्ययनलाई समेट्दछ। किरातक सभ्यताको शुरुआतीका दिनहरूमा मुद्दुमले मानवसमाजमा ऐन नियम एवं संविधानले सम्पन्न गर्ने कार्यलाई समेटेको थियो। जत्तिखेर लिखित ऐन कानून थिएनन् त्यो अवस्थामा मुद्दुमद्वारा तात्कालीन समाज बाँधिएका थिए। तिनै मुद्दुमको संकलन पनि गर्दैरहेको बुझिएको छ।

मुद्दुम संकलनको कार्य अगाडि बढाउने सिलसिलामा मुद्दुमका शब्दहरूलाई अर्थ्याउन सक्ने व्याख्या सहितको पुगनपुग सातहजार मुद्दुम शब्दहरूको शब्दकोशको पाण्डुलीपी पनि तयारी गरेको पाइएको छ। र, यसलाई प्रकाशनको लागि

प्रयत्न पनि भइरहेको छ। यसले दुमी समुदायमा पाइने मुद्दुमका शब्दहरूलाई बुझ्न सजिलो हुनेछ।

२.४. इतिहास र पुरातत्व संरक्षणसम्बन्धी कार्य

ऐतिहासिक गढीको संरक्षण गर्ने उद्देश्यले सप्तेश्वर र बाक्सिला गाउँ विकास समिति (हाल केपिलासगढी गाउँपालिका) को शिर संगल (स्थलमा अवस्थित निजी व्यक्तिको नाममा रहेको केपिलासगढीको संरक्षणका निमित्त २०६८ मा ७ रोपनी भन्दा बढीजग्गा यस संस्थाले आफ्नो हकभोगमा ल्याउन सफल भएको छ। त्यसमध्ये ३ रोपनी १० आना ३ दाम जग्गा सप्तेश्वर पोक्लु निवासी नक्षो अष्टबहादुर किरात राईबाट निःशुल्क रूपमा संस्थाले प्राप्त गरेको हो भने बाँकी तीन रोपनी जग्गा स्थानीय बस्नेत परिवारको भोगचलनमा रहेको जग्गा संस्थाले खरिदगरी आफ्नो साभ्ना हकभोग ल्याएको पाइन्छ। यी दुवै जग्गा खोटाङ माल कार्यालयमा रजिष्ट्रेशन गरी लिइएको हो। उक्त गढीमा एकिकरणकालमा निगुहाड र रोकोवासीले शासन गरेको इतिहास पाइन्छ।

नेपालको पूर्वमा रहेका गढीहरू पछिल्लो समयमा निजी व्यक्ति, नेपाली सेना र शसस्त्र प्रहरी बलद्वारा अतिक्रमण हुँदै गइरहेको सितिमा केपिलासगढीको पनि त्यही अवस्था आउने संभावनाबाट अब यो पूर्णत मुक्त भएको देखिएको छ।

गढीमा रहेका कोतघर, जेल, भवनका भग्नावशेष र शत्रुछेक्ने खाईहरू अहिलेसम्म भग्नावशेषको रूपमा रहेको छन्। गढी खरिद गरिएपछि संरक्षणका क्रममा भेटिएका देवशिला, हण्डीका चोइटा, कोइलाहरू, औंठी, तरवारको काँजो संस्थाको संरक्षणमा रहेका छन्।

दुमी भाषी समुदायमा ऐतिहासिक पुरातात्विक सामग्रीहरूलाई झल्काउने बास्पानी गाविस पोखरीस्थित हरसी, दिम्मचु, सरचु, वालक्पा र हम्रुचु पाछाका ऐतिहासिक साँस्कृतिभूमि चुचुदह, बाक्सिला सिम्पानीस्थित रत्कु, हदी र रङ्कासुको ऐतिहासिक पूर्खा वसोवास गर्ने ऐतिहासिक ओडार तोदिप्पु ओडार (बोब्ले ओडार) र पानीखाएको चारीकु सुबुकु (पूर्खौली पानीधारा) बरमेधारा, दुमी राईहरूको उत्पत्तिथलो सिम्पानीस्थित ऐतिहासिक, सांस्कृतिक भूमि दुङ्कुलु दुङ्गा, खबचु र हम्रुचुले आपसी संभौता गरी आइन्दा आपसी विवाह नगर्ने, भैँभगडा नगर्ने भनी शसी राखिएको जाल्पा घलेगाउँस्थित संभौता एवं शसीदुङ्गा, राईचु दुमी राईको उत्पत्तिथलो हौँचुर गाविसस्थित पोखरीगाउँको लेलेदुम पोखरी, माक्पास्थित खारुबु, हलक्सु, वालक्पा, र हजुरपाछाको उत्पत्तिथलो माक्पास्थित माखिपा कुकुरको चिहानलाई संरक्षण गर्ने संस्थागत प्रयत्न भइरहेको बताईएको छ।

त्यसैगरी अद्यावदी गाउँमा छरिएर रहेका पुराना कागजहरूको संकलन गर्ने कार्य पनि जारी नै रहेका पाइन्छ र संकलित मध्येमा लुप्पोको पुरानो वंशावली, बाक्सिला विर्ताको संबन्धमा भएको भगडामा १८७२ ताका उठाइएको पैसाको पुरानो बही आदि रहेका छन्।

हालै २०७३ साल कार्तिकमा सम्पन्न दुमीकिरात राई फन्सिकिमको पाँचौँ राष्ट्रिय महाधिवेशनमा ९ बुँदे बाक्सिला घोषणा पारित गरेको पाइन्छ (परिशिष्ट-६)। यो घोषणा यस संस्थाको आउँदो तीन वर्षको लागि महत्वपूर्ण कार्यक्रम हुने जनाइएको पाइन्छ। उक्त घोषणामा ऐतिहासिक केपिलासगढी चिनागढीको संरक्षण तथा विस्तारगरी नेपालको राष्ट्रिय इतिहासको निर्माणमा योगदान पुऱ्याउने, सांस्कृतिक भूमिहरू दुमीहरूको

उत्पत्ति थलो दुङ्कुलु, तोदिप्पु ओडार, चुचु (चाप्चा) दह, जालपाको शसी (संभौता) दुङ्गा, माखिपाको कुकुरको चिहान संरक्षण गर्ने, दुमी थातथलोमा रहेको ऐतिहासिक स्थलहरूलाई पुरानै नाममा पुनर्स्थापना गर्ने, दुमी भाषाको पाठ्य सामग्री निर्माण गरी दुमी भाषालाई अध्ययन अध्यापनमा रूपान्तरण गर्ने मुद्दाम, रिदुमहदुमको संरक्षण, राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा रहेको दुमी किरात राईहरूलाई फन्सिकिमको छातामुनी गोलबन्द गर्ने, खार्मी, जालपा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पालाई सङ्घीय संरचना अनुसार केपिलासगढी गाउँपालिका नामाकरण गराउने, किरात राई यायोक्खाले राज्यसँग माग गर्दै आएको किरात स्वायत्त राज्यको मागलाई साथसहयोग दिदै दुमीको वंशावली एवं इतिहासको अभिलेखन कार्यलाई पूर्णता दिने उल्लेख गरेको पाइन्छ।

५.१.४. स्रोतहरू (Resources)

दुमी किरात राई फन्सिकिमलाई परिचालन गर्दै आएका स्रोतहरूलाई निम्नानुसार औल्याउन सकिन्छ-

१. आर्थिक स्रोत (Financial Resources)

दुमी किरात राई फन्सिकिमलाई नेपाल सरकारबाट आउने कुनै नियमित आर्थिक स्रोत छैन। त्यसैले कुनै कार्यक्रम अगाडि सम्पन्न गर्नु परेमा आर्थिक स्रोतको खोजी आफैले गरी आएको पाइन्छ। सदस्यता शुल्क, नेपाल सरकार र विदेशी दार्तृसंस्थाहरूबाट प्राप्त ऋण तथा तथा अनुदान सहयोग र अन्य विधिबाट प्राप्त आय आर्थिक स्रोत हुन भनी विधानगत व्यवस्था गरिएको पाइन्छ। सो अनुसार संस्थाले आफ्ना कार्यहरूलाई निपट्टा गर्न सुभेच्छुक राई व्यक्तित्वहरू र विदेशी अनुसन्धान शास्त्रीहरूको सदासयताबाट आर्थिक सहयोग जुटाउने कार्य गरिरहेको पाइन्छ। त्यसबाहेक

गाउँ विकास समिति, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, संस्कृति मन्त्रालयबाट परियोजना सञ्चालन गरी आर्थिक एवं भौतिक सहयोगहरू सङ्कलन गर्ने र हरेक वर्ष चौसी, भइलो जस्ता कार्यक्रम गरेर संस्थाको खर्च जुटाउने कार्य गरेको पाइएको छ।

इसिलिम भाषिक पत्रिका शुभकामना र विज्ञापन प्रकृयाबाट उठेका आर्थिक स्रोतबाट प्रकाशन भइरहेको छ।

२. कार्यालय भवन

दुमी राईहरू बसोवास गरेको सघनक्षेत्र खोटाङ जिल्लाको बाक्सिलामा संस्थाको आफ्नै कार्यालय भवन रहेको छ। उक्त भवन गाउँ विकास समितिहरू-बाक्सिला, खार्मी, जाल्पा र सप्तेश्वरबाट प्रदान गरिएको सानो रकम र राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा रहेका दुमी सुभेक्षुक व्यक्तिहरूको आर्थिक सहयोग बाटै निर्माण गरिएको हो भने धरानस्थित दुमकिम भवन पनि दुमी किरात राईहरूको सदासहायताबाटै निर्माण गरिएको हो। करिब एक रोपनी जग्गामा माटो र ढुङ्गाद्वारा निर्मित तीनतले भवनमा जस्ताको पाताले छाईएको शौचालय सुविधासमेत रहेको छ। भुँइतलामा फलामका कुर्सीहरू राखिएका छन र त्यसलाई कार्यक्रम हलका निमित्त अरुले पनि प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ।

३. मानवीय संसाधन/स्रोत (Human Resource)

फन्सिकिमको मानवीय संसाधन भनेकै यसका पदाधिकारी र सदस्यहरू हुन। एक जातीय भाषिक सामाजिक संस्थाको रूपमा कार्यरत रहेको यस संस्थाको मानवीय संसाधन भन्नाले संस्थाका केन्द्रीय कार्य समितिका पदाधिकारी तथा सदस्यहरू,

दुमकिम (एक गाउँ विकास समितिभित्र रहने समिति), देलकिम (गाउँभित्रका पदाधिकारी तथा सदस्यहरू) नै यसको मानवीय संसाधन हुन। यसका छुट्टै कर्मचारी व्यवस्था छैन। कार्यसमितिमा काम गर्ने कार्यकर्ताहरू सबै अवैतनिक कार्यकर्ताहरू हुन र स्वयं सेवकको रूपमा कार्य गर्दछन्। प्राध्यापक, कर्मचारी, अनुसन्धानशास्त्री, राजनीतिक दलका कार्यकर्ता, यु.के. र सिंगापुर सेनाबाट रिटायर्ड आर्मी, शिक्षकहरू, व्यापारी, कृषकहरू नै फन्सिकिम (संस्था) मा रहेर स्वयंसेवक कार्य गर्दछन्। दुमकिम र देलकिममा रहेर संस्थालाई आवश्यक पर्ने सबैखाले धार्मिक, सांस्कृतिक, भाषिक कार्यहरू गर्ने यी नै व्यक्तिहरू संस्थाका मानवीय संसाधन हुन। संस्था सानो भएता पनि आफ्नो धर्म, संस्कार संस्कृतिलाई संरक्षण गर्ने, आफ्ना वंशजलाई मौलिक किरात धर्म संस्कार संस्कृतिबाट पृथक हुन नदिने र खवारीको कार्य यी नै समितिगत व्यक्तिहरूले गरिआएको पाइन्छन्।

अन्य उपकरणहरूमा संस्थाको आफ्नै कम्प्युटर रहेको छ। माइक, ह्याण्ड माइक, ब्लाकबोर्ड, दराजहरू रहेका छन्।

५.१.५. आन्तरिक संरचना (Internal Structure)

आन्तरिक संरचनालाई स्पृष्य र अस्पृष्य संरचनाको रूपमा देख्न सकिन्छ। स्पृष्य संरचनाको रूपमा खोटाङ बाक्सिला बजारस्थित करिब एक रोपनी जग्गामा फन्सिकिमको आफ्नै तीनतले एक कार्यालय भवन रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ। यो भवन बाक्सिला निवासी शिक्षक चन्द्रछिरिङ राईले निशुल्क रूपमा उपलब्ध गराएको हो। संस्थाको अस्पृष्य संरचनाको रूपमा संस्थाका तीन तहको संरचना रहेको पाइन्छ। ति हुन-

१. दुमी किरात राई फन्सिकिम, केन्द्रीय कार्य समिति :

केन्द्रीय कार्य समितिको रूपमा रहेको एक अध्यक्षसहित २१ जनाको शिर्षस्थ समितिलाई फन्सिकिम केन्द्रीय कार्य समिति रहने व्यवस्था रहेको पाइन्छ। यो संस्थाको शिर्षस्थ तह हो यसले नीति नियमहरूको तर्जुमा गर्ने, संस्थाको कार्ययोजना निर्माण गर्ने, केन्द्रीय निर्णय गर्ने, मातहतका दुमकिम संस्थाहरूलाई नियन्त्र तथा आदेश गर्ने कार्य गर्दछ।

२. दुमकिम

फन्सिकिम केन्द्रीय कार्य समितिभन्दा तल्लो तहमा एक गाउँ विकास समितिलाई आधार मानेर दुमी राईहरू सघन रूपमा बसोवास गरेको क्षेत्र एवं गाविसहरूमा स्थापित गरिने अंगलाई दुमकिम मानिएको छ। यसमा एक अध्यक्ष सहित ११ जनाको कार्यसमिति रहने व्यवस्था रहेको छ। हालसम्म दुमीहरू रहेको क्षेत्र जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर, माक्पा, कुविण्डे धरान, भापा, काठमाढौंमा दुमकिम रहेको। यसले फन्सिकिम केन्द्र र देलकिम (गाउँतह) को बीचमा रहेर पूलको कार्य गर्दछ। एक गाउँ विकास समितिमा हुने सबैखाले सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, भाषिक कार्यहरू यसले सम्पन्न गर्दछ। यी कार्यहरू गर्नलाई ति निकायहरू स्वतन्त्र छन् र आफ्नो क्षेत्रको कार्य गर्न पूर्णत अधिकार हस्तान्तरण गरिएका छन्। दुमकिमले आफ्नो कोशको व्यवस्था आफैगरी दुमकिमलाई विस्तार गर्न सक्नेछन्। यस मानेमा केन्द्रको आदेश पर्खिराख्नु पर्नेछैन।

३. देलकिम

संस्थाको तेस्रो तहअन्तर्गत दुमकिमको मातहतमा एक दुमकिमभित्र देलकिमहरू रहने व्यवस्था रहेको छ। यसमा एक अध्यक्षसहित

नौजनाको कार्यसमिति रहने व्यवस्था रहेको छ । यो संस्थाको सबैभन्दा तल्लो तहमा रहेको संस्था हो । गाउँतहमा नै यसको गठन हुने हुनाले यसको प्रत्यक्ष सरोकार गाउँतहका मानिसहरूसँग बढीभन्दा बढी हुने देखिन्छ । यस्ता देलकिमहरू खार्मी, जाल्पा, खार्मी, बाक्सला, दिक्तेल, माक्पा, सप्तेश्वर, घरान, भापा दमक आदि ठाउँहरूमा रहेका छन् ।

विदेशस्थित हडकड र संयुक्त राज्य बेलायतमा समेत त्यहाँ बसोवास गर्ने दुमी राईहरूले दुमकिमस्तरको संस्था निर्माण गरी संस्थाको कार्यलाई अगाडि बढाउने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत सबैखाले दुमकिम, देलकिममा प्रस्तुत तीनवटै कार्य समितिहरूमा सल्लाहकारहरू रहने व्यवस्था पनि रहेको छ ।

यस्ता दुमकिम, देलकिमहरू जम्मा २६ वटा गाउँहरूमा गठन गरिएका छन् ।

४. केन्द्रीय तहका अन्य समितिहरू

केन्द्रीय कार्य समितिको कार्यलाई सहयोग पुऱ्याउन उपरोक्त तीन तहका लाइन एजेन्सीहरू बाहेक संस्थामा स्टाफ एजेन्सीको पनि व्यवस्था रहेको छ । ति समितिहरू- १. आर्थिक समिति, २. भाषा, साहित्य, शैक्षिक पूर्वाधार तथा अनुसन्धान समिति, ३. धर्म, संस्कार, संस्कृति तथा इतिहास संरक्षण समिति र ४. सङ्गठन निर्माण, सुदृढिकरण तथा प्रचार प्रसार समिति पनि रहेको छ । किरात संस्कार संस्कृति संरक्षण गर्न यस संस्थाले धामीहरूको परिषद पनि निर्माण गरेको छ ।

६. सम्पर्क / सम्बन्धगत चरहरू (Linkage Variables)

फन्सिकिमले आफूलाई जीवित तुल्याउन

राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रका व्यक्ति व्यक्तित्व तथा सङ्घ संस्थाहरूसँग सम्बन्ध स्थापित गरेको पाइन्छ । दुमी किरात राई फन्सिकिमका सम्बन्धगत चरहरू निम्नानुसार पाउन सकिन्छ -

१. संस्थालाई क्षमतावान बनाउने सम्बन्ध (Enabling Linkage)-

संस्थाको आधिकारिक दर्ता गरेर संस्थालाई जन्माउन स्वीकृति दिने प्रखुम जिल्ला अधिकारीको कार्यालय जिल्ला खोटाङ दिक्तेलसँग कानूनी सम्बन्ध रहेको छ । यसर्थ संस्थाले हरेक वर्ष संस्थाको आन्तरिक बजेट कार्यान्वयन के कति भयो र के कार्यहरू सम्पन्न भए भन्ने वारेको आर्थिक विवरणसहितको प्रगति प्रतिवेदन लगायत नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अडिटरबाट अडिट गरिएको प्रतिवेदनसमेत प्रजिअ कार्यालयमा प्रस्तुत गरेर संस्थालाई पुनरवैधिकरण गर्दै आएको पाइन्छ । यसले पुनरवैधिकरण नगरेसम्म संस्था चलाएमान हुन सक्तैन र कुनै पनि कार्यलयबाट बजेटको माग गर्न सक्ने हैसियतसमेत राख्दैन । संस्था विघटन भएमा यसको जायजेथासमेत नेपाल सरकारको हुने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेकाले फन्सिकिम उपर प्रजिअ कार्यालयको प्रत्यक्ष निगरानी रहेको छ भन्ने देखिन्छ ।

नेपालमा संघ संस्थाहरूलाई बजेटिङ गरेर संस्था परिचालन गर्ने खासै नियमहरू छैनन् । केवल कुनै अनुसन्धान तथा भौतिक विकासको लागि परियोजनाको स्तरीयता र आवश्यकताको आधारमा बजेटिङ गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यस अर्थमा अहिलेसम्म संस्कृति मन्त्रालय, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, गाउँ विकास समितिहरूसँग परियोजना प्रस्तुत गर्ने निकट संस्थाको रूपमा सम्बन्ध रहेको पाइन्छ ।

२. कार्यात्मक सम्बन्ध (Functional Linkage)-

दुमी किरात राई फन्सिकिमसँग उस्तै उद्देश्य, चरित्र र कार्यक्रम रहेका तर फरक व्यक्ति समुह र संस्थाहरूबीचमा कार्यात्मक सम्बन्ध हुने देखिन्छ । तर फन्सिकिमले यस्तो सहकार्य आजतक सम्पन्न गरेको पाइएको छैन । नेपालमा २८ भाषी किरात राईहरूको अवस्था र समस्या समान खालका छन् । तिनीहरूसँग किरात राई यायोक्खाको छातामुनी रहेर कार्यगर्दा एकसाथ रहने गरेको पाइन्छ । त्यो मामिला राष्ट्रिय जनगणनामा राई लेखाउने वारेमा होस, भाषाको संरक्षण र विकासमा होस वा किरात स्वायत्त राज्यको प्रस्तावको समर्थनमा होस त्यहाँ किरात राई यायोक्खा र सबै किरात राई भाषिक संस्थाहरूसँग कार्यात्मक सम्बन्ध रहेको पाइन्छ । तर यो सम्बन्ध वाध्यकारी नभएर स्वेच्छिक मात्र हो ।

त्यसरी नै सरकारी तवरमा संस्कृति मन्त्रालय, पर्यटन मन्त्रालय, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानसँग पनि कार्यात्मक सम्बन्ध हुन्छ । नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घ, त्रिभुवन विश्वविद्यालयको संस्कृति विभाग, नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान, समाजशास्त्र, मानवशास्त्रको अध्ययन अनुसन्धान र कार्यसँग पनि फन्सिकिमको उद्देश्य र कार्यक्रम धेरै हदमा सामिप्यता राख्दछ । ति निकायहरूको उद्देश्य पनि लोपोन्मुख जातिको भाषा, संस्कृति, पुरातत्व आदिको अध्ययन, अनुसन्धान, संरक्षण र विकास हुने भएको र भाषिक संस्थाहरूको उद्देश्य पनि अधिकांश त्यही हुने भएकाले यी दुई बीचमा कार्यात्मक सम्बन्ध रहन्छ । ति निकायहरूले परियोजना बनाई ति जातिका अध्ययनका लागि प्रवाह नगर्ने हो भने सरकारको कर्मचारीले मात्र त्यो कार्य पुरा गर्न सक्तैन । संस्कृति विभागको

विद्यार्थीहरूले जातिको भाषा, संस्कृतिको अध्ययन, अनुसन्धानलाई अगाडि बढाउँदा त्यसले फन्सिकिम जस्तो भाषिक संस्थाहरूको लागि लाभदायी हुन सक्छ । त्यसैले त्यहाँ दोहोरो सम्बन्ध रहेको पाइन्छ । संस्कृति मन्त्रालयले प्रवाह गरेको परियोजनाहरूबाट स्थानीय भाषा, संस्कृतिको संरक्षण हुने भएकाले त्यहाँ दुवैक्षेत्रमा लाभदायी कार्य हुन जान्छ । तर दुमी किरात राई फन्सिकिमले यस प्रकारको कार्यात्मक सम्बन्धलाई अहिलेसम्म अगाडि बढाउन अपवाद बाहेक धेरै कुराहरूमा सकेको देखिदैन ।

स्थानीय निकायमा गाउँ विकास समिति, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका, महानगरपालिकाको उद्देश्य पनि स्थानीय जनताको भाषा, संस्कृतिको संरक्षण र विकास गर्नु काम कर्तव्य हुन्छ । तसर्थ ति निकायहरूले संस्थालाई दिएको आर्थिक, भौतिक स्रोतबाट अन्ततोगत्वा संस्थाकै लागि हित हुन्छ । यस तहमा न्यूनरूपमा गाउँ विकास समितिहरूबाट संस्कार संस्कृतिको संरक्षणको कार्यमा आर्थिक स्रोत प्राप्त गर्न सकेको पाइन्छ ।

उपरोक्त क्षेत्रको अलवा अहिलेसम्म दुमी किरात राई फन्सिकिमले सम्पन्न गरेका कार्यहरू अधिकांश राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा रहेका दुमी समुदायहरूको आर्थिक, भौतिक, नैतिक सहयोग नै मुख्य रूपमा रहेकाले व्यक्तिगत तवरमा संस्थाको उनीहरूहरू प्रगाढ सम्बन्ध रहेको पाइन्छ ।

फन्सिकिमको सम्बन्ध अन्तर्राष्ट्रिय मुलुकका नागरिकस्तरमा पनि सम्बन्ध रही आएको छ । यस मामिलामा विशेषत अन्तर्राष्ट्रिय भाषाविशेषज्ञ प्रा. डा. जर्ज भन्ड्रिससँग दुमी भाषाको संरक्षण संवर्द्धनको कार्यमा सम्बन्ध रही आएको छ । उनी स्वयंले लेखेको पुस्तक "अ ग्रामर अफ दुमी" दुमी

भाषाको सन्दर्भमा लेखिएको पहिलो पुस्तक हो । त्यस्तै अर्का जर्मन नागरिक डा. अल्वान अदा भान स्टकहाउजेन दुमी राईहरूको संस्कार संस्कृतिको अनुसन्धानशास्त्रीको रूपमा २०५८ सालदेखि नै कार्य गरिरहेको पाइन्छ र दुमी भाषाको उत्थानदेखि केन्द्रीय कार्यालय भवन र केपिलासगढी संरक्षण र दुमी शब्दकोश निर्माण कार्यमासमेत आर्थिक सहयोग गरिरहेका छन् । भन्द्रिम र अल्वान दुवै व्यक्तिन्वलाई संस्थाले मानार्थ सदस्यताले सम्मान गरिसकेको छ । त्यसैगरी डा. मारियन बेट्स्टिन, अदा आजेन्सीको योगदान पनि फन्सिकिमलाई प्राप्त भएकाले ति व्यक्तित्वहरूसँग संस्थाको सम्बन्ध रही आएको छ ।

३. आदर्श सम्बन्ध (Normative Linkage)

आदिवासी जनजाति, लोपोन्मुख जातिहरूको भाषा, संस्कृतिको संरक्षण संवर्धन र विकास हुनु पर्दछ र त्यसका लागि संस्थाको स्थापना हुनु पर्दछ भन्ने विषयमा संस्था स्थापनाकालका राजनीतिक चेतना दिने व्यक्तिहरू प्रत्यक्ष वा परोक्षरूपमा संस्थासँग जोडिन्छन् । स्थापनाकालमा जसले संस्था स्थापनाका सपनाहरू देखे ति नै व्यक्तिहरू आज पनि फन्सिकिमसँग जोडिएका छन् । ति मध्ये कोही संस्थाभित्र कोही अत्यन्त सक्रिय रहेका छन् कोही विमुख भएका छन् । संस्थामै नरहे पनि बाह्यबाट सहयोग गरेर संस्थाको हित चिताउने व्यक्तिहरूसँग संस्थाको सम्बन्ध निरन्तर कायम रहेको छ ।

लोपोन्मुख जनजाति, तथा सिमान्तीकृत जातिको भाषा, संस्कृतिको उत्थान सरकारको पनि मूल्य मान्यता र सिद्धान्तको विषय हो । लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणा, समावेशी समानुपातिक प्रतिनिधित्व लैङ्गिक समानता र प्रतिनिधित्व लोकतान्त्रिक सरकारको एक मान्यता र सिद्धान्त

हो । यस सन्दर्भमा सरकारी मूल्य र मान्यतामा स्थापित त्यस्ता निकायहरू माथि कार्यात्मक सम्बन्धमा उल्लेख भएका संस्थाहरूको मान्यता दुमी किरात राई फन्सिकिमको सिद्धान्तसँग पनि मेल खान्छ । त्यसैले समान दृष्टिकोण, सिद्धान्त र मूल्य मान्यता रहेका दुमी किरात राई फन्सिकिमलाई ति निकायहरूसँग परियोजनाको आधारमा प्रदान गरिने आर्थिक भौतिक सहयोग अन्ततोगत्वा त्यसले ति निकायहरूकै हितको लागि सहयोगी हुने देखिन्छ । यी आदर्श सम्बन्ध हुन । यो सम्बन्ध स्थापित नहुँदासम्म राष्ट्रिय हित र उद्देश्य कदापि पुरा हुन सक्तैन । यो कुरा दुवै संस्थाहरूमा जानकार र जिम्मेवारीपूर्ण हुन आवश्यक रहेको देखिन्छ । तर यसकार्यमा लक्षभेद गर्न नसकेको देखिन्छ ।

संस्थागत सम्बन्धको रूपमा किरात राई यायोक्खासँग यसको प्रत्यक्ष सम्बन्ध रहेको छ । यसरूपमा फन्सिकिम किरात राई यायोक्खाको एक भाषिक संस्थाको रूपमा २०५७ बाट नै आवद्धता रहेको छ र किरात राई यायोक्खाले धेरैजसो निर्णयहरू दुमी किरात राई फन्सिकिमको लागि पनि वाध्यकारी मानिन्छन् । यस दृष्टिले यायोक्खा मातृसङ्गठन र फन्सिकिम त्यसका सहयोगी मानिन्छन् तथापि कानुनतः यी दुवै संस्थाहरूको अस्तित्व भने स्वतन्त्र रहेको छ । किरात राई यायोक्खा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको कार्यालय काठमाडौंमा दर्ता भएको हो भने दुमी किरात राई फन्सिकिम खोटाङमा दर्ता भएको हो । तर संस्था स्थापनाको कानूनी आधार भने एउटै हो ।

दुमी किरात राई फन्सिकिम जस्तै समान विशेषता र समान हैसियत बोकेका १८ वटा किरात राई भाषिक संस्थाहरू रहेका छन् र ति सबै संस्थाहरूसँग फन्सिकिमको सह सम्बन्ध रहेको छ । नेपाल सरकारको कार्यालयहरूमा आदिवासी जनजाति

उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, संस्कृति मन्त्रालय, दुमी क्षेत्रमा रहेका विविध गाउँपालिकाहरू, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका, संस्कृति मन्त्रालयसँग पनि फन्सिकिमको सम्बन्ध रही आएको छ । त्यसैले त्यस्ता संस्थाहरूसँग फन्सिकिमले कानुनत कुनै उद्देश्यपूर्ण कार्यको लागि बजेटको माग गर्न सक्तछन् ।

४. यत्रतत्र सम्बन्ध (Diffused Linkage)

दुमी किरात राई फन्सिकिमको अन्य क्षेत्रहरूसँग पनि सम्बन्ध रहेको छ तर यो यत्रतत्र छरिएका छन् । यसमा राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा छरिएर बसेका फन्सिकिमप्रति सुभभेक्षक व्यक्तिहरू रहेका छन् । संस्थाको दिगो विकासको निमित्त फन्सिकिमको केन्द्रीय कार्यालय भवनदेखि धरान नगरीस्थित सेउतीमा निर्माण भएको दुमिमिक कार्यालय भवनको सातकठ्ठा जग्गा स्थानीय निवासी हनेरी क्याप्टेन पर्जबहादुर दुमी राईबाट निशुल्क रूपमा प्रदान गरिएको पाइन्छ । ति भवनहरूको निर्माणमा स्थानीय व्यक्ति व्यक्तित्व र अन्तर्राष्ट्रमा विशेषगरी बेलायत, हङ्कङ, सिंगापुर, अष्ट्रेलिया र अमेरिकासम्मका दुमी राईहरूले सहयोग रहेकाले व्यक्तिगत हैसियतबाट पनि संस्थाको दिगो सम्पर्क कायम छ भन्ने देखिन्छ । ति क्षेत्रबाट फेसबुक, टेलिफोन, इमेल, भाइबर आदिमार्फत दिइने समर्थन, उत्साह, प्रेरणाले संस्थालाई उर्जा दिने, बेलाबेलामा संस्थाको वारेमा के हुँदैछ भनेर सोध्ने, संस्थाले आवश्यक परेको बेला, सभा, सम्मेलन, विकास, निर्माणका कार्यमा हृदयबाटै उठेर आर्थिक सहयोग गर्ने साथीभाईहरू, अत्यन्त नजिकबाट रहेर संस्थालाई दृष्टि दिइरहने जिज्ञासुहरू र विशेषगरी बेलायतमा बसोवास गर्ने पूर्व सैनिक सेवामा आवद्ध व्यक्तिहरू लगायत, हङ्कङ, अष्ट्रेलिया, अमेरिका, कतार, दुबईमा रहेका व्यक्ति व्यक्तित्वहरू एटेण्टभ

पिपुलको रूपमा रहेका छन् ।

फन्सिकिममा असीभन्दा बढी दुमी राईहरू आजीवन सदस्यको रूपमा रहेका छन् । फन्सिकिमका प्रारम्भिक दिनहरूमा संस्थालाई बचाउन ति व्यक्तित्वहरूसँगै मद्दत गरिएका थिए । त्यस्तै यसका पच्चीसभन्दा बढी यसका मानार्थ सदस्यहरू रहेका छन् ।

बेलायत र हङ्कङमा फन्सिकिमको संस्थागत समिति नै गठन भई संस्थागत काम गरिरहेकाले त्यसलाई संगठित जनताको रूपमा लिन सकिन्छ । गाउँघरमा उधौली उभौलीमा साकेला भूमिको पूजा वात्तोभाई (गुठी प्रथाको गुठियार) मिलेर गर्दछन् । यो सताब्दियौंदेखि चलेर आएको परम्परागत कार्य हो जो फन्सिकिमको उद्देश्यसँग धेरैहदमा सामिप्यता राख्दछ । त्यसैले यो कार्य सम्पन्न हुँदा फन्सिकिमलाई प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष बल पुगेको देखिन्छ । त्यस कार्यलाई संस्थाले संस्थागत गर्ने सकेमा दुमी भाषी समुदायको लागि अधिक लाभदायी हुने देखिन्छ । अत यो सम्बन्धले फन्सिकिमलाई क्रियाशील बनाउनसमेत मद्दत पुऱ्याई रहेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत संगठित जनता, क्रियाशील जनता बाहेक जातीय गैरजातीय समुदाय साधारण जनताको रूपमा रहेका छन् । उनीहरूसँग पनि संस्थाको सम्बन्ध रहेको पाइन्छ । सभा समारोहमा भेला भईदिने सुभेक्षकहरू, संस्थाको मूल्य मान्यतालाई आत्मसात गरिदिने जनसमुदाय, आवश्यक परेको बेला आर्थिक भौतिक सहयोग पुऱ्याउने समाज एवं वातावरणमा रहेका जनसमुदाय संस्थाका उर्जावान शक्ति हुन । उनीहरूले संस्थाप्रति प्रतिक्रिया जनाएका भावहरूले संस्थाले के गर्नु पर्ने के र के नगर्नु पर्ने भन्ने कुराहरूको निष्कर्ष पाइन्छ ।

प्रथमतः जनताको समर्थन नपाएका संस्थाहरू त्यस वातावरणमा धेरै दिनसम्म जीवित रहन सक्तैन । त्यसैले साधारण जनताको स्तरमा पनि संस्थाको संबन्ध रहेको पाइन्छ ।

७. कारोबार (Transaction)

कारोबार संस्थागत चर र सम्बन्धगत चरलाई जोड्ने एक सेतु हो । यो कारोबार एवं लेनदेन दुमी किरात राई फन्सिकिम र दुमी समुदाय, व्यक्ति, सरकारी निकाय, गैरसरकारी सङ्घ संस्था सबैसँग क्रियाशील रहेकाले नै फन्सिकिमको संस्थागत विकास अगाडि बढिरहेको पाइन्छ । बदलिदो परिस्थिति अनुसार संस्थालाई परिचालन गर्न कारोबार पद्धति निरन्तर चलिरहेको पाइन्छ । दुमी समुदायलाई आफ्नो भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृति र इतिहास संरक्षण, संवर्द्धन र विकासको लागि संस्था चाहिएको थियो र त्यसको अभाव परिपूर्तिगर्नलाई फन्सिकिम (संस्था) को स्थापना भएको पाइन्छ र संस्थाले पनि बदलिदो परिस्थिति अनुसार दुमी समुदायले आवश्यक ठानेको कार्यलाई आगतको रूपमा स्वीकार गरी निर्गत गर्ने कार्य गरिरहेको पाइन्छ । २०५६ सालमा इसिलिम भाषिक पत्रिकामा दुमी राईको वंशावली प्रकाशन हुँदा पुरुषहरूको मात्र नामहरू प्रकाशनमा आएको थियो । अतः वंशावली पुरुषप्रधान भएको स्पष्ट देखिएको पाइयो तर पछिल्लो समयमा महिला अधिकारको कुरा उठेपछि स्त्रीहरूको पनि वंशावली लेखिनु पर्दछ भन्ने माग धमाधम समुदायबाट आउन थालेपछि अहिले पुरुषको साथसाथमा महिलाकोसमेत वंशावली टिपन र प्रकाशनको कार्यमा संस्था २०७३ सालमा सम्पन्न पाँचौं महाधिवेशनपछि प्रयत्नरत रहेको पाइन्छ । अतः संस्थाले दुमी समुदायलाई भाषा, संस्कृतिको माध्यमबाट डोहोर्न्याउने र समुदायले पनि संस्थालाई दिगो र चुस्त बनाउन

सुझाव सल्लाह दिएर वातावरण एवं समुदाय र संस्थाबीचमा लेनदेनको कार्य अगाडि बढिरहेको पाइन्छ ।

८. वातावरण (Environment)

संस्था वातावरणभित्रै हुर्कन्छ र त्यसैभित्र विस्तार हुन्छ । संस्थाले कस्तो स्वरूप ग्रहण गर्ने र परिवर्तित वातावरण अनुसार कसरी समायोजन गरेर लैजाने भन्ने कुरा वातावरणले निर्माण गरेर लैजान्छ । वातावरणमा आएको परिवर्तनलाई संस्थाले समायोजन गर्न सकेन भने संस्था समाप्त हुन्छ । त्यो वातावरणभित्र केन्द्रसरकार, स्थानीय सरकार, विदेशी मुलुकहरू, जनमत तयार गर्ने नेतृत्वपंती, संस्थाको नजिकमा बसेर हितको स्वार्थ खोज्ने हित समुह, हृदयबाटै उठेर संस्थालाई नियाल्ने जनसमुदाय, व्यक्ति, सङ्गठित रूपमा रहेको जनताका तह र साधारण जनताका तह संस्थाका वृहत परिवेश तह हुन । संस्थाले यसैलाई हेरेर के आगत लिने के निर्गत दिने भन्ने कुरामा नै विगत दुई दशक वितेको पाइन्छ ।

९. संस्थागत उपलब्धि (Institutional Achievement)

दुमी किरात राई फन्सिकिम अनौपचारिक रूपमा २०५० साल पुष २३ गते स्थापना भएको तथ्यले यत्तिखेर २४ वर्ष पुगिसकेको छ भने औपचारिक स्थापनाको मिति २०५५ ले १९ वर्ष पुगेको देखिन्छ । आम किराती राईहरूको बीचमा किरात राई यायोक्खा स्थापना भएर पनि दुमी किरात राईहरूको बीचमा एउटा समन्वय र एकता गर्ने संस्था चाहिएको थियो । त्यो पञ्चायतकाल अघि होस या पछि त्यसको खाँचो फन्सिकिमले पुरा गरेको छ । तसर्थ दुमी किरात राई फन्सिकिम दुमी भाषिक समुदायको लागि एउटा आस्थाको घरोहर

एवं गौरवशाली संस्थाको रूपमा स्थापित भएको पाइन्छ ।

दुमी किरात फन्सिकिमको संगठानिक संरचनाको विस्तार स्थानीय क्षेत्रमा सबै गाउँ विकास समितिहरूमा पुगेको पाइन्छ । दुमिकिमको र देलकिमको विस्तार जारी रहेको छ । विदेशमा विशेषगरी हङकङ र बेलायतमा दुमिकिम स्थापित भएका छन् ।

विकास निर्माणको सन्दर्भमा अहिले फन्सिकिमको आफ्नै केन्द्रीय कार्यालय भवन निर्माण भएको छ । त्यसैगरी धरानमा पनि दुमिकिमको भवन निर्माण भएको छ । माक्पा गाविसमा माक्पाली दुमी राईलगायत अन्य राईहरूसमेतको संयुक्त प्रयासमा एउटा किरात भवनको निर्माण भएको छ । यसले किरात राईहरूलाई एकतामा ल्याउन बल पुगेको देखिन्छ ।

संस्था दुमी संस्कार संस्कृतिको विकास, विस्तार, संरक्षण र संवर्द्धनमा निरन्तर लागिरहेको छ । किरातसँग सम्बन्धित विविध मिथक, कथाकहानीहरूको संकलन र प्रकाशन पनि गर्दै आएको छ । दुमी संस्कारमा प्रतिलित मुहुमको संग्रह र प्रकाशनको लागि पहलसमेत भइरहेको छ ।

दुमी भाषाको पहिलो कृति दुमी नेपाली अङ्ग्रेजी शब्दकोश २०६८ मा प्रकाशन भएको छ र भाषा पठनपाठनको लागि पाठ्यपुस्तकको लेखन शुरुवातको लागि व्याकरणको तयारीमा जुटेको पाइन्छ ।

यत्तिखेरसम्म फन्सिकिमको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध भारतको आसाम, दार्जिलिङका दुमी राईहरूसम्म पुगेको छ । त्यसैगरी भर्खरै नेपालबाट विदेशमा वसोवास गर्न पुगेका हङकङ, बेलायत,

क्यानाडा, अमेरिका, यु.ए.ई, अष्ट्रेलियासँग जीवित सम्बन्ध स्थापित भएको छ ।

दुमी किरात राई फन्सिकिम विशुद्ध सामाजिक संस्था भएता पनि यसले किरात यायोक्खाको भाषिक संस्थाको रूपमा किरात राई यायोक्खाले प्रस्तुत गरेको किरात स्वायत्त राज्यको मागलाई समर्थन र सहयोग गरी आएको छ । यस्ता कार्यहरू गरिरहँदा आदिवासी जनजातिको हक अधिकारलाई प्रतिविम्बित गर्ने आई एल ओ महासन्धीको कार्यान्वयन, गणतन्त्रको स्थापना, धर्मनिरपेक्षता, जातीय जनसङ्ख्याको आधारमा राज्यको तीनवटै अङ्गमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व, जातीय, भाषिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक पहिचानको आधारमा राज्यको पुनसंरचना गरिनु पर्ने विषयमा किरात राई यायोक्खालाई सघाउ पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ ।

१०. मूल्याङ्कन (Evaluation)

फन्सिकिम स्थापना भएको दुई दशक पुगिसकेको छ । तर यसले प्राप्त गर्नु पर्ने उपलब्धिहरू थोरै देखिएका छन् । दुमी भाषीहरूको माझमा भाषिक उत्थान र मौलिक संस्कार संस्कृतिको जगेर्ना गर्नु पर्ने कार्यमा ढिलाई भएको देखिन्छ । विधानमा उल्लेख भएको प्रमुख उद्देश्यहरूमा संस्था पुग्न सकेको देखिँदैन । संस्कार संस्कृतिका क्षेत्रमा जत्तिखेर प्रशस्त विज्ञहरू जीवित अवस्थामा थिए यसवेला ति सबै वितीसकेकाले संस्कार संस्कृतिको फाँटमा यथेष्ट तथ्याङ्क पाउन कठिन देखिएको छ । यत्तिखेरसम्म दुमी भाषाको पठन पाठन दुमी वस्तीका विद्यालयहरूमा भैसक्नु पर्ने, संस्कार संस्कृति र मुहुमका ठेलीहरू प्रकाशनमा आईसक्नुपर्नेमा त्यो पनि बाँकी नै रहेकाले संस्था के कारणले यस्ता कार्यमा पछाडि पर्यो भनेर सोच्नुपर्ने देखिन्छ ।

संस्थाको विभिन्न सम्मेलनहरूमा घोषणा गरिएका ऐतिहासिक सांस्कृतिक देवस्थलहरूको संरक्षण गर्ने घोषणाहरू पनि बाँकी नै देखिन्छ। त्यसैले संस्थागत कार्य ज्यादै भिनो ढङ्गले मात्र अगाडि बढेको पाइन्छ। संस्थाको आन्तरिक संरचना सबै ठाउँहरूमा सम्मान ढङ्गले गठन र परिचालन भएको देखिन्छ। पुराना र भत्कीएका संरचनाहरूलाई सच्याउने कार्य भएका छैनन्। संस्थाले दिगो आर्थिक स्रोतको मार्गलाई पहिलाउन सकेको देखिदैन। दुमी राईहरू आफ्नो मौलिक संस्कृतिलाई त्यागेर अन्य धर्म र संस्कृतिमा जानेहरूको संख्या पनि दैनिक रूपमा बढ्दो छ, त्यसलाई संस्थाले धार्मिक, दार्शनिक तथा वैचारिक हिसावले प्रतिवाद गरी रोकथाम गर्न सकिरहेको छैन। संस्थाका पदाधिकारी तथा सदस्यहरू नैतिक जिम्मेवारीपूर्ण काम नगरीरहेको गुनासो पनि सुन्नमा आएको पाइन्छ।

प्रस्तुत विभिन्न कमी कमजोरीका बावजुद पनि संस्थाले यो २४ वर्षको अवधिमा जुन कार्य गरेको छ, त्यो ऐतिहासिक रहेको छ। ति कार्यहरू हुन-

१. दुमी राईहरूलाई फन्सिकिमको साङ्गठानिक दायराभित्र ल्याई २१ पाछाको वंशावली प्रकाशन गरेको छ। यसबाट दुमीहरूको पहिचान र वंशीय इतिहास स्थापित भएको छ।

२. दुमी भाषाको संरक्षण र विकासको निमित्त अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको 'दुमी शब्दकोश' प्रकाशन गरेको छ।

३. दुमीवस्तीहरूको माझमा रहेको ऐतिहासिक गढी केपिलासगढी (कविलासगढी) लाई संस्थाको कानूनी हकभोगमा ल्याई साडेसात रोपनी जग्गालाई दुमीहरूको साझा सम्पत्तिको रूपमा संरक्षण गर्न सफल भएको छ।

४. दुमी किरात राई फन्सिकिमको केन्द्रीय कार्यालय

आफ्नै जग्गामा भवन निर्माण गर्न सकेको छ।

५. धरान सेउतीमा फन्सिकिमको आफ्नै दुमकिम भवन निर्माण गरेको छ।

६. खोटाङ सप्तेश्वरस्थित दाम्थलामा फन्सिकिमको ३ रोपनी जग्गा खरिद गरी त्यहाँ दुमीहरूको संस्कृति र परम्परालाई बचाउन साकेला भूमेको स्थापना भएको छ।

७. अहिलेसम्म इसिलिमको १६ औं अड्क प्रकाशन गरी दुमीको पहिचान र संस्कृतिलाई बचाउने कार्य गरेको छ।

१. आगामी सुभावहरू

१. नीतिगत सुभाव

१.१. संस्थाले भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास, पुरातत्व आदि क्षेत्रमा गरिने कार्यलाई अल्पकालीन र दीर्घकालीन योजनाको निर्माण गरिनु पर्दछ।

१.२. आदिवासी जनजातिलाई नेपाल सरकारबाट दिइरहेको १० प्रतिशत बजेटलाई आदिवासीहरूको हित बाहेक अन्य शिर्षकमा खर्च गर्ने कार्यलाई दुरुत्साह गर्न सक्नु पर्दछ।

१.३. दुमी समुदायमा रहेको हरेक वस्तीहरूमा दुमकिम देलकिमका कार्यालय भवन निर्माण गरी त्यहाँ दुमी पुस्तकालयको व्यवस्था, किरात सङ्ग्रहालय निर्माणगरी परम्परा र संस्कृतिजन्य वस्तुहरूको संरक्षणमा फन्सिकिमलले निर्देशन गरिनु पर्दछ।

१.४. लोपोन्मुख धार्मिक, सांस्कृतिक वस्तुहरूको संरक्षणका निमित्त सङ्ग्रहालयको व्यवस्था गरी जनचेतना अभिवृद्धि गरिनु पर्दछ।

१.५. देवशिला, किरातजन्य चिनो-चौतारो,

ऐतिहासिक सांस्कृतिक भूमिहरूको संरक्षण गर्न स्थानीय सरकारलाई माग गरिनु पर्दछ।

१.६. गाउँ-गाउँमा निश्चित ठाउँमा किरात समाधिस्थलको व्यवस्था गरी हाल भईरहेको बेथितिपूर्ण चिहान राख्ने परम्परालाई अन्त्य गर्न संस्थाले नीतिकै तर्जुमा गर्नु पर्दछ।

१.७. दुमीभाषाको अध्ययन अध्यापनको लागि स्थानीय र प्रादेशिक सरकारसँग स्थायी दरवन्दीकै माग गरि परिचालनमा ल्याउनु पर्दछ।

२. कार्यगत सुभाव

२.१. संस्था सञ्चालनको लागि स्थायी कोशको व्यवस्था गरिनु पर्दछ, मौजुदा कोशहरूलाई परिचालन र संरक्षण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्दछ। यसको साथै हालको केन्द्रीय कार्यालय भवनलाई पूर्ण परिचालनमा ल्याई भूइँतलालाई नाफामूलक कार्यमा प्रयोग गरी संस्थाको लागि अर्थोपार्जन गर्नु पर्दछ।

२.२. संस्कार संस्कृति र परम्पराको नाममा बढी जाँड, रक्सीको प्रचलन र सेवन गर्ने वानीको अन्त्य गरिनु पर्दछ। "मध्यपानमा खर्च घटाउँ, स्तरीय शिक्षामा लगानी बढाउँ, पूर्वार्थले सुम्पेको जिम्मेवारी बुझौं, स्वधर्म र संस्कारको परिमार्जन गरौं, आपसी एकता सद्भाव कायम राखौं" जस्ता उपयोगी नाराको प्रचार गरिनु पर्दछ।

२.३. किरातजन्य जरीबुटी बोट विरुवाको पहिचान गर्ने र त्यसलाई विनाश हुन नदिने व्यवस्थाबाट किरात संस्कृतिलाई संरक्षण गरिनु पर्दछ।

२.४. मुहुम र धामी एक अर्कामा आश्रित भएकाले धामीप्रथाको अन्त्य हुनबाट जोगाईनु पर्दछ। सकेसकदो किरात संस्कृति परम्परा विषयमा अनुसन्धानशास्त्रीहरूलाई प्रेरित गरिनु पर्दछ।

२.५. नेपाल निजामति सेवामा प्रवेशको लागि प्रेरित गरिनु पर्दछ।

२.६. आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान,

विदेशी दातृसंस्था, गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका जस्ता निकायहरूमा परियोजना परिचालनको लागि प्रस्ताव प्रस्तुत गरेर सोलाई परिचलन गर्ने कार्यक्रम निर्माण गरिनु पर्दछ।

२.७. संरक्षित गढी तथा सांस्कृतिक देवस्थलहरूलाई परिचालनमा ल्याई त्यसलाई शैक्षिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक निधिको रूपमा प्रयोग गरिनु पर्दछ।

२.८. फन्सिकिमलाई विशुद्ध जातीय एवं भाषिक संस्था मात्र नबनाएर एउटा बौद्धिक अभ्यास गर्ने थलो पनि बनाइनु पर्दछ।

३. अन्य सुभावहरू

३.१. नेतृत्व विकास, अनुशासन, कार्यालयगत पद्धति जस्ता विषयहरूमा समयसमयमा अभिमुखिकरण तालीम, गोष्ठी, अन्तर्कृया गराइनु पर्दछ।

३.२. दुमी भाषालाई गीत, सङ्गीत, साहित्य, खेलकुदको माध्यमबाट पनि युवाहरूलाई प्रेरित गरिनु पर्दछ। कोही राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरू भएमा प्रचारमा ल्याउने र दुमीहरूको सम्पत्तिको स्थापित गरिनु पर्दछ।

३.३. कार्यालय भवनमा संस्थालाई योगदान गर्ने व्यक्ति व्यक्तित्वहरू र प्रात वा वर्तमान पुस्ताका प्रख्यात धामीहरूको फोटो, जीवनी उल्लेख भएको सामग्रीहरू राखी सजाइनु पर्दछ।

३.४. गाउँमा पुराना कागजपत्रहरू जो समाजशास्त्रीय अध्ययन र इतिहास लेखनको दृष्टिले महत्वपूर्ण छन् त्यसको खोजी-खोजी संग्रह गरिनु पर्दछ।

३.५. किरात राईहरू सीपका सोखी र पारखी हुने भएकाले शीपसम्बन्धी तालीम दिलाई सीपलाई पेशामा बदल्ने कार्यक्रमहरू ल्याइनु पर्दछ। उद्योग, व्यापार र वित्तीय व्यवसायतर्फ पनि प्रेरित गरिनु पर्दछ।

३.६. संस्थामा महिलाहरूको प्रतिनिधित्व संख्यालाई बढाउन आवश्यक देखिन्छ।

३.७. संस्थामा अक्षयकोषहरूको स्थापना गरिनु पर्दछ।

सन्दर्भ सूचि

Agrawal, Gobinda Ram (2034), " Institution Building for Development", *Prashasan*, Lalitpur : Administrative Management Department, , Ashad, Vol. 1

Central Bureau of Statistics (2012), *National Population and Housing Census 2011* (National Report), Kathmandu Nepal.

Esman, Milton J. and Blaise, Hans C (1980), Institution building Research- The Building concept, Inter University Research Program in Institution Building, Pittsburgh, Pennsylvania (Mimeo), 1966, Quoted by Prachand Pradhan, " Institution Building and Administrative Management : A case stuey on Institutionalizing the Administrative Innovation in Nepalese Administration." *Public Administration Journal*, (Kathmandu : Public Administration Campus, vol.3, no. 1. p. 2

Uphoff, Noman T. (1980), " An Introduction to Institution Building : what it is- What it can to do" in Semanar n Institutional Building and Development, Kathmandu : CEDA, 1971, Quoted by Prachand Pradhan, " Institution Building and Administrative Management : A case stuey on Institutionalizing the Administrative Innovation in Nepalese Administration." *Public Administration Journal*, (Kathmandu : Public Administration Campus, vol.3, no. 1.p. 2.

Pradhan, Prachand (1980), "Institution Building and Administrative Management : A case study on Institutionalizing the Administrative Innovation in Nepalese Administration." *Public Administration Journal*, Kathmandu : Public Administration Campus, vol.3, no. 1. p. 2.

Shrestha, Bhimdhoj (1998), *A study on Institution Building Process of Tribhuwan University Central Library*, Nepal, Dissertation Submitted in Partial Fulfillment for the Degree of Master of Library and Information Science, Department of Library Science, University of Mumbai

Van Driem, Geoge (1993), *A Grammar of Dumi*, Berlin : Mouton de Gruyer

इसिलिम (२०७०), अंक १५, खोटाङ बाक्सिला : दुमी किरात राई फन्सिकिम,

इसिलिम (२०५६), अंक १, खोटाङ बाक्सिला : दुमी किरात राई फन्सिकिम,

इसिलिम (२०७०), अंक १६, खोटाङ बाक्सिला : दुमी किरात राई फन्सिकिम,

किरात राई यायोक्खाको विधान-२०४७, सातौं संशोधन-२०७२, किरात राई यायोक्खा केन्द्रीय कार्यसमिति

किरात राई यायोक्खा (२०७२) नवौं राष्ट्रिय महाधिवेशन, साङ्गठनिक प्रतिवेदन, फाल्गुन २३, २४, २५
किरात यायोक्खाको विधान,

खम्बुराई, के आर (२०६१), "किरात राई भाषिक संक्षिप्त प्रतिवेदन" निप्सुड, वर्ष-११, पूर्णाङ्क २१
गुरुङ, ओम (२०६७) "नेपालमा आदिवासी जनजाति आन्दोलनको इतिहास" काठमाडौं : आदिवासी

जनजाति, आदिवासी जानजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान,

तुमलाम (२०६४), अंक १, दुमी किरात राई फन्सिकिम, खोटाङ बाक्सिला

नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७, श्री ५ को सरकार, कानून न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय
कानून किताव व्यवस्था समिति

दुमी किरात राई फन्सिकिमको विधान, २०५५, खोटाङ बाक्सिला : दुमी किरात राई फन्सिकिम

राई, चतुरभक्त (२०५६), "दुमी किरात राई : एक चिनारी थर, सामे, पाछा र वंशावली सहित"

इसिलिम, अङ्क १, वर्ष-१, खोटाङ बाक्सिला : दुमी किरात राई फन्सिकिम

राई, चतुरभक्त (२०१०), "नेपालमा प्रचलित संवतहरू र किरात इतिहासको एक प्रमाण : किरात यले

संवत", किरात यलेसंवत अभिलेख, किरात यले संवत अध्ययन समन्वय समिति, काठमाडौं

राई, चतुरभक्त (२०६८), "दुमी शब्दकोश निर्माणको पृष्ठभूमि र दुमी भाषी क्षेत्रमा आएका

विदेशी विद्वानहरूको आगमन : एक ऐतिहासिक घटना विवेचना" इसिलिम, दुमी किरात राई

फन्सिकिम

राई, नेत्रमणि (२०६८), "दुमी (राई) भाषा र साहित्यको वर्तमान अवस्था" इसिलिम, अंक १४, वर्ष १३

राई, बमबहादुर (२०५८), पौराणिक किरात इतिहास, श्रीमती गंगा राई, दिक्तेल

श्रेष्ठ, ज्ञानेन्द्रबहादुर (२०६८), ऐन सङ्ग्रह : एक टिप्पणी, पैरवी प्रकाशन, पुतलीसडक

परिशिष्ट-१

दुमी किरात राई फन्सिकिम चुबल तदर्थ समिति
२०५० कार्तिक २३ गते सोमबार गठित १७ सदस्यीय

स्थान : बाक्सिला

१. अध्यक्ष : चतुरभक्त सत्तम राई, सप्तेश्वर त्रिउरीखर्क
२. उपाध्यक्ष : बलराम सरचु राई, खार्मी
३. सचिव : नन्दप्रसाद लुप्पो राई, बाक्सिला सिम्पानी
४. सह सचिव : दिपेन्द्र दिम्मचु राई, बाक्सिला चोखुम
५. कोषाध्यक्ष : तेजबहादुर सत्तम राई, सप्तेश्वर डुडुडुडु
६. सदस्य : जनक राइचु राई, जाल्पा, ससर्का
७. " : धनकुमार दिम्मचु राई, बाक्सिला, चोखुम
८. " : तीर्थबहादुर हजुर राई, माक्पा बेव्ला
९. " : धनबहादुर हजुर राई, माक्पा इलिम

१०. " : विकास हम्बुचु राई, जाल्पा, ससर्का
 ११. " : अलेखवहादुर थुलुङ राई, खार्मी, कुम्देल
 १२. सल्लाहकार : धनरुप सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
 १३. " : भीमलसिंह मुरह राई, बाक्सिला, हाल्कुम
 १४. " : मौलिधन रङ्कासु राई, बाक्सिला,
 सिम्पानी

थाहा भएसम्म, अन्य उपस्थिति

१. जगतवहादुर हदी राई, युके
२. इन्द्रसिंह सत्तम राई, चप्लेटी
३. गणेशभक्त सत्तम राई, चिउरीखर्क
४. ढाकमसेर सत्तम राई, चिउरीखर्क
५. गोकुलमान राईचु राई, मालदेल
६. सिद्धिवहादुर लुप्पो राई, चिउरीखर्क

परिशिष्ट-४.

प्रमुख जिल्ला अधिकारीको कार्यालय खोटाङमा
 दर्ता भएको संस्थाको प्रमाण-पत्र

परिशिष्ट-५

प्रथम राष्ट्रिय महाधिवेशन : दुमी किरात राई
 फन्सिकिम

मिति २०५५।०९।२१ र २२ गते

स्थान : बाक्सिला

१. अध्यक्ष : चतुरभक्त सत्तम राई, सप्तेश्वर, चिउरीखर्क
२. उपाध्यक्ष : तेजवहादुर सत्तम राई, सप्तेश्वर, डुङडुङ
३. सचिव : रणवहादुर सत्तम राई, बाक्सिला, अङ्खा
४. उप सचिव : तेजराज दिम्मचु राई, खार्मी, तुर्खा
५. कोषाध्यक्ष : दानवहादुर हदी राई, बाक्सिला,
 हाल्कुम
६. सदस्य : धनरुप सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
७. " : रत्नवहादुर रङ्कासु राई, बाक्सिला
८. " : अम्बरवहादुर हदी राई, बाक्सिला,
 हाल्कुम
९. " : तीर्थवहादुर हजुर राई, माक्पा, बेव्ला

१०. " : भीम हलक्सु राई, माक्पा, नोरङ
११. " : रामवहादुर खबचु राई, जाल्पा, खरदेल
१२. " : बडीप्रसाद राई, जाल्पा
१३. " : भगीराज राई, खार्मी
१४. " : फूलमाया राई, बाक्सिला,
 माक्पालीडाँडा
१५. " : मेमुकला सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 तुल्सिडटार

दोस्रो राष्ट्रिय महाधिवेशन : दुमी किरात
 राई फन्सिकिम

मिति २०५७ पौष १५ र १६ गते

स्थान : बाक्सिला

१. अध्यक्ष : चतुरभक्त सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
२. उपाध्यक्ष : पाँचकुमार दिम्मचु राई, बाक्सिला
 चोखुम
३. सचिव : भीम हलक्सु राई, माक्पा, नोरङ
४. सह सचिव : किशोर हदी राई, बाक्सिला,
 दशकते
५. कोषाध्यक्ष : दानवहादुर हदी राई, बाक्सिला,
 हाल्कुम
६. सदस्य : धनरुप सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
७. " : सिद्धिवहादुर लुप्पो राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
८. " : मेमुकला सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 तुल्सिडटार
९. " : अप्सरा रङ्कासु राई, बाक्सिला,
 सिम्पानी
१०. " : सङ्गीता तुरचु राई, खार्मी तुर्खा
११. " : पदम रङ्कासु राई, बाक्सिला,
 गौरुडटोल
१२. " : तीर्थवहादुर हजुर राई, माक्पा, बेव्ला

१३. " धुवराज सरचु राई, नेर्पा
१४. " : कासकुमार सरचु राई, दिक्तेल, सोल्मा
१५. " : जसबहादुर राईचु राई, जाल्पा, ससर्का
१६. " : नेत्रमणि हलक्सु राई, माक्पा, नोरुङ

तेस्रो राष्ट्रिय महाधिवेशन :

दुमी किरात राई फन्सिकिम

मिति २०६२ वैसाख ३० गते शुक्रवार

स्थान : बाक्सिला

१. अध्यक्ष : चतुरभक्त सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
२. उपाध्यक्ष : क्याप्टेन नैन बहादुर सत्तम राई
 एमएमवार
३. उपाध्यक्ष : छत्रकुमार लुप्पो राई, बाक्सिला
 बजार
४. महासचिव : भीम हलक्सु राई, माक्पा, नोरङ
५. सचिव : नेत्रमणि हलक्सु राई
६. सह-सचिव : मधुकला दिम्मचु राई, बाक्सिला,
 चोखुम
७. कोषाध्यक्ष : अशोक खबचु राई, जाल्पा खरदेल
८. सह कोषाध्यक्ष : दुर्गवहादुर रङ्कासु राई,
 बाक्सिला गौरीगाउँ
९. सदस्य : धनप्रसाद सरचु राई पाथेका, डाखाम
१०. " : सुजन हदी राई बाक्सिला, हाल्कुम
११. " : अप्सरा रङ्कासु राई बाक्सिला, सिम्पानी
१२. " : गुणराज हलक्सु राई संखुवासभा माइतेवा
१३. " : सनदकुमार लुप्पो राई सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
१४. " : सौलात लुप्पो राई बाक्सिला बजार
१५. " : सुरेशकुमार सरचु राई दिक्तेल बजार
१६. " : टिका बहादुर सत्तम राई सप्तेश्वर,
 दारेगौडा
१७. " : देवकुमार तुरचु राई खार्मी, तुर्खा

चौथो राष्ट्रिय महाधिवेशन : दुमी किरात
 राई फन्सिकिम

मिति २०६६ जेठ २०, २१ र २२ गते

स्थान : बाक्सिला

१. अध्यक्ष : चतुरभक्त सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
२. उपाध्यक्ष : छत्रकुमार लुप्पो राई बाक्सिला बजार
३. उपाध्यक्ष : ऋषिश्वर सरचु राई, खार्मी, रूदालुङ
४. महासचिव : नेत्रमणि हलक्सु राई, माक्पा, नोरङ
५. सचिव : समिर रङ्कासु राई, बाक्सिला, सिम्पानी
६. सचिव : नृप सत्तम राई, सप्तेश्वर चिउरीखर्क
७. कोषाध्यक्ष : गुणराज हलक्सु राई, सङ्खुवासभा,
 माइतेवा
८. सह कोषाध्यक्ष : दुर्गवहादुर रङ्कासु राई,
 बाक्सिला, गौरुडटोल
९. सदस्य : सनदकुमार लुप्पो राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
१०. " : जानुका राई, बाक्सिला, बाक्सिलाबजार,
११. " : मौलकुमार हरसी राई, खार्मी, बिखेर्कु
१२. " : रत्नमणि दिम्मचु राई, बाक्सिला, चोखुम
१३. " : श्याम सरचु राई, खार्मी, रुयल
१४. " : पर्जबहादुर दिम्मचु राई, धरान, भोटेपुल
१५. " : बमबहादुर जिपु राई, जाल्पा, पुरानगाउँ

पाँचौ राष्ट्रिय महाधिवेशन : दुमी किरात
 राई फन्सिकिम

मिति २०७२ कार्तिक ८, ९ र १० गते

स्थान : बाक्सिला

१. अध्यक्ष : चतुरभक्त सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 चिउरीखर्क
२. उपाध्यक्ष : ऋषिश्वर सरचु राई, खार्मी, रूदालुङ
३. उपाध्यक्ष : समिर रङ्कासु राई, बाक्सिला सिम्पानी
४. उपाध्यक्ष : बमबहादुर जिपु राई, जाल्पा,

- पुरानगाउँ
५. महासचिव : डा. नेत्रमणि हलक्सु राई, माक्पा, नोरङ
 ६. सचिव : खगेन्द्र सत्तम राई, सप्तेश्वर, चिउरीखर्क
 ७. " : कीर्तिकुमार हलक्सु राई, माक्पा, नोरङ
 ८. " : भूमिराज दिम्मचु राई, धरान, भोटेपुल
 ९. कोषाध्यक्ष : तेजमाया मुरह राई, बाक्सिला, हाल्कुम
 १०. सह कोषाध्यक्ष : अनिता हदी राई, काठमाडौं
 ११. सह कोषाध्यक्ष : शिवकुमार दिम्मचु राई, बाक्सिला बजार
 १२. सह कोषाध्यक्ष : शुभकुमार राई खार्मी
 १३. सदस्य : जानुका रङ्कासु राई, बाक्सिला बजार
 १४. " : मौलकुमार हरसी राई, खार्मी बिखेर्कु
 १५. " : कृष्णकुमार लुप्पो राई, बाक्सिला बजार
 १६. " : दुर्गाशोभा रङ्कासु राई, काठमाडौं
 १७. " : माइतीराज सत्तम राई, सप्तेश्वर,
 १८. " : प्रताप राई कासकुमार सरचु राई, दिक्तेल, सोल्मा
 १९. " : जसबहादुर राईचु राई, जाल्पा, ससर्का
 २०. " : नेत्रमणि हलक्सु राई, माक्पा, नोरङ
 २१.

किरात महान चाड साखेल/तोसी धीरीयाम्लो (उभौली) किरात येले थो ५०७७ को पावन अवसरमा सम्पूर्ण आफन्तजन, इष्टमित्र, वात्तोघ्छारीमा सुप्तुलु, युङ्खुलु एवम् सुम्निमा पारुहाङले सबैको रक्षा गरुन् ।

बेश बहादुर खारुबु दुमी राई तथा स-परिवार

ऐसेलुखर्क गाउँपालिका-७, माक्पा

हाल : लक्ष्मी मार्ग-५, प्रगतिटोल, मोरङ

चाम्लिङ राई भाषा समूहिका लागि

सितिमी

A Monthly Magazine in Chamling Rai Language
दुङ-२, पुङ-१६, २०७३

मिशा राई सायरेम खर्क

बागधन राई
खाम्बातिममो सायरेम खुर्सा

यसको खोटाड बनापुडा एम्बुलेन्स

सितिमी चाम्लिङ राई भाषाको मासिक पत्रिकाको नयाँ अंक बजारमा उपलब्ध छ ।

सुम्निमा र पारुहाङ

उहिले सत्ययुगमा हिमालयको उत्पत्ति भएपछि त्यहाँ विस्तारै जीव-जीवात्माहरुको पनि सृष्टि भयो । त्यस बेलामा ती जीवहरुबीच एक-आपसमा सम्बन्ध स्थापित गर्ने कुनै व्यक्ति थिएन । त्यसैले भगवानले बोखोपी नाम गरेको एक जना पुरुष र सन्तसरुख नाम गरेकी एक स्त्रीको सृष्टि गरे । बोखोपी तन्त्र मन्त्र गर्न जान्ने धामी थिए । रहुँदा बस्दा उनीहरुको बीचमा दाम्पत्य जीवन सुरु भयो । यसरी सुख साथ जीवन बिट्टै जाँदा उनीहरुका एउटी छोरीको जन्म भयो । छोरी असाध्य राम्री थिई । उनीहरुले तिनको नाम सुम्निमा राखिदिए ।

सुम्निमा एउटा सामान्य धामीको एकली छोरी थिइन् । उनी बढ्दै र हुर्कदै जाँदा जब उमेरले परिपक्व हुँदै गइन्, उनको आमा-बाबुलाई छोरीको भाग्य र भविष्यको बारेमा चासो र चिन्ता बढ्दै गयो । राम्रो कुल घरानमा छोरीको बिहे गराई उनको भविष्य सुनिश्चित गराउनु नै उनीहरु दुवैको इच्छा थियो । त्यसैबीच एक दिन अचानक पारुहाङ, तारा र सुक्र डुल्दै सुम्निमाको घरमा आइपुगे । जहाँ सुम्निमाको बाबा चिन्ता गरिरहेका थिए । चढ्दो उमेर र भरभराउँदो बैसले अति आकर्षक अनि राम्री सुम्निमा साँच्चै लोभै लाग्दो देखिन्थिन् । त्यसैले उनी पहिलो हेराईमा नै पारुहाङ, तारा र सुक्र तीन जनाकै आँखा र मनमा सजिन पुगिन् । त्यति राम्री सुन्दरी सुम्निमा आफ्नो अगाडि पाउँदा तिनै जनाले एकले अर्कालाई हेराहेर गर्न थाले ।

यसैबीच सुक्रले सुम्निमालाई साह्रै मन पराउन थाल्यो । उसले सुम्निमालाई आफूतिर आकर्षित गर्ने उपाय सोच्यो र एक दिन उनलाई आफ्नो बनाउन बिनायो र मुर्चुङ्गा तारामार्फत उपहार स्वरुप प्रेमपूर्वक सुम्निमालाई पठायो । जब यो कुरा पारुहाङलाई थाहा भयो, उसलाई खुबै रिस उठ्यो । जसको कारण चाहिँ पारुहाङलाई पनि सुम्निमा असाध्यै मन पर्‍यो । यसरी पारुहाङ, सुक्र र ताराबीच प्रेमी सुम्निमाको लागि हानाथाप चल्यो । यसैबीच पारुहाङलाई धेरै रिस उठ्यो र आफू शक्तिशाली भएका कारण उसले शुक्रलाई पातालतिर भसायो र तारालाई चाहिँ डाँडा

कटाइपठायो ।

त्यसपछि सुम्निमाको बाबा (धामी) लाई पनि उल्लु बनायो । त्यसरी नै ढोलेलाई चाहिँ कल्चौँडा (कालो चरा) बनायो । त्यतिले पनि रत्नमाया साम्पाङ दुमीराई रिस नथामिएर पृथ्वीमा पानीको जम्मै मुहानहरु सुकाएर चारैतिर हाहाकार बनायो । पृथ्वीमा पानी नहुँदा सर्वत्र संकट बढेर गयो । पृथ्वीमा हुर्कदो रुख विरुवाहरु एकाएक ओइलाएर सुक्दै जाँदा सबै नष्ट भए । भएभरका जीव-जन्तुहरु आकुल-व्याकुल भए । भ्यागुता पनि छटपटिदै मैदानमा निस्केर कराउन थाल्यो र उसले जुनकिरीलाई माथि पारुहाङकोमा पानी माग्न पठायो ।

पारुहाङसँग जति बिन्ती गर्दा पनि पानी पार्ने छाँट देखिएन । त्यसपछि नगेनीसँग पनि त्यसरी नै बिन्ती गर्न पुग्यो । नगेनीले हामी सल्लाह गरेर पानी दिन्छौँ भनेर आश्वासनसम्म चाहिँ दियो । त्यसपछि नगेनीले पनि पारुहाङलाई अनुनय गर्‍यो । लाख बिन्ती सुनिसकेपछि पारुहाङ र नगेनीले पानीको मुहान खोल्दिने विचार गरे र तुरुन्तै पानी छोडी पनि दिए (नगेनीको कथा खचुलुपासँग पनि जोडिन्छ) । त्यसपछि पारुहाङले सुम्निमासँग विवाह गर्दाखेरी सुम्निमालाई उनको आमा-बाबुले तीन चुला (तीन वटा लाम्चो ढुङ्गा) दिए र 'यसलाई सधैं नै चोखोनितो गरी राख्नु र वर्षेनी उधौलीमा पुज्नु' भनेर सल्लाह दिए । त्यसै बेलादेखि नै किरात राईहरुले आ-आफ्नो घरमा चोखो नितोका साथ तीन चुला पुज्ने चलन सुरु भएको विश्वास गरिन्छ । किरात राई संस्कारमा हालसम्म पनि हरेक घर-परिवारमा मांसिरे पूणे ताका अनिवार्य रुपमा पुज्दै गरेको पाइन्छ ।

नीरी ।

सप्तेश्वर-थानागाउँ, खोटाड
हाल: महाराजगञ्ज, काठमाण्डु

दुकिराफ अध्यक्षसँग समसामयिक इसिलिम भेटवार्ता

संवत् ०७३ साल कार्तिक ८, ९ र १० गते बाक्सिला, खोटाङमा सम्पन्न दुमी किरात राई फन्सीकीमको पाचौँ केन्द्रीय महाधिवेशनको सन्दर्भमा संस्थाका अध्यक्ष सह-प्राध्यापक श्री चतुरभक्त सत्तम ब्राक्सुपा दुमीराईसँग इसिलिम परिवारले लिएको भेटवार्ताको सारसंक्षेप ।

हालै बाक्सिलामा सम्पन्न दुकिराफ पाँचौँ महाधिवेशनको सन्देश के हो ?

स्वदेश होस वा विदेशमा रहेका दुमी किरात राईहरू र यसका केन्द्रीय गौरवशाली संस्था दुमी किरात राई फन्सीकीम र यसका कार्यकर्ताहरू सुतेर बसेका छैनन् । आफ्नो भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास र पहिचानको लागि केही गर्दैछन् भन्ने देखाउन २०७३ कार्तिक ८, ९ र १० मा गरिएको साभ्ना केन्द्रिय सम्मेलन र यसको नौ बुँदे घोषणापत्र नै यसको सन्देश हो ।

तपाईंलाई अध्यक्षको जिम्मेवारी फेरि पनि सुम्पनुको कारण के हो जस्तो लाग्छ ?

ऐतिहासिक सम्मेलनले फेरि पनि दुमी किरात राईहरूको भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृति, इतिहास र पहिचानको लागि चतुरभक्त राई फन्सीकीमको लागि चाहिने पात्र हो भन्ने सोचेर जिम्मेवारीको जुवा भिराइदिएको ठानेको छु । जसलाई पूरा गर्न फन्सीकीमको टिमलाई सशक्त बनाउन पूर्णतः प्रयत्न गरिनेछ ।

नयाँ कार्यसमितिको चयनसँगै यसको सबल पक्ष कस्तो पाउनु भा छ ?

फन्सीकीमलाई आजसम्म अगाडि बढाउन ज-जसले पुण्य कर्तव्य ठानेर जोतिएर काम गरे ती सबै

साथीहरू टिममा समावेश भएका छन् भने केही नयाँ उमङ्गको जोश लिएर नव कार्यकर्ताहरू पनि आएका छन् यो अत्यन्त गौरवको पक्ष हो । यस पटक पदाधिकारी तथा सदस्यहरू छनौटमा पनि केही प्रतिस्पर्धा भए । यो संस्थाप्रतिको आकर्षण बढेको महशुस गर्न सकिन्छ । अब पुण्य कर्तव्य ठानेर इमानदारीपूर्वक काम गर्ने हो भने यो यस पटकको टिम काफी तागतदार रहेको छ ।

सुधारात्मक पक्ष पनि त पक्कै होलान् नै, जसको लागि कार्ययोजना के कस्तो छ ?

सम्मेलन भनेको नयाँ कार्यक्रम र सन्देशलाई स्थापित गर्ने र त्यसैलाई कार्ययोजनामा रुपान्तरण गर्नका निमित्त निर्माण हुने एक आन्दोलित भेला हो । नयाँ कार्यसमिति पुरानाको निरन्तरता पनि हो । यसर्थ सम्मेलनले यस अगाडिका कार्य समितिले पुरा गर्न बाँकी रहेका कार्यहरू गर्नेछ । वंशावलीलाई महिलाको नामहरू समावेश गरी प्रकाशन गर्नेछ । दुमीभाषी क्षेत्रमा भाषाकक्षा सञ्चालन गर्न पाठ्यपुस्तकको लेखन र पठन-पाठन गराउनेछ, लोपहुन लागेको मुद्दुमलाई व्युँताएर दुमी संस्कृतिको संरक्षणमा सकेसकदो प्रयत्न गर्ने, दुमीभाषी क्षेत्रमा दुमकिम देलकिमलाई क्रियाशील बनाउने कार्यक्रम रहेको छ ।

वर्तमान सन्दर्भमा दुकिराफको अवस्था कस्तो पाउनु भा छ ?

फन्सीकीम भाषा, संस्कार संस्कृतिको उत्थानको कार्य गर्ने संस्था हो तर अब यत्तिले मात्र संस्था दरिलो हुन सक्ने स्थिति देखिन्न । यस्तो जातीय तथा भाषिक संस्थामा कामगर्ने कर्मीहरू राजनीतिक मूल्य, ज्ञान र क्रियाशीलतासँग पनि नजिक रहन

पर्दछ । यो कुरा संस्थामा विकसित हुन सकेको छैन । यसर्थ संस्था दरिलो हुनलाई राजनीतिक मूल्यलाई पनि आत्मसात गर्न सक्नुपर्ने भएको छ । यद्यपि फन्सीकीम कुनै दलको भातृसंस्था भने होइन र यसले दलीय राजनीति पनि गर्दैन । तर फन्सीकीमको उद्देश्य पूरा गराउन राजनीतिक दलहरूलाई दबाव दिनसक्ने संस्था हुन आवश्यक छ । यही कुरा नहुँदा त्यसैको कमजोरीको फाइदा उठाएर अरु त परै जाओस, स्वयं दुमी समुदायका नेताहरूले स्थानीय संरचना निर्माणमा यत्तिखेर दुमी राईहरूको मौलिकथलो मानिएको खार्मी, जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पालाई छिन्नभिन्न बनाएर बाक्सिला र सप्तेश्वरलाई केपिलासगढी गाउँपालिका, जालपा र खार्मीलाई दिक्तेल नगरपालिका, माक्पालाई ऐंसेलुखर्क गाउँपालिकातिर पारेर टाउको एकातिर, खुट्टा अर्कोतिर, जिउ अर्कोतिर पारेर छत्रविछत अवस्थामा पुऱ्याएका छन् । दुमी राईहरू अबैपनि पुराना रुग्ण मानसिकतामा जकडिएर रहेको पाइयो । तसर्थ सुविधा भोगका नाममा दुमी भाषीक्षेत्रको पकड हुने संरचना बनाउनुको अलवा जाल्पा र खार्मीले दिक्तेल नगरपालिकाको वार्डमा गाभिने निर्णय लिनु, माक्पाले नजिकको नाममा ऐंसेलुखर्कतिरै जान खोज्नु नयाँ युगको सन्देश र पहिचानलाई बुझ्न नसक्नु नै मानसिक कमजोरी हो भन्ने लाग्छ । यसर्थ संस्थाले युगानुसारको राजनीतिक भूमिका खेल्न नसक्नु कमजोर पक्ष रहेको स्पष्ट देखिन्छ ।

संस्थाप्रति दुमी समुदायको भरोसा र विश्वास अझ बढाउन के गर्नु पर्ला ?

संस्थामा काम गर्छु भनेर शपथ खाएर आएपछि मन वचन र कर्मले काम गर्न सक्नुपर्छ । संस्था त्यसै माथि उठिहाल्छ । होइन भने ठाउँओगटेर बस्तेमा संस्थाको हित हुन सक्तैन । संस्थालाई कसैले पनि खेलौना बनाउन हुँदैन र खेलौना बन्न दिनु पनि

हुँदैन । तसर्थ संस्थाको इमानदार सिपाहीं भएर काम गरेमा संस्थाको गरिमा बढ्नेछ र दुमीको हितमा काम हुन सक्नेछ । यही सुत्रलाई आधार बनाउनु पर्छ ।

संस्थाको चुनौतीहरू के पाउनु भा छ ?

संस्थालाई समयानुसार परिचालन गर्न सक्नु पर्दछ । त्यसको ठूलो कमजोरी रहेको छ । जुन लक्ष्य लिएर औपचारिक रुपमा संस्था स्थापित भएको २०७३ सालसम्म आइपुग्दा उन्नाइस वर्ष भैसकेको छ । रावाखोला र तापखोलामा धेरै पानी बगीसकेको छ । धेरै वसन्तहरू पार भइसकेको छ, धेरै पूर्वाहरू पनि ढलिसकेकाले चाहिए जत्ति पूर्यौली ज्ञान एवं मुद्दुमहरू पाउने स्थिति छैनन्, भाषाको स्थिति भन खस्कदो अवस्थामा रहेको छ । कार्यकर्ताहरू आउने जानेक्रम जारी छ, तर लक्ष्यलाई यथार्थमा बदल्ने कार्यकर्ताको खाँचो भएको छ । तसर्थ संस्थाले आफ्नो लक्ष्यको पच्चीस प्रतिशत काम पनि गर्न सकेको छैन । यो लाजमर्दो स्थितिलाई अन्त्य गरेर जान संस्थाको चुनौती भएको छ ।

ती चुनौतीहरू कसरी सामना गर्ने विचार छ ?

दुमी भाषालाई लोप हुन नदिन पाठ्यपुस्तकको लेखन, उक्त पाठ्यपुस्तकलाई दुमीभाषी समुदाय भएको विद्यालयमा औपचारिक रुपमा अध्यापन र अनौपचारिक रुपमा भाषा प्रशिक्षणको कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउनु अत्यन्त आवश्यक भएको छ । दुमी किरात राईहरूको संस्कृति र यसप्रतिको आस्थालाई अक्षुण्ण राख्न मुद्दुमको संकलन र प्रकाशन, दुमीहरूको इतिहास निर्माणको लागि महिलासम्बद्ध वंशावलीको निर्माण र प्रकाशन, दुमी राईहरू बसोबास क्षेत्रमा देलकिम, दुमकिमको गठन र शसक्तिकरण, दुमी राईहरूको माभमा शुरुवात गरिएको प्रकाशन- इसिलिम, इसिलिमपो तुम्लामलाई

अर्धवार्षिक र व्यवसायिक बनाउन सशक्त टिमको निर्माण, आर्थिक पहुँचलाई सशक्त बनाउन लेभिको व्यवस्था गर्न सकेमा संस्थाको गरिमा छिट्टै नै माथि उठ्नेछ ।

दुमी समुदायलाई ताजा सन्देश छ कि ?

जुन इच्छावाट कार्यकर्ताहरू संस्थामा आवद्ध हुनु भएको छ यसलाई पूण्य र आदर्श ठानी संस्थाको हितमा काम गरेर आफ्नो कर्तव्य पुरा गर्ने हर हालतमा अगाडि बढौं । यसले दुमीहरूको एकता, भ्रातृत्वलाई मलजल गर्नेछ । दुमी समाजले कार्यकर्तालाई टेवा दिऊँ, अनि कार्यकर्ताले फन्सीकीमलाई टेवा दियौं

भने हामी लक्ष्यमा पुग्न टाढा छैन । सधैं सोचौं विनाश गर्न सजिलो छ, तर निर्माण गर्न कठिनाई छ । सानो कुराले नभङ्किऔं । हृदयवाट नै उठ्ने प्रयत्न गरौं । अर्काको करबलवाट होइन । आज संस्थालाई तपाईंको सानो मददतले पनि माथि उठाउन सक्छ ।

साथमा आजतक फन्सीकीमलाई आफ्नो संस्था एवं चुल्हा ठानेर सहयोग गर्नु हुने, भारी योगदान गर्नु हुने देश विदेशमा रहनु भएका तमाम दुमी आमा बुवा, दाजुभाइ, दिदीबहिनी, नातागोता, इष्टमित्रहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

तिम्सिना स्टोर

केपिलासगढी गाउँपालिका-५, बाक्सिला, खोटाङ
सम्पर्क : ०३१-६५१६४१

यहाँ दैनिक उपभोग्य सामान सुपथ मूल्यमा पाइन्छ । साथै अडर अनुसार हार्डवेयरको सामान उपलब्ध गराइन्छ ।

प्रो. भानुभक्त तिम्सिना
६७४३५७६४११

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा

रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा

हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

सुनिल दुमी राई

तथा स-परिवार

तुलिसडटार सप्तेश्वर, खोटाङ

हाल : भक्तपुर

मारुनी नाँच

जसरी साहित्यमा नवरस हुन्छ, त्यसरी नै मारुनी नाचमा पनि सखीको रूपमा धेरै रस हुन्छ जसको गायन श्वरलाई 'राग' भन्ने गरिन्छ । मारुनी नाच शुरुगर्नु भन्दा पहिले शुद्ध पानी, अक्षेता (चामल), फूल, पातीसमेतले छर्किएर शुद्ध हुनु गर्दछ । त्यसपछि सखी ज्ञाताले पृथ्वीलोकमा रहेका र मानीआएका सिमे, भूमे, नाग-नगेनी, सिद्ध-सिकारी, कुलपित्र, देउपित्री, सुरुमी, देवी, देउराली, थानीमानी सबैको शरण पर्दै मारुनीको उठान बैठान ल्याएर सरस्वती जगाउनु पर्दछ । सखी ज्ञातालाई सरस्वती चढ्नु पर्दछ । कम्प दिनु पर्दछ । मारुनीले पहिरने पोशाक, गरगहना पहिराउन अघि सबैको पूजागर्दै पहिरिनु पर्दछ । बजाउने साङ्गीतिक बाजालाई पनि पूज्नु पर्दछ ।

मारुनीलाई पहिराउनको लागि सिपालु दुईजना महिला चाहिन्छ । त्यस्तो मारुनी दुईजना केटालाई बनाइने चलन रहेको छ । यसको कारण नाचभर मारुनी शुद्ध हुनुपर्दछ भन्ने हो । छोरी मान्छे मारुनी बनाउँदा अचानक रजश्वला हुन सक्छ, त्यतिवेला त्यो अशुद्ध हुन्छ र नाचलाई हानी पुग्न जान्छ, मानिस तलमाथि हुन्छ, अफाप हुन्छ । त्यही भयका कारणले आजसम्म छोरी मानिसलाई मारुनी बनाउन नसकिएको हो ।

मारुनी जसलाई पहिराइन्छ उक्त मारुनीलाई सिङ्गारु पनि भन्ने गरिन्छ । यसको अर्थ मारुनी नाचको लागि सिङ्गारिएको मारुनी भन्ने बुझिन्छ । सिङ्गारुले नाच्दा मादलेको गीत, ठोकन, भयाली, मुजुरा, खैजडी, मुरलीसमेतको तालमा नाच्नु पर्दछ । नृत्य, सङ्गीत र ताल एकापसमा मिल्नु पर्दछ । ताल सङ्गीतमा चुक्नु हुन्छ । यसमा चुके खसिन्छ, मरिन्छ, वेरामी भइन्छ वा शिरढल्छ भन्ने विश्वास गरिदै आइएको पाइन्छ ।

मारुनी नाचमा विभिन्न विधाहरूको सखी हुन्छ । जस्तै- समला, विरही, ख्याली, चुढकी, विलहनी, टप्पा, गारा, विभत्स, वीर, अधर्य र पुतली आदि हुन्छ । यस्ता विविध अर्थपूर्ण सास्त्रीय सङ्गीतमा गीत र तालमा

नाचिने पौराणिक गीत सङ्गीत र नाचको समग्र रूप नै मारुनी नाच हो । यसको विषयवस्तु अजब र गजबको ऐतिहासिक रूपमा वर्णित रहेको पाइन्छ । यसका विधाहरूमा सोरठीरानी, बलराम सरचु राई भिङ्गुमारानी, तोमा खेमा, खकचिलिपुको कथा, रणकेशरवाला, अम्बालिका, बलिराजा, मधुमालती, लालहिरा, तोतामैना, हात्तिमताईको कथा, एकलव्यको कथा, साम्बको नेतृत्व, रामलक्ष्मण, सुगासुगेनी, कृष्णलिला र हरिश्चन्द्र जस्ता ऐतिहासिक तथा पौराणिक गाथाहरूलाई समेटेर मारुनी नृत्यमा सखी भर्न सकिन्छ । यसको आफ्नै ताल, सुर र राग हुन्छ र यसैको आधारमा नृत्य प्रस्तुत गरिन्छ ।

पुनः भन्न सकिन्छ, यस्तो कथा सङ्गीत र नृत्य सबैको बृहत कथावस्तुसँग सरोकार राख्ने पौराणिक लोकलयमा आधारित गीत, नृत्य वा ड्रामा नै मारुनी नाच हो । अघि किरात राजा बलिहाडले कृष्णलाई सङ्गीत सिकाउँदा यो विधामा पारङ्गत गराएका थिए र भन्ने आहान हाम्रा पुराना मारुनीका ज्ञाताहरूले भन्दै आएका थिए ।

मारुनी नाच आदि, मध्ये र अन्त्य मिलेको एक पौराणिक आदिमकालदेखिको साङ्गीतिक तथा नाटकीय विधा हो । यसले सबै क्षेत्रका मानिसहरूको मन छुन सक्छ । मारुनी नृत्यमा बृहत जातजातिको ऐतिहासिक कथावस्तुहरू देख्न र भेट्न सकिन्छ । तसर्थ मारुनी नाच सबै जातिको मुहुम, वेद, पुराण, त्रिपिटक, कुरान र बाइबल जस्तै हो भन्न सकिन्छ । तसर्थ हाम्रो इतिहास र संस्कृति हाम्रो मारुनीमा खोज्दा पाउन सकिन्छ । मारुनी त्यस्तो विधा हो जहाँ सबै जातिहरूको ऐतिहासिक, पौराणिक गाथाहरू पाउन सकिन्छ । तसर्थ यसलाई खोज-अध्ययनको एउटा उर्वर एवम् महत्वपूर्ण विषय मान्न सकिन्छ ।

समाप्त, खार्मी-६

उर्फ वि आर खार्मीले माइला सरहँचु

भाषाशास्त्री डा. नेत्रमणि दुमीराईसँग इसीलीम भेटवार्ता

स्तोता: कीर्ति कुमार दुमीराई/तेजमाया दुमीराई

डा. नेत्रमणि दुमीराई खोटाङ जिल्ला माक्पा गाविस वडा नं. ६ (हाल ऐंसेलुखर्क गाउँपालिका वडा नं. ७) नोरुङ गाउँमा पा:पा लाकधन हलक्सु दीक्पा दुमीराई र मा:मा रत्नमाया हजरचु दीक्पा दुमीराई (सोही गाविस वडा नं. ५, इलीम गाउँ)को कोखबाट साहिँला सुपुत्रको रूपमा ०२५ साल चैत्र २४ गते आईतबार मध्यरातपूर्व जन्मनु भएको हो। आफ्नो मातृभाषाप्रति समर्पित भाषाशास्त्री राईलाई केही महिना अघि मात्र नेपालको जेठो शैक्षिक संस्था त्रिभुवन विश्वविद्यालयको ४२औं दीक्षान्त समारोहबाट 'A Grammar of Dumi' शीर्षकमा विद्यावारिधि उपाधि (Ph.D.) द्वारा विभूषित हुनु भएको थियो। हालमा उहाँ एस.आई.एल. इन्टरनेशनल (SIL International) नामको अन्तरराष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थामा

वरिष्ठ भाषा विकास विशेषज्ञ हुनुहुन्छ। यसका साथै नौ विश्वविद्यालय भाषाविज्ञान भाषा-अनुसन्धाताको भाषिक सर्वेक्षणको क्रममा भाषिक समुदायहरूबीच

भाषाशास्त्री डा. नेत्रमणि दुमीराईसँग सम्पादकद्वय तेज माया दुमीराई र कीर्ति कुमार दुमीराई अन्तर्वार्ता लिए।
फोटो: दिपक श्रेष्ठ

नयाँ चुनौति बीच नौलो जिम्मेवारीमा रमाउँदै जीवन हुने भाषाकर्मी राई हालमा निवासमा जीवनसङ्गिनी

(पशुपतिनगर-४, इलाम), छोरी नीहाङमा (०६०) र छोरा सामसुहाङ (०६६)का साथ रहिआउनु भएको छ। भाषाप्रति रुची राख्नुहुने जो सुकैले पनि 'भाषा सिक्ने र सिकाउनेमा भन्दापनि प्रयोगमा नै बढी ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी देख्नुहुने भाषाविद् राईले दुमीराईहरूका साभ्का संस्था दुमी किरात राई फन्सीकीम संस्थाको स्थापनाकाल (०५५) देखि नै सक्रिय रूपमा योगदान पुऱ्याउँदै आउनु भएको छ। किरात राई प्रज्ञा परिषदको उपकुलपतिको जिम्मेवारी समेत सम्हालि रहनु भएका समाजसेवी राईलाई विगत ०७३ साल कात्तिक मासमा खोटाङ जिल्लाको लाम्दीजा (बाक्साला)मा सम्पन्न 'दुकिराफ' संस्थाको पाँचौँ राष्ट्रिय महाधिवेशनले पुनः दोश्रो पटक महासचिवको पदभार सुम्पेको छ। उहाँसँग इसीलीम परिवारले समसामयिक सन्दर्भमा गरेको भेटवार्ताको सारसंक्षेप प्रस्तुत छ:

इसीलीम- सर्वप्रथम त विद्यावारिधि उपाधि हासिल गर्नुभएकोमा बधाई एवं शुभकामना यहाँलाई।
धन्यवाद, दुकिराफ संस्थाको मुखपत्र इसीलीमको माध्यमबाट दुमी एवं गैरदुमी शुभेच्छुकहरूसामु खुल्ने मौका दिनुभएकोमा साधुवाद पनि। जहाँसम्म विद्यावारिधि उपाधिद्वारा विभूषित गरिएको प्रसङ्ग छ,

ज्ञ'को रूपमा सेवारत वर्ष अघिदेखि त्रिभुवन केन्द्रीय विभागमा हैसियतमा नेपालको देशका अनगिन्ती पुगिराख्नु भएको छ।

परिवेशमा फरक जिउँन रुचाउनु आरुबारीस्थित सरीता कोयुराई

यो त मात्र संयोग परेको भन्थान्छु म। मैले त केवल आफ्नो मातृभाषामा दैनिक नित्यकर्ममा रम्दै एउटा प्रतिनिधि पात्रको रूपमा जिम्मेवारी निर्वाह गरेको मात्र हुँ। साथमा यो उपाधिले मलाई विभूषित गरिनु एउटा संस्थागत शैक्षिक प्रक्रिया त होला, तर यसको मार्फत सिङ्गो दुमी समुदायलाई भाषाको क्षेत्रमा चाहिँ के प्रतिफल दिलाउन सकिएला भन्नेतर्फ मेरो ध्यान तानिएको छ यतिखेर। यसको श्रेय भने हर-बखत जोसाउनु हुने, अनि भस्काइरहुनु हुने तमाम शुभेच्छुकजनलाई नै जान्छ।

इसीलीम- अहिले पछिल्लो समय के मा व्यस्त हुनुहुन्छ ?

आफू भाषाकर्मी भएसिन हालमा नेपालका संकटपूर्ण भाषिक समुदायका भाषाविकास र प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा नै समय बित्ने गरेको छ। त्यसमा पनि आफू कार्यरत रहेको संस्था एस.आई.एल. इन्टरनेशनल मार्फत अन्य सहकर्मीहरूसका साथ अध्ययन-अनुसन्धान, तालीम, भावानुवाद एवं भाषा विकास सम्बन्धि सामग्री निर्माणका साथमा नेपालका लोपोन्मुख भाषाहरूको अभिलेखीकरण, लेखनपद्धतिको विकास, शब्दकोश निर्माण तथा व्याकरण प्रारूपको तयारी, आदि भाषागत कामहरू तथा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, भाषाविज्ञान केन्द्रीय विभागबाट अन्य अनुसन्धाताहरूसँग मिलेर नेपालका विभिन्न भाषाहरूका समाजभाषावैज्ञानिक अध्ययन एवं प्रतिवेदन लेखनमा संलग्न छु। यसका अतिरिक्त वेलावखतमा नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, आदिवासी जनजाति उत्थान प्रतिष्ठान, राष्ट्रिय सांस्कृतिक अध्ययन संस्थान, आदि भाषा भाषिहरूसगं प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने संस्थाहरूबाट समसामयिक विषयमा अध्ययन-अनुसन्धान एवं पुस्तक प्रकाशनतर्फ क्रियाशील रहँदै आएको छु।

इसीलीम- यहाँले आफ्नो स्पष्ट परिचय खुलाउनु पर्दा ...?

सामान्य चिनजानमा म आफूलाई नेत्रमणि राई भने पुग्छ। किरात समुदायबीच भने यति मात्रले व्यक्तिको नाम अपुरो हुन जान्छ। तथापि व्यक्तिगत नाम, पाछा, सामे, थर क्रमवद्ध रूपमा भल्किने किराती मौलिक नाम चाहिँ नेत्रमणि हलक्सु दीक्पा दुमीराई नै भन्ने गरेको छु। साथमा हरेक किरात सन्ततिले यसरी नै खुलस्त परिचय भल्किनेगरी आफ्नो पूरा नाम भन्ने बानीको विकास गर्दै गएमा आफ्नो नामबाटै पनि वंशीय पहिचानको न्यूनतम भेद स्वतः खुल्दै जानेछ, र हरेक किरात सन्ततिलाई म को हुँ त ? भन्ने गर्वानुभूति स्वभावतः बढ्दै पनि जानेछ।

इसीलीम- अब प्रसङ्ग विगततिरै मोडौं, तपाईंको बाल्य-अवस्थाको बारेमा बताइदिनुहोस् न ?

हजुर, अतीतलाई सम्झाइदिनु भएकोमा धन्यवाद। जहाँसम्म मेरो बाल्यकालको कुरो छ, म एकलो दुमी बस्तीको गाउँले परिवेशमा जन्मिहुर्केको किराती सन्तान हुँ। लेकाली त्यो गाउँ-ठाउँमा चुचु (बाजे)सँग डाँडापाखामा भैसी गोठालोमा नै बितेको थियो मेरो बचपना। त्यतिवेला जताततै फाँटिलो चौर अनि प्रशस्त भोर-जङ्गल पाइने हुँदा दिनैजसो चरन फेरिकन भैसी गोठालोमा बाजेको साथमा रमाउँदैमा चालै नपाइ नौ वर्षको भैसकेछु। नोरोदेल (नोरुङ गाउँ) सिङ्गो दुमीबस्ती हुनाले त्यतिवेला गाउँघरमा दुमीबाहेक केही मात्रामा थुलुङ भाषा बोल्ने गरेको सुनिन्थ्यो। अरु भाषाको कुरो गर्नुपर्दा मुलबाटोमा आक्कल-भुक्कल भोट-पर्देश गर्ने उभोखोले ढाकेहरू सर्माइलो पारामा खालिङ हो, या त कुलुङ भाषामा आ-आफूबीच बात मारेको अन्सारले बुभनलाई हम्मे-हम्मे पर्थ्यो। त्यसदेखि बाहेक सन्चरबार हाट

भर्न जाने बजारेरू गाउँको बाटो भएर तलमाथि गर्दा एक-आपसमा पर्वते भाषा (नेपाली) बोलेको सुन्दा लाज र डरले परपरै भाग्ने गर्थ्यौं हामी गाउँले केटाकेटीहरू । त्यो बेला गाउँमा केटाकेटीदेखि बुढापाका सबैजना दुमी भाषामा मात्र बोलचाल गर्ने चलनले गर्दा होला, म आफु स्कूल जानेबारेमा अघिल्ला वर्षहरूदेखि नै कुरो उठेपनि निककै पछि मात्र म लजाउँदै समाउँदै भर्ना हुन गएको थिएँ ।

❧ इसीलीम - तपाईंको शैक्षिक यात्रा चाहिँ कहाँबाट सुरु भयो र कसरी यहाँसम्म आइपुग्नु भयो ?

हामी त अन्धकार युगको अन्त्य हुँदै गर्दा जन्मेको भाग्यशाली पुस्ता परेछौं कि कसो, हामी केटाकेटी छँदा गाउँघरतिर स्कूलमा पढ्न पठाउने चलन आइसकेको थियो । तैपनि अहिले जस्तो गाउँ-गाउँमै स्कूल चाहिँ थिएन । त्यसैले मै पनि ओरालो दौडेर पौने घण्टामा पुगिने लेवा गाउँको भानु प्रा.वि.मा अरुहरूको सारमा तीन कक्षासम्म धाएँ । अनिपछि एक घण्टे उकालो बाटो धाएँ ऐंसेलुखर्कको त्रिभुवन मा.वि.बाट आठौँ कक्षासम्मको अध्ययन पूरा गरें । त्यसपछिको पढाइ भने शहरतिर भर्रेर धरानस्थित सरकारी स्कूल श्री शिक्षा निकेतन मा.वि. बाट एस.एल.सी. (प्रवेशिका परीक्षा) सकिवरि त्यहीको विज्ञान तथा प्रविधि क्याम्पस, हातिसारबाट आई.एस्सी. (प्रविणता प्रमाण पत्र तह, भौतिक शास्त्र) सम्मको अध्ययन पूरा गरें । बाँकी अध्ययन भने काठमाण्डुमा आई वि.एस्सी. (स्नातक तह) अस्कल, लैनचौरबाट र एम.एस्सी. (स्नातकोत्तर, गणित) त्रि. वि. कीर्तिपुरबाट पूरा गरें । यसका साथै वि.ए. (गणित, अर्थशास्त्र), वि.एड. (शैक्षिक प्रशासन तथा सुपरिवेक्षण), एम.ए. (भाषाविज्ञान) र एम.एड. (शैक्षिक योजना र व्यवस्थापन) सम्मको औपचारिक शिक्षा पूरा गरें । अन्ततोगत्वा, उहाँ नेपालको जेठो शैक्षिक संस्था त्रिभुवन विश्वविद्यालयको उपपल्लो

तहको सोधकार्य 'विद्यावारिधि' (पीएच.डी.) पूरा गर्ने सौभाग्य समेत जुन्यो ।

❧ इसीलीम - आठ कक्षापछि नै गाउँछाडी शहर (धरान)तिर भर्नु परेको चाहिँ किन नि ?

संयोग नै भनौं, म पढाइमा तेज भएको कारणले होला, त्यतिबेला पढालेखा भएका अग्रजहरूले मलाई ई.गणित र विज्ञान विषय पढ्नुपर्छ भनेर सल्लाह दिने गर्नुहुन्थ्यो । त्यतिखेर यी दुईटै विषय मेरो रोजाइमा पनि पर्दथे । अफसोच, त्यो जमानामा गाउँघरमा ईच्छाधीन विज्ञान र गणित पढाउने शिक्षक हतपत पाइन्थ्यो । साथीसङ्गी सहितको निककै खेपको अनुनय-विनयले काम गरेसिन स्कूलले शिक्षक ल्याउने आशामा तीन महिनासम्म त कुरियो पनि, अखिरीमा केही उपाए नलागेपछि किङ्कर्तव्यविमूढ हुँदै बीचैमा धरान भर्नु पर्‍यो मैले । त्यो घटना त्यतिखेर निकै दुखद जस्तो लागे पनि मेरो जीवनमा अवसरले औंला दिएको चाहिँ रहेछ, भन्ने रहस्य आज आएर बल्ल बुझ्दैछु मैले ।

❧ इसीलीम - त्यतिबेला गाउँघर अनि स्कूल छोड्न पर्दाको क्षणलाई कसरी सम्झनु हुन्छ नि ?

धेरै त बिर्सी नै सकें मैले । एक दुईटा प्रसङ्ग चाहिँ अझै नि झल्कौं आउँछ । म सुरुदेखि नै कक्षामा जेहेन्दार र पढाइमा तेज विद्यार्थीको छाप पारिसकेको हुनाले गुरुहरू र साथीहरूका प्रिय पात्र त हुने नै भएँ । त्यसमा पनि म कक्षाको सदाबहार 'मनिटर', त्यस पृष्ठभूमिमा मेरो शैक्षिक मार्गको अति प्रिय कर्मथलो विद्यालय, आदरणीय गुरुहरू र साँगाँसँगै लेखपढ गरिरहेका मेरा प्यारा साथीहरूलाई बीचैमा छोडेर हिँड्नुपर्दा मन खिन्न त्रहुने त कुरै भएन । अन्ततः प्रमाण पत्र पोको पारिवरी भक्कानिदै सबैसँग विदा लिन गाह्रो परेको त्यो क्षण भने आजसम्म पनि सम्झनामा आइरहन्छ । साथमा धरान भर्ने

र त्यतै पढ्ने त भनियो, तर पहिलो त शहर भन्ने नै कस्तो हुने हो, कस्तो चाहिँ विद्यालयमा पुगिने हो, विद्यालयमा साथीसङ्गी र गुरुहरू कस्ता भेटिने हुन्, कतै आफ्नो पढाइ नै बिल्लवाठ पो हुने हो कि, आदि-इत्यादि चिन्तापूर्ण उत्सुक्ता र उत्सुक्तापूर्ण चिन्ताको 'टग अफ वार'ले मालसपटलमा आँधिबेरी सिर्जना गर्दा पिरोलिनु परेको सकसपूर्ण ती दिनहरू आजसम्म पनि सम्झनामा आइरहन्छ ।

❧ इसीलीम- तपाईं भौतिक विज्ञानको अध्येता, केले भाषाविज्ञानतर्फ आकर्षित गरायो त ?

दुमी भाषामा केही गर्न सकिन्छ कि भन्ने मेरो सानैदेखिको सोख थियो । जुन चाहिँ थोरै मात्र भएनि पूरा गर्न सकिन्छ कि भन्ने जिज्ञासाले मलाई भाषाविज्ञानको अध्ययनतर्फ आकर्षित गरायो । आजभोलि म त्यसैको लागि नै साधनामा तल्लिन पनि छु । भाषागत कर्मको मैदानमा 'भौतिक विज्ञान थाल हो भने भाषाविज्ञान चाहिँ दाल हो' जस्तो लाग्न थालेको छ, मलाई ।

❧ इसीलीम- भाषाविज्ञानलाई त निरस विषय हो भन्ने गरेको पनि सुनिन्छ, तपाईंको बुझाइ नि ?

हरेक विषय आफैमा महत्वपूर्ण र रुचिकर हुन्छ नै । त्यो चाहिँ व्यक्तिपिच्छे सोच विचार र धारणाले फरक पर्ने कुरो हो । आफूले हासिल गरेको धेरथोर ज्ञान जीवनोपयोगी हुनु नै सिकाइको अनिवार्य सर्त हो । नकि शैक्षिक संस्थाले थमाइदिने प्रमाणपत्रले नै अध्ययनको सार्थकता झल्काउन सकोस् । तथापि विषयगत ज्ञानार्जनको सही उपयोग हुन सक्थो या सकेन भन्ने कुराले मात्र यसको सरसता वा निरसताको निर्धारण गर्ने हो । मलाई भन्नु हुन्छ भने हरेक अध्येताले मनगरे सोचेर नै जीवनोपयोगी विषय छान्नी रुचिका साथ अध्ययनमा लागे निरस भन्ने सवाल नै उठ्न पाउन्न भन्थान्छु म त ।

❧ इसीलीम- भाषाविज्ञानको अध्ययनपूर्व पनि कुनै पेसामा आबद्ध हुनुहुन्थ्यो कि ?

हो त, गाउँघरमा त्यतिबेलाको हाम्रो अल्पबुद्धिले 'रोजा नोकरी' भनेर देखेकै मास्टरी (शिक्षण) बाहेक के नै थियो र । त्यतिबेला गाउँघरमा सबैको रोजाइको जागिर नै यही मानिन्थ्यो, र बच्पनदेखिको मेरो रोजाइ नै पनि । भाग्यवश प्रवेशिका परीक्षा (एस.एल.सी.) दिएलगत्तै मैले पढाउन थालें पनि ।

❧ इसीलीम- शिक्षण पेशालाई चाहिँ कसरी अगाडि बढाउनु भयो त ?

प्रवेशिका परीक्षा प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण गरेसँगै आफूले विगतमा पढेको त्रिभुवन श्री मा. वि. ऐंसेलुखर्कमा, प्रविणता प्रमाणपत्र तह (आई. एस्सी. भौतिक शास्त्र)को अध्ययन पूरा गरे लगत्तै श्री जालपा मा. वि., जालपा, खोटाङमा; त्यसपछि श्री महेन्द्र ज्योती मा. वि. लुक्ला, चौरीखर्क, सोलुखुम्बुमा; अनिपछि (०४९ सालमा) काठमाण्डु आएदेखि चिल्ड्रेन मोडल स्कूल, बालुवाटार; पेनउड एकेडेमी, सानो गौचरन; प्यारागन पब्लिक हाई स्कूल, तिलगडगा; ड्याफोडिल पब्लिक/बोर्डिङ स्कूल, सरस्वतीनगर; काठमाण्डु भ्याली स्कूल तथा, क्याम्पियन कलेज महाराजगञ्ज आदि शैक्षिक संस्थाहरूमा एकपछि अर्को गरी निरन्तर शिक्षण पेशामा संलग्न रहँदै आएँ । यसरी भाषाविज्ञानमा विद्यावारिधि सोधकार्य सुरु गर्नुपूर्व पूरापूर शिक्षण अवधी जोडजाड गर्दा २२ वर्षसम्म (अर्थात् ०४५-०६७) त यसै बिताइएछ नै । त्यस बखत राजधानीमा भाइ-बहिनीका साथ आफ्नो अध्ययनलाई अगाडि बढाउन परेको जीवनको सकसपूर्ण ती दिनहरूमा पढ्ने-पढाउने दुवै कर्मलाई एक-अर्काका परिपूरकका रूपमा एकसाथ अधि बढाउनु मेरो वाद्यता नै थियो । अतएव म सगर्व सधैं भन्ने गर्छु, शिक्षण पेशाले नै हो यहाँसम्म ल्याइपुन्याएको मलाई ।

इसीलीम- विद्यावारिधि सोधकार्य आफ्नै मातृभाषामा गर्नुपर्छ भन्ने प्रेरणा चाहिँ कसरी मिल्यो ?

भनिन्छ, शब्दकोश भाषाको दिमाग हो भने व्याकरण चाहिँ आत्मा हो । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा शब्दकोश फूलका थुँगाहरू हुन् भने व्याकरण चाहिँ माला भनौ । यसरी दुमी जस्तो लोपोन्मुख किराती भाषा, त्यो पनि आफ्नै मातृभाषाको दिमाग र आत्मा बीचको संयोजनको बारेमा दुमी समुदायलाई आत्मबोध गराउनेको लागि यो शीर्षकमा सोधकार्य गर्न मनासिव ठाने मैले । उसो त संसारमा सबैभन्दा महान मान्छे आफूलाई जन्मदिने आमा, अनि सबैभन्दा प्यारो वस्तु नै आमाले काखैमा राखी तोते बोलीसँगै सिकाउनु भएको प्यारो मातृभाषा, यसलाई बचाउन सक्नु पनि त आमालाई जुगजुगसम्म बचाइराख्नु समान नै ठहर्छ नि, होइन त ! यही मनसुवाले हो दुमी भाषामा केही गरौं भन्ने भावना जागेको पनि । विद्यावारिधि त खोज-अध्ययन कार्यको सिलसिलामा जुरेको संयोग मात्र हो । मेरा लागि कुनै उपाधिद्वारा विभूषित हुनुमा भन्दानि आफ्नो मातृभाषाको माध्यमबाट दुमी समुदायको सिर ठाडो राख्न सकेमा चाहिँ आत्मसन्तुष्टि मिल्यो कि भन्ने नै हो ।

इसीलीम- अध्ययन-अनुसन्धानको क्रममा दुमी भाषाको वर्तमान अवस्था कस्तो पाउनु भयो त ?

दुःखका साथ तितो यथार्थ ओकल्लैपर्छ, दुमी भाषाको वर्तमान अवस्था अत्यन्तै सङ्कटपूर्ण छ । जसले जतिसुकै जे भनेनि दुई हजार हाराहारीले बुझ्न र बोल्न सक्ने दुमी भाषाको भविष्य लोपोन्मुखतातिर जाकिँदो छ । साथमा केही गर्न सकिने सम्भावनाहरू भने नभएका होइनन् नै । किन्तु एकलो प्रयासले मात्र यो सम्भव छँदैछैन । मैले त केवल प्राविधिक र प्रयोगात्मक ज्ञानसम्म बाँड्ने हो, यस महत्वपूर्ण

अभियानको लागि त सिङ्गो समुदाय नै लागिपर्नु जरुरी छ ।

इसीलीम- दुमी अपनत्वको बारेमा त्यस्तो के कस्ता सम्भावनाहरू देख्नु भएको छ यहाँले ?

प्रथमतः उसै त 'सानो राम्रो' भन्ने कहावत नै छ नि । त्यसैले सानो-छरितो संख्यामा रहेको हामी दुमीमाझ उर्जा, उभार र उत्साह सबै थोक छ । हामीमा के चाहिँ छैन ? भाषा-संस्कार, कला-संस्कृति, स्थानीय स्रोत-साधन, समुदाय र संस्था सबथोक छन् । भन्ने हो भने हामीसँग नभएको वा अपुग भन्ने केही पनि छैन । एउटै मात्र कुरोको खाँचो छ, त्यो हो तत्परता । ताजा उदाहरण खोज्न काहीकतै जानै पर्दैन नि, सिङ्गो दुमी समुदायले सात वर्ष (०६१-०६८)को साझा प्रयासबाट दुमी-नेपाली-अङ्ग्रेजी शब्दकोश बनाएर नमुना काम त पेश गरिनै सक्यौं नि त हामीले । बरु कहिलेकाहीं त दुमीले नसक्ने भन्ने चाहिँ पो केही छ होला र ! जस्तो लाग्छ मलाई त । जता फर्क्यो, सम्भावनाहरूले पो हामीलाई नै घेरिराखेको पाउँछु म त ।

इसीलीम- दुमी भाषाको क्षेत्रगत भिन्नताबारे एउटा भाषाविज्ञको हेराइमा चाहिँ ...?

क्षेत्रगत भिन्नताको सवाल त विश्वका प्रायः सबै भाषाहरूमा देखा पर्दछन् नै । कुरो यति मात्र हो कि भाषिक समुदायले यसलाई अवसर कि समस्याको रूपमा लिने हुन् । समस्या देख्नेहरूका लागि त भाषा लोप हुनुमा यति कारण नै काफी हुन्छ । अवसर देख्नेहरूका लागि भने उही 'उखु बाङ्गो हुन्छ, रस त ...' भने भै भाषाको रसलाई चाहिँ सङ्ग्रह गरेर 'तेरो कि मेरोको साटो जम्मै हाम्रो हो' भन्ने सामुहिक भावनाका साथ काँधमा काँध मिलाएर जुट्न सके भाषा विकासका लागि अरु ओखतीमुलो खोजिहिँड्नु पर्दैन नि ।

इसीलीम- हालमा किराती राई समूहका भाषाहरूका बारेमा तपाईंको धारणा ?

भन्नेहरूले जे जेसुकै भनेनि पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना अनुसार किराती भाषा समूह अन्तर्गतको २८ मध्ये लिम्बु, याक्खा र सुनुवारलाई छाडेर अन्य २५ वटालाई चाहिँ राई (वा खम्बु) समूहको भाषाहरूको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ । जबकि तीमध्ये पनि लिङ्खिम र साम भाषाहरूका बारेमा थप भाषिक अध्ययन हुनु जरुरी छ । यसका साथै जनसङ्ख्याको आधारमा तिलुङ, कोयी, जेरुङ, छिलिङ, छिन्ताङ, लोहोरुङ, मेवाहाङ, आठपहरिया आदि भाषाहरू तथा वक्ता सङ्ख्याको आधारमा दुङ्माली, पुमा, दुमी, याम्फु, नाछिरिङ, आदि भाषाहरू समेत पनि सुरक्षित-छन् भन्न मिल्दैन नै । बाँकी बाहिङ, वाम्बुले, खालिङ, साम्पाङ, थुलुङ, कुलुङ, चाम्लिङ, बान्तावा भाषाहरूका हकमा चाहिँ केही आशा गर्न सकिने ठाउँ भेटिन्छन्, तर निश्चिन्त रहने अवस्था चाहिँ उपर्युक्त कुनै भाषाहरूमा पनि नरहला नै ।

इसीलीम- गत ०७३ साल कार्तिकमा सम्पन्न दुकिराफ संस्थाको पाँचौँ राष्ट्रिय महाधिवेशनले तपाईंलाई सर्वसम्मत महासचिवमा पुनः जिम्मेवारी सुम्पनुलाई कसरी लिनुभएको छ ?

दुमी समुदायको साझा संस्था दुमी किरात राई फन्सीकीमको भावी कार्यदिशाबोध गराउने भरिसिलो सिपाही ठानेर नै यो जिम्मेवारीमा पुनः मलाई उभ्याइएको होला भन्ठान्छु म । साथमा हामीले कतै पुस्ता हस्तान्तरणको लागि भावी उत्तराधिकारी नै जन्माउन पो चुक्यौं कि जस्तो पनि भान परिरहेछ । वस्तुतः समुदायको साझा संस्थाको कुनै पदमा नयाँ पदाधिकारी चयन गरिनुले जति आशा जगाउछ, तर एउटै व्यक्ति दोहोरिनुले निराशा ल्याउने प्रबल सम्भावना पनि रहन्छ नै । यस पृष्ठभूमिमा मेरो व्यक्तिगत चासो र चिन्ता भनेको

सदियौँदेखि थातीएर रहेको दुमी सभ्यताको बारेमा खोज-अध्ययन एवं अभिलेखन तर्फको बाँझो फोर्ने कामतिर लाग्न अत्यावश्यक छ । महाधिवेशनमा अधिल्लो कार्यकालको समीक्षा एवं भावि कार्यदिशा तय गर्ने क्रममा म आफूलाई पदाधिकारी बनाउनु र बनाउनुमा भन्दानि खोज अध्ययनको जिम्मेवारी पूरा गर्नेतिर लाग्ने मनसुवा समेत राखेको थिएँ । तर त्यहाँ त्यस्तो भएन, मानौं मेरो भावनाको मर्म बुझ्नेतिर भन्दानि पदीय हानथापमा नै कार्यसमितिले स्वरूप लियो । आफू संस्थामा रहेर समुदायलाई किन ढाँट्नु छर, मैले मौन स्वीकृतिका साथ दोश्रो पल्ट महासचिव भएँ । कसैको लागि भएँ या साँच्चै समुदायका लागि नै भएँ, त्यो चाहिँ कसैको चाहना भन्दा पनि संस्थागत कार्यशैलीले नै बताउँदै जाला ।

इसीलीम- चार वर्षको लागि नयाँ कार्यसमिति चयन भएको छ, संस्थाको महासचिवको दृष्टिमा भावि कार्यदिशा के कस्तो रहला ?

संस्था चलायमान हुनु र नहुनुमा स्वाभाविक रूपमा पदीय मर्यादाको हिसाबले नै पनि महासचिवको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ नै । यसमा म आफू नै पनि अछुतो रहने त कुरै भएन र महाधिवेशनको मार्फत संस्थामा रहेर सेवा गर्छु भनिकन आमसमुदायबीच सपथ नै लिइसकेपछि त टाउकोले टेकेरै भए पनि मन, वचन र कर्मले लाग्नु नै पर्ने हुन्छ । यसर्थ दुकिराफ संस्थाको महासचिवको हैसियतमा मेरो ज्ञान, बुद्धि र विवेकले भ्याएसम्म संस्थाप्रति समर्पित रहँदै यथासम्भव व्यवहारमूलक योजनाहरू अधि सार्ने प्रयाससम्म चाहिँ भएको छ । मुलतः विकास निर्माणमा मानसिक र भौतिक पक्षलाई सन्तुलनमा राख्न सक्नु अनिवार्य नै मानिन्छ । किन्तु भाषिक समुदायको मानसिक चेतना नजागेसम्म जतिसुकै भौतिक पूर्वाधार खडा गरेनि हुँदैन । त्यसमा पनि संस्थागत सामुहिक कार्यशैलीमा त भनै बढी

ध्यान पुऱ्याउनै पर्ने हुन्छ । जुन कुरा स्पष्टतः हाम्रो संस्थामा पनि खड्किदो छ नै ।

❖ इसीलीम- संस्थाको चुनौतिहरू पनि छन् कि ?

जुनसुकै अवस्थामा पनि ढङ्ग पुऱ्याउन सके भाग्यको उदय वा अवसरको सिर्जना, नसके समस्याले जोरी खोज्ने वा चुनौति खडा हुने न हो । संस्थामा सामुहिक भावनाले उचित ठानेकोसम्म गर्दै जाने हो, एक साथ बढ्न सके समुदायको लागि गर्नुपर्ने र गर्नसक्ने संस्थाले नै हो । दुकिराफ संस्था हरेक दुमीजनको त हुँदैहो । अपितु 'समूहले बगैँचा, नत्र वन' भनेकै संस्था कतै वन पो भैजाला कि भन्नेमा समुदाय पनि चनाखो चाहिँ हुनु पर्छ भन्ने लाग्छ । संस्थामा पदाधिकारी रहनु वा नरहनु भन्दानि के गरे संस्थाप्रति सबैको अपनत्वबोध बढाउँदै लैजान सकिएला त ? परिणामतः संस्था र समुदायबीच नड र मासुको जस्तो सम्बन्ध हुनु अनिवार्य छ । यसलाई व्यवहारमा कसरी स्थापित गराउँदै संस्थालाई गतिशील तुल्याउन सकिएला ? भन्ने चाहिँ आजको चुनौति देख्छु म ।

❖ इसीलीम- भावी कार्यक्रममा अल्पकालिन र दीर्घकालिन कार्ययोजना पनि परेका छन् कि ?

हो त नि, दुकिराफको भावी कार्यक्रममा अल्पकालिन र दीर्घकालिन कार्ययोजना तय गरिसकिएको अवस्था छ । त्यसमा पनि अल्पकालिन योजना अन्तर्गत प्रथमतः संस्थाको संरचनागत (स्थानीय, क्षेत्रीय र केन्द्रीय गरी तहगत समन्वय सहितको) जीवन्तता; इसीलीम प्रकाशनको निरन्तरता; समसामयिक दुमी भाषा-संस्कार, कला-संस्कृति, मुन्दुम, वंशावली, आदिको अभिलेखन तथा प्रकाशन रहेका छन् । त्यसैगरी दीर्घकालिन कार्य योजनामा चाहिँ दुमी थातथलोमा स्थापित ऐतिहासिक स्थाननाहरूको खोज-अध्ययनका साथ प्रतिस्थापन;

दुमकीम, देलकीम भवन निर्माण; संघीय संरचना अनुसार राज्यको तहबाट लिन सकिने सहूलियत र सुविधाको लोखाजोखा गरी भाषिक समुदायको हक र अधिकारको बारेमा स्थानीयस्तरमा समसामयिक संचेतना कार्यक्रमहरूको सुरुवात; दुमी व्याकरण तथा पाठ्यक्रम-पाठ्यपुस्तक निर्माण; स्थानीयस्तरमा जनशक्ति विकासका साथ दुमी भाषामा पठन-पाठनलाई अगाडि बढाउने कार्यक्रम समेत रहेको छ । यसका साथै माझ किरातको विशेष रावाखोला र दूधकोशी क्षेत्र भनेको किराती राई समूहका भाषाहरूको उद्गमथलो हुनाले विश्वमा भौगोलिक विविधतासँगै भाषिक विविधता (डेढ दर्जन) को अनुपम सुन्दरताको उदाहरण पेश गर्न सकिने निर्विकल्प थलोको रूपमा पहिचान अन्य किरात भाषिक समुदायहरूसँग समेत समन्वय गरी सामुहिक प्रयासमा जुट्नु अपरिहार्य भैसकेको छ । यस महान कार्यको संयोजनकारी भूमिकामा भौगोलिक एवं क्षेत्रीय हिसाबले पनि दुमी संस्थाले नै यस दिशामा अन्य भाषिक समुदायको समेत ध्यान मोड्ने गृहकार्यमा लाग्नु वाञ्छनीय देखिन्छ ।

❖ इसीलीम- दुमी समुदायमा भाषा नबोल्ने, नजान्ने र सिक्न चाहनेहरूलाई यहाँले के सल्लाह-सुझाव दिन चाहनुहुन्छ ?

प्रथमतः भाषा सिक्ने र सिकाउने विषय नै होइन भन्थान्छु म । यो त खालि प्रयोग गर्ने विषय न पऱ्यो । त्यसमा पनि भाषा बोल्न नजान्नु कसैको कमजोरी वा दोष त होइन नि । बरु बोल्न नचाहनु चाहिँ जो कोहीको सीधा कमजोरी हो । उसै त महान साहित्यकार शेक्सपियरले भनेका छन् नि, 'बोलीबिनाको जीन्दगी सासबिनाको लाश' । अनि बोली नै नआउने जिउँदो लास कतिञ्जेल पो जिउन सक्ला र खोइ, आखिर बाँचेर नि मरिरहन भन्दा त मरेर नि बाँचिरहन नै सबैलाई चाहना हुन्छ

नि, होइन र ! जड कुरो रह्यो इच्छा शक्तिको, जुन चाहिँ आफूभित्रबाट नै जाग्नु पर्छ, नकि अरु कसैको कर्काप वा प्रलोभनकाट नै । दुनियामा आजसम्म 'मैले भाषा बोल्न जानिन' भन्ने कहींकतै कोही मान्छे भेटिएको छैन । कसैले आफ्नो भाषा बोल्न जानिन भन्छ, भने उसले या त बोल्ने चासो नै लिएन वा भाषालाई हल्का गरी लियो नै भन्थान्छु । उसो त इच्छाशक्ति जागेको खण्डमा आफ्नो भाषा बोल्न सकिँदो रहेछ, भन्ने उदाहरणहरूको लेखा लाउन कहींकतै जानै पर्दैन नै । जीवन्त प्रमाणहरू हाम्रा सामु गाउँ-ठाउँमा बग्छन् नै छन् नि ।

❖ इसीलीम: भाषिक रूपमा भावी कार्ययोजना केही छन् कि ?

भाषिक अभियानले त्यतिखेर सार्थकता पाउँछ, जतिवेला समुदायले आफ्नै भाषामा बोलचाल गर्ने अवस्थाको सिर्जना हुन्छ । अपितु नेपालमा भाषिक संस्थाहरूका संस्थागत पहलमा जे जति प्रयासहरू भएका छन्, ती आशातित रूपमा उपब्धिमुलक हुन नसकेको तथ्य स्वीकार्नै पर्ने हुन्छ । भाषामा एउटा शब्दकोश, व्याकरण वा कुनै कृतिको सिर्जना गरेर अब भने बल्ल भाषा बाँच्ने भो भन्दै थकाइ मार्ने परम्परा पनि थोत्रिदै गइसक्यो । अब चाहिँ भाषा विकासमा स्वयं भाषाभाषीले नै दिगो गुरु योजनाका साथ लाग्न सक्नु पर्छ । जसका लागि सर्वप्रथमतः भाषालेखन; अभिलेखिकरण; शब्दकोश, व्याकरण, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सन्दर्भ सामग्री, आदिको निर्माण; जनशक्ति विकास तथा परिचालन; स्रोत-साधनको व्यवस्थापन; निरीक्षण एवं मूल्याङ्कन, पृष्ठपोषणको क्रमबद्ध सृङ्खला वा सिँढी नउक्लेसम्म आइन्दा पुरानो गीत गाइबसेर हुन्छ नै के ? अहँ म त पत्याउन्न यो कुरा ।

❖ इसीलीम- दुमी समुदायको उत्तनयनमा

'दुकिराफ'को भूमिका र भविष्य के कस्तो देख्नुहुन्छ ?

म त सदम्भर आशाको दियो जगाई नै राखौं भन्ने मान्छे । जहाँसम्म दुमी संस्थाको कुरो छ, विगतमा भन्दा वर्तमानमा अझ उज्ज्वल हुँदै गएको नै देख्छु म त । तब वर्तमानमा भन्दा पनि भविष्यमा भन्ने अरु सुगम हुनेमा भरपूर आशा एवं भरोसा पनि छ । फरक यति नै मात्र हो कि समूहमा काम गर्दैजाँदा र सबै जनाको भावनालाई समेट्दै अघि बढ्नु पर्दा कहिलेकाहीं 'कस्तुरी न कछुवाको चाल'मा संस्था फसिन पुग्दो पनि रहेछ । संस्थागत भैसकेपछि एकाध परिस्थितिहरूमा सम्भौताको नाममा मन मिचेरै भए पनि कठोर निर्णय समेत लिनुपर्ने हुँदोरहेछ । व्यक्तिगत लाभ भन्दानि समुदायको हीतको लागि सेवा गर्नको लागि त संस्था 'एक पछि अर्को त्यसपछि चर्को' गरी अघि बढ्न सक्नु नै पर्छ । तब न भोलिको दिन सहज हुँदै जान सक्छ नि त ! यसमा संस्थाको भूमिका अतुलनीय रहने कुरामा दुईमत हुनै सक्दैन । भलै संस्था सञ्चालनको अनगिन्ती पाइलाहरूमा अनेकन व्यक्तिहरू आउने जाने त भइरहन्छ नै । यस क्रममा संस्थामा उतार-चढाव आउनु स्वाभाविक छ । किन्तु त्यसो हुँदैमा संस्थाको उद्देश्य र भविष्य विचलित हुने भन्ने चाहिँ हुनै सक्दैन ।

❖ इसीलीम-भाषिक समुदायमा मातृभाषा संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकासप्रतिको चेतना फैलाउन के गर्नुपर्ला ?

यसका लागि प्रथमतः आ-आफ्नो परिवारमा नै आफ्नो भाषामा संवाद गर्न थाल्नु पर्छ । नकि भाषाको बारेमा घण्टौ प्रवचन छाँटेर वा सुनेर समय खेर फाल्ने काम दोऱ्याइ नै रहौं । आफ्नो भाषामा गरिने बोलचालको लहरले भाषाप्रति जिज्ञासु जोसुकै मोहित हुने गर्छन् नै । अपितु विना चासो जबर्जस्त

लादेर वा कोचेर चाहिँ त हुँदैन है । मानौ सिंहलाई घाँस हाल्ने औचित्यहीन कर्ममा अल्भिनु निरर्थक प्रयास मात्र हुन जान्छ ।

इसीलीम- दुमी भाषाको उत्थान र विकासको लागि हामीले के के कुरामा ध्यान दिनु पर्ला ?

हरेक भाषाभाषीले भाषा सिक्ने र सिकाउने भन्दा पनि यसको प्रयोगतर्फ ध्यान दिनसके भाषा त्यसै पनि व्यापक भएर जान्छ, र यसैमा उत्थान, विकास र समृद्धिको सम्भावना समेत रहन्छ । नकि कुनै सभा-सम्मेलन, आसन-भाषण वा प्रकाशनको आडम्बरमी पुरातनशैलीमा नै । समुदायका मानिसले जानेर वा नजानेर होस्, दुमीजनले दुमीभाषामा बोल्न थाल्नुपर्छ र थालेर निरन्तरता दिन सक्नु पनि पर्छ । चाहे जतिसुकै नमिलोस् वा विग्रने अरु ठाउँ नै किन बाँकी नरहोस् । भाषा विगारेर नै हो बोल्न जानिने, अभ्यस्त भइने । मिलाइवरी बोल्ने भन्ने चाहिँ त ठाँट पार्न खोजेले मात्र हो । आज नमिल्ला, भोलि नमिल्ला, त्यही नमिलेकोबाट नै पर्सिदेखि आफै मिल्न थालेको आभास मिल्नेछ । पौडिन चाहनेले पोखरीमा हाम्फाल्नुपरे जस्तै भाषा बोल्न चाहनेको लागि नि आफ्नो भाषामा जिब्रो खेलाउन थाल्नु नै पहिलो सर्त हुनेछ ।

इसीलीम- मुलुकको वर्तमान परिदृश्यमा भाषा, शिक्षा र राजनीतिबीचको अन्तर-सम्बन्धको बारेमा यहाँको विश्लेषण ... ?

यस सन्दर्भमा १६औं शताब्दीतामा विश्व प्रसिद्ध एक शिक्षाविद्ले भनेका कुरोको झलझली याद आउँछ । त्यतिवेला उनले प्रष्टसँग भनेका रहेछन् 'स्कूलले प्रत्येक बालबालिकाको भाषाको विस्तृतिकरण, विशुद्धिकरण र प्रयोगमा मद्दत गर्ने कार्यमा आफ्नो जिम्मेवारी स्वीकारेको हुन्छ । स्कूलले यो जिम्मेवारी अध्यापनपद्धति र अध्ययन

सामग्रीका माध्यमबाट पूरा गर्दछ । ...' यसर्थ राज्यको सुव्यवस्थित सञ्चालनका निम्ति अभिन्न अङ्गको रूपमा भाषा, शिक्षा र राजनीति, यी तिनै पक्षहरू अन्तरसम्बन्धित रहन्छन् नै । त्यसमा पनि विविधताको धनी देश नेपालमा स्थानीय भाषाहरूको समुचित विकासविना व्यावहारिक शिक्षाको परिकल्पनासम्म पनि गर्न सकिन्न । तसर्थ समुच्चमा देश विकासको सम्भावनाको साँचो नै स्थानीय भाषा र भाषीहरूका समृद्धि सहितको शिक्षा पद्धतिमा जड्खडिएको यथार्थ यहाँका शासकहरूले बुझेर पनि बुझ्न पचाउनाले एकातिर भाषाभाषीहरू छटपटाइरहेका छन् भने अर्कोतिर देश भनभन बर्बादीतर्फ जाकिँदो छ । यहाँको राजनीतिले भाषा र शिक्षाको मर्म र महत्व बुझी सिङ्गो मुलुकलाई सबल बनाउन सकिने सम्भावनालाई लत्याउँदै उल्टै भाषा र शिक्षामाथि नै राजनीति गरिनु चाहिँ दुर्भाग्यपूर्ण बन्दै गएको प्रष्टै छ ।

इसीलीम- तपाईं यो ठाउँसम्म आइपुगनुको पछाडि कोही कसैको प्रत्यक्ष-परोक्ष प्रेरणा छ कि ?

विना प्रेरणा त कोही कसैले अधि बढ्न नै सक्दैन जस्तो लाग्छ मलाई । म आफू नै पनि यस यथार्थबाट टाढा रहने त कुरै भएन । फरक यति नै मात्र हो कि म आफूले भोगेको देश, काल र परिस्थिति केही भिन्न रहे होलान् । सारमा भन्नुपर्दा जीन्दगी जिउँने हरेक पलमा कसै न कसैको प्रेरणाले नै म आफू जङ्गली लहरा भै जेलिँदै यहाँसम्म आइपुग्न सकेको ठान्छु । त्यसमा पनि मेरा जन्मदाता मामा-पापा, सपरिवाजन, आफन्तजन, आस्थावान दुमी समुदाय लगायत असङ्ख्य शुभेच्छुकजनको सद्भाव, श्रद्धेय गुरुजनको मार्गनिर्देशन र कुलपित्रको आशीर्वाद एवं प्रेरणाले यहाँसम्म ल्याइपुऱ्यायो भन्ठान्छु म । यसवीचमा धेरथोर जे जति प्रयत्नहरू गरिए होलान्, तीता-मीठा अनुभवहरू संगालिए होलान् र केही न

केही हण्डर-ठक्कर खेपिए पनि होलान्; ती सबैलाई समुच्चमा मेरा सफलताको सिँडीमा मलाई भरथेग गर्ने असल सारथीको रूपमा नै लिएको छु मैले । मानौ जीवन भोगाइको नितान्त नौलो यात्रासँगै अफ्यारा मोडहरूमा त्यो वेलाको कठिनाइ र चुनौतिले नै भरियाबाट भाषाकर्मी बन्न प्रेरित गर्‍यो भन्ने लाग्छ मलाई ।

अझ यसमा मेरो मनैमा प्रेरणाको पुञ्ज भएर रहेको एउटा प्रसङ्ग चाहिँ ०४८ सालको कुरो हो । त्यतिवेला म महेन्द्र ज्योति मा. वि. चौखर्कमा एस.एल.सी. पहिलो व्याच हुर्काउन विज्ञान र गणित पढाउनकै लागि भनेर लियन पदमा सेवा गर्नेगरी त्यहाँ पुगेको थिएँ । त्यसैबीच जि.सि.अ. कार्यालयबाट बोलावट भएसिन साउन मासमा म सल्लेरी पुगें । त्यहाँ पुगेर तात्कालिन जि.सि.अ. रामनिवास ठाकुरले एकपछि अर्को गर्दै विविध सवालहरू सोध्दै र मेरो ल्याकत जाँच्दै पनि गए, र अन्त्यमा मलाई सम्झाउँदै भने 'भाइ, मैले अहिलेलाई नियुक्ति त दिइपठाउँला, तर तिमि जस्ता विज्ञान पढ्ने जवानहरू यो उमेरमा पढाउनतिर लागेर समय खेर फाल्नु हुन्न । यो शै.स. सकिनासाथ आफ्नो पढाइलाई अधि बढाउनतिर लाग, शिक्षण पेशामा त्यतिकै अलमलिएर नबस । त्यो दिन जि. शि.अ. ले दिएको सल्लाह वास्तवमै मेरो लागि प्रेरणाको पुञ्ज नै बन्यो । मैले त्ससलाई अर्ती-बुद्धि नै ठानेर कर्मको मैदानमा लागिपरियो र यहाँसम्म आइपुगियो पनि ।

इसीलीम- त्यो कुन कुरा थियो, जसले तपाईंलाई यो स्थानसम्म आइपुग्न सम्भव तुल्यायो ?

सायद सानैदेखिको मलाई नै मन पर्ने मेरो स्वभाव 'कामप्रतिको श्रद्धा र कर्तव्यप्रतिको निष्ठा'ले नै मलाई कर्मको मैदानमा ल्याइपुऱ्यायो । यहाँसम्म डोऱ्यायो भन्ने लाग्छ । मैले सानैदेखि असल साथीहरूसँग

मात्र उठवस गरेकाले होला आजसम्म पनि असल र अब्बल मानिसहरूको सङ्गत गर्ने अवसर पाएको छु । जसले गर्दा भावी दिनहरूमा पनि सही दिशा र गति लिन सकिने कुरामा म विश्वस्त अनि निर्धक्क पनि छु । म त यसै भन्दै र गर्दै पनि आएको छु, एकवारको जुनीमा अनेकानेक बहानामा आशैआश र त्रासैत्रासमा अल्भिरहनुभन्दा आफूलाई सर्वोत्तम लागेको क्षेत्रमा दत्तचित्त भइकन लाग्ने हो ।

इसीलीम- एउटा किरात अनुसन्धाताको बुझाइमा जाति र धर्मको बारेमा विचारदा नि ... ?

यो औधी राम्रो सन्दर्भ उठाउनु भएकोमा धन्यवाद । जहाँसम्म जाति र धर्मको कुरो छ, नेपाल जस्तो बहुभाषिक-सांस्कृतिक मुलुकमा राज्यको पहुँचमा पुग्नबाट बञ्चित हाम्रो जस्तो बहुभाषी किरात समुदायको लागि आ-आफूबीच नै लडिबस्न र भनै पछाडि घकेलिनको लागि त यसले खुबै राम्रो मलजलको काम गरेको पो देख्छु म त । हुन सक्छ, हालमा यो कलको बीउ मात्र नभएर बेलैमा बुद्धि पुऱ्याउन नसके कालान्तरमा कालको विष नै पनि त बन्न सक्छ, र सारमा राज्यलाई येनकेन प्रकारेण चाहिएको पनि यहीँ नै हो । भलै यो कटुसत्यप्रति हालमा कसैलाई पत्यार नै किन नलागोस् । वस्तुतः नेपाल बाहिर हेर्नेहो भने यो जाति वा ऊ जाति, यो धर्म वा त्यो धर्मले खासै महत्व राख्दैन । केवल विश्वभर नै जात र धर्मको नाममा निषेधको राजनीति गर्नेहरूले उछाल्ने सदाबहार विषय मात्र हुन यी । स्वभावतः नेपाली राजनीतिक परिवृत्तमा पनि यो विषयले नजानिदोगरी ठाउँ र भाऊ पाउने लक्षण प्रष्ट देखिन्छ ।

प्रथमतः सिन्धु सभ्यताले अवतार फेरेर हिन्दु धर्मको असली रूप धारण गर्दै उचनीच वर्गविभाजनको नाममा आडम्बरी जातिपातिको कित्ताकाटमा

छुवाछुत र भेदभावको दरार पैदा गरिवरी विशाल किरात सभ्यताभित्रका भाषिक समुदायको समेत दिमाग भुटिसक्दासम्म पनि हामीलाई अत्तोपत्तो नहुनु चाहिँ सिङ्गे किरात समुदायकै लागि दुर्भाग्यको विषय हो । तथापि किरात सन्तान भएर अझ पनि जात र धर्मको भ्रमात्मक बोक्ने बहसमा नारिनु भनेको जरायोको टाउकोमा सिङ्ग देखिँदैमा खरायोको टाउकोमा पनि त्यहीँ सिङ्गको कल्पना गरी खोजिहिँड्नु एक अर्कामा सिंगौरी खेल तम्सिनु नै हो ।

❧ इसीलीम- अन्त्यमा, आम दुमी समुदाय र पाठक वर्गलाई केही सन्देश छुन कि ?

म आफू भाषाकर्मी हुनुको भावले भन्नैपर्ने हुन्छ, शरीरको पहिरन (वा भेष)ले व्यक्तिको चिनारी गराए जस्तै विचारको पहिरन (वा मातृभाषा)ले नै जुनसुकै भाषिक समुदायलाई पनि चिनाउँदछ । यसर्थ कतिपय अवस्थामा बिनापहिरन हामी जति लज्जाबोध भएका होलाऊँ, बिना मातृभाषा त्यो भन्दानि कैयौँ गुणा लज्जाबोध हुनुपर्ने दिन पनि आउन सक्छ, र यो हामीमध्ये कतिजनाले सो अवस्था भोगिसकेका पनि हुनसक्छ । बाहिरी (शरीरको पहिरन-पोषाक) ग्लानि त आफूमा मात्र सीमित रहला, तर भित्री (विचारको पहिरन-भाषा) ग्लानिले भने पुस्तौ

पुस्तासम्म पिरोलिरहनेछ, र अन्ततः एकदिन सिङ्गे भाषिक समुदायको अस्तित्व नै गुमनाम भएर जानेछ । नपत्याए आलो-तातो पीडा बुझ्न टाढा जानै पर्दैन, केवल च्यास्मिटर (खोटाङ)को माटोमा विलाउँदै गरेको किराती तिलुङ भाषिक समुदायको व्याकुलताबाट बुझिहेरे पुग्छ ।

साथमा दुमी समुदायको साभ्ना संस्था 'दुकिराफ'को महासचिवको जुवा भिरेको हैसियतले सिङ्गे दुमी समुदायलाई म हार्दिकतापूर्वक निवेदन गर्न चाहन्छु, 'दुकिराफ' हामी सबैको भनुङ भने न कसैको हो, कसैको होइन भनुङ र पनि हामी सबैको नै हो । अन्ततः मन मिसाउनेदेखि तन बिसाउने चौतारी नै यहीँ भएसिन हराउन विलाउन त हामी एक्ला-एकलै नै काफी छौँ, तर दुमी अस्तित्व बचाउन भने एक-अर्कामा हातेमालो गर्नुको विकल्प नै के रहला र । सबैले सोचौँ, मनन गरौँ र अपनत्वबोधको खातिर लागिपरौँ ।

❧ इसीलीम- आफ्ना अमूल्य समयसँगै समयसापेक्ष वार्तालापको लागि यहाँलाई छिलछिल ।

आफ्नो व्यक्तिगत विचार एवं अनुभव-अनुभूति राख्ने यो सुन्दर अवसरको लागि पनि धन्यवाद ।

नीरी ।

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

टेकवीर राई
ललितपुर

अञ्जु राई
उर्लाबारी, मोरङ्ग
हाल- काठमाडौँ

पम्फा राई
हडकङ

चन्द्रशोभा राई तथा सि.एस. राई
बुईपा, खोटाङ्ग
हाल-काठमाडौँ

तीर्थ राई
धरान-१५
हाल-हडकङ

किरातीहरूको महान चाड साखेल/तोसी धिरियाम्लो (उभौली)
किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा सम्पूर्ण आफन्तजन,
इष्टमित्र, वात्तोधारीमा सुप्तुलु, युङ्खुलु, दुङ्कुलु
एवम् सुम्निमा पारुहाङ्ले सबैको रक्षा गरुन् ।

हिमा हम्रचु दुमीराई/देवान चाम्लिङ राई
जालपा, खोटाङ हाल : ललितपुर

Photo Source: facebook

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ

कविराज राई
मामातेम, खार्ताम्छा
हाल - धरान

नयाँ वर्ष २०७८ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

छत्र किराना

प्रो. छत्र कुमार राई
केपिलासगढी गाउँपालिका-५, बाक्सिला, खोटाङ्ग
सम्पर्क: ९७४२१०४२५६

म अन्योलमा छु

मेरो नाम हिरामणि दुमी सत्तम चु (रदकु) । मेरो जन्म स्थान कुभिन्डे गा.वि.स. वडा नम्बर २ हाँचेका गाउँमा भएको हो । अहिले म भक्तपुर जिल्लाको सुर्यविनायक स्थित बस्दछु । म अन्योल भएको कुरा तपसिलमा उल्लेख छ ।

मेरो /हाम्रो पुर्खाहरु बाक्सिलाको दारेगौडा चप्लेटिबाट बसाई सरेर हाँचेका आउनु भएको भन्ने सुन्दै आएको हुँ । तर के नाम गरेको पुर्खा हाँचेका आउनु भएको हो ? त्यो यकिन मलाई थाहा भएन । कसैको भनाई अनुसार जालिमे फत्ते नाम गरेको पुर्खा बसाइसराई गरी आउनु भएको हो । अरु कसैको भनाई सुन्दा जालिमे फत्तेको छोरा बेनुका त्यस ठाउँमा बसाइसराई गरी आउनु भएको भनाई छ । यहि कुराको लागि म अन्योलमा छु । यो लेख ज-जसले पढ्नु हुन्छ, जानकारी हुनेले कृपया मलाई जानकारी गराई दिनहुन तपाईंहरु सम्पूर्ण पाठकहरुलाई हार्दिक अनुरोध गर्दछु । विशेष गरेर बाक्सिला, दारे गौडा, चप्लेटि अनि थानागाँउवासीहरुसँग हार्दिक अनुरोध छ ।

यो लेख लेखन पनि साइत नै जुराउनु पर्ने स्थिति भयो । किन, कसरी भनौ भने यहि २०७३ साल कार्तिक ८, ९ र १० गते हामी दुमी किरात राई फन्सीकीमको ५ औं महाधिवेशन थियो । यो कुरा हामी सबैलाई थाहा भएकै कुरा हो । त्यसै महाधिवेशनले हामी सबै दुमीजनहरुको वंशावली लेखेर राख्ने निर्णय भएको रहेछ । सो कुरा मलाई पनि जानकारी हुन आयो । सो कुरा सुनेपछि, म पनि उत्साहित भए । त्यसकारण म पनि यसो केही संकलन गर्नु पर्‍यो भनि गाउँघरतिर गएको थिए । त्यहाँ गएर पुर्खाहरु सँग सुनी ल्याउदा, बुझी ल्याउदा केही कुराहरुको मलाई भ्रम भएको हुँदा तपाईंहरु समक्ष यो लेख प्रस्तुत गरेको छु ।

हुन त इसीलीम २०६६ साल वर्ष ११ अंक

१२ मा हामी हाँचेका बासिहरुको वंशावली प्रकाशन भएको छ । प्रकाशन भएपछि सबै जनाले अध्ययन गर्नु भयो । त्यसपछिको क्रिया-प्रतिक्रियाहरु सुन्दा अलिक फरक-फरक मतहरु सुन्नमा आयो । त्यसै कारण पनि म अन्योलमा परे । हुन त इसीलीममा प्रकाशन गराउनको लागि पहल गर्ने म स्वयम् नै थिए । संकलक हुनुहुन्थ्यो श्रद्धेय फोपो स्व. बलहर्क । उहाँ पनि २०७३ माघ २३ गते स्वर्गवास भएपछि भनै अन्योल भयो ।

यसपाली गाउँ गएर श्रद्धेय फोपो श्री हर्कमणि ज्यू सँग पनि सोधी, खोजी गरे । उहाँसँगको सोधी, खोजीमा अझै नयाँ तथ्यहरु सुन्नमा आयो । सुनी सकेपछि अझै अन्योल बढेर गयो । फोपो हर्कमणिले निम्न अनुसारका पुर्खाहरुको नामावली सुनाउनु भयो ।

१. क्यांग २. नइहो ३. किल्लो ४. दिम्माजीत

उल्लेखित पुर्खाहरुको नाम हाम्रो पुर्खा सतम भन्दा अगाडिका हुन कि पछाडिका ? यी कुरा ले नै मलाई अझै अन्योल बढाएको हो । अहिले हामी हाँचेकामा रहेका सत्तम (रदकु) हरु जालिमे, फत्तेको सन्तान हौं भन्ने भनाईहरु छ, र जालिमे, फत्तेको सन्तान नै हौं भन्ने सुन्दै आएका हौं र हौं पनि । यदि यहाँहरुले पढी सकेपछि कुनै जानकारी भए निम्न ठेगानामा जानकारी दिनहुन विनम्र आग्रह गर्दछु ।

मोबाइन नम्बर: ९८४३३९६३३२

इमेल: raihiramani1962@gmail.com

सूचना

स्थान अभावको कारण यस अङ्कमा 'सुलाम' प्रकाशन समावेश गर्न नसकिएकोमा आगामी सरदकालीन सुलाम विशेषाङ्क प्रकाशन गर्ने योजना रहेको जानकारी अनुरोध छ ।

- सम्पादक

हिरामणि दुमी राई

दुमी मुरह (ब्रस्मी) पाछाको निडजा/नुजा एक परिचय

१. विषय प्रवेश

निडजा/नुजा भन्नाले सर्वप्रथमत नयाँ धान वा नयाँ अन्नवालीलाई बुझाउछ जब नयाँ धान पाकेपछि सबै भन्दा पहिले मृत्यु भएको पूर्खा पूर्खेनीहरुलाई चढाउने वा खान दिने काम नै निडजा हो । निडजा भन्नाले सेर हान्नु, पित्रु बुझाउनु, विदि खोल्नु भन्ने विविध शब्दहरु प्रायगरी चलन चल्तीको रुपमा प्रयोग हुदै आएका छन जुन शब्दहरु निडजाको पर्यायवाची शब्दहरु हुन जस्ले एकै किसिमको अर्थ बुझाउदछ ।

२. निडजा गर्ने समय र तरिका

छिरियाम्लो(उधौली)को मौसममा जब नयाँ अन्न धान पाकछ विशेषतः असोज महिनादेखि मंसिर महिनासम्ममा नुजा/निडजा गरिन्छ । धान पाकेपछि सबै भन्दा पहिले नयाँ अदुवा, नयाँ धानको भुटेको चामल, नयाँ कोदोको चोखो जाँड, मोदाम खिदाम, सिङ्गो बोटसँगको पाना अदुवा धोएर राख्नु पर्दछ ।

३. निडजा गर्दा थान थपनाको प्रकृति

निडजा गर्दा सबै भन्दा पहिले थान बनाउनु पर्दछ सेरकुना (अगेनाको सिरान पट्टिको ठाउँ)मा चोखो गरी लिपपोत गरेर थान बनाई नाइलो, केराको पात र टपरामा नयाँ भुटेको चामल, चामलमाथि सोलो तुम, तोवा पिपा, कटुवा, हडुला, धनुकाँड, कोदालो, खुडा, कट्टी, तरवार, माछा मानेँ ढोडिया, कचिया, हसियाँ, खुकुरी आदि राखिन्छ । यती गरी सके पछि धामी र ताया(पूर्खा) अगेनाको दुईपट्टी बसेर सबै भन्दा पहिले चूलामा देउदेउता घरभित्र बाहिरको सबैलाई दप्सुना(पुकार) गर्दै पित्रु पूजाको थालनी गर्दछन ।

जस्तै: पित्रु बुझाउने विधि दुई तवरबाट गरिन्छ

(क) सुलाम (राम्रो बाटो) ।

(ख) भक्सुलाम (नराम्रो बाटो) ।

(क) सुलाम:

सामान्यतया कुनै पनि व्यक्तिको मृत्यु प्राकृतिक तवरले उमेर

पुरा भई कालगतीले मितु हुन्छ भने त्यस्तो लाई सुलाम वा राम्रो बाटो मानिन्छ । सुलाममा जाने मृतकहरुलाई तीन चुलाभित्रनै खान पिउन र बासस्थान दिइन्छ । राम्रो बाटो भएर मर्ने पित्रुहरु मध्ये पनि नुपुमा/नुवापु/नुपुमा' दिएको पूर्खालाई सबै भन्दा पहिले अगेनामा दिनुपर्छ त्यसपछि मात्र क्रमशः अरु मृतकहरुलाई क्रमिक रुपले नाम फलाकदै दिइन्छ । दप्सुनाको सुरुवाती निडजा गरिने घरको विशेषगरी महिलाको नाम सामे उनी कुन वंशको हो उल्लेख गर्दै बखान गर्दै सबै कुरालाई प्रष्ट्याउदै जान्छन ।

दाखुरले^{२-१}

आन्नि किम्चु चुचाचुआ खारुमुनिक खारुजा, निम्जा, निम्फरी तम्तो किम्चु तम्तो विमें बसमाआ वार्किमीआ तेनाक आम्नुने खारुमुक उब्दमोएनिक तम्तो आन्नी किम्चु बसमायी थनः रुबुसु मामुन्चिनी, वाइतो सुप्तिपुर मामुन्चिनी तम्तो रिफिनिक हसहलकाइ हनहन मुन्सिनिक लुखिनिओ वरस्यापो तम्तो नुवापु भिमलसिड बिछुदोक्पु बिछुरो डपु तायाहोआ तम्आ हनोहनो मुन्सिनीक लुखिनिओ माछुलिनी माडुखिनी तम्तो आम्नुने आन्नी चुचाचुआ रुरी फितिनिक साखा फितिनिकय तेनाएक आम्नुने खारु मुनिक खारुजा, निम्जा, निम्फरि, थोपियाक

योपिन्जा नोपिन्जा, हुइपाजा, हुइमाजा, धिरितिजा, तुप्सुजा डसु, लोलोसु, मेरसु, चुक्सुम्फु, सालुफु, वालेमफु, रुम्जुफु, कुचुफु, भिरिसुकाइ भारामकाइ बिनन्तनुम रिफिनिक हसहलकाइ हनहन मुन्सिनिक लुखिनिओ । तस्तो नुवापुमुलआ तोदुसे खिबालु तस्तो बेलेरु कुबिबु छिरिबुआ तस्तो हनोहनो मुन्सिनिक लुखिनिओ । माछुलिनि माडुखिनि तस्तो छुलगाल मुतिनीखोने आबोआ मुतिनिम जुनु तुडनु लुम्तिनिओ तस्तो किम्मु बसमा किम्चु तेनाक भारा उम्माड खारु मुजोता बसमायी रुरिबेनि बतबेनि पुचुबेनि लक्नुबेनी सक्नुबेनी खारुबेनी हारीबेनी रुरि तुलिनि जिब्जिमक लाचिनि सिपसिमक लाचिनि । कलडकुलक लावालासो लाचिनि सुनापुरक लाचिनि रुपापुरक लाचिनि तस्तो धाम्पोलक लाचिनि सिसामक लाचिनि काहोकडकुक लाचिनि, छेर्कुमेर्कुक लाचिनि छेर्कु धाम्पो सिसामक लाचिनि माछुलिनि तस्तो रुरिबेनि तेनाक खारु मुएक उब्दुमुएक रिफिनिक होनहोना मुनसिनिक लुखिनिओ । नुवापुमुलआ तम्ब रिफिनिक लुमदुसे मदुम होनो होनो मुन्सिनिक लुखिनिओ । ओक्चिमो पार्चिमो दे म्चिमो वाइतो सुप्तिपुरलक लाचिनि रुरिबेनि बतबेनी पुचुबेनी आन्नी चु चाचुआ म म रतिनि मोमड बेनि माछुलिनि माडुखिनि तस्तो छुलगाल मामुन्चिनि थन मानुन्चिनि रुबुसु मामुन्चिनि वाइतो मामुन्चिनि सुप्तिपुर लाचिनि तस्तो रिफिनिक हसहलकाइ हनहन मुन्सिनिक लुखिनिओ । ओक्चिम पार्चिम तस्तो बरस्पापो लुमदुसे मदुमआ लुखिनिओ । ओक्चिमा लाचिनि जिबजिम लाचिनि बसमापो सागोचु मालो चुलक सुप्तिपुर लाचिनि । छुलगाल मुतिनिखो कुबिलु इखितुआ हनोहनो मुन्सिनिक लुखिनिओ । आन्निड चुक्पु आन्निया कुक्पु मिक्पुमि मिलुमि दाखुमिरुलेमि वाछेमि वारेमी हसमि हलमी माछुलिनि माडुखिनि छुलगाल मुतिनिखो आबोआ मुतुम जुनु तुडनु लुम्तिनि रिफिनिक हसहलकाइ हनहन मुनसिनिक लुखिनिओ आन्निड चुक्पु आन्निड चुक्पु कुक्पु

तस्तो कुबिलु तिरिसुआ तम्ब हनोहनो मुन्सिनिक लुखिनिओ । वाइतो लाचिनि सुप्तिपुरलक लाचिनि तस्तो तायारुरी बेनि कुबिरुरि बेनि बरस्पापो लुम्तु तायाचाया मपु मदुपाकाइ बरस्पा कुबिआ बिनन्तनुम माछुलिनि माडुखिनि छुलगाल मामुन्चिनि छुलगाल मामुन्चिनि थन मामुन्चिनि रुबुसु मामुन्चिनि वाइतो मामुन्चिनि सुप्तिपुर मामुन्चिनि रिफिनिक हसहलकाइ हनहन मुन्सिनिक कुबिलु तिरिसुआ तमअ हनोहनो मुन्सिनिक लुखिनिओ । वोक्चिमा लाचिनि पार्चिमो लाचिनि देम्चिम लाचिनि सुप्तिपुरलक लाचिनि रिफिनिक हसहलकाइ होनो होनो मुन्सिनिक लुखिनिओ । माछुलिनि माडुखिनि छुलगाल मामुन्चिनि तस्तो आम्नुने आन्नि चु चाचुआ खारु मुनिक खारुजा निडजा निम्फिरि बसमायि तस्त जिब्जिम बिर्मेयि थन मामुन्चिनि रुबुसु मामुन्चिनि वाइतो सुप्तिपुर मामुन्चिनि बसमायि रुरि बेनि बतबेनि पुचुबेनि लक्नु बेनि सक्नु बेनि आन्नि चु चाचुआ म रतिनि मोमड बेनि चासुम रतिनि चासुमखा बेनि वुलु रतिनिखो वुलुखा बेनि रिफिनिक तस्त हसहलकाइ बरस्पा कुविकाइ बिडतनम लुम्दु ताया चायाकाइ बिडतनुम माछुलिनि माडुखिनि तस्त हसहलकाइ होनोहनो मुनसिनिक मुरुलुमुदुम्पा तमअ हनहन मुन्सिनिक लुखिनिओ । बरस्पापो नुवापुमुलआ हसहलकाइ होनोहनो मुनसिनिक लुखिनिओ । तस्त जिब्जिमक लाचिनि सिप्सिमक लाचिनि आन्निड चुक्पु आन्निड कुक्पु । ओक्चिमा लाचिनि पार्चिम लाचिनि वाइतो सुप्तिपुरक लाचिनि रिफिनिक हसहलकाइ हनोहनो मुन्सिनिक लुखिनिओ । आन्निड कुक्पु आन्निड चुक्पु बरस्पापो नुआपु साखुदिदिपाछिआ तम्ब हनहन मुन्सिनिक लुखिनिओ । जिबजिम लाचिनि ओक्चिम लाचिनि पार्चिम लाचिनि देमचिम लाचिनि वाइतो सुप्तिपुर लाचिनि । रुरिबेनि बतबेनी पुचुबेनि लक्नुबेनी सक्नुबेनी खारुबेनी उब्दुबेनी हारिबेनि नुबेनी सानुबेनी जिबजिमक लाचिनि सिपसिमक लाचिनि

साम्बाक लाचिनि लुम्बक लाचिनि धाम्पो सिसामक लाचिनि तस्त रिफिनिक हसहलकाइ हनहन मुनसिनिक लुखिनिओ तस्त साखदवरथा मुनाम्था छिवापाछा मुन्निओ ।

भावार्थः

तिमी घरको छोरा छोरीले काम गरेर बनाएको नयाँ चामल, नयाँ अदुवा यहाँ चेली ब्रस्मा(मुरह दुमीको महिला सामे) साईलीले यसरी आजत काम गरेर उब्जनी गरेर यहाँ घरको छोरी बसमामा रिसराग नगर, रोग कष्ट नलगाऊ यहाँ खुशी भएर खाउ है । भिमलसिड हाईहतिवार प्राप्त गर्ने चलाउने पूर्खा यहाँ खुशी भएर खाउहै रिसराग नगर, नरोउ यहाँ आज तिमीहरूको छोराछोरीले आयु-अजम्बर माग्छन यसरी आज काम गरेर नयाँ चामल, नयाँ अदुवा समय परिवर्तन भएर उधौली लागेर, पोलेको चामल, धरतिबाठ उत्पादन गरे को चामल, कुटेर बनाएको चामल, माछाको मासु, पाहाको मासु, गोरुको मासु, घोरलको मासु, कालि(जको मासु, मुनालको मासु, डाँफेको मासु, सिम कुखुराको मासु, मृगको मासु सबै दिएको हासिखुशी भएर खाउ है । यहाँ नुवापुमा तोदुसे खिबालु(पूर्खाको फुलनाम) यहाँ बेलेरु कुबि धामीले हासीखुशी भएर खाउहै । नरिसाउ, नरौ, यहाँ रिसराग गरे उ भने कस्ले बनाएको खान पिउनु खोज्छौ यहाँ घरबटी बसमा(मुरह पाछाको महिला सामे) घरको छोरीले यसरी सबै उस्लेनै काम गरिरहन्छ बसमा यो छोरीलाई आयु देउ । काम गर्ने जागर देउ जिम्ल्याहा रोग हटाइदेउ । पानीबाट सातो निकालिदेउ खोलानालाबाट निकाल, रोगकष्ट निकालिदेउ । यहाँ भीर खाँडबाट निकाल । यहाँ आयु देउ यसरी काम गरेर खानुदेको खुशी भएर खाउहै । नुवापु पूर्खाहरू लुम्दुसे मदुम(..)ले यहाँ उभिएर खाउहै । वाक्वाकि, वान्ता, श्रापबाट निकालिदेउ । आयु देउ तिम्रो छोराछोरी सन्तानहरूले के के माग्छन त्यहीनै

नरिसाउ, नरोउ, रिसराग, भै भगडा नगर, गाली श्राप नगरी यहाँ हासी खुशी भएर खाउ । मुर हको लुम्दुसे मदुमले खाउहै । वाक्वाकी, जिम्ल्याहा रोग निकालीदेउ बसमाको मनबाट रोगकष्ट निकालीदेउ । रिसराग गछौ भने कुबी इखितुले खुशी भएर खाउहै । तिमीहरूनै जान्ने, सुन्ने, बुझ्ने, मन्तर जान्ने, फुर्तिलो, हसिलो रसिलो छौ नरिसाउनु, नरुनु । रिसराग गछौ भने कस्ले गरेको खानु पिउनु खोज्छौ उभिएर हाँसिखुशीको साथ खाउहै तिमीहरूनै जान्ने बुझ्ने यहाँ कुबि तिरिसुले खुशी भएर खाउहै । श्राप निकालीदेउ, रोग निकालीदेउ यहाँ धामीको आयु देउ बरस्पाको पूर्खाहरू मपु मदुपासंग बरस्पा कुबिले दिएको नरिसाउनु नरुनु रिसराग नगर्नु भैभगडा नगर्नु श्राप नगर्नु कुबिलु तिरिसुले खुशिसित खाउ है ।

वाक्वाकि निकालिदेउ, रोगकष्ट निकालिदेउ खुशि भएर खाउ है । रिसराग नगर है आज तिमीहरूको छोरा छोरीले काम गरेर खारुजा, नयाँ चामल, नयाँ अदुवा बसमामा चेलीलाई भैभगडा नगर गाली श्राप नगर आयु देउ तिम्रो जे माग्छन त्यहीदेउ अन्नपानी माग्छन भने अन्नपानी देउ, पैसा रुपे माग्छन भने पैसा देउ लौ है यहाँ उभेर बरस्पा कुबी धामी, लुम्दु(माईला) पूर्खासंग दिदैछौ नरिसाउनु, नरुनु यहाँ मुरुलु मुदुम्पा(..) खुशी भएर खानु है । बरस्पाको नुवपुहरुले खुशीसाथ खाउ है । तिमीहरूनै जान्ने बुझ्ने बरस्पाको नुआपु साखुदिपाछी(साभा बाजे)ले यहाँ खुशी भएर खाउ है । जिम्ल्याहा रोग हटाइदेउ वाक्वाकि रोगकष्ट गाली श्राप हटाइदेउ । आयु देउ, कर्म देउ, शक्ति देउ, ज्ञान वृद्धिदेउ, जिम्ल्याहा रोगबाट निकाल, साम्बाबाट, भिरखाँडबाट निकाल, आशिक देउ लहै यतिनै दियौ है ।

४.मिर्तक महिलाहरूलाई निडजा दिने

महिलाहरूलाई चाहि पुरुषहरूको जस्तो नाम नबोलाई अगेनामानै उनीहरूको सामे अनुसार

मूलतः उमेर नपुगेको सानो बालबच्चाहरू जो छेवर, गुन्यूचोला नदिएको बच्चाहरू, भीर, खाँड, घाउ, चोट पटक, कोर कुष्ठी साथै सुत्केरी अवस्थामा मृत्यु भएको व्यक्तीहरूलाई नराम्रो बाटोमा गएको भनेर निडजा दिने गरिन्छ । यो बेला नक्छोले पछाडिबाट उल्टो तरीकाले दिने गर्दछ । नयाँ चामल अदुवा, तोप्सुबाट फिप्सुले चोखो जाँडलाई पछाडि छर्कदै धामीले बखान गर्दै दिने गर्दछ ।

दाखुरुले-३

दाखुरुले/दप्सुनाको किसिम

तामा बक्ताजा तामा सोजेजा तामा साइजा निम्जा, तामा निम्फरी तामा थोपिन्जा तामा नोपिन्जा तामा होइपाजा तामा होइमाजा तामा खारुजा तामा दुम्जुजा तामा जोनिको तामा तोडनिको तामा थोपिन्जा तामा नोपिन्जा तामा खारुजा तामा बक्तजा तामा हुइपाजा तामा हुइमाजा तामा सुक्सुसाई तामा सारीसाई तामा धाम्रो साइ तामा राडगाली तामा बुदुनो तामा जोनिको तामा तुडनिको तामा थोपिन्जा तामा नोपिन्जा खुचिनी खुचिनी तम्बी मुनु इता धाम्रो खुचिनी सुफार खुचिनी लुफार खुचिनी नामफार खुचिनीओ तम्बि मुनु इता खुचिनी खुचिनी । आम्नुने तम्तो छेकामा बसमा लुमदुआ खारु मुनिक खारुजा निम्जा निम्फरी थोपियाक थोपिन्जा नोपिन्जाक हुइपाजा हुइमाजा धिरितीजा तुप्सुजा डासु लोलोसु, मेरासु चुक्सुम्सु साखामछी खादिम कोरोछिआ ओ तुबु खिरिआ हनो हन मुनसिनिक लुखिनिकओ । नयाँ अदुवाको पात हरू भाचदै सुर्काउदै सबै देउ देउताको लागि तयार गर्ने त्यसपछि घर मुलीलाई अदुवाको पातमा नयाँ चामल अक्षता र फिरी(अदुवा)को पातमा राखेर चोखो जाँड राखि सार्ने काम अनि घरमुलीको शिरमा पनि अदुवाको पात नक्षोले शीर उठाईदिई लगाईदिन्छन र सबै घरको देउदेउतालाई सार सुर गर्ने काम गर्दछन । त्यसपछि घरबाहिरको देउदेउतालाई सार्ने काम सके पछि फेरी सुरुमी सिकारी देउताको

पूजा सुरु गरिन्छ ।

५. सुरुमी सिकारीको पूजा

दुईजना तायाहरूले छेममा चिण्डो, कठुवा अदुवाको पाना बोटसँग राखेर धुप अक्षता सहित एउटा कुखुरा भाले र पोथीले गर्दछन ।

नक्छोले आफ्नो ठाउँमा बसेर दाखुरुले गरिरहेको हुन्छ भने तायाहरू सुरुमीको लागि चोखो जाँडले कुखुरा पर्सिदै दाखुरुले गर्दै पूजा गर्दछन ।

ताया दाखुरुले

आम्नु तोतम्बी छिरियाम्लोबी पाउमपुकाई पाउममुकाई बरस्पा ताया चायाकाई, बरस्पा कुबीकाई मोधाम खिदाम रम्बमसु चम्बम्सु, हादिमसु, भिरीसु, लोलोसुकाई मसुमदिकाइ, थुलुकाई जुनु तुडनु बिडतिनीम छुलगाल मामोनी नाचुरी नहरी हिफीनी तुलिनी कुबी हारिनी ताया हारीनी, खारु बेनी उब्दुबेनी सानु बेनी, नु बेनी, तोतम्बी रुरीबेनी, साइबेनी रुरी साई बेनी आन्ती बत सुरुमी लुखिनीओउ ।

भावर्थः

आज यहाँ उधौलीमा कुखुरा भाले कुखुर पोथीसँग मुरह पूखाहरूसँग बरस्पा कुबी धामीसँग मोदाम खिदाम(विभिन्न किसिमको चरा, पशुहरूको सुकेको मासु) बनेलको मासु, घोरलको मासु, हातिको मासु, मृगको मासु, पाहाको मासु, मसुमे मदुमे(साखेल सिली नाच्ने महिला पुरुषहरू), ढोल भ्याम्टासँग खानु पिउनु दिदैछौ रिसराग नगर आखि डाही सबै हटाइदेउ । कुबिको शक्ति देउ, तायाको शक्ति देउ, कर्म देउ अन्न उब्जनी देउ, ज्ञान बुद्धि देउ यहाँ आयु देउ, सातो देउ तिमी बतसुरुमीले लहै।खाउ है ।

नक्छो दाखुरुले

बरस्पा, मदु मपा छोइमा मदि छोइमा बत रेप्ना बरस्पा मपा मदुपा ।

हनम्ल रिफिनिक हसहलकाई हनोहन मुनसिनिक लुखिनिक साखदबरथ मुनमथ बेनिक

छिवापाछा मुन्निओ । भनेर सके पछि दोलोकुम्मा नाच सम्पूर्ण उपस्थित दरदाजुभाई, मसु मदि इष्टमित्र भ्याम्टा बजाउदै नाच्ने गरिन्छ । जस्तै:

दोलोकुम्मा दोलोकुम्मा दोएदो

सारिलैमा के सुमरलैमा दो दो दोलोकुम्मा

साखदए बरथाए मुनामथा ए दोए दो दोए दो

हसलोनी हललोनी दो दोलोकुम्मादो

डक्सेलोतो डक्सेलोमो दो दोलोकुम्मा दो

दोए दो हो: वा

यसरी दोलोकुम्मा रिसिया गाँउदै नक्छो ताया चाया मसु मदि भ्याम्टा बजाउदै हाइहतियार उचाल्दै गो लो भएर नाच्ने गर्दछन ।

यसरी निडजा गर्दा विभिन्न चरण प्रक्रिया गरि अन्तिममा सुरुमी सिकारीको पूजा गरिसकेर पकुवा सुरुमी शिकारीलाई सबै देउदेउतालाई चढाइसके पछि र सबैजना भेला भएका दर दाजुभाई र घर परिवारको सदस्यहरूले काटेको नयाँ अदुवाको टुक्राहरू, नयाँ भुटेको चामल, चोखो जाँड पकुवा खाइ पिइ गरेपछि उक्त दिनबाट सबै नयाँ चिजहरूको खानपानमा खुल्ला एवं उपभोग गर्नको लागि अनूमती प्राप्त हुने गर्दछ ।

सुरुमी गरीसके

पछि चोखो

जाड, नयाँ

अदुवा सुरुमी

सिकारीको

पकुवा पूखालाई

चढाइसके

पछि उपस्थित

सबैजनाले

खाएर पित्रिपुजा

सकिन्छ । भने

सोहि दिनमानै

ताया र नक्छो

को घरमा

सुरुमी पूजा गरे

को कुखुराको

टाउको, चिण्डोमा चोखो जाँड, तपरामा नयाँ भुटेको चामल, अदुवाको पाना पुराईदिनु पर्दछ ।

पूजा गर्ने प्रक्रिया

सुरुमी सिकारीको पूजा सेर हानी सके पछि मात्र गर्ने गरिन्छ तर हदि पाछाका दुमीहरू अधिल्लो दिनमानै सुरुमी र हुत्पा पूजा गर्ने प्रक्रिया रहेकोछ ।

सुरुमी पुजाको लागि चाहिने सामाग्रीहरू एलप/पिपरी, दुनामा चामल, अदुवा, मोदाम खिदाम, खर (कठुवा), सोलोतुम, अदुवाको दुईवटा बोट

निडजा/सेर हान्दा चाहिने सामाग्रीहरू सोलोतुम(चिण्डो), तोबा(तोडबा), फिप्सु(फिपा), निम्फरी (नयाँ अदुवा), निडजा/निम्जा (नयाँ धानको चामल भूटेको),

मलुमचि (कोदोको चोखो जाँड), बिछुबाछु (हाइहतियार), कोदालो, बन्दुक, माछा मार्ने ढोडिया आदि ।

श्रोतः कुबि नक्छो टेक बहादुर मुरह दुमीराई

तायाः धनसेर मुरह दुमीराई

तायाः रेक बहादुर मुरह दुमीराई

मसुमेः दिलकुमारी मुरह दुमीराई

स्थानः लाम्दिजा हल्खुम

E-mail: dumitejmaya@gmail.com

किरातीहरूको महान चाड साखेल/तोसी धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा सम्पूर्ण आफन्तजन,

इष्टमित्र, वाल्तोछारीमा सुप्तुलु, युड्खुलु, दुडकुलु

एवम् सुम्निमा पारुहाइले सबैको रक्षा गरुन् ।

सुवास राइचु दुमीराई

साथै स-परिवार

पाँचथर फलैचा सेपि-५

मेरो कथा

एक्ले घर साईला, पल्लो घर पाताप, मूल घर जेठा, छेउ घर सन्तोष र आ-आपनो भागमा परेको भाईबहिनी बोक्ने खेलाउने काम पाएपछि हामी सबै एक ठाउँमा जम्मा हुन्थ्यौं। कहिले माटाको घर बनाउँथ्यौं, कहिले हलो जुवा तास्ने काम गर्थ्यौं, कहिले हामी लाहुरे जाने काम गरथ्यौं। कहिलेकाही राबाखोला, तापखोला बनाउँथ्यौं र कुवाबाट मिस्टिनमा पानी ल्याएर दुवाली छेक्थ्यौं असला, कत्ले, बुदुना जातका माछा मार्नलाई। आहा कति राम्रा र सुन्दर थिए ति हाम्रा बालापन। कहिलेकाही ऐसलु, किम्बु, काभ्राको फूल टिप्थ्यौं। पिठ्ठा भाईबहिनी बोकी बोकी सबैले एकै ठाउँमा जम्मा पारथ्यौं र दुधिला, खनियोको पातमा भाग लगाई बरी भोज भतेर गर्थ्यौं भोक लाग्थ्यो। कहिलेकाही ढुंगाको विस्कट बनाउँथ्यौं। दामासाही बाडेर खान्थ्यौं गज्जब भोक मेटिएर आउथ्यौं वरै। जब भाई बहिनीहरु रुन कराउन थाल्थे ओहो साथी हो रात परेछ आज छुटौं अनि भन्थ्यौं..... एनीमाया धन्धर धन्धर।

हामी साथीहरुको समूह कहिले छुट्दैनथ्यौं। संगै हाम्रा भाइबहिनीहरु पनि कहिले छुट्दैनथे। हामी ४,५ वर्षका के थियौं एकदिन हामी मस्त मासमा (धानको पराल) खेलिरहेको बेला साईलाले भन्यो भोलिबाट हामी सबैलाई स्कूल भर्ना गरिदिने अरे हिजो सन्तोषको पापाले भनेको। हामी दरां पर्यौं मलाई त भित्रैबाट डर पनि लागेर आयो किनकि यतिका वर्ष स्वतन्त्र पंक्षी जस्तै खेल्थ्यौं कसैको डर हुन्नथ्यो भोलिबाट स्कूल भर्ना हुने कुराले मनमा अर्कै प्रकारको डेरा जमायो। खैरो खैरो आँखा र कालो-कालो जुंगा, दारी र ट्याकशुट लाएको मान्छे छेउमा पापाले लगेर जानुभयो हामीलाई नमस्ते गर्न लगाउनुभयो। भण्डै खुट्टै ढोगे मैले त वहाँले केही कुरा गर्नुभयो सबैको नाम सोध्नुभयो।

त्यसपछि हामी एक कक्षामा बस्न गयौं। आजबाट हामी स्कूलको विद्यार्थी भयौं। दिनहरु बित्दै गए स्कूल भर्ना संगै हाम्रो साथीहरु पनि बदलिदै गए। मेरो चाही सबैभन्दा मिल्ने साथी पर्श (पर्शुराम) हुन पुग्यो हामी असाध्यै मिल्थ्यौं आपसमा भएको खानेकुरा बाडेर खान्थ्यौं। आ-आपनो घरको कुराकानी गर्थ्यौं। मलाई ज्यामिर सुन्तला ल्याईदिन्थ्यो। मैले काक्रा, नासपाती लगिदिन्थे। हामी दुई मध्ये कसैलाई साथीले कुट्न खोज्यो भने दुबै जना मिलेर उसको करङ्ग भाच्चन तयार हुन्थ्यौं। पढाईमा पनि हामी दुई जना नै अब्बल थियौं। सायद त्यसैले गर्दा पनि हामी दुईलाई कसैले आँट गर्न सक्दैनथ्यो।

खोला, नदी, झरना जस्तै बगिरहने रैछ समय। कहिले पहिलो, कहिले दोस्रो श्रेणीमा कक्षा चड्दै गयौं। घर नजिकै स्कूलमा कक्षा पाँच सम्म पढेपछि हामी ६ कक्षामा भर्ना हुन मानेडाडा बजार गयौं। आम्मामामा माने डाडामा १० कक्षा सम्म पढ्दाको नालीवेली के सुनाउँ र? धेरै छन रमाईला पलहरु। त्यस्तै मात्रामा छन कठिनाईका दिनहरु। त्यसो त गाउँमा मैले एउटा सारंगी बनाएको थिए। गाउँमा सानोतिनो गायक नै थिए। पहिलो चोटि मेरो अंग्रेजी शिक्षक नैन सरले बजाएको हारमोनियम। गीत थियो हिमाल चुचुरी सुन्दा भ्रयाप्यै मेरो मन मस्तिष्कमा बसेको थियो। त्यस्तै उहाँले हामीलाई सुनाउनु भएको तोरीबारीमा नपक्र नारीमा परलाउ जारीमा पनि कम्ता सुमधुर लाग्दैनथ्यो। मेरो स्वभाव कस्तो भने जब म एकलै हुन्थे गज्जब गाउँथे रेडियामा जत्तिकै। दुई चार जना साथीहरु बसिदिए भने लज्जावती फूल भै भएर पसिना

सन्तोष दुमी

तुरुबकै भर्नापने अवस्था आउथ्यो। मेरो लजाउने बानीको कारणले गर्दा १० कक्षा पढ्नजेल सम्म मैले कुनै सांगतिक प्रस्तुतीहरु दिन सकिन। एक चोटी कविता प्रतियोगिता भएको थियो म प्रथम हुन सफल भएको थिए।

नियमित प्रवेशिका परीक्षा पास गरेर कानुन विषय पढ्नलाई म राजधानी काठमाण्डौ आए। खै थाहा भएन साथीहरु कता कता लागे। काठमाण्डौमा पढ्न आएपछि भने मेरो बाटो नागवेली बन्न थाल्यो। जता जता गिटार, हारमोनियम, तबला बजेको सुनिन्थ्यो त्यतैतीर म पुगिरहन्थे। मेरो आई.कम. दोस्रो वर्ष परीक्षाको तयारी भईरहेको थियो। फारम भर्न पर्ने रहेछ। मेरो एक जना मिल्ने साथी मलाई खोज्दै आइपुग्यो। म राष्ट्रिय नाचघर जमलमा गीत गाउनलाई हाम्रो आफ्नो प्रस्तुती दिनको लागि तयारी गरिरहेको थिएँ। गीति एल्बम निकालेर सुपर टुपर हिट हुने भुतले मलाई गाउन गाजिसकेको थियो। नभन्दै मेरो आफ्नो पहिलो गीति एल्बम निकाल्न सफल भए।

दैनिक पत्रपत्रिका साप्ताहिक पत्रिका, रेडियो, टेलिभिजन जताततै प्रचार-प्रसार हुन थाल्यो। सन्तोष दुमी एकाएक चर्चाको शिखर चुम्न पुग्यो। जुनै पनि दैनिक पत्रिका सन्तोष दुमीको अन्तर्वार्ता गर्न चाहन्थे आफ्नो व्यापारको लागि भनेर जुन कार्यक्रममा सन्तोष पुग्थ्यो हल खचाखच हुन्थ्यो कुर्सि नपुगेर उभिएर हेर्ने सन्तोषको प्रस्तुती। सन्तोषको शुभचिन्तकहरु मरिहत्ते गर्थे हस्ताक्षर लिनको लागि। कोही गालामा, कोही कपडामा, कोही हातमा सन्तोषको हस्ताक्षर लिन पुग्थे। अब प्राय सन्तोष एकलै हिड्दैनथ्यो उसको साथमा लावालस्कर लागेर साथीभाई हुन्थे घरमा समय दिन पाउँदैनथ्यो। देशविदेश कार्यक्रम गरिरहन्थ्यो। एसियाको प्राय सबै ठाउँमा कार्यक्रम गरिसकेको थियो। यूरोपको आधाउधरी देश कार्यक्रम गरेर भ्याईसकेको थियो।

अमेरिकाबाट नयाँ प्रस्ताव आयो कार्यक्रमको लागि भनेर सन्तोषले अमेरिकाको तीन महिना लामो कार्यक्रमको लागि नेपालमै किनमेल गर्ने विचार गर्‍यो। भण्डै-भण्डै तीन भोला सामान प्याक भयो र सन्तोषको अमेरिका उड्ने दिन पनि आइपुग्यो। साँझ साढे आठको उडान थियो सन्तोषको। घरमा आमाको हातको टीका लायो। श्रीमतीलाई अंगालोमा बाध्यो। छोरालाई चुम्मा गर्‍यो। दुईटा साइतको घडाबाट पानी दायो बायाँ छर्किएर टयाक्सी चढ्यो, एयरपोर्ट पुग्यो, अध्यागमनमा जाचबुझ गरिवरी जेट एयरतिर चढ्न लाग्दैथियो। प्रहरी अधिकृतले अगाडि बढ्न दिएन, कठालोमा तानिरह्यो। उकुसमुकुस भएर आयो। आऽऽ आऽऽ उऽऽ उऽऽ। पृथ्वी माइले पापा पापा भनिरहेको रहेछ। शनिवारको दिन विहानभरी सुतेछु। देविकाले खाना पो तयार बनाइसकेकी रहेछिन्।

किरातीहरुको महान चाड साखेल/तोसी
धिरियाम्लो (उभौली)
किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा
सम्पूर्ण आफन्तजन, इष्टमित्र,
वात्तोघारीमा सुप्तुलु, युङ्खुलु, दुङ्कुलु
एवम् सुम्निमा पारुहाइले सबैको रक्षा गरुन्।

रामकाजि लुण्पो दुमीराइ
बाक्सिता सिम्पानि ५
हाल : हङकङ

माखीपा, गान्पा, रतेपा र भूमेथान : एक परिचय

सदरमुकाम दिक्तेलदेखि करिब १० कोष उत्तरमा अवस्थित रहेको छ। पूर्वमा चङ्खु र लिदिङखोला, पश्चिममा हङ्खोला दुवेकोल गा.वि.स, उत्तरमा ऐंसेलुखर्क गा.वि.स. र दक्षिणमा रावाखोला सीमाना रहेको यस गा.वि.स. ९ ओटा वडामा विभाजन गरिएकोमा हाल आएर राज्यको नयाँ संरचना अनुसार ऐंसेलुखर्क गाउँपालिका वडा नं. ७ अन्तर्गत पर्दछ। यस ठाउँको नाम माखीपाबाट माक्पा कसरी रहयो भन्ने सन्दर्भमा एउटा किंवदन्ती^१ रहेको छ। उक्त किंवदन्ती माक्पा क्षेत्रमा बसोबास गर्दै आएका दुमी राईहरूको इतिहाससँग सम्बन्धित रहेको छ। किंवदन्ती निम्न अनुसार रहेको छ :

परापूर्वक कालमा दुमी किरात राईहरूको पुर्खा गान्पा र रतेपा सिम्पानीमा बसोबास गर्दथे। उनीहरू सिकारी जीवन बिताउँथे। उनीहरूले माखीपा नामको एउटा कुकुर पनि पालेका थिए। उनीहरूको साथमा रु-रुमे/अन्चो थिए। त्यही कुकुरलाई लिएर उनीहरू सिकार खेलन जाने गर्दथे। गान्पाले जहाँ घर बनाएर बस्छ, त्यही घर मुनि रतेपाले पनि घर बनाएर बस्थ्यो। घरसिधा तल रतेपाको घर भएको कारण गान्पाको घरबाट निस्कने जुठेल्लोको पानी लगायतका फोहोरहरू रतेपाको घरमा पुग्ने गर्दथ्यो। रतेपाले हैन दाजु सधैं किन तेरो घरबाट निस्कने फोहोर मेरो घरमा फाल्छस् भन्ने गर्दथ्यो। जसको कारण दाजुभाइबीचको सम्बन्ध त्यति राम्रो थिएन। यसैक्रममा एक दिन माखी बेपत्ता भएछ। वास्तवमा उ हराएको भन्दा पनि सिकार खेलन र नयाँ ठाउँको

१ यो किंवदन्ती स्थलगत अध्ययनको क्रममा जस बहादुर दुमी राई, नरमुणि दुमी राई, चतुरमान दुमी राई, जयराम दुमी राई तथा बलिमाया दुमी राईसँग वि.स. २०७३ सालमा लिइएको अन्तर्वार्तामा आधारित रहेको छ।

खोजीमा निस्किएको थिएछ। यही सिलसिलामा माखी दारेगौडा हुँदै रुवाकु तरेर एक मनमोहक ठाउँमा आइ पुगेछ। रुवाकु त्यसबेला पुरै लहराले ढाकेको थियो। माथि-माथि लहराले ढाकेको र मुनीबाट पानी बग्ने गर्दथ्यो। वारिपारिका रुखका हाँगाहरू भूयाँगिएको थियो। त्यही रुखका हाँगा र लहरापात हुँदै नै माखी वारि तरेछ। अहिलेको माक्पा जंगली क्षेत्र थियो। यहाँको हावापानी राम्रो र मलिलो माटो थियो। भेडेकुरो र ऐंसेलुका भाँडीले ढाकेको थियो। मलिलो माटो भएको कारण भेडेकुरो फलेर पहेलपुर पाकेको थिएछ। त्यही भेडेकुरो माखीको जीउ भरी टाँसिएछ। टाँसिएको भेडेकुरो बोकेर माखी घर फर्किएछ। जीउभरी भेडेकुरो टाँसिएको देखेर गान्पालाई माखी पुगेको ठाउँ धेरै राम्रो र मलिलो हुनुपर्छ भन्ने लागेर त्यही गइ बस्ने विचार गरेछ।

एक दिन गान्पा भाइ रतेपालाई थाहा नदिइ सिम्पानीबाट हिँड्ने विचार गरेछ। हिँड्नुभन्दा पहिले घरको कुल्याउँसोमा एउटा भाले डोकोले छोपेछ। त्यहीभित्र टन्न मकै लगाइ दिएछ। त्यसपछि सल्लाको दाउराको अगुल्टो अगेनामा छाडेर राती नै हिँडेछ। ठाउँ-ठाउँमा बाटो भुलिन्छ भनेर केराको बोट र बोहोरीको बोट काट्दै हिँडेछ। कुकुरलाई पछ्याउँदै र बोलाउँदै गान्पा नयाँ ठाउँमा आइ पुगेछ। गान्पाको घरमा छोपि राखेको भाले मकै नसकिएसम्म त्यही मकै खाँदै बास्दै बसेछ। दाउरा नसकिएसम्म अगेनाबाट धुँवा पनि निस्क रहेछ। भाले बासेसम्म र धुँवा निस्केसम्म त रतेपाले दाजु

कीर्तिकुमार दुमी राई

नभएको केही पत्ता पाएको थिएन। तर एक दिन घरमा भाले पनि बास्न छाडेछ भने धुँवा पनि निस्कन छाडेछ।

त्यसपछि रतेपाले शंका लागेर भाले पनि बास्दै, धुँवा पनि निस्कदै ए रु-रुमे/अन्चो चु जेठाकोमा जाउ-जाउ भनेर पठाएछ। रु-रुमे/अन्चो गएर हेरेछन्। त्यसपछि रतेपालाई आगो पनि मरि राखेको छ, भाले पनि मरि राखेको छ भनेछ रु-रुमे/अन्चोले। रतेपाले अब कता गयो त दाजु ! मलाई थाहा पनि दिएन भन्दै खोज्न थालेछ। खोज्दै जाँदा बाटोमा अलि-अलि गोहो देखेछ। गान्पा हिँड्दा काटेको केरा र बोहोरीको बोट गान्पाले काटेको हो कि अरु कसैले काटेको हो भन्ने छुट्याउन नसके पनि गोहो हेर्दै-हेर्दै अन्त्यमा रतेपा पनि दाजु भएको ठाउँमा पुगेछ। अनि कस्तो त दाजु ! मलाई मात्र छाडेर कहाँ हिँडेको भनेछ। दाजुभाइ भेट भएर एकै ठाउँ बस्न थालेछन्। नयाँ बसोबासको सुरुवात गरेछन्। खानेपानीको स्रोत पत्ता लगाउन नसकि रहेको अवस्थामा त्यही माखीले सिकार खेलन जाँदै, पानी खान जाँदै गर्दा हम्बकु भन्ने ठाउँमा पानीको मुहान पहिलो पटक पत्ता लगाएछ। सबैले त्यहीको पानी खान थालेछन्। उनीहरूको साथमा रहेको माखी कुकुरले पत्ता लगाएको कारण उक्त कुकुरको नाम माखीपा शब्दको अपभ्रंश भइ अन्त्यमा माक्पा भएको हो भन्ने किंवदन्ती रहेको छ। पछि उक्त माखी कुकुरको मृत्यु भइ यसलाई साविक माक्पा गा.वि.स.को वडा नं. ३ स्थित दुम्नीडाँडामा समाधिस्त गरियो। उक्त माखी कुकुरको चिहान हालसम्म भग्नावशेषको रूपमा रहेको देख्न सकिन्छ। कुकुरको चिहानमा बहुमुल्य वस्तुहरू गाडिएको आशंकामा उक्त चिहानलाई रातको समयमा केही व्यक्तिहरूबाट खन्ने काम समेत भएको जानकारीहरू बताउँछन्।

माखीपा क्षेत्रका दुमी राईहरूको परिचय

माखीपा क्षेत्रमा मुख्य गरी दुमी राईको बसोबास रहेको छ। यस क्षेत्रमा पुर्खा गान्पा र रतेपा सिम्पानीबाट आएर बसोबास गरेपछि उनीहरूकै सन्तानहरू फैलिएका हुन् भन्ने भनाइ रहेको छ। माखीपा क्षेत्रमा मुख्य गरेर दुमी राईहरूभित्रका २१ पाछामध्ये हलक्सु, खारुबु, वालक्पा र हजुर गरी चार पाछाहरूको बसोबास रहेको छ। साथै सत्तम पाछाको पनि बसोबास रहेको छ। सत्तम बाहेक चार पाछाका पिता गान्पा र रतेपा हुन् भन्नेमा एक रुपता पाइएता पनि कस्को सन्तान को भन्ने र को दाजु को भाई भन्ने सन्दर्भमा भने एक रुपता पाइएको छैन। दुमी बुढापाकाहरूबीच पनि यस विषयमा मतभिन्नता रहेको पाइन्छ। चतुरभक्त सत्तम राई (२०५८:४५) लेख्नुहुन्छ- 'दुमी वशावलीका व्याख्याता धनरुप सत्तम राईका अनुसार हलक्सुको पिता गान्पा हुन् तर लेवाका बिर्खध्वज हलक्सु र देउराज वालक्पाको भनाइमा हलक्सुको पिता रतेपा हो।' जयराम वालक्पा दुमी राई (२०६४:४२) का अनुसार गान्पा अपुताल भयो र रतेपाका चार छोराहरू भए। जेठा खारुउक्ति गर्ने भएकोले खारुबु, माईला नरम स्वाभाव भएकोले वालक्पा, साइला डटफट गर्ने खरो स्वाभाव भएकोले हजुर र कान्छा सोभो, सिधा भएकोले हलक्सु नामाकरण भयो। जस बहादुर दुमी राई, चतुरमान दुमी राई, नरमुणि दुमी राई (स्थलगत अध्ययन-२०७३) का भनाइमा गान्पा जेठाको सन्तान हलक्सु र कान्छा रतेपाको सन्तान खारुबु, हजुर र वालक्पा हुन्। तर हर्क बहादुर खारुबु दुमी राई (स्थलगत अध्ययन-२०७३) भन्नुहुन्छ- "रतेपा जेठा हो, जेठा हाँगाका सन्तान हलक्सु हुन् भने गान्पा कान्छो हो, कान्छाको सन्तान खारुबु, हजुर र वालक्पा हुन्।"

यस क्षेत्रमा घर-घरमा पितृकार्य गर्दा समेत चारै

पाछाको नाम पालैपालो बोलाउने गरिन्छ। माक्पाको भूमे पूजा गर्दा चारै पाछाका पुर्खाहरू जम्मा हुने प्रचलन रही आएको पाइन्छ। गान्पा र रतेपा को दाजु, को भाई र कसको सन्तान को भन्ने विषयमा मतभिन्नता रहेता पनि माक्पा क्षेत्रमा बसोबास गर्ने दुमी राईहरू गान्पा र रतेपाकै सन्तान भएको प्रष्ट देखिन्छ।

भूमेको परिचय

भूमे पूजा एक सांस्कृतिक तथा धार्मिक संस्कार हो। भूमे पूजा गर्नु भनेको अन्नबालीको देवता, वर्षाको देवता, प्रकृतिको पूजा गर्नु हो। आफ्नो पितृपुर्खाहरूको मानसम्मान गर्नु हो। भूमेलाई श्रृष्टिकर्ता, जीवनदाता र संरक्षकको प्रतीक मानी पूजा गर्नु नै भूमे पूजा गर्नु हो। यसको उद्देश्य सुख, शान्ति, समृद्धि, सम्पन्नतासँगै मानव जनजीविका, प्रकृति र कृषिसँग जोडिने गरेको देखिन्छ। चतुरमान दुमी राई भन्नुहुन्छ- 'भूमे भनेको उहिले अलप भएका, मरेका हाम्रै पितृपुर्खाहरू हुन्। उनीहरूकै मानसम्मान र संभनामा भूमे पूजा गरिन्छ।' भूमे पूजा सुरु भए पछि सम्पूर्ण खेतीपातीको काम समेत बन्द गरिन्छ। उक्त दिनलाई भूमिले समेत बिसाउने दिनको रूपमा लिइन्छ। अरु बेला जे जति काम गरेता पनि भूमे पूजा गर्दा भूमिलाई समेत विश्राम दिनु पर्छ भन्ने मान्यता राखिन्छ।

गान्पा र रतेपाले निकोलेको माखीपाको मुल भूमेथान। पूजा गरेर छोपी राखिएको अवस्थामा। (फोटो स्रोत: कीर्तिकुमार दुमी राई, २०७३)

माखीपामा भूमेको उत्पत्ति तथा स्थापना

माखीपामा रहेको भूमेको स्थापना कहिले भयो भन्ने सन्दर्भमा ठ्याक्कै मिति भन्न सक्ने अवस्था छैन। तर पनि यस क्षेत्रका दुमी राईहरूको पुर्खा गान्पा र रतेपा माखीपामा आइ बसोबास गरेपछि उनै दाजुभाइ गान्पा र रतेपा ले पहिलो पटक माक्पामा भूमे निकालेका थिए भन्ने भनाईमा एक मत रहेको छ। जस बहादुर दुमी राई भन्नुहुन्छ " गान्पा र रतेपा ले यहाँको भूमे निकालेर छम्दम् गरेका थिए रे"। गान्पा र रतेपा माक्पामा कहिले आएर बसोबास सुरु गरेका थिए भनेर यकिन मिति भन्न सक्ने अवस्था नभएता पनि गान्पा र रतेपा देखि हालसम्म (शोधकर्ताको पुस्तासम्म) को वशावली हेर्दा शोधकर्ता १६ औं पुस्तामा पर्ने देखिन्छ। इतिहासविद्हरूले एक पुस्ता मान्ने २५ देखि ३० वर्षको अवधिलाई हिसाब गर्दा लगभग ४०० देखि ४८० वर्ष पहिले माक्पामा गान्पा र रतेपा आइ बसोबास गरेको अनुमान लगाउन सकिन्छ। चतुरभक्त राई (२०७०:१६) ले पनि 'आजभन्दा करिब १६/१७ पुस्ता अगाडि वा लगभग ४२५ वर्ष पहिले मदुआपा र मदुआमा को दुई छोरा गान्पा र रतेपा बाक्सिला सिम्पानीबाट माक्पा गएका हुन्'^२ भनी उल्लेख गर्नु भएको छ। यसर्थ माक्पाको भूमे उनीहरूले नै निकालेको र उनीहरूकै पालादेखि छम्दम् (तोसु नाचै) गर्दै आएको हो भन्ने भनाइको आधारमा माक्पाको भूमे र युङ्खुखी/इङ्खुली पनि करिब ४०० वर्षभन्दा पहिले नै स्थापना भएको थियो भन्न सकिन्छ।

जयराम वालाक्पा दुमी राई (२०६४:४२) भन्नुहुन्छ- पुरातात्विक दृष्टिले धार्मिक धरोहरको रूपमा

^२ चतुरभक्त राई, (२०७०), केही दुमी ऐतिहासिक सांस्कृतिक नामहरु: एक चर्चा, इसिलिम, वर्ष-१५, अंक-१५, पृ-१६।

रहेको भूमे र युङ्खुखी/इङ्खुली साँच्चै नै महावका छन्। पञ्चवीर राई र श्रीभूमक राईको भनाई राख्दै गान्पा र रतेपा (दुमी किरात राईहरूको पुर्खा) को आगमन कालमा नै यहाँ (माक्पा) को भूमे उनीहरूलाई खेतीपाती गर्न सिकाउन आकाशबाट साल्लेरीला ताइसीम् (धागो हुँदै पृथ्वीमा आएको हुन्) भनी उल्लेख गर्नु भएको छ। त्यही बेलादेखि नियमित रूपमा भूमे पूजा गर्दै र युङ्खुखी/इङ्खुलीमा नाचै आएको पाइन्छ। माखीपाको भूमेलाई सबैले मुल भूमेको रूपमा मान्ने गरिन्छ। माक्पाको भूमे र सोलुखुम्बु जिल्लाको काँकु गा.वि.स.को खालिड गाउँमा रहेको भूमेबीचमा सम्बन्ध रहेको भन्दै काँकुको भूमे मूल भूमे, जेठो पाना, दाहिने हात र माक्पाको भूमे शाखा, दोस्रो पाना र देब्रे हात भन्ने गरेको पाइन्छ। काँकुको खालिड गाउँमा भव्यताका साथ भूमे पूजा गर्ने र छम्दम् गर्ने गर्दछन्।^३ खालिड भाषामा भूमेलाई वास् भनिन्छ। वास्को सुरुवात कहिलेबाट भयो, मनाउन थालियो भन्ने सम्बन्धमा यकिन मिति नभए पनि वास्को सुरुवातसँग सम्बन्धित मिथकलाई प्रश्न खालिड (२०७३) ले 'लोम्र वास्: मिथक र अनुष्ठान' शीर्षकको पुस्तकमा यसरी लेख्नुभएको छ:

खमिन्या आफ्नो गाउँ फल्लेबाट आफन्तलाई भेट्नको लागि मप्लुदेल् गएका थिए (फुलेलीको

^३ यो भनाई स्थलगत अध्ययन, २०७३ को क्रममा जस बहादुर दुमी राई र चतुरमान दुमी राईसँगको अन्तर्वार्तामा आधारित रहेको छ। उहाँहरूका अनुसार परापूर्वक कालमा भूमे (मान्छेकौ पुर्खा) घाउ (कुष्ठरोग) ले ग्रसित भएर हिँडिरहेको, घुमिरहेको थिएछ। यही क्रममा उसले हात खसाउँदै हिँडेको र उ पनि अलप भएछ। अलप भएको भूमे पछि दुङ्गाको रूपमा देखिएको र त्यही भूमेको रूपमा निस्किएको हो। उक्त दुङ्गा खालिड गाउँमा ठडिरहेको छ।

खालिड नाम फल्ले र मुक्लीको खालिड नाम मप्लुदेल्। कसैले छोरीको घर गएको, कसैले मावली गएको भन्ने कुरामा एकमत नभएको। त्यहाँ बस्दै जाँदा सिकिस्त विरामी भएकोले उनका आफन्तले उनको गाउँमा खबर पठाएछन्। आफ्नो बुवा विरामी भएको खबर पाएपछि उनका छोरा लबदा मप्लुदेल् भरेछन्। त्यहाँ पुग्दा आफ्नो बुवा थलिएर हिँड्न नसक्ने अवस्थामा भएकोले लबदाले बोकेर फल्लेतर्फ हिँडेछन्। फर्किने क्रममा खमिन्यालाई जहाँ-जहाँ मन पर्थ्यो त्यहाँ-त्यहाँ बिसाउँदै आएछन्। यसरी आउने क्रममा काँकु -१, काइदेल्मा आइपुग्दा विहानको मिमिरे घाम लागि रहेको थियो र खमिन्याले मिमिरे घाम ताप्यै एकछिन आराम गर्नु भनेछन्। बिसाउने क्रममा खमिन्या निदाएछन्। व्युम्हा दा आफ्नो हातको दाहिने हातको कान्छी औला भरेको देखेछन् (खमिन्या कुष्ठरोगबाट ग्रस्त थिए)। त्यहाँबाट हिँड्दै जाने क्रममा वासा -७, भ्यालु चौतारोमा पुगेपछि तल्लो बाटो जाने इच्छा व्यक्त गरेछन्। उसैको इच्छा अनुसार लबदाले पनि तल्लो बाटो नै लगेछन्। पातम्य पुगेपछि लबदाले टाउकोमा राखेको नाम्लोको ठाउँ फेर्नु भनेर उचाल्दा खमिन्या फुत्किएर बाटो मुनि भरेछन्। त्यसपछि बुवा लडेको ठाउँबाट खोज्दै लबदा पनि तल भरेछन्। तर जति खोज्दा पनि बुवालाई भेट्न सकेनछन्। त्यसपछि गाउँलेहरूसँग गुहार मागेर खोज्दा पनि नजिउदो भेटियो न त लास नै। बरु खमिन्या लड्दै गएर अलि सम्म परेको ठाउँमा एउटा लाम्बो दुङ्गा गाडिएको अवस्थामा फेला पारेछन्। खमिन्या लड्दै आएर शिला/दुङ्गा को रूपमा परिणत भएछन् भन्ने निष्कर्ष सहित सामान्य सद्गात् गरेर छुट्टिएछन्। खमिन्याको मृत्यु भएको केही वर्षपछि सबैतिर खडेरी लाग्न थालेछ।..... अन्त्यमा खमिन्याकै कारण प्राकृतिक विपत्ति आएको रहेछ, अब उसको नाममा पूजा गरेर खुसी पार्नुपर्छ भन्ने निष्कर्ष निकालेर पूजाको मिति तोकेर खमिन्याको दाजुभाइहरूलाई पनि बोलाउने सल्लाह भएछ। तोकिएको मिति र स्थानमा राफ्छा, ल्यातो र लोम्र भेला भएर पूजा गरेछन् र वास्को सुरुवात गरेछन् (खालिड, २०७३: २०-२२)।

यस भनाइवाट माखीपा दुमी गाउँको भूमे र काँकु खालिङ गाउँको भूमेबीचको मिथकमा कुष्ठरोगी भएको, हात खसाएको, अलप भएको, ढुङ्गाको रुपमा पछि देखिएको जस्ता भनाइहरूमा समानता पाइन्छ। तर माखीपामा पहिले वा काँकुमा पहिले हात भरिएको थियो भन्ने कुरामा स्पष्ट हुनको लागि थप गहन अध्ययन, अनुसन्धानको आवश्यकता देखिन्छ।

युङ्खुली/इङ्खुलीको परिचय

ताया हर्कबहादुर दुमी राईका अनुसार युङ्खुली/इङ्खुली भनेको एक पवित्र स्थान हो जहाँ भूमे पूजा गरेर छम्दम् गर्ने गरिन्छ। यो पनि आस्था र प्रतीकको रुपमा ढुङ्गा नै रहने गर्दछ। युङ्खुली/इङ्खुली लाई भूमेदेव विसाउने ठाउँको रुपमा पनि लिने गरिन्छ। भूमे निस्किएपछि यसको साथमा छम्दम् गर्ने युङ्खुली/इङ्खुली पनि निस्कन्छ भन्ने विश्वास रहेको हुन्छ। युङ्खुली/इङ्खुली पत्ता लगाउने काम नागिरे धामीले गर्दछ। माक्पामा गान्पा र रतेपाले निकोलेको युङ्खुली/इङ्खुली हामी जो कसैले देख्न सक्ने अवस्थामा छ। भूमे पूजा गरेपछि त्यही युङ्खुली/इङ्खुलीमा गएर पूजारी बुढाहरू नाच्ने र त्यसको वरपर अरु सबै सहभागी

माखीपामा गान्पा र रतेपाले पहिलो पटक छम्दम् गरेको युङ्खुली/इङ्खुली ढुङ्गा। (फोटो स्रोत: कीर्तिकुमार दुमी राई, २०७३)

नाच्ने प्रचलन रहेको छ। पूजा गर्नको लागि नागिरे धामी चाहिने भएता पनि माक्पा क्षेत्रमा नागिरे धामी भने निस्कने गरेको छैन। जसको कारण चार पाछाका चार पूजारी बुढाहरू जम्मा भएर भूमे पूजा गर्ने गर्दछन्। नागिरे धामी निस्कन नसक्नुमा माक्पाको युङ्खुली/इङ्खुलीमा गान्पा र रतेपाको पालोमा उनै दाजुभाइ गान्पा र रतेपाले खलवाइसु गरेका थिए भन्ने गरिन्छ।

जयराम वालाक्पा दुमी राई (२०६४:४९) का अनुसार एक पटक भूमे पूजा सुरुको दिन युङ्खुली/इङ्खुलीमा गान्पाले भाइ रतेपालाई मार्ने षडयन्त्र गरेछन्। किनकि भाइले दाइलाई सधैँजसो दुःख दिइ रहने गर्थे। त्यसैले उनले भालाङ (विष) मिसाएको जाँड एउटामा र शुद्ध जाँड अर्को खरवा मा राखी रु-रुमे/अन्चो लाई चिनाएर यो मलाई दिनु र त्यो भाइलाई दिनु भनेर सिकाएछ। अन्तमा मालम प्लेन्चुम् पछि रु-रुमे/अन्चो ले जाँड दिँदा ठीक उल्टो परी विशालु जाँड दाजुलाई र शुद्ध जाँड भाइलाई प्यो। दुवैले जाँड के पिएका थिए, गान्पाले विष आफूलाई परी आफैले पिएको थाहा पाएर 'आडु आसीचो नी अन्चो' (मलाई मारिस् नि घर्ती) भनेर घर्तीलाई काटेर मारेछ। र आफू पनि मरे छन्। त्यसैले इङ्खुलीमा खलवाइसु छ भन्ने गरिन्छ। नन्दराज दुमी राई र जसबहादुर दुमी राई (स्थलगत अध्ययन तथा अन्तर्वार्ता, २०७३) का अनुसार गान्पा र रतेपा भूमे निकालेर युङ्खुली/इङ्खुलीमा नाच्दा एक आपसमा षडयन्त्र गरी काटाकाट गरेको र त्यहा हीवा, साम्सी भइ त्यही बेला खलवाइसु भएको कारण भूमे पूजा गर्ने नागिरे धामी निस्कन नसक्ने र निस्कहाले पनि धेरै बाँचन नसक्ने भनाई रहेको छ।

यसै सन्दर्भमा माक्पा- ६, नोरुङ का जस बहादुर दुमी राई र नरमुणि दुमी राई (स्थलगत

अध्ययन तथा अन्तर्वार्ता, २०७३) का अनुसार गान्पा र रतेपा तल र माथि (अझ जस बहादुर दुमी राईको अनुसार त गान्पा लुम्दुमा र रतेपा माक्पामा) बसोबास गर्दथे। लुम्दुभन्दा माथि थामा खर्कीतिर त्यतिखेर मालिङ्गो घारी थिएछ। तलवाट रतेपाले रु-रुमे मालिङ्गो काटन पठाउँथ्यो तर माथि गान्पा ले नै खोसेर राख्ने, फेरि गान्पा ले रु-रुमे लाई तल मोक्तारी खोज्नु, लिन पठाउँछ तल पनि रतेपा ले त्यसरी नै खोसेर राख्ने गर्दथ्यो। सिम्पानीमा हुँदादेखि नै दाजुभाई नमिल्ने भएका कारण यता पनि मिल्न सकेन छन्। एक दिन गान्पा ले अपराध चिताएर रतेपा लाई मार्ने षडयन्त्र गरेछ। जसको लागि एउटामा भालाङ को चोखो जाँड र अर्कोमा रबुसी को चोखो जाँड पकाएछ। भूमे पूजा गर्ने दिन भनेछ - भरै हामी दुइ युङ्खुली/इङ्खुलीमा छम्दम् गर्दै जाँदा यो (भालाङको) चाहिँ तेरो चु कान्छा (रतेपा) लाई दिनु र यो (रबुसीको) चाहिँ मलाई दिनु है भनेर सिकाएछ। तर भरै नाचै जाँदा रु-रुमेले उसले सिकाएको भन्दा ठीक उल्टो गरी जाँड दिएछ। भालाङ मिसाएको ऊ आफैलाई र नमिसाएको चाहिँ भाई रतेपालाई परेछ। एकछिन विसाएर खलखल मुखमा लाउँदा गान्पाले ऊ आफैलाई भालाङको जाँड परेको थाहा पाएर 'आडु आसीचो नी अन्चो' (मलाई मारिस् नि घर्ती) भन्दै युङ्खुली/इङ्खुलीमै घर्तीलाई मुरुम्बी ले काटेर मारेछ र दाजुभाइ पनि काटाकाट गरेछन्। त्यसपछि युङ्खुली/इङ्खुलीमा खलवाइसु भइ हालसम्म पनि माक्पा क्षेत्रमा भूमे पूजा गर्ने नागिरे धामी निस्कदैन भन्ने जनविश्वास रहँदै आएको छ।

भूमे पूजा गर्दा आवश्यक सामग्रीहरू:

- चार पाछाका चार पूर्खाहरू र दुई मोसुमे
- चोखो जाँड र जाँड बनाउने चिबेन्दी (जाँडको भान्से)
- निमको एक जोर भालेपोथी कुखुरा

- भुनी सुंगुर
- केराको पात
- पाती
- अदुवा
- मोदाम्-खिदाम्
- धुपअछेता
- गाईको गोबर
- काँचो धागो (रुवा, कपासवाट हातले तयार पारेका धागो)
- रिखीडोरा आदि

भूमे पूजा र तोसी/तोसु नाच्ने समय र तरिका

किरात समुदायमा यो पर्व वर्षमा दुई पटक मनाइने भएता पनि दुमीवस्तीहरू 'खाजावासमा' छीरीयाम्लोभन्दा धीरीयाम्लोमा विशेष रूपले मनाउने गरेको पाइन्छ। भूमेथानमा गई पूजाआजा गर्ने, मौलिक गीत र सिली प्रस्तुत गर्दै तोसी/तोसु नाच्ने गरिन्छ। धीरीयाम्लोको समयमा दुमीहरूको बसोबास क्षेत्र खामी, जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर लगायतका ठाउँहरूमा बैशाखे पूर्णिमाको दिन भूमेथानमा गइ पूजाआजा गर्ने र तोसी/तोसु नाच्ने गरिएता पनि माक्पा र नोरुङ गाउँमा भने बैशाखे पूर्णिमाको दिन नभएर प्राय जेठ महिनाको २०/२२ गते छेउछाउ जुन सोमबार नजिक पर्छ त्यही दिन भूमे पूजा गरिन्छ। शनिवारवाट तोसी/तोसु नाच थालिन्छ भने पर्सिपल्ट सोमबारको दिन पारेर भूमे पूजा गर्ने र भव्यताका साथ तोसी/तोसु नाच्ने गरिन्छ। तर जेठ महिनाभन्दा पर कटाइदैन।

शनिवारदेखि सोमबारसम्मको तीन दिन भूमिको पनि आराम गर्ने दिन भएको भन्दै खेतबारीमा खनजोत गर्न नहुने भन्ने जनविश्वास समेत रहँदै आएको छ। माक्पाको भूमेलाई सबैको मुल भूमेको रुपमा मान्ने गरिन्छ। माक्पा क्षेत्रका

सम्पूर्ण दुमी राईहरूको पुर्खा गान्या र रतेपाले उनीहरूकै समयमा भूमे निकालेको र छम्दम् सुरु गरेकोले भूमे पूजा गर्ने बेला पनि चारै पाछाका पूजारी बुढाहरू जम्मा हुने गर्दछन् । भूमे पूजा गर्न आवश्यक सामग्रीहरू जम्मा गरेर शनिवार बेलुका सबै माक्पावासीहरूले घर-घरबाट ढिडोको लोला, मकैको विरुवा, कोदोको वीड, धानको वीडलगायत अन्य वीडविजनहरू समेत लगेर चढाउने प्रचलन रहेको छ । त्यही बेलादेखि छम्दम् सुरु हुन्छ । सबै जना जम्मा भइ ढोल, भ्याम्टा, अर्ना भैसीको सिङ बजाउँदै नाच्ने र रमाइलो गर्ने गरिन्छ । भोलीपल्ट आइतबारको दिन बेप्ना- ३ स्थित छेन्तानीमा चारै पाछाका बुढाहरू एउटा भाले, चोखो जाँड, धुपअक्षेता लगेर पूजा गर्ने गर्दछन् । जसलाई 'उ कल्ना' भनिन्छ ।^४ यसको अर्थ अरुको अनाखा सारेको भन्ने हुन्छ । पूजा गरेर प्रसादको रुपमा त्यही भालेको मासु, जाँड खाने गरिन्छ । यस दिन पनि नाच्ने क्रम जारी नै रहन्छ ।

तेस्रो दिन अर्थात् अन्तिम दिन सोमवार मुख्य भूमे पूजा गरिन्छ । चारै पाछाका पुर्खाहरू भूमेथानमा जम्मा भइ पूजा गर्दछन् । अहिले पछिल्लो समयमा गाउँ-गाउँमा भूमे निकालेको कारण केही गाउँबाट धुपअक्षेता नलाने गरिएता पनि सकेसम्म लानुपर्छ भन्ने मान्यता रहेको देखिन्छ । धुपअक्षेता लाने, चोखो जाँड लाने, आ-आफ्नो भाकल अनुसार भाले-पोथी कुखुरा लगिन्छ । पूजाको दिन सबै जम्मा गर्ने, भूमेलाई चढाउने गरिन्छ । चार पुर्खाहरू जम्मा भएर भूमेथान सफा गर्ने, धान उघार्ने, आवश्यक सामग्रीहरू जुटाउने गर्दछन् । एउटा चोखो भुनी सुँगुर, एक जोर भालेपोथी कुखुरा, धुपअक्षेता,

४^४ जयराम बालक्या राई (२०६४), माक्पा नाम रहनुको कारण र जीवनशैली, इसिलिम, वर्ष- ९, अंक- १०, पृ. ४१-४२ ।

धागोको रिखीडोरा चढाइ धुपधुवार गरेर पूजा ढालिन्छ । अन्य भाकले सुँगुर, कुखुरालगायतलाई पनि चढाइन्छ । सबै जना जम्मा भइ कुखुरा, सुँगुरको मासु पकाइ चोखो जाँडसँग प्रसाद खाने गरिन्छ । त्यसपछि युङ्खुखी/इङ्खुलीमा गइ छम्दम् गरिन्छ । युङ्खुखी/इङ्खुलीमा पूजा गर्ने पूजारी बुढाहरू चिण्डोमा चोखो जाँड लिएर नाच्ने गर्दछन् भने त्यसको वरपर अरु सबै सहभागीहरू धुमधामका साथ नाच्ने प्रचलन रहेको छ ।

नाच्नेको लागि जेष्ठ नागरिक, महिला-पुरुष, केटाकेटी कसैलाई पनि प्रतिबन्ध लगाइएको हुँदैन । सबैको समान सहभागिता रहने भएकोले नाच्न, सिली टिप्न नजान्नेहरूले जान्नेहरू नाचेको, सिली टिपेको हेरेर सिकिरहेका हुन्छन् । स-साना बालबच्चाहरू यही समयमा नाच्न, सिली टिप्न सिक्ने गर्दछन् । सबैको समान सहभागिता रहने भएको हुनाले संस्कृतिको हस्तान्तरण समेत एक पुस्ताबाट अर्को पुस्तामा भइरहेको देखिन्छ । माक्पाभन्दा अन्य क्षेत्रहरूमा अगाडि बैशाखे पूर्णिमाको समयमा नै सम्पन्न भइसके हुँनाले अन्य क्षेत्रबाट आउनेहरूको संख्या पनि बढी नै हुने गर्दछ ।

माक्पा क्षेत्रका दुमी राईहरूमा भूमे पूजाको समयमा घर-घरमा चुलो पूजा गर्ने, कुखुरा काटी रगतको बली चढाउने, घरैपिच्छे गएर नाच्ने प्रचलन रहेको छैन । जुन अन्य कतिपय ठाउँ, थरहरूमा रहेको पाइन्छ । दुमी राईहरूले भूमे पूजाको दिन भूमेथानमा गएर पूजा गर्ने र युङ्खुली/इङ्खुली नाच्ने प्रचलन रहेको छ । युङ्खुली/इङ्खुली छैन भने कुनै सार्वजनिक ठाउँमा जम्मा भएर नाच्ने गरिन्छ । ढोल, भ्याम्टालगायतका गाजाबाजा तथा आवश्यक हातहतियारहरू चलाउनु र बजाउनुभन्दा पहिले पुर्खाहरूले 'हामी अब सबै थोक चलाउँछौं, बजाउँछौं, भैरे चोटपटक केही नलागोस्, बजाउँदा,

चलाउँदा केही दुःख नमान्नु । हरेक वर्ष समय आउँदा यसरी नै चलाउँदै, बजाउँदै आएका छौं भन्दै चोखो जाँड, रक्सीले छर्किने गर्दछन् । भूमे पूजा सकिएपछि, नाच्न सकिएपछि पनि त्यसरी नै 'ल सबै कुरा राम्रो भयो, कसैलाई केही चोटपटक लागेन, अब हाम्रो काम सकियो, बजाएको, चलाएकोमा केही दुःख नमान्नु भन्दै' चोखो जाँड, रक्सीले पुर्खाद्वारा नै छर्केर थन्काउने गरिन्छ ।^५ यसलाई दुमी भाषामा छाम्छेना भनिन्छ । यसपछि अरुबेला ढोल, भ्याम्टालगायतका सामग्रीहरू बजाउने, चलाउने गरिँदैन ।

जसबहादुर दुमी राई (स्थलगत अध्ययन -२०७३) अनुसार दुमी राईहरूमा भूमे पूजा गरेर तोसी/तोसु नाचि सकेपछि घरभित्र नयाँ अदुवा, केराको पात तथा नयाँ चामल हुल्न, पकाउन, खान प्रतिबन्ध लाग्ने गर्दछ । यसलाई फुकाउनको लागि हरेक घरधुरीले आ-आफ्नो चुलोमा चढाउनु पर्छ । आफ्नो कुलपितृलाई चढाएपछिमात्र पुनः केराको पात, नयाँ अदुवा, चामल घरभित्र हुल्न, चुलोमा पकाउन र खान हुन्छ । यसको लागि सामान्यतया सरद ऋतुको आगमनसँगै नयाँ धान भित्र्याउनुभन्दा पहिले नै आफ्नो कुलपितृलाई चुलोमा चढाउने गरिन्छ । दुमी राईहरूले दसैं पर्व पनि मनाउने भएकोले दसैं आउनु पूर्व नै कुलपितृलाई चढाउने प्रचलन रहेको छ । दसैंमा नरनाता आउने तथा आफू पनि जानुपर्ने भएकोले नयाँ चामल, अदुवा, केराको पात आदिमा तलमाथि पर्छ भनेर प्रतिबन्ध फुकाउने गरिन्छ । यसलाई दुमी भाषामा 'सुसु दप्ना, मोसु न्याप्ना' भनिन्छ । यो कार्य गर्ने काममा आफ्नै

५^५ स्थलगत अध्ययन- २०७३, ताया तथा पूजारी गञ्जमान दुमी राईद्वारा जेठ २४ गते भूमे पूजा गरी २५ गते ढोल, भ्याम्टालगायतका सम्पूर्ण सामग्रीहरू थन्काउने समयमा वाचन गरिएको ।

समुदायभित्रको कुनै जेष्ठ व्यक्तिको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । जसलाई ताया, कुविमी, पुर्खा भन्ने गरिन्छ । यसको लागि नाइलोमाथि केराको पात ओछ्याइ त्यसमाथि चार माना चामलको (चामल आफ्नै घरमा ढिकी वा ओखलमा कुटेको हुनुपर्छ) थुप्रो, त्यसमाथि नयाँ धानको चिउरा चढाइन्छ । दायाबाया बोटसहितको दुई जोडी अदुवा, बच्चरो, हसिया, खुकुरी, कोदालोलगायतका हातहतियार राखिन्छ भने तोप्सु (बाँसको ढुंग्रो) मा कोदोपानीमा मर्चा मिसाएर चोखो जाँड बनाएर पुर्खाद्वारा मुन्धुम वाचन गरी कुलपितृलाई चढाइन्छ । यसबेला माक्पा क्षेत्रमा बस्ने चारै पाछाका दुमी राईहरूको नाम बोलाउने गरिन्छ । उक्त दिनदेखि अर्को सालको भूमे पूजा नगरेसम्म नयाँ अदुवा, केराको पात तथा नयाँ अदुवा बिना रोकतोक प्रयोग गर्न पाइन्छ ।

पहिले-पहिले भूमे पूजा गर्दा हरेक घरधुरीले गाईगोरुको मासु अनिवार्य रुपमा लानु पर्ने प्रावधान रहेको थियो । जसलाई 'दाब्दौ' भनिन्थ्यो । पूजा गर्ने दिन पूजारीहरूले 'बोलो दाब्दौ हुस्निवौ' (छिटो दाब्दौ ल्याउ है) भन्दै कराउने गर्दथे । जसबहादुर दुमी राईका अनुसार दाब्दौ को रुपमा गाईगोरुको मासु नलगेको खण्डमा एक मोहोर (पचास पैसा) जरिवाना तिर्नु पर्दथ्यो । तर वि.स. १९१० को मुलुकी ऐनमा कानूनी रुपमा गाईगोरु काटनुलाई अपराधको रुपमा वर्गीकरण गरी जेलसजायको व्यवस्था भएपछि यसको प्रयोग गर्न छाडिएको देखिन्छ । अहिले दाब्दौ भन्दै पैसा उठाउने प्रचलन रहेको छ । गाई, गोरुको मासु चढाइएको छ भन्ने कुरा बोलेर मात्र चढाइने गरिन्छ ।

(नोट: यो आलेख स्नातकोत्तर तहको थिसिस (शोधपत्र) तयारी गर्ने क्रममा तयार पारिएको तथा संकलन गरिएका तथ्यांकहरूमा आधारित रहेका छन् ।)

सन्दर्भ सामग्रीहरू

खालिङ, प्रश्न । २०७३ । लोम्बु वासु: मिथक र अनुष्ठान । सिर्जनशील युवा समूह, काकु- १, सोलुखुम्बु ।
 दुमी किरात राई फन्सीकीम । २०६८ । दुमी-नेपाली-अंग्रेजी शब्दकोश । बाक्सिला, खोटाङ, नेपाल ।
 माक्पा गाउँ विकास समिति । २०६७ । पार्श्वचित्र । माक्पा, खोटाङ ।
 राई, कीर्तिकुमार । २०७० । भूमे पूजा र तोसी नाँच । विद्यार्थी सन्देश । नेपाल विद्यार्थी संघ पाटन संयुक्त क्याम्पस इकाई, पाटन ढोका, ललितपुर, अंक-६, पृ. १०४-१०६ ।
 राई, कीर्तिकुमार । २०७१ । सामाजिक र सांस्कृतिक पहिचानको चाड छीरीयाम्लो-धीरीयाम्लो । इसीलीम । वर्ष-१६, अंक-१६, पृ. २५-२७ । अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, बाक्सिला, खोटाङ, नेपाल ।
 राई, कीर्तिकुमार दुमी । २०७३ । किरातीको तीन चुलो तीर्थधाम । गोरखापत्र दैनिक । पृ.-७ । भदौ २५ गते शनिबार, गोरखापत्र संस्थान, धर्मपथ, काठमाडौं ।
 राई, चतुरभक्त सत्तम । २०५६ । दुमी किरात राई: एक चिनारी थर, सामे, पाछा र वंशावली

सहित । इसीलीम । वर्ष -१, अंक-१, पृ.-३-११ । अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, बाक्सिला, खोटाङ, नेपाल ।
 राई, चतुरभक्त । २०६५ । किरातहरूको आस्था र धरोहर: साकेला उमौली-उधौली । निप्सुड । पूर्णाङ्क- २८, पृ.६७-७३ । किरात राई यायोक्खा, केन्द्रीय कार्यसमिति, कोटेश्वर, काठमाडौं ।
 राई, जयराम बालक्या । २०६४ । माक्पा नाम रहनुको कारण र जीवनशैली । इसीलीम । वर्ष- ९, अंक- १०, पृ.४१-४२ । अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, बाक्सिला, खोटाङ, नेपाल ।
 राई, नेत्रमणि दुमी । २०६५ । सुसुदप्सी (पितृकार्य) । इसीलीम । वर्ष- १०, अङ्क- ११, अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, बाक्सिला, खोटाङ, नेपाल ।
 राई, महेन्द्र हम्बुचु । २०६६ । दुमी साकेला शिली नाच । इसीलीम । पृ. १९-२१ । अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, बाक्सिला, खोटाङ, नेपाल ।
 राई, मान बहादुर नाछिरिङ । २०६० । अन्तर्वार्ता । इसीलीम । वर्ष- ५, अंक- ६, अर्धवार्षिक दुमी भाषिक पत्रिका, दुमी किरात राई फन्सीकीम, बाक्सिला, खोटाङ, नेपाल, पृ-५-१६ ।

Email: kirti.dumeerai@gmail.com

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उमौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

सुम्निमा सप्लायर्स बाक्सिला

समान ढुवानी तथा खचडको सुविधा, फोटो स्टुडियो, फाटोकपि, सोलर सिस्टम बिक्रि, किराना तथा हार्डवेर सामान होलसेल साथै खुद्रा बिक्री गरीन्छ ।

बाक्सिला-६ सम्पर्क: ०३६-६५२५५० मोबाइल : ९७४३०२३७७६, ९८१५७२५५५३,

बाक्सिला-४ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ

पान न. ६००८७०१५३

प्रो. शिवकुमार राई

A Novice "Dumi"

"Language is the road map of a culture. It tells you where its people come from and where they are going." - Rita Mae Brown

For the last five generations, living (surviving) in Munglan(Darjeeling) has its own pros & cons, but weather its Munglan or Moscow we are Rai and have our own language, religion, rich culture, traditions and I am proud to be one.

Though we (Rai) have a population of around 4.3lakhs in Darjeeling District and its adjoining areas, hardly 0.7% of us speak our own language. This might be due to the lack of our desire to study our own language, lack of awareness, easy go attitude by the parents and elders or influence of the Nepali language since it became the "Lingua franca" of this region. I have never met a Tibetan friend who can't speak in his own language though they are in minority in Darjeeling district and I have never met French "Kouire" who can't speak in French no matter how well his English or Nepali is.

Some few years back at Kurseong, I heard a very funny (at that time) language by a lady and someone told me that she was speaking in Rai language, I was thrilled, excited, amazed and curious since that was the first time I heard someone speaking in Rai language. Later on, as destined we worked as a team in numerous occasions for our people and we are very close till today. She Speaks "Bantawa" language. From her induction

and inspiration I picked up few Bantawa words. (And I always try to pronounce it whenever I get the chance Ha...Ha...)

- Mahesh Rai

Thanks to Facebook, that last year I met another very intelligent, hard working, dedicated (Pretty also, Ha...Ha...) lady from Baksila, Khotang, who added a new dimensions to my love and understanding towards my(Rai) community and our rich languages. It was she who encouraged (also compelled, Ha..Ha.) me to jot down few lines for the esteemed bi-yearly magazine "Isilim". She also tried to teach me lots of "Dumi" words but I can remember only two words at this time (since my CPU is old modeled) and sometimes while communicating with her I used to use some Bantawa words, that's why she calls me - "you are Bantawa-Dumi", jokingly.

Last December (2015) during "Sakela" festival at Kurseong, I had the chance to meet a gentleman from Kathmandu - Mr. Prabin Puma, since I was one of the member of that Sakela organizing committee, I could hardly spent some half an hour or so with him, but during those short period of interaction with him I came to know a lot about our culture and languages. He also explained me about the importance of the

language and why we should preserve our own language, - I kind of a like it.

“Among my most prized possessions are words that I have never spoken” – Orson Rega Card

For me also **Dumi** words and language, which I have never spoken, are my most prized possessions.

I hope “**Isilim**” will be the road map to not only for Dumi Rai, but for entire kiranti people for preserving and leading our language, literature and our great heritage towards new horizon. I also

hope that, I will be alive to read **Isilim**'s century edition in this lifetime. (I don't mind if I have to wear a powerful reading glass, ha..ha)

Oh! And the two words that my Baksila “Dumini” taught me is my favorite “Poksu(pork)” and “**xilaxila(thanks)**” to all the “**Isilim**” team for their hard work and endeavor for publishing such a wonderful magazine. Once again XilaXila and best wishes to all.

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

रिकोन इलेक्ट्रोनिक्स

प्रो. दिपक गुरुङ

केपिलासगढी गाउँपालिका-५, बाक्सिला, खोटाङ

सम्पर्क : ९७४२९९७३०

यहाँ घडि, रेडियो, मोबाइल तथा डिस होम विक्री गरिन्छ

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण

आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

कृष्ण कुमार हदी दुमी राई तथा स-परिवार
इटहरी उपमहानगरपालिका-२, शान्तीनगर, सुनसरी

जयराम वालकपा दुमी राई तथा स-परिवार
ऐसेलुखर्क गाउँपालिका -७ नेप्ला, खोटाङ
हाल-बौद्ध, तीनचुली काठमाडौं

हलक्सु तिर्थ दुमी/राधिका साम्पाङ दुमी
छोरीदुई- हलक्सु निना दुमी र हलक्सु दीपसिखा दुमी
ऐसेलुखर्क गाउँपालिका -७ नोर्ङ

हिरामणि दुमी राई तथा स-परिवार
लामिडाँडा गाउँपालिका, हाचेका
हाल- सुर्य विनायक, भक्तपुर

भाषा, धर्म, संस्कार संरक्षणको लागि दुमकिम भवन निर्माण सम्पन्न

जातजाति धर्म, भाषा र संस्कारहरु सबैको आ-आफ्नै प्रकारको हुन्छ । त्यस्तै दुमी किरात राईहरुको पनि आफ्नै प्रकारको छुट्टै पहिचान धर्म भाषा र संस्कारहरु छन् । आफ्नो धर्म भाषा संस्कार र भेषभूषाहरु हाम्रा पूर्खाहरुको सम्पत्ति हो भन्ने कुराहरुपनि हामीहरुले गर्दै आएका छौं, तर आफ्नो धर्म भाषा र संस्कारहरु पूर्व पुर्खाहरुले लिपिबद्ध रुपमा राख्न नसक्नु पुराना पुर्खाहरु क्रमैसँग ढल्दै जानु नयाँ पीडिका व्यक्तिहरुले आफ्नो धर्म भाषा र संस्कारहरुको उदासिनता देखाउनु, संरक्षण सम्बर्द्धन नगर्नु ध्यान नदिनु आदि कारणहरुबाट समेत दुमी किरात राईहरुको आफ्नो धर्म भाषा भेषभूषा र संस्कारहरु लोप हुँदै गईरहेको अवस्था थियो । जति जति हामीहरुको आफ्नो धर्म भाषा र संस्कार हराउँदै जान्छ । त्यति त्यति हामीहरुले आफुले आफुलाई केही अप्ठ्यारो असजिलो तथा धोका हुँदै गएको महसुस भएको कारण आफ्नो धर्म भाषा र संस्कारहरु जोगाइराख्ने तथा संरक्षण गरी राख्ने सिलसिलामा हाल हाम्रा दुमी किरात राई फन्सिकिमका केन्द्रीय अध्यक्ष आदरणीय श्री चतुरभक्त राईज्यू तथा पूर्खा तायामी लेप्टेन, भिमलसिंह मुरह दुमी राई समेतको विशेष पहलमा केही पछिल्लो पुर्खाहरुको पालामा बुद्धिमतापूर्वक २०५५ सालमा एउटा दुमी किरात राई फन्सिकिम केन्द्रीय कार्यसमिति बाक्सिला भनी नामाकरण गरी दर्ता भई कार्यसमिति गठन गरी सोही अवस्था देखि विधिवत् रुपमा कार्य सञ्चालन प्रारम्भ भएको हो । हाल विभिन्न स्थानहरुमा दुमी किरात राई फन्सिकिम दुमकिम, देलकिम भनि कार्य समिति गठन गरी कार्य सञ्चालन हुँदै आईरहेको छ ।

हामी दुमी किरात राईहरु आ-आफ्नै व्यक्तिगत समस्याको कारणहरुबाट पूर्व आफ्नो

पुर्खौली किला, थला छाडी अन्यत्र परदेश लागि देशको विभिन्न स्थानहरुमा छरपष्ट भई छरिएर बसोबास गरी आएको भएतापनि पुर्खौली किला थलाहरुलाई सम्भन्ना राख्दै बेलाबेलामा बदलिदो परिस्थिति सँगै संगठित भई आफ्नो धर्म भाषा र संस्कारहरु जोगाई राख्नको लागि एक्येबद्धता तथा एकजुट हुने बेला आएको छ ।

साथै नयाँ पुस्तका छोरा, भतिजा, नातिहरु तपाईंहरुको अभिभावकले दुःखले वा सुखले, रहरले वा करले, बुझेर वा नबुझेर, करोडौं रकम खर्चेर महंगो विद्यालयमा अध्ययन गराइ उच्च शिक्षा हासिल गरेर डाक्टर, इन्जिनियर, पाइलट जस्ता पदमा तथा जुनसुकै क्षेत्रको उच्च ओहदामा पदस्थापन हुनु सफल हुनु भएको छ । त्यो तपाईंहरुको व्यक्तिगत रोजगार तथा पेसाको लागि अनिवार्य छ । तर गहिरिएर यसरी पनि विचार पुर्चाउनु पर्दोरहेछ, मान्छे जन्मिनु साथसाथै जातसंगै लिएर आएको हुँदो रहेछ । जात लिएर आएपछि मान्छे जन्मेदेखि मृत्यु पर्यन्त गरिने विधि संस्कारहरु पनि जान्नु अति आवश्यक पर्दोरहेछ । परम्परा विधि संस्कारहरु गर्नलाई भाषाको पनि आवश्यकता पर्दोरहेछ । त्यो परम्परा गरिने विधि भाषा र संस्कार सम्बन्धि ज्ञान नभएपछि कसैसँग भिख, पैचो मागेर काम चलाउनु पर्दोरहेछ । त्यस बेला करोडौं खर्चेर उच्च शिक्षा हासिल गरेर उच्च ओहदामा रही रहनुको पनि कुनै अर्थ र औचित्य नरहने रहेछ । त्यसैकारण युवापुस्ताका छोरा नाति भतिजाहरु तपाईंहरुले गर्नुभएको उच्च शिक्षा हासिलको सम्मान गर्दै म यो भन्न चाहन्छु आफ्नो भाषा र

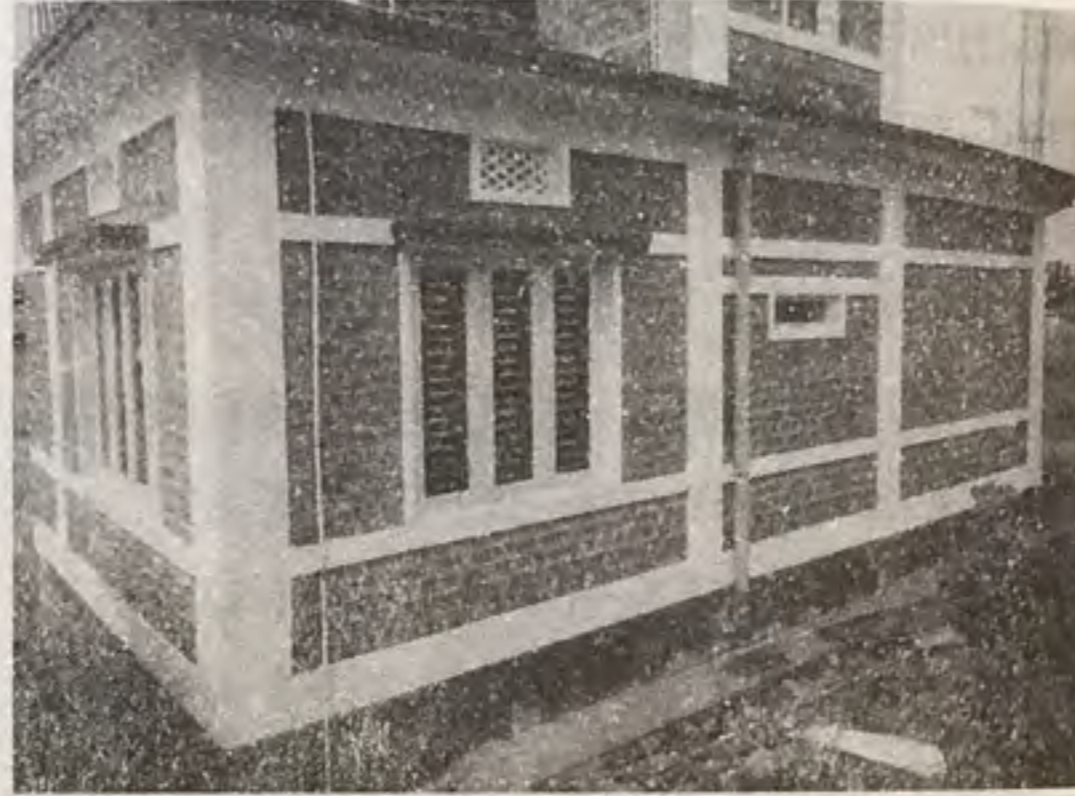
दुर्गा बहादुर मुरह दुमीराई

संस्कारहरूमा पनि त्यत्तिकै ध्यान दिने बेला आएको छ, तथा किरातीहरूको अस्तित्व जोगाई राख्नको लागि तपाईंहरू जस्ता पढा लेखा युवाहरूको काँधमा आइपरेको छ । त्यसैले हामीहरूले अर्काको नक्कल नगरौं, नक्कल गर्ने नै हो भने आफ्नै धर्म, भाषा र संस्कारहरूको नक्कल गरौं, हामीहरू अर्कोको धर्म, भाषा र भेषभुषामा नरमाऔं । रमाउने नै हो भने आफ्नै धर्म भाषा संस्कार र भेषभुषामा र परम्परामा र माऔं । आधुनिकताको नाममा हाम्रो पवित्र धर्म भाषा र संस्कारमा विकृति विसंगति नभिन्न्याऊ । परम्परालाई नाघेर आफ्नो इज्जत र इमानलाई कसैको नक्कली इज्जतसँग नसाटौं ।

यसरी नै दुमी किरात राई फन्सिकिम दुमकिम धरानले पनि आफ्नो परम्परा धर्म भाषा र संस्कारलाई बचाइ राख्न तथा संरक्षण गरी राख्नको लागि आफ्नो स्थापनाकालदेखि हालसम्म सक्रियतापूर्वक कार्य सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । जुनसुकै कार्यको लागि पनि पहिलो रुपमा कार्यालयको आवश्यकता पर्ने र दुमकिम संस्था भवन पनि तत्काल निर्माण भई कार्य सञ्चालन भई सक्नुपर्ने हो तापनि दुमकिम धरान आफैमा आर्थिक अवस्था कमजोर भएको कारण यतिका लामो समय सम्म कार्यालय विहीन अवस्थामा भएपनि यहाँ दुमी किरात राई फन्सिकिम दुमकिम धरानको कार्य समितिका पदाधिकारीहरूको कार्य कुशलता, क्षमता, इमान्दारिता र उच्च मनोबलका कारण तथा दुमकिम धरानका सल्लाहकारहरूको उचित सल्लाहका कारण कठोर कष्टका बाबजुत पनि सक्रियतापूर्वक नियमित आफ्नो कार्य सञ्चालन गर्दै अगाडी बढीरहेको थियो । यस्तै अवस्थामा दुमी किरात राई फन्सिकिम दुमकिम धरानलाई पनि दुमकिम कार्य समिति भवन निर्माण स्थलको अति आवश्यक परिरहेकै अवस्थामा ठूला मनका धनी दुमि किरात राई फन्सिकिमका केन्द्रीय सदस्य, दुमकिम धरानका पूर्व दुमकिम अध्यक्ष, हाल दुमकिम धरानका वर्तमान सल्लाहकार धरान-८

निवासी आर.एस.एम. श्री पर्ज बहादुर राईज्यूबाट धरान-१५ मा साढे सात धुर जग्गा फन्सिकिमको नाममा निःशुल्क (सौजन्य) प्रदान गर्नु भएको छ । उक्त स्थानमा जग्गा भएको पूर्व सेउती खोलामा अन्दाजी ३००००००- (तीन लाख) को लागतमा तटबन्धन निर्माण कार्य सम्पन्न भई हाल १ कठ्ठा भन्दा बढी जग्गा फन्सिकिमको नाममा सुरक्षित छ ।

यसरी दुमकिम धरान आर्थिक कमजोरीको कारण लामो समयसम्म आर्थिक जुटाउने कार्यमा नै

नवनिर्मित दुकिराफ दुमकिम भवन धरान

व्यस्त रहनु पर्थो । अब माथि उल्लेखित जग्गामा दुमी राईहरूको लागि एक दुमकिम भवन, सामुहिक चुल्हा भवन बैठक स्थल (सभाहल) लगायतका ३ कोठा भएको २ तले भवन निर्माण गर्ने भन्ने दुमी किरात राईहरूको वृहत भेलाले छलफल गरी र कम सहयोग गर्ने दाताहरूको लागि केही निश्चित शर्त राखी दुमकिम धरानको मिति २०७२।२।१७ मा बसेको बैठकले निर्णय पारित गरी सो अनुसार उक्त भवन तत्काल निर्माण सुरु गरी सम्पन्न गर्नको लागि तत्काल दुमकिम उपाध्यक्ष अष्ट बहादुर राईको संयोजक रहेको टोली गठन गरी व्यापक घरदैलो कार्यक्रम गर्नको साथै देश विदेशमा रहनु भएका हाम्रा शुभचिन्तक दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरू समेतलाई दुमकिम भवन निर्माण सहयोगको लागि दुमकिम धरानको मिति २०७१।५।६ को पत्रसाथ बेलायत, हङ्कङ, सिंगापुर, क्यानाडा,

मुलुकहरूमा पनि सहयोग रसिद सहितका चिठ्ठी पत्रहरू पठाएका थियौं । दुमकिम धरानको मुख्य आयस्रोत भनेको वर्षमा एकपटक खेलिने देउसी भैलोबाट प्राप्त हुने रकम मात्र हो । भवन निर्माण जस्तो कठिन कुरा त्यतिले मात्र पर्याप्त नहुने हुँदा सबैसँग यसरी हात फैलाउन परेको थियो । तर आजसम्म क्यानाडाबाट केही रकम प्राप्त हुन आएको र सो बाहेक अन्य विदेशमा रहनु हुने भाई भतिजाहरूबाट सहयोग प्राप्त हुन बाँकी नै भएपनि अझै हामीमा आस त मरेको छैन नै त्यसको साथसाथै भरोसापनि परेका छौं । किनभने विदेशमा गएर एउटा खुकुरीको भरमा विश्व थर्काएर नाम कमाउने गोर्खालीको छोराको शसन्ति फैलाउने सोही पुर्खाको चिनो निसाना संस्था भवनको लागि मनैदेखि अवश्य सहयोग गर्नु हुने छ भन्ने विश्वास छ । यो भवन एक दुई व्यक्तिको मात्र नभई देश विदेशमा रहनु हुने तपाईं लगायतका सारा दुमी राईहरूको लागि साभ्ना भवन निर्माण भएको छ । तर आर्थिक समस्याको कारण माथि उल्लेखित निर्णयहरूमा पारित गरे अनुसार दुमकिम भवन निर्माण हुन नसकेपनि हाल ३०×१५ लम्बाई चौडाई भएको भित्री भ्याड ट्वाइलेट बाथरुम सहित ३ कोठे १ तले दुमकिम भवन-१ ४०×२४ लम्बाई चौडाईको टिनको छाना भएको बैठक स्थल (सभाहल) १, १८×११ लम्बाई चौडाईको २ कोठे टिनको छाना भएको सामुहिक चुल्हा घर १, ७×६ लम्बाई चौडाईको आर.सि.सि. ढलाई पानी टंकी १ र छाना सिमेन्ट ढलाई भएको बाहिरी ट्वाइलेट बाथरुम १ सहित दुमकिम धरान भवन निर्माण सम्पन्न भएको छ ।

यसरी आर्थिक समस्याको कारण संघर्षरत रहँदै निर्माण समितिले कष्टका साथ ढिलाई भए पनि दुमकिम धरान भवन निर्माण सफलतापूर्वक सम्पन्न हुनमा कुनै विदेशीको सहयोगले नभई हाम्रै पसिना हाम्रै मातृभूमि नेपालका कुना कन्दरा गाउँ टोल तथा बस्तीहरूमा आफ्नो पुर्खाहरूलाई सम्झेर

बस्नु हुने धनको गरिव भएपनि मनको धनी भएका दाजुभाई दिदीबहिनीहरूबाट मनैदेखि सशक्त रुपमा आर्थिक सहयोगको प्रतिफल हो भन्न चाहान्छु । हालसम्मको आम्दानी तथा खर्च सहयोग रसिदबाट प्राप्त हुन आएको आम्दानी जम्मा रकम रु.२४,३३,००८।- सालै-साल देउसी भैलो खेलेर उठाईएको गत वर्षहरूको खर्च भएर बाँकी रहेको पुरानो रकम रु.७,७९,५४३।- समेत गरी कुल आम्दानी रु.३२,१२,५५१।- यसै मध्ये बाट दुमकिम भवन निर्माणमा खर्च रु.२४,९८,५४८।- भएको छ भने रु.७,१४,००३।- दुमकिमको कोषमा बाँकी छ ।

अतः दुमकिम भवन निर्माण सम्पन्न भए पनि अन्य गर्नुपर्ने बाँकी काम तथा निर्माणहरू धेरै छन् । त्यसमध्ये सहयोगी दाताहरूको सिलामा फोटो सिलालेख यसमा रु.३,२५,०००।- खर्च लाग्ने अनुमान गरिएको छ । दुमकिम भवन पूर्व दक्षिणमा रहेको सानो मैदान मर्मत सम्भार गरी त्यहाँ भलिबल, बास्केटबल र व्याटमिन्टन खेलु हुने खेलमैदान तत्काल निर्माण गर्नुपर्ने छ । यसमा रु.५,००,०००।- लाग्ने अनुमान गरिएको छ भने उक्त भवनको पूर्व सेउती खोलाले पुरानो तटबन्धन भत्काउन सुरु गरिसकेको हुँदा त्यहाँ मर्मत सम्भार को लागि रु.५,००,०००।- लाग्ने अनुमान गरि एको हुँदा अब माथि उल्लेख भएका दुमकिमको को षमा बाँकी मौजदा रकम बाहेक रु.६,१०,९९७।- रुपैया रकम तत्काल जुटाउन पर्ने देखिएको छ । यसर्थ यसमा सहयोग गर्नु बाँकी हुनु हुने तपाईं विद्वान बुद्धिजीवी र भद्र व्यक्तिहरूबाट पनि आफ्नो योग्यता क्षमता र विवेकले भ्याएसम्म आर्थिक सहयोग गरिदिन हुने छ भन्ने लागेको छ । तीरी

कोषाध्यक्ष

दुकिराफ, दुमकिम धरान

बाहिड समुदायभित्रको विवाह संस्कार

बाहिड समुदायभित्र चार प्रकारको विवाहको प्रचलन रहेको छ । जारी विवाह, मागी विवाह, चोरी विवाह, प्रेम विवाह ।

यो समुदायमा विवाह कहिले, के-कसरी गर्ने भन्ने निर्णय विशेष गरी केटी पक्षको अधिकार हुने गर्दछ । मागी, जारी, चोरी र प्रेम विवाह यी सबै किसिमको विवाहको निर्णय केटीपक्षको नै हुन्छ । केटीपक्षले भने वा निर्णय गरे बमोजिम केटापक्षले विवाहको तयारी गर्नुपर्ने हुन्छ । यो समुदायमा आफ्नो छोरी-चेलीको विवाहमा केटापक्षलाई दाइजो दिने चलन छैन ।

यो समुदायमा विवाहमा केटी र केटा दुवै पक्षबाट जन्ती जाने चलन हुन्छ । पहिला केटीपक्षबाट बाबु-माइतीहरूले आफ्नो छोरी-चेली खोज्नुपर्दा, 'हामी(माइती) लाई बिहान खानपिन गराइ माइती-बाबुलाई मेलापात पठाइ घाँस-दाउरा, पानी-पँधेरा गएको थियो; हामी आउँदा हाम्रो छोरी-चेली घरमा थिएन, घाँस-दाउरा, पानी-पँधेरा गएको होला भनेर हामीले निकैवेर प्रतिक्षा गर्थौं ! नभएर हामीले तल्लि-मास्तिर, वर-पर, छर-छिमेकमा खोजिनिन्दा गर्थौं तैपनि छिमेकीहरूले हामीकहाँ नआएको भन्ने खबर पाएपछि हामीले सदा उनले गर्ने पानी-पँधेरो, बन-जंगल, साथी-संगी, मेला-पात, खोला-नाला आदि सबैतिर खोज्यौं । तैपनि नपाएपछि हामीले खोज्दै खोज्दै फलाना गाउँ, ढिस्का गाउँ गर्थौं तर कतै हाम्रो छोरी-चेली पत्ता लगाउन सकेनौं खोज्दाखोज्दै हामी त तिर्खायौं, भोकायौं, रात पच्यो त्यसैले हामी त बासको खोजीमा भौतारीदै गर्दा यहाँ मान्छेको बस्ती जस्तो देखेर हामी त बासको लागी सरण लिन आयौं है ... ।'

एवम् रितले केटा र केटी पक्षको फुप्चा (कलिया) हरुबीच फ्रेलो मार्फत केटी पक्षको फुप्चाले आफ्नो छोरी-चेली फलना दिनमा

फलना ठाउँबाट यसरी हरायो हामी त उनैको खोजीमा हिड्दाहिड्दै यहाँ आइपुग्यौं बास पाइन्छ कि भनेर, 'के तपाईंहरूले हाम्रो फलना खालको रुपरंग, कद, फलना खालको आनि-बानी भएको

.... हाम्रो छोरी चेली यहाँहरूले देख्नुभएन ... ?' भनेर फ्रेलो मार्फत केटीपक्षको फुप्चाहरूले सोधीखोजी गर्ने गर्दछन् भने केटापक्षको फुप्चाले भने आफुले नदेखेको, थाहा नभएको भनेर ढाँट्ने गर्दछन् । केटीपक्षकाले फुप्चाहरूले भने केटापक्षको फुप्चाहरूलाई केरकार गरिरहन्छन् अन्ततः केटापक्षको फुप्चाले फ्रेलो मार्फत सम्बाद हुँदैजाँदा अन्तमा ... हामीले तपाईंहरूको छोरीचेली फलनाको नाती, फलनाको छोरा फलना नाम गरेकोलाई भनेर चोरेर, भगाएर ल्याएका छौं आदि फ्रेलो मार्फत ४/५ घण्टा सम्म सम्बाद हुने गर्दछ । यसरी फ्रेलो मार्फत कुराकानी गर्दा गोत्र, थर, साईनोको बारेमा एकपछि अर्को गर्दै केलाउने चलन हुन्छ । किनकी यसरी एकआपसमा साईनो गाँसिएको र ति घरपरिवारबीच र उनका आफन्तसंग सात पुस्तासम्म साईनो रहने वा लाग्ने हुन्छ ।

रातभरी फ्रेलो मार्फत सम्बाद, रीत-भात, नाच-गान गर्ने गरिन्छ । केटाको घरमा होस् वा केटीको घरमा जन्ती जाँदा होस् विशेषगरी विवाहमा बाहिड समुदायमा कि:मो गाउने चलन रहेको छ: ऐ ऐ जालहारी ज्यानले त्यो जालै हान्यो (आइया)२

लै लै घुमाउने दहमा, लै लै घुमाउने दहमा ।

ऐ ऐ कहाँको तिमि कहाँको हामी आइन्छ्यो लै लै जुराउने लहना

- रेनुका बाहिड

लै लै जुराउने लहना आइया-आइया, आक्का-आक्का (यो गीतको चालमा दाहिने खुट्टाले भूईँमा ह्याप-ह्यापको चालले नाच्नु पर्दछ ।)

ऐ ऐ आई ऐ ऐ दोसे ऐ जुवाई दोसे आगोलाइ ओसे, जाचोखान कोसे, बुराजाचो पो:से आइया-आइया, आक्का-आक्का

यसरी कि:मो गीत गाएर उज्यालो पारिन्छ, रीत सकेपछि भोलीपल्ट केटीपक्षको जन्तीहरू फर्कने गर्दछन् । त्यसपश्चात् केटापक्षबाट केटी लिन केटीको घरमा जन्ती जाने गर्दछन् ।

बाहिड समुदायमा पहिला पहिला कुनै केटाको विवाह गर्नु परेमा माग्न जाने चलन नभएको कुरा पहिलाका बाजेवजुहरू बताउनुहुन्छ । घाँस-दाउरा, मेला-पात, भोज-भतेर, अर्म-पर्म, गोठाला आदि जहाँबाट पनि केटीले केटालाई मनपराए वा विवाह गर्न राजी नभएपनि फकाएर, फकाएर नभएपनि केटाका अन्य सहयोगीको सहयोगमा तानेर घिसारेर पनि लाने चलन रहेको थियो । यो कुरा थाहापाइ माइतीपक्षले केटाको घरमा गएर आफ्नो छोरी-चेलीलाई, 'राजीले आएको कि विराजीले आएको ?' भन्ने सवालमा छोरी-चेलीले राजीले आएको भन्ने जवाफ पाएमा माइतीहरू फर्केर जाने र विवाहको रीत शुरु हुने गर्दथ्यो । यदि छोरी-चेलीले विराजीले आएको भनेमा माइतीहरूले जसरी पनि आफ्नो छोरी-चेलीलाई फिर्ता लाने

चलन थियो ।

तर हाल आएर यो चोरी विवाह हटेको छ, बरु मागी विवाह, प्रेम विवाहको चलन अधिक रहेको छ । जारी विवाह पनि बाहिड समुदायमा उहिलेदेखि हालसम्म पनि रहेको छ र यसलाई सहज तरिकाले नै लिन गरिन्छ । कुनै अविवाहित केटी/केटाले कुनै विवाहित महिला/पुरुषसँग विवाह गरेवापत पुरुषले जारी तिर्ने चलन छ । विवाहित पुरुष/महिला तर श्रीमती/श्रीमान गुमाएकाहरूबीच पनि सहज रूपमा एकआपसमा मनपरापर भएमा विवाह हुने चलन रहेको छ ।

बाहिड समुदायको विवाहमा आफ्नो छोरीचेलीलाई अर्थात बेहुलीलाई विदाइ गर्दा दोलोकुम सिली महत्वपूर्ण सिली मानिन्छ । महिलाहरूले थुम्सेमा चामल र पुरुषहरूले हातमा चामल लिएर आगनमा गोलो आकारमा दोलोकुम सिली गर्ने गरिन्छ: दोलोकुम दो है दोलो रासि दो । जिखिमी दिदो है बुरोदिका दो ॥

बोकालिदी दो है निवालिदी दो,

दोलो रासिदो है याड्ले दो है दोलोकुम दो । यसरी गीत गाउँदै थुम्सेमा २/४ दाना चामल हाल्दै नाच्दै भित्र अगेनो वरीपरी नाच्दै फन्को मारेर नाच्दै तलामाथि गएर भकारीमा थुम्सेको चामल लगाउनु पर्दछ । यति गरेपछि छोरी-चेली,ज्वाँइ-जन्तीलाई विदाइ गरेपछि विवाह सकिन्छ ।

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन

अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय

शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

राई किराना पसल

प्रो. ईश्वर बहादुर राई

केपिलासगढी गाउँपालिका-५, बाक्सिला, खोटाङ

सम्पर्क : ९७४१४९२७०

किराना तथा कस्मेटिक्स सामान होलसेल तथा खुद्रा मुल्यमा पाइन्छ ।

नेपाली खेलकुदमा किरातीहरूको योगदान

विश्व खेलकुद इतिहासलाई हेर्ने हो भने ग्रीसको एन्थेसबाट खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ। पैसामा भगवानलाई युनानीहरूले खुशी बनाउनका लागि विभिन्न खेलहरू खेलेको पाइन्छ। जसमा घोडे रथ, घोडचढी, कुस्ती, २०० मिटर दौडजस्ता खेलहरू खेल्ने खेलाइने गरिन्थ्यो। त्यसपछि त्यसताकाको राजा महाराजाहरूको मनोरञ्जनका लागि खेल खेलाइन्थ्यो। र, पछि राजा महाराजाहरू आफै पनि खेलमा रुची राखी खेलहरू खेल्न थालेको पाइन्छ। इ.सं. ७७६ बाट ओलम्पियाड शहरबाट ओलम्पियाड गेम्स शुरु भए तापनि वि.सं. १८९६ बाट क्रान्सका नागरिक पियर के कुवातेनबाट आधुनिक ओलम्पिक गेम्स शुरुवात भएको पाइन्छ।

यसरी विश्व खेलकुदको प्रभाव सँगसँगै नेपालमा पौराणिक काल अथवा देवीदेवता हुँदै पुर्खाहरूले विभिन्न भगवान खुशी बनाउन विभिन्न जातजातिहरूले चाड पर्वहरूमा खेल खेलाइएको पाइन्छ र यही राजा महाराजा हुँदै राणाहरूको मनोरञ्जनका लागि खेल खेलाइने र खेल संस्कारको विकास हुँदै २०१५ सालमा सदस्य सचिव हिराप्रसाद जोशीको नेतृत्वमा नेपाल खेलकुद राष्ट्रिय स्वास्थ्य परिषद गठन भएपछि नेपाली खेलकुदले आधिकारिकता पाएको थियो। तर पनि आम नागरिकहरूले कुनै प्रकारको खेल खेल्न स्वतन्त्रता थिएन। त्यसबेला धर्मभक्त श्रेष्ठले दरबारभित्र राज परिवारलाई शारीरिक व्यायाम सिकाउँदै बाहिर आम नागरिकलाई पनि लुकिछिपी खेल प्रशिक्षण दिने गर्दथे। यही २०१७ सालमा राष्ट्रिय खेलकुद परिषदको नामले आधिकारिकता पायो। हालसम्म १७ औं पटक सदस्य सचिवहरूले नेतृत्व गरिसकेका छन्।

२०३८

सालमा प्रथम राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता शुरु हुँदै छैठौँसम्म आइपुग्दा प्रथम साफबाट १२ औँसम्म र १७ औँ चीनको इन्चोनमा एशियन गेम्स र ३०

औँ ओलम्पिक गेम्स लण्डनमा नेपाली किरातीहरूले सहभागिता जनाइसकेका छन्। राष्ट्रिय स्तरमा नेपाली किराती खेलाडीहरूले धेरै स्वर्ण पदक र अन्य पदक विजेता बन्न सकेको छ भने साफ गेम्समा हालसम्म करातेमा स्वर्ण पदक जित्न सफल खेलाडीहरू जुनु राई/निता राई/कृष्ण राई, तेक्वान्दो खेलमा रितु जीमी राई/राजकुमार राई/सिता राई १२ औँ सागमा फूटबल विशाल राई छन् भने प्रथमदेखि १२ औँ सागसम्म प्रथम साफमा फूटबलमा डा. किरण राई, रजत पदक विजेता किराती खेलाडीहरू विभासरी राई सुटिङ्ग, गणेश ब. राई एथलेटिक्स, रन्जु राई जुडो, रेमिका राई कराते/निता देवान राई फूटबल, जुनी राई उसु/सविता राईज्यू, कास्य पटक विजेता राधा देवी राई जुडो/अनु राई ब्याडमिण्टन दिपा राई फुटबल सम्भना राई कवड्डी, एशियन गेम्समा कास्य पदक विजेता मोहन कुमार राई कराते खेलाडी तेक्वान्दो प्रतियोगितामा सहभागी भई पदक विजेता हाल माननीय सांसद हुनुहुन्छ। राजकुमार राई तेक्वान्दो ग्राण्डमास्टर, सिता राई तेक्वान्दो, सिता राई करातेमा पदक जित्न सफल भई राष्ट्र किरातहरूकै उच्च शिर बनाएको इतिहास छ भने

- महेन्द्र कुमार राई

हालसम्म मेरो सम्भनामा ओलम्पिकमा तेक्वान्दो खेलाडी सिता राई र सुटिङ्ग खेलाडी विभासरी राईले सहभागी जनाई आफ्नो खेल प्रदर्शन गरिसकेको छ। हामीलाई विश्वास छ, किराती खेलाडले अन्तर्राष्ट्रिय खेल प्रतियोगिताहरूमा सहभागीता जनाई आफ्नो क्षमता प्रदर्शन गरिसकेको छ। भविष्यमा ओलम्पिक र एशियन गेम्समा स्वर्ण पदक जित्न सफल हुनेछ भनी हामीलाई विश्वास छ। यसै गरी केहि महिना अघि अल्ट्रा म्याथुन धाविका मीरा राई विश्व विजेता बन्दै संसारकै खेलकुद जगतमा राष्ट्रिय किरातीहरूको नाम शिर माथि राख्न सफल भएको छ। भविष्यमा उनले अझै राम्रो खेल प्रदर्शन गर्नेछिन भन्ने हामीलाई विश्वास छ र उनलाई शुभकामना पनि छ,

नेपाली खेलकुद इतिहासमा हाम्रो अग्रजहरूमा नेपाल सितोरियो करातेको संस्थापक तथा प्रमुख प्रशिक्षक आदरणीय गुरु थानेश्वर राईज्यूले कराते खेल बन्देजको अवस्थामा नेपालको उदयपुर/धरान/काठमाण्डौमा भारतको सिलीगुठी फारविसगञ्जमा कराते प्रशिक्षण गराउँदै २०३९ सालमा आधिकारिकता लिई संघ दर्ता गराउनु भई देशको पचहत्तरै जिल्ला र गाउँगाउँमा सितोरियो करातेका विस्तार गराउँदै २०५ पाँच क्षेत्रमा राष्ट्रिय खेलकुद परिषदको प्रशिक्षकमा जागिर दिलाउन सक्षम हुनुहुँदै आफूले पनि लामो समय प्रमुख प्रशिक्षक तथा तालिम तथा प्रशिक्षण विभागको गरिमामय पदको उपनिर्देशक भई केही वर्ष अघि जागिरबाट रिटायर हुनुभई अमेरिका प्रवासमा रहनु भएको छ यसमा हामीले किराती खेलाडीहरू दुःखी छौं। यसर्थ कहाँ, किन विदेश प्रवासी हुनुभयो यस बारेमा हामीले राज्यले खोजी नीति गर्नु आवश्यक छ कि ? त्यसरी नै लामो समय सितोरियो करातेको खेलाडी हुँदै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा राष्ट्रलाई पदक दिलाउन सफल

हुँदै हाल नेपाली राजनीतिमा सक्रिय भई राज्यको संविधानसभाको सदस्य मोहनकुमार राईज्यूप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछ। त्यसैगरी लामो समय बेलायत सरकारको नोकरीसँगसँगै समय समयमा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी हुनु भई एशियन गेम्स र साफ गेम्समा तेक्वान्दो खेलमा स्वर्ण पदक र कास्य पदक जित्न सफल हुनु भई राज्य र किरातीहरूकै शिर ठाडो गरिदिनु हुने हाम्रो अग्रज तेक्वान्दोको ग्राण्डमास्टर राजकुमार राईज्यू पनि क्यानाडा प्रवासमा रहनुभएकोमा हामी दुःखी छौं। यसको बारेमा राज्य र हामीले कारण बुझ्नु आवश्यक छ। साफ र एशियन गेम्समा पदक जित्दै ओलम्पिक प्रतियोगितामासम्म सहभागिता जनाएको चर्चित तेक्वान्दो खेलाडी सिता राई हाल अमेरिका प्रवासमा रहनु भएकोमा हामी दुःखी छौं। त्यस्तै ओलम्पिक सुटिङ्ग खेलाडी विभासरी राईको बारेमा किरात राई खेलकुद संघले खोजीरहेको छ। एशियन गेम्सका राज्यलाई करातेमा कास्य पदक दिलाउने खेलाडी सिता राई राष्ट्रिय खेलकुद परिषदको करातेको करार जागिरमा जीवन गुजारा गरिरहेकी छिन्। त्यस्तै तेक्वान्दोको ग्राण्डमास्टर राज राई आफ्नो बेलायत सरकारको नोकरी पछि भने बेलायतमा तेक्वान्दो खेलमा निरन्तरता दिँदै भर्खरै नेपालमा सगरमाथा मल्टी मार्सल आर्टस संघको राष्ट्रिय खेलकुद परिषदमा दर्तापछि भण्डै नौ करोड बराबरको हल बनाउनुमा लागि पर्नु भएको छ। चालिसको दशकमा सितोरियो करातेको खेलाडी हुँदै तेक्वान्दो खेलमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा पदक जित्ने नेपाली ब्रुसली भनेर चिनिनु हुने रमेश राई किन जापानमा बसोबास गर्दै हुनुहुन्छ ? यसबारेमा पनि हामीले अनुसन्धान गर्नु पर्छ। त्यस्तो तेक्वान्दोका अग्रजहरूमा लालसुन्दर राई, अर्जुन राई फुटबलको डा.किरण, सितोरियो करातेको संस्थापक चक्र राई, शरण राई, चन्द्र

शेखर राईहरु, चन्द्रकुमारी राई, विनु राईलगायत थुप्रै किराती खेलाडीले राष्ट्रका लागि केही दिएका छन् तर उहाँहरुले राष्ट्रलाई केही मागेका छैनन् । यसबारेमा किरात राई खेलकुद संघले भविष्यमा उहाँहरुको बारेमा गहिरो खोजतलास गर्नेछ भनी विश्वास दिनेछौं । त्यस्तै नेपाली खेलकुदमा दोस्रो पुस्ताका किराती खेलाडीहरुले पनि योगदान दिएका छन् । कोही विदेशमा बसेर पनि खेलकुदलाई निरन्तरता दिइरहेका छन् । नवराज राई पूर्व राष्ट्रिय खेलकुद परिषद, राई खेलकुद संघको केन्द्रीय सल्लाहकार र हडकड किरात राई संघको प्रमुख सल्लाहकार भई विशेषतः अक्षय कोषका लागि रकम उठाउनुमा सक्रिय भूमिका निर्वाह गरिरहनुभएको छ । त्यस्तै नरेन्द्र राई पूर्व कराते प्रशिक्षक हाल नेपालमै बसेर केही गर्दै हुनुहुन्छ भने पूर्व अन्तर्राष्ट्रिय भलिबल खेलाडी चर्चित दुर्जकुमार राई, दाजु नेपाल सशस्त्र प्रहरी बलको गरिमामय अतिरिक्त महानिरीक्षक पदमा पुग्नुभयो । उहाँले सम्पूर्ण खेल जगतको र किरातीहरुको शिर उच्च पारिदिनु भएको छ ।

वर्तमान राष्ट्रिय खेलकुद परिषदमा प्राविधिक तथा प्रशासनमा स्थायी वा करारमा कार्यरत किरातीहरु छन् र समितिमा वा स्वयम् सेवक भई निम्न किराती व्यक्तित्वहरु खेलकुदमा लागि रहेका छन् ।

- १) नन्दुकुमार राई-उपनिर्देशक-तालिम तथा प्रशिक्षण विभाग रा.खे.प.
- २) महेन्द्र कुमार राई-उपनिर्देशक-तालिम तथा प्रशिक्षण विभाग रा.खे.प.
- ३) योगबहादुर राई-कराते प्रशिक्षक-रा.खे.प.अन्तर्राष्ट्रिय निर्णायक
- ४) भोजानन्द राई-शाखा अधिकृत-प्रशासन रा.खे.प.
- ५) प्रकाशकुमार राई-शाखा अधिकृत प्रशासन
- ६) चन्द्रकुमार राई-शाखा अधिकृत प्रशासन

- ७) ज्योति राई-शाखा अधिकृत प्रशासन
- ८) धन अर्जुन राई-शाखा अधिकृत प्रशासन
- ९) भीमप्रसाद राई-सह लेखापाल
- १०) मिला राई-नायव सुब्बा
- ११) दानबहादुर राई-नायव सुब्बा
- १२) हर्क राई-नायव सुब्बा
- १३) चन्द्रकला राई-कराते प्रशिक्षक
- १४) हरिमाया राई-स.क.प्रशिक्षक
- १५) राम राई-स.क.प्रशिक्षक
- १६) प्रकाश राई-स.क.प्रशिक्षक
- १७) गोपाल राई-बक्सिड स.प्र.
- १८) दिपक राई-बक्सिड स.प्र.
- १९) सिता राई-स.प्र.कराते
- २०) तारा राई-स.प्र. कराते
- २१) अजुनभक्त राई-स.प्र.तेक्वान्दो
- २२) डिभलभ राई-स.प्र.कराते
- २३) मनकुमार राई-स.प्र.कराते
- २४) उत्तम राई-स.प्र.कराते
- २५) राम चाम्लिङ-स.प्र.कराते राजीनामा
- २६) हेमन्त राई-स.प्र.कराते राजीनामा
- २७) किरण राई-पूर्व अध्यक्ष पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय खेलकुद विकास समिति
- २८) जीतबहादुर राई-इलाम जिल्ला खेलकुद विकास समिति अध्यक्ष
- २९) चन्द्र बदना राई-अन्तर्राष्ट्रिय निर्णायक भलिबल
- ३०) माइती राज राई-अध्यक्ष खोटाङ जिल्ला खेलकुद विकास समिति
- ३१) धनप्रसाद राई-अध्यक्ष सुनसरी जिल्ला खेलकुद विकास समिति

अन्त्यमा थुप्रै चर्चित तथा कुशल अग्रज खेलाडीहरुको यहाँ नाम राख्न छुटेको नामहरु आगामी लेखमा राख्नेछु । फुटबलको जुमानु राई, सन्दिप राईलगायत ।

हामीलाई आशा र विश्वास छ, भविष्यमा

किराती खेलाडीहरुले राष्ट्र र किरात वंशको शिर उच्च राख्ने विश्वास सहित इति ।

अध्यक्ष
किरात राई खेलकुद संघ
तथा उप-निर्देशक तालिम तथा प्रशिक्षण विभाग
रा.खे.प.
९८४९२४३८८०
Email : mendrawalpu66@gmail.com

सूचना

स्थान अभावको कारण यस अङ्कमा 'सुलाम' प्रकाशन समावेश गर्न नसकिएकोमा आगामी सरदकालीन 'सुलाम विशेषाङ्क' प्रकाशन गर्ने योजना रहेको जानकारी अनुरोध छ ।

- सम्पादक

त्यो एकलोपन.....

कविता

मध्य रातको साथ !
त्यो तिम्रो यादको साथ !
अनी म मस्त निद्राको साथ !
त्यो मिठो सपनाको साथ !
जब जागछु होसको साथ ! - रुकु दुमी राई
रहेन कोही साथ !
केवल म र मेरो छायाको साथ !
तिमी हराको साथ !
मुस्कान होस् त्यो ओठ भरी !
खुशी छाओस त्यो जीवन भरी !
सबैमा सुख शान्ती मिलोस,
यही नै होस् मेरो शुभ छिरियाम्लोको

हाल: भक्तपुर

किरातीहरुको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

विवेक राई तथा स-परिवार
धरान-१७, सुनसरी
हाल- हडकड

किरातीहरुको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

एम. डी. अप्सरा राई
सैलुङ्ग बचत तथा ऋण सहकारी संस्था

साल्पातिर बरालिंदा

विद्यालय समयमा नै साल्पा पोखरीको बारेमा यसै इसिलिम पत्रिकामा पहिलो चोटि पढेर थाहा पाएको थिएँ । त्यो बेला देखि नै यो विशेष किराँती संस्कृतिसंग जोडिएको रमणिय ठाउँको भ्रमण कुनै बेला गर्न पाए त भन्ने कल्पना मनमा बारम्बार आउँथ्यो । अझ मेरो तेते इमान राईले साल्पा पोखरी र सिलिचु डाँडासंग सम्बन्धि विभिन्न जनविश्वास र किंवदन्तिहरु सुनाउँदा त रोमान्चले अहिले कुदेर त्यो ठाउँ गइ हालौँ जस्तो हुन्थ्यो तर जालपाबाट निककै टाढा र ठाउँ पनि अलिक विकट भएकाले धेरै पछिसम्म मलाई त्यो मौका जुरेन । सोलुखुम्बुको महाकुलुङ्ग क्षेत्र र खोटाङ्गको पनि अति विकट दक्षिणी गाविसहरुमा काम गर्ने संस्था जि फाउण्डेशनमा सन् २०१४ देखि काम गर्न शुरु गरेपछि भने मलाई साल्पा घुम्ने योजना बनाउनका लागि निककै सजिलो भयो । पहिलो पटक यहाँ जान वैशाख २०७१ मा प्रयास गरेर गुदेल गाविसको निमचोला गाउँसम्म पुगे पनि हिउँ र असिनापानीले बाटो रोकिएर अन्तै मोडिनु परेको थियो । खोटाङ्ग र सोलुखुम्बु जोड्ने अर्को डाँडा घ्याङ्खर्कको मुनिबाट राखा जाँदै गर्दा चौरी गोठ राख्दै गरेका एकजना शेर्पा दाइले बादलले छोपिएको सिलिचु देखाउँदै भन्नुभएको थियो, "बुढापाकाको भनाई छ कि यो सिलिचु डाँडा जब जब यसरी बादलले छोपिएर हराउँछ तब यता वरिपरिको मौसम विग्रिन्छ र अहिलेसम्म मैले विचार गर्दा यो सत्य नै भइरहेको छ । आज पनि सिलिचु छोपिएको नै छ त्यसको मतलब आज पनि मौसम ठिक छैन ।" नभन्दै हामी घ्याङ्खर्क मुन्तिर कट्दा दिउँसै हावा हुरीले छोपिएर अनि हिउँ परेर हिँड्न धेरै गाह्रो भएको थियो । मलाई चै शेर्पा दाईको त्यो कथाले सिलिचुमा पुगेरै छोड्ने अठोट भन बढ्यो ।

खोटाङ्गबाट भन्दा सोलुखुम्बुको गुदेलबाट नजिक र बाटो पनि सजिलो भएका कारण मैले २०७२ को वैशाखमा त्यही बाटो हुँदै साल्पा क्षेत्र घुम्ने आफ्नो वालापन देखिको सपना पुरा गरी छाँडे । मेरै अफिसको ३ जना साथीको साथमा हामी निमचोला, सनम, तिउ लगायतको शेर्पा गाउँ र गुम्बा हुँदै साल्पा तिर लाग्दा प्रकृति पनि साह्रै रमणिय थियो । विभिन्न रंग र आकारका गुराँस र चिमालको फुलहरु वनजंगलमा प्रशस्तै फुलेका थिए । बेलुका बेलुका पानी परेपनि दिउँसो र विहान आकाश विछट्टै खुल्दा यति मनमोहक थियो त्यसमाथि बाटो पनि फराकिलो सजिलो भएकोले बाटो कटेको पनि पत्तै भएन । साल्पा भन्ज्याङ्ग कुलुपंख आउने बेलामा मात्र करिब २ घण्टाको ठाडो उकालो रहेछ । यस उकालोको अन्तिम तिर हिउँ अझै घुँडाघुँडा बाकी रहेछ जसका कारण हामीलाई थोरै अफ्यारो भएको थियो तर आफ्नो गन्तव्य आउन आटेको थाहा पाएकोले लड्दैपड्दै पनि हामी सबैजनाले दहोसाथ उकालोमा विजय प्राप्त गरेरै छाड्यौँ ।

साल्पा पोखरी

- हिमा राई

कुलुपंख भन्ज्याङ्गमा केही सानो घुम्ती होटलहरु रहेछन् र एउटा मात्रै खुल्ला थियो जसमा करिब ९० वर्षक वृद्धा वज्यु मात्रै हुनुहुन्थ्यो । होटल खास वहाँको छोरीको रहेछ तर छोरीलाई हामीले अलिक तलतिरको तिउँ गाउँमा अर्को नानासंग छ्याड खाँदै गित नाचगान गरेर रमाइलो गर्दै जाडो मनाएको भेटेकोले अलिक पिर लाग्यो बास पाइन्न कि भन्ने । तर वज्युले हामीलाई बास दिनुभयो र दुई दिन यिनै वज्युलाई सँघाउदै हामी आफैले भात भान्सा गर्दै साल्पा पोखरी घुम्ने र सिलिचु डाँडा चढ्ने आफ्नो उद्देश्य पुरा गर्यौँ ।

किराँत, हिन्दु र बौद्ध धर्मको संगमस्थल साल्पा पोखरी र सिलिचुमा पुग्दा विल्कुल छुट्टै ठाउँमा पुगेको महशुस हुन्छ । साल्पा पोखरीलाई चारैतिर साना चुचुरोहरुले घेरेको हुँदा यसको अवस्थिती उपत्यका जस्तै छ । यस पोखरीको किनारै किनारबाट सिलिचु डाँडाको फेद पुग्ने बाटो छ । फेदबाट डाँडाको टुप्पो पुग्न हामीलाई झण्डै साँढे दुई घण्टा लाग्यो । टुप्पोमा हिउँ अझै नपग्लिएकोले साथै पवित्र सिलिचुको टुप्पामा रहेको थानको दर्शन नगरी केही नखाने प्रण गरेकाले पनि हामीलाई चढ्न अलिक कठिन भएको थियो । तर टुप्पोमा पुग्नासाथ हामीलाई जुन दृश्यले स्वागत गर्‍यो त्यसले हाम्रो भोक र थकान दुवैलाई

एकैछिनमा विसाईदियो । दक्षिणतिर हेर्दा वारीदेखि पारीसम्म छ्याङ्ग खुलेको हिमालको लहर, त्यसैको तल मिलेर रहेको हरियो बुङ, सोताङ, छेस्कामका डाँडामा चिटिक्क मिलेको गाउँहरु, जता फर्कियो उतै परपरसम्म हरियो पहाडको लहर, अनि अलिकति तलतिर हेर्दा हाम्रो पाउमा जस्तो हरियो मनमोहक साल्पा पोखरी र पतिर कुलुपंख भन्जाङ र लेकाली खर्कमा धुपी चिमालको जंगल । साँच्चै उहिले किंवदन्तीका आदिम किराँती राजा रानी रिकापा र रिभ्यामाले भ्रमण गरेको ठाउँ, इमान तेतेले भनेको जस्तो कुनै एकान्त ठाउँमा लुकेको जादुमयी हिमाल, अनि विभिन्न विश्वास भएका धामी धमिनीहरुलाई गुरुका रुपमा शक्ति प्रदान गर्ने ठाउँ - यो सबै मिथकलाई पुष्टि गर्नसक्ने जादु र छटा रहेछ साल्पा सिलिचुमा । मेरो यो यात्रामा मैले अनुभव गरेको आत्माको सन्तुष्टि म वर्णन गर्न सकिदैन तर यहाँ सम्झना स्वरुप केही फोटोहरु ल्याएको छु । मैले जसरी सानो हुँदा नै साल्पाको बारेमा पढेर यसलाई प्रत्यक्ष भेट्ने सपना बुनको थिएँ मेरो यो फोटो र सानो यात्रा संस्मरणले मेरा भाइबहिनी वा पढ्ने जो कोहीलाई पनि यस्तै सपना देख्न प्रेरणा दिन्छ कि भन्ने आशा छ ।

जालपा, खोटाङ

किरातीहरुको महान चाड साखेल/तोसी
धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा सम्पूर्ण आफन्तजन,
इष्टमित्र, वात्तोघारीमा सुप्तुल, युङ्खुल, दुङ्कुल
एवम् सुम्निमा पारुहाङ्गले सबैको रक्षा गर्नु ।

सर्वजित मूरह दमीराई
माइतीशोमा हदीराई
लाग्दिजा (बाक्सिला) हलकुम-६

दुमी किरात राई फन्सिकिम भवन निर्माण बाक्सलालाई आर्थिक सहयोग प्रदान

२०६६ सालमा शुरुवात गरिएको दुमी राईहरूको साभ्ना गौरवशाली संस्था दुमी किरात फन्सिकिमको भवन निर्माण २०७४ मा आएर करिब पुरा भएको छ । पहिले स्थानीय जनताहरू र केही गाविसहरूको पहलमा भवनको ढाना लगाउने कार्यसम्म सम्पन्न गरिएकोमा पछि आन्तरिक संरचनालाई पुरागर्न पुनः युकेवासी दुमीहरू लगायत सुभेक्षक अन्य राईहरू र नेपालमा रहेका दुमी दाज्यूभाई दिदी बहिनीहरूको अमूल्य आर्थिक सहयोगबाट पुरा भएको छ । पछिल्लोपटक देश विदेशमा रहेका ६९ जना विभिन्न व्यक्ति ब्यक्तित्वहरूबाट प्राप्त भएको एकमुष्ट रकम रु १३,२३,७०३।३७ बाट भवन बाहिर कार्यक्रम मञ्च निर्माण, भवनको भिन्न बाहिर सिमेण्ट प्लास्टर, सिरानतला छपाई, सिमेण्टेड दुईकोठे शौचालय निर्माण, ४३ वटा फलामे कुर्सिहरू निर्माण र ढुवानी, भवनको जमिन सम्पाउने सम्पन्न, रडरोकन, भूईतला सिमेण्टद्वारा छपाई सम्पन्न भएका छन् । उक्त कार्यको लागि २०७३ साल बैशाख १५ गते दुमी किरात राई फन्सिकिमको निर्माणाधीन भवन बाक्सलालाई एक कार्यक्रमको बीच हस्तान्तरणको कार्य सम्पन्न भएको थियो । उक्त आर्थिक सहयोग जुटाउने कार्यमा युकेबाट विशेषगरी मेजर श्री दिलकुमार राई र नेपालबाट श्री शुभकुमार राईज्यूको प्रयत्नमा सडकलन कार्य सफल भएको हो ।

उक्त कार्यक्रम भेलालाई संबोधन गर्दै मेजर श्री दिलकुमार राईले- स्वदेशमा बसेर दुमी राईहरूले आफ्ना भाषा, संस्कृतिको संरक्षण र उत्थानको लागि निरन्तर कार्य गरिरहेको पाउंदा खुसीलागोको र विदेशमा बसेर भए पनि त्यस

कार्यमा थप सहयोग हामीबाट पनि संयुक्त रूपमा भएकाले हाम्रो संस्कार संस्कृतिको संरक्षणमा अवश्य बल पुगेको छ भन्ने विश्वास जन्मिएको बताउनु भयो । त्यसैगरी शुभकुमार राईले दुमी किरात राई फन्सिकिमको गत दुईतीन वर्षदेखि अघुरो भवन देखेर आफूलाई ठूलो आत्मरालानी भई हामी उठेमा के गर्न सकिदैन र भन्ने उदाहरण पेश गर्नको लागि पनि नेपाल र विदेशमा बस्ने दाज्यूभाई दिदी बहिनीहरूलाई सकेसकरी प्रेरित गरी आर्थिक सहयोग जुटाउने प्रयत्नमा म आफूले पनि हर प्रयत्न गरेको बताउनु भयो । संस्थाका तर्फबाट फन्सिकिमका अध्यक्ष सह प्राध्यापक चतुरभक्त र ङ्ङले दुमी किरात राईहरूको भाषा, धर्म, संस्कार संस्कृतिको संरक्षण गर्नलाई एकठाउँमा जुट्ने केन्द्रीय भवनको आवश्यकता दुमी समाजमा असाध्य खड्किएको थियो र त्यसलाई पुरागर्न स्वदेश विदेशमा रहनु हुने दुमी दाज्यूभाई तथा दिदी बहिनीहरू र सुभेक्षकहरूले होस्टेमा हैसे गरेर आफ्नो गाँस कटाएर भएपनि दुकिराफको भवन पुरा गर्न अमूल्य योगदान गर्नु भएकाले अघुरो भवन अवका दिनमा

रूपैया हस्तान्तरण गर्दै बायाँबाट मेजर दिलकुमार राई, पछाडिगाई बायाँ शुभकुमार राई र बायाँतर्फ संस्थाका अध्यक्ष चतुरभक्त राई । स्थान : फन्सिकिम भवन बाक्सलाला ।

पुरा हुने विश्वास दिलाउँदै यस्तो पूजित कार्यमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण सहयोगी जनहरूलाई संस्थाको तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद दिनुभयो । उक्त भेलामा फन्सिकिम, दुमिकिम, देलकिकिमका कार्यकर्ता, अन्य दुमी जनहरू लगायत अन्य स्थानीय वासी, सुभेक्षकहरूको उपस्थितिमा दाताज्यूहरू दयलाई खता ओडाई सम्मान गरिएको थियो । उक्त कार्यक्रममा संस्थाका सचिव समिर राइले उद्घोषण गर्नु भएको थियो । दुमी किरात राईहरूका साभ्ना एवं गौरवशाली संस्था दुमी किरात राई फन्सिकिमको केन्द्रीय कार्यालय भवन निर्माण कार्य सम्पन्न गर्नका निमित्त आर्थिक सहयोग गर्नु हुने आदरणीय दाता महानुभावहरूको नामवली विवरण

क्र सं	दाता महानुभावहरूको नाम	ठेगाना	रकम
१	शिवप्रसाद दुमी राई, मिना राई	बाक्सला-६ बरमेधारा	१०००८१।०७
२	देउकुमार दुमी राई, बिना राई	खार्ताभ्छा-५ मामातेम	५१०२५।-
३	भीमप्रसाद दुमी राई, शोभा राई	बाक्सला-६ गैरीगाउँ	५०२४०।-
४	नरेश दुमी राई	माक्पा-८ लेवा	५०२४०।-
५	पर्जबहादुर दुमी राई, अतमसरी राई	बाक्सला-९ चोखुम	५०१५०।-
६	मे. दिलकुमार दुमी राई, प्रसन्न देवान राई	बाक्सला-९ सिम्पानी	५०१०८।-
७	शुभराज दुमी राई, शारदा राई	बाक्सला-९ सिम्पानी	५०१०८।-
८	मे. इन्द्रप्रसाद दुमी राई, रेणुका राई	बाक्सला-९ चोखुम केलासी	५०१००।२७
९	जगतबहादुर दुमी राई, भलाशोभा राई	बाक्सला-६ हाल्कुम	३१४००।-
१०	प्रदिप दुमी राई, सांतिना राई	बाक्सला-७ साक्सला	२६६९०।-
११	कुमारसिंह दुमी राई, टिकाकुमारी राई	बाक्सला-७ दशकते	२५९०५।-
१२	उपेन्द्र दुमी राई, रोशानी राई	बाक्सला-८ चोखुम	२५९०५।-
१३	डिल्लीसेर (विशान) दुमीराई, ममला लिम्बु राई	बाक्सला-८ चोखुम	२५९०५।-
१४	दुर्गाप्रसाद दुमी राई, फूलमाया राई	बाक्सला-६ बरमेधारा	२५९०५।-
१५	नविन दुमी राई, बिनु बान्तवा राई	माक्पा-८ लेवा	२५९०५।-
१६	मोहनबहादुर दुमी राई, लछिसरी राई	बाक्सला-८ चोखुम केलासी	२५९०५।-
१७	देवराज दुमी राई, देउमाया राई	बाक्सला-९ सिम्पानी	२५५५५।-
१८	कुमार दुमी राई, कल्पना राई	जाल्या-५ ससर्का	२५१५०।-
१९	कल्याण दुमी राई	बाक्सला-९ सिम्पानी	२५१५०।-
२०	बिन्द्र दुमी राई, सर्वादा राई	बाक्सला-८ चोखुम	२५१२०।-
२१	भाइकाजी (गजुर) दुमी राई, इन्द्रसोभा राई	सत्तेशवर-३ खोक्पादेल	२५१२०।-
२२	इम्बरबहादुर दुमी राई, समला राई	खामी-३ निभारे	२५१०८।-

आर्थिक गतिविधि

२३	दुर्गाप्रसाद दुमी राई, कल्पना राई	बाक्सिला-८ चोखुम	२५०५४।-
२४	भलबहादुर दुमी राई, वर्षा राई	खार्मी-९ लाम्बो	२५०५४।-
२५	खम्बुसिंह दुमी राई, कृष्णकला राई	बाक्सिला-८ चोखुम	२५००८।-
२६	महेन्द्रप्रसाद दुमी राई, इन्द्रदेवी राई	बाक्सिला-९ सिम्पानी	२५००९।-
२७	ज्ञानेन्द्र दुमी राई, मनकुमारी राई	बाक्सिला-९ सिम्पानी	२५००९।-
			९,४९८९३।७

दुमी किरात राईहरूका साभा एवं गौरवशाली संस्था दुमी किरात राई फन्सिकिमको केन्द्रीय कार्यालय भवन निर्माण कार्य सम्पन्न गर्नका निमित्त आर्थिक सहयोग गर्नु हुने आदरणीय दाता महानुभावहरूको नामवली विवरण

क्र सं	दाता महानुभावहरूको नाम	ठेगाना	रकम
१	दिपक दुमी राई, श्रीजना राई	जाल्पा- खरबारी	१६४८५।-
२	रविन दुमी राई, धनकुमारी राई	सप्तेश्वर-३ खोक्पादेल	१५७००।-
३	भक्तकुमार दुमी राई, रमिला राई	माक्पा-१	१५७००।-
४	कडमनी दुमी राई, कल्पना राई	बाक्सिला-६ गैरीगाउँ	१५७००।-
५	शिवकुमार दुमी राई, हेमा राई	बाक्सिला- ६	१०९९०।-
६	पदम बहादुर दुमी राई	सप्तेश्व-८ वाखमचोक	१०९९०।-
७	खड्गबहादुर दुमी राई, विमला राई	सप्तेश्वर-९ दाम्थला	१०२०५।-
८	दौलतकुमार दुमी राई, निर्मला राई	बाक्सिला-६ गैरीगाउँ	१०२०५।-
९	दानबहादुर दुमी राई, सुजाता राई	माक्पा -४ वेब्ला	१०२०५।-
१०	भूमिराज दुमी राई विष्णुकुमारी राई	सप्तेश्वर-८ चिउरीखर्क	१०२०५।-
११	तीर्थराज दुमी राई, ठकमाया राई	बाक्सिला-६ नयाँगाउँ	१०२०५।-
१२	सिद्धिबहादुर दुमी राई, बसन्ती थापा राई	सप्तेश्वर-८ चिउरीखर्क	१०२०५।-
१३	भरतकुमार दुमी राई	सप्तेश्वर-८ चिउरीखर्क	१०२०५।-
१४	मनी दुमी राई, नम्रता देवान राई	सप्तेश्वर-८ चिउरीखर्क	१०२०५।-
१५	सुलेखा श्रेष्ठ, सन्तोष श्रेष्ठ	बाक्सिला-९ सिम्पानी	१०९०८।-
१६	कविराज साम्पाड राई, सम्भना राई	खार्ताम्छा- मामातेम	१०९०८।-
१७	धनराज दुमी राई, जयकुमारी राई	बाक्सिला-९ सिम्पानी	१०००९।-
१८	नरबहादुर दुमी राई, सिलीशोभा राई	बाक्सिला-६ नयाँगाउँ	९४२०।-
१९	काजिमान दुमी राई		९३२०।-
२०	रमन दुमी राई सञ्चमाया राई	जाल्पा-...पुरानगाउँ	८६३५।-

आर्थिक गतिविधि

२१	कमानसिंह दुमी राई, धन राई	पाथेका नाखाम	८६३५।-
२२	विधान दुमी राई	सप्तेश्वर-८ चिउरीखर्क	८६३५।-
२३	रामप्रसाद दुमी राई, ज्ञानकुमारी राई	बाक्सिला-८ चोखुम	८००७।-
२४	बद्री कुमार राई	सङ्खुवासभा बाहवीसे	८००७।-
२५	जितराज दुमी राई, याइन राई	बाक्सिला-८ चोखुम	८००७।-
२६	सन्तोष दुमी राई, रञ्जना राई	खार्मी-८ हाङ्गे	८०००।-
२७	चित्रबहादुर दुमी राई, शुकमाया राई	बाक्सिला-९ सिम्पानी	७८५०।-
२८	चन्द्र दुमी राई, छलाशोभा राई	बाक्सिला-.. डाँडागाउँ	७८५०।-
२९	नन्दकुमार दुमी राई, नरा राई	जाल्पा-४ पुरानगाउँ	७८५०।-
३०	वीरबहादुर दुमी राई, कमला राई	खार्मी-८ हाङ्गे	७८५०।-
३१	बमप्रसाद दुमी राई, लक्ष्मीशोभा राई	बाक्सिला-९ सिम्पानी	७८५०।-
३२	मुरलीधर दुमी राई	सप्तेश्वर-२ डुङ्गुड	७८५०।-
३३	रामकुमार दुमी राई, तारा राई	सप्तेश्वर-२ डुङ्गुड	७८५०।-
३४	हिक्मत दुमी राई	माक्पा-...वेब्ला	७८५०।-
३५	सञ्जिव दुमी राई	७८५०।-
३६	शुक्रराज दुमी राई, सकुन्तला राई	सप्तेश्वर-३.खोक्पादेल	७८५०।-
३७	अक्षयकुमार दुमी राई, दमन्ती राई	खार्मी-८ हाङ्गे	५९०८।-
३८	राजेन्द्रकुमार श्रेष्ठ	सिन्धुपाल्चोक बाहवीसे	५००५।-
३९	अप्सरा दुमी राई, दिनेश राई	बाक्सिला-९ सिम्पानी	५००९।-
४०	मदन फागो	सङ्खुवासभा बाहवीसे	५००९।-
४१	कृतबहादुर दुमी राई, मायाशोभा राई		५००९।-
		जम्मा	३,७७,६२४।-

इतिसंवत् २०७३ साल बैसाख १५ गते रोज ४ शुभम्

रुपैया ५०००।- भन्दा कम योगदान गर्ने महानुभाव हरूको सूची

क्र सं	दाता महानुभावहरूको नाम	ठेगाना	रकम
१	तनुजा राई	धरान सुनसरी	२९८६।-
२	बिबेक राई	धरान सुनसरी	१५००।-
३	निरु राई	धरान सुनसरी	५००।-
			४९८६।-

रुपैया ५०००१- भन्दा कम योगदान गर्ने महानुभावहरू

क्र सं	दातामहानुभावहरू	संख्या	रकम
१	रु. २५०००१- देखि १००००१।०७ सम्म योगदान गर्ने	२७	९,४९८९३।३७
२	रु ५०००१-देखि १०,०००१-सम्म योगदान गर्ने	३९	३,७७६२४।-
३	रु. ५०००१- भन्दा कम योगदान गर्ने	३	४९८६।-
	जम्मा	६९	१३,२३,७०३।३७

(तेह्रलाख तेईसहजार सातसय तीन रुपैया पैसा सैतीस)

केन्द्रीय कार्यालय भवन

दुमी किरात राई फन्सिकिम बाक्सिला बजारमा निर्मित दुमी किरात राई फन्सिकिम केन्द्रीय कार्यालय भवन सम्पन्न गर्न सहयोग गर्नुहुने दाता महानुभावहरू तथा सङ्घ संस्थाहरूको नामावली

क्रसं	दाताको नाम	ठेगाना	सहयोग रु.
१	गाबिस, बाक्सिला	गाउँ विकास समितिको कार्यालय, बाक्सिला	१,०००००।-
२	गाबिस, जालपा	गाउँ विकास समितिको कार्यालय, जालपा	२५,०००।-
३	ग्राण्ड मास्टर राजकुमार सत्तम राई	सप्तेश्वर, छेरा	२५०००।-
४	यामकुमार दिम्मचु दुमीराई, स्व. आमा भीमा राईको स्मृतिमा	बाक्सिला, चोखुम	२५,०००।-
५	ताराधन रङ्कासु तथा लक्ष्मी राई	बाक्सिला, सिम्पानी	२००००।-
६	गाबिस सप्तेश्वर	गाउँ विकास समितिको कार्यालय, सप्तेश्वर	२०,०००।-
७	चतुरभक्त सत्तम दुमीराई,	सप्तेश्वर, चिउरीखर्क	१६०००।-
८	दानबहादुर हदी दुमीराई,	बाक्सिला, हाल्कुम	११,०००।-
९	समिर रङ्कासु दुमीराई,	बाक्सिला, सिम्पानी	११,०००।-
१०	हरिचन्द्र सत्तम दुमीराई,	सप्तेश्वर, चिउरीखर्क	११,०००।-
११	मौलकुमार हरसी दुमीराई,	खार्मी, बिखेर्कु	११,०००।-
१२	छत्रकुमार लुप्पो दुमीराई,	बाक्सिला, साक्सिला	११,०००।-

१३	राजकुमार रङ्कासु तथा शान्तकला राई	बाक्सिला, सिम्पानी	१०,०००।-
१४	उमेशकुमार दुमी तथा पवित्रा राई	बाक्सिला, दशकते	१०,०००।-
१५	रत्नमणि दिम्मचु दुमीराई	बाक्सिला, चोखुम	५५००।-
१६	जानुका रङ्कासु दुमीराई	बाक्सिला बजार	५०००।-
१७	सुरेश मुरह दुमीराई	बाक्सिला, हाल्कुम	५०००।-
१८	दिनेश राई मञ्जु दुमीराई	बाक्सिला, सिम्पानी	५०००।-

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

समला राई तथा स-परिवार
खार्मी, खोटाङ्ग
हाल - हडकड

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

हेमा लामा राई तथा स-परिवार
धरान-१७, सुनसरी
हाल - हडकड

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

गमक कुमार राई तथा स-परिवार
बाक्सिला-८, खोटाङ्ग
हाल - दक्षिण कोरिया

दुमी किरात राई फन्सिकिम केन्द्रीय समिति तथा दुमकिम काठमाण्डौको संयुक्त आयोजनामा सम्पन्न देउसी भैलो कार्यक्रममा संकलित रकमको विवरण मिति २०७१/०७/०६(२०७१/०७/१५ यले थो ५०७४

क्र.स	नाम	ठेगाना	रकम
१	क्या. नैन बहादुर दुमी	चक्रपथ	६०१०
२	लिलतारनवीन राई	सुकुधारा	४०००
३	दुर्गा/कशोर राई	बानीयाटार	२५०५
४	अम्बर ब. राई	"	५०५
५	नक्कल ब. राई	"	५२०
६	जिना राई	"	३०५
७	दिपकला राई	"	२०५
८	रत्न राई	"	३५००
९	लक्ष्मी चाम्लिङ	कपन	५०५
१०	बच्चुकला चाम्लिङ	"	१०२०
११	प्रकाश चाम्लिङ	"	२०५
१२	रामसरी/इन्द्र लिम्बु	"	१११०
१३	सहजित दुमी	"	१५४०
१४	मौलीधन छाचुड	"	१५०५
१५	रोसन बान्तावा	"	३००
१६	चुस्त ब. राई	दुवाकोट भक्तपुर	१५०५
१७	रमेश कु. लिम्बु	"	६०५
१८	शिवराम राई	"	६०५
१९	लाल ब. राई	"	६०५
२०	टोलमान राई	"	६०५
२२	तेजराज राई	"	६०५

२३	लोकेन्द्र राई	"	१५०५
२४	राजु राई	"	५५५
२५	राजेश राई	"	६०५
२६	हिरामनी राई	"	१५०५
२७	धन प्रसाद सरचु दुमी	शान्तिनगर	३६१०
२८	लाखमनी मुरह दुमी	"	१०५०
२९	असार दुमी	बौद रामहिटी	१०५०
३०	बबी राई	"	१०००
३१	हर्कशोभा राई	आरुबारी	११००
३२	नेत्रमणी हलक्सु	"	१११०
३३	कुमारसिंह हलक्सु	"	१००५
३४	फूल कमल राई	रामहिटी	१०५०
३५	गुणराज राई	धुलिखेल	११००
३६	ईश्वरमान हलक्सु	तीनचुले	१५०५
३७	चतुरमान राई	रामहिटी	८५०
३८	मातेराज दुमी	"	१११०
३९	तिर्थ कुमार दुमी	चाबहिल	६०५
४०	किर्तीकुमार हलक्सु	तीनचुले	५०५
४१	मदन राई	रामहिटी	१०१०
४२	टंक खारुबु दुमी	"	५१०
४३	मेमभक्त सत्तम दुमी	"	५१०
४६	तेज ब.राई	जाल्पा(४)	१००५
४७	बिकास राई	"	१५००
४८	टंक दुमी	"	१०१०
४९	चुडामणी दुमी	माक्पा(३)	५००
५०	बलराम सरचु	खार्मी(६)	२०००

आर्थिक गतिविधि

५१	सुनिल दुमी	भक्तपुर	१००५
५२	पदम ब. राई	(५५०
५३	ललित ब. दुमी	सप्तेश्वर	२००
५४	सङ्गी दुमी राई	मोरङ	२५०
५५	दुर्गाशोभा दुमी राई	भीमसेनगोला	७०५
५६	जीवन दुमीरमीना थुलुङ		२०१५
५७	प्रमिला दुमी	काडाँघारी	५०५
५८	अविनास दुमी	"	५०५
५९	राजेश मुरह दुमी राई	मैतीदेवी काठमाण्डौ	१००५
६०	रहरशोभा हदी दुमी राई	बाक्सिला(६	१०६०
६१	अनिता हदी दुमीराई	"	२०१०
६२	जितेन दुमी	ललितपुर	१०१०
६३	दिलशोभा राई		२००५
६४	अर्जुन खालिङ राई(किरालेसं)	सोलुखुम्बु	६००
६५	खुक्साङ खम्बु	खोटाङ महेश्वरी	५१०
६६	चतुरभक्त दुमी	बाल्कोट-४ भक्तपुर	२२००
		जम्मा रकम	७३२६५

खर्च विवरण २०७१ देउसी भैलो तथा अन्य श्रृषकमा ।

क्र.स	म	विवरण	रकम र	कैफियत
१		फ्लेक्सइसिलिम	१०००	
२	"	माईक्रोफोन	१०५०	
३		मल्टिप्लकंतार	६८०	
४		ट्याक्सी, यातायात	१०००	
५		मारुनी ड्रेस	१२००	
६		यातायात खर्च	११६५०	

आर्थिक गतिविधि

७	देउसी खाजा		
८	संचार	१२९५	
९	स्टेशनरी	१०००	
		७५०	
१०	फ्लेक्सरप्रमाणपत्र, व्यज,	२७७५	
११	अतिथी सत्कार	४८००	
१२	मारुनीनृत्य प्रोत्साहन खर्च	३६८०	
१३	हल भाडा ग्रामर कलेज	२५००	
१४	सर्भिसिङ्ग चार्ज	१०००	
१५	समापन खाजा खर्च	३५६०	
१६	किराया अन्तराष्ट्रिय.स. दा.	५०००	
१७	केन्द्रीय.का.भ बाक्सिला	२००००	
१८	अन्तरक्रिया खर्च	१०००	
		कूल खर्च	६२९४०
		मौज्जाद	१०३२२ ७३२६५

किरातीहरुको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पुर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

शुभ राई तथा स-परिवार

बाक्सिला-५

हाल - बानेश्वर, काठमाण्डौं

किरातीहरुको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पुर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं

सुलेखा श्रेष्ठ राई तथा स-परिवार

ऐसेलुखर्क, खोटाङ्ग

हाल - काठमाण्डौं

दुमी किरात राई फन्सिकिम देउसीभैलो कार्यक्रम यले थो ५०७५ वि.स.
२०७२ कार्तिक २५ देखि २७ मा संकलन भएको रकमको विवरण ।

सी.न	नाम	ठेगान स्थायी	हाल	रकम
१	क्या. नैन बहादुर सत्तम दुमीराई		महाराजगन्ज	५५५५
२	सप्तलक्ष्मी दुमीराई नाछिरिङ	राखा बाडदेल	सुकेधारा	६००
३	कदमसरी दुमीराई	बाक्सिला-८	"	५०५
४	दुर्ग बहादुर दिम्मचु दुमीराई	कपन		६५५५
५	जयराम दुमीराई	माक्पा	बौद आरुबारी	४०१०
६	बबि राई	"	रामहिटी	१०५०
७	सहजित दुमी राई	"	कपन	११००
८	मातेराज दुमीराई	"	रामहिटी	१६००
९	असारमान दुमीराई	"	"	५१०
१०	मदन दुमीराई	"	"	५१०
११	टंक दुमीराई	"	"	५१०
१२	अमभक्त दुमीराई	"	"	६००
१३	इश्वरमान दुमीराई	"	बौद आरुबारी	१५००
१४	नेत्रमणी दुमीराई	"	"	१५०५
१५	टेकवीर कुलुङ राई		धोलाहिटी	५१०
१६	शुभराज दुमीरशारादा साम्पाङ	बाक्सिला-९	शान्तिनगर	१२४००
१७	जगत दुमी राई	बाक्सिल-६	भिमसेनगोला	७५००
१८	छलाशोभादुमी राई	बाक्सिला-६	"	३०००
१९	अप्सरा दुमी राई	बाक्सिला-६	"	१०००
२०	पारस दुमीरबेलु गुरुङ	सप्तेश्वर-८	"	२००५
२१	रबिन दुमीराई	"	"	१०५५
२२	तेज बहादुर चाम्लिङ राई	दिक्तेल	धोलाहिटी	१००००
२३	शुक्र कोयी राई	सुडदेल		३०००

२४	खम्बासिङ दुमीराई	बाक्सिला-८		३०००
२५	तारा राई		धोलाहिटी	१०१५
२६	शिव दुमी राई	बाक्सिला-६	बुद्धनगर	११०००
२७	महेन्द्र दुमीराई	बाक्सिला-८	बुइपाली टोल	११०००
२८	रहरशोभा दुमी	बाक्सिला-६	सुकेधारा	५००
२९	देवी दुमीराई	बाक्सिला-३	कपन	११००
३०	मिना थुलुङ/जीवन दुमी	सप्तेश्वर	बुढानिलकण्ठ	१५०५
३१.	पदम बहादुर राई	सप्तेश्वर-९	धोलाहिटी	६००
३२.	चक्र बहादुर दुमी राई	सप्तेश्वर तुल्सिडटार	बालकोट भक्तपुर	१०१०
३३.	सजनी दुमी राई	सुनसरी, तरहरा		३५०
३४.	नविन रंकसु दुमी राई	दामथला-९ सप्ते श्वर	लगनखेल	२१००
३५.	जितेन दुमी राई	पाँचथर	ललितपुर	१०१०
३६.	दुर्गा दुमीराई	बाक्सिला-४	बानेश्वर	१००५
३७.	देवन/राम कुमार/सर्वधन दुमीराई	सप्तेश्वर		५००
३८.	अनिता दुमी राई	बाक्सिला-६	बानेश्वर	१५०५
३९.	मानबहादुर दुमी राई	सप्तेश्वर	सुकेधारा	५०५
४०.	प्रेम बहादुर राई	"	अनामनगर	२०५०
४१.	हिरामणी दुमी राई	कुभिन्डे हाचेका	भक्तपुर	१५१५
४२.	मोहन दुमी राई	सप्तेश्वर	कोटेश्वर	११००
४३.	चतुरभक्त दुमीराई	बाक्सिला	बालकोट	१०००
४४.	तेजमाया दुमीराई	बाक्सिला	ललितपुर	१०००
			जम्मा	१०९८८५

व्याय विवरण २०७२

रकम नं.	श्रृषक दुकिराफ देउसी भैलो २०७२	रकम रू.	कैफयित
१	पेट्रोल	१०५००	
२	पेट्रोल	६९००	
३	रिहर्सल खर्च	८८०	
४	चाउचाउ, जुस, चिप्स, चिया	७५०	
५	मादल खरी	१३००	
६	ट्याक्सी	३०००	
७	मारुनी प्रोत्साहन खर्च	४०००	
८	हल भाडा	१५००	
९	खाजा	५०००	
१०	खामादिमा	१४००	
११	फेलेक्स	१०००	
१२	खदा	७५०	
१३	तेल	१२५	
१४	धागो	२०	
१५	कोक, फेन्टा	८८०	
१६	धुप बातिचामलअन्य सामाग्री	३५०	
१७	फूल	५००	
१८	यातायात	२०००	
१९	संचार, विविध	१२००	
२०	केन्द्रिय भवन मिटिड खर्च	४००५	
	कूल खर्च	४६०६०	
	कूल बचत	६३५७५	१०९८८५

दोस्रो चरण खर्च विवरण

१.	साखेल छियाम्लो(उधौली) खर्च	४८६०	
२.	साखेल धिरियाम्लो(उभौली) खर्च	५९५०	
३.	रसिद छपाई के. भ. सहयोगार्थै	२०००	
४.	मसलन्दवैक कारोवार खर्च	१२३०	
५.	किराया सम्मेलन भाषिक दायित्व	७५००	
६.	वैठक खर्च	७५०	
	जम्मा खर्च	२२२९०	
	अल्या खर्च	४६०६०	
	कूल खर्च	६८३५०	
	मौज्जाद	४१५३५	१०९८८५

किरातीहरुको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पुर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ

दिल कुमार राई तथा स-परिवार

बाक्सिला-५, खोटाङ्ग

हाल-बेलायत

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरुको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणिय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

प्रो. रोशन श्रेष्ठ,

श्रेष्ठ होटल एण्ड लज

यहाँ खान बस्नको राम्रो सुविधा छ

सम्पर्क मो. ९७४२०९९७५,

सम्पर्क : ०३६-६५०९२२

बाक्सिला-५ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ्ग

विशेष धन्यवाद ज्ञापन सहित आर्थिक विवरण ।

गत कार्तिक ८, ९, १०/२०७३ (यत्ने थो ५०७६), दुमीहरूको उद्गम थलो खोटाङ जिल्लाको केपिलासगढी गाउँपालिका स्थित लाम्दिजा (बाक्सला)मा सु-सम्पन्न दुमी किरात राई फन्सिकिमको पाँचौ राष्ट्रिय महाधिवेशन सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्नको लागि देश-प्रदेशमा छरिएर रहनु भएका तमाम दुमीजनहरू आफ्नो वंश र समुदायको हितको खातिर आफ्नो पसिनाको हिस्सा प्रदान गर्नु हुने दुमीजन साथै दुमी समुदायलाई औधि माया गरेर स्वस्फूर्त रूपले अर्थ सहयोग गर्नु हुने विशाल हृदयी महानुभाव ज्यूहरू सम्पूर्णमा हार्दिक सेवा तथा अविबादन । यो महान कार्यमा अर्थ संकलनको लागि खटिनु हुने विकास दुमीराई (जालपा), हिरामणी दुमी, अस्मिता दुमी, जयराम दुमी, हेमन्त दुमीराई, भिम दुमी, सन्तोष दुमी, जुना दुमी, अर्जुनभक्त दुमी, धनप्रसाद दुमी, मिना सत्तम, राजिव दुमी, मौलीधन दुमी, टिकाशेर दुमी, देवी रंकसु दुमी, ..., यसरीनै, दुम्कम समुह फेसबुक (संजाल) मार्फत सक्रिय रहि अर्थ संकलनमा उच्च योगदान गर्नुहुने हाल दुबइमा कार्यरत उमेश दुमी, प्रनिशा दुमी(नर्वे), मनोज(मनकुमार) दुमी(अफ्रिका), देवान दुमी(अबगानिस्थान), दिलकुमार दुमी (...), युधन नाछिरिङ(मलेशिया) लगायत समूहका सम्पूर्ण सदस्यज्यूहरू । यस्तै अमेरीकामा रहनु हुने धौलवीर बालम्पा दुमी, दिपेन लुण्पो दुमी लगायत सम्पूर्ण अर्थदाता ज्यूहरू । पदम दुमी, पारस दुमी, ममता दुमी (कोरीया), नृप चन्द्र सत्तम दुमी(जापान), भूमीराज दुमी, कृपा दुमी, दुर्गा ब. दुमी (दुकिराफ दुम्किम, धरान), इन्द्रसिङ दुमी, सुर्य दुमी, मान बहादुर दुमी, रामकाजी दुमी, कमल दुमी लगायत सम्पूर्ण पदाधिकारीहरू(दुकिराफ हडकड), इन्द्र दुमी, चन्द्र दुमी, दिलकुमार दुमी, खड्ग दुमी, जगत दुमी (दुकिराफ तदर्थ समिति, युके), सुभराज रंकसु (दुकिराफ पाँ.रा.म.स.), साथै सम्पूर्ण श्रदेय व्यक्तित्व इस्टमित्र, नरनाता, शुभचिन्तक ज्यूहरूले गर्नु भएको यो अतुलनिय आर्थिक तथा नैतिक सहायताको लागि सबैप्रति एकमुष्ट रूपले 'दुकिराफ आर्थिक व्यवस्थापन समिति एव सस्था उच्च सम्मानकासाथ हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछ । अन्त्यमा, काठमाण्डौमा आर्थिक संकलन कार्यमा संलग्न रहदा नीजि सवारी साधन उपलब्ध गराईदिनु भई सहयोग गरीदिनु हुने आर्थिक व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरू अक्ष कुमार दिम्मचु (साईला राई) प्रेम सत्तम दुमीराई र नविन रंकसु दुमी ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता जाहेर गर्दछौ । छिलछिल ।

दुकिराफ पाचौ राष्ट्रिय महाधिवेशन सम्पन्नको निम्ति संकलन भएको रकमको विस्तृत विवरण निम्न अनुसार रहेकोछ ।

क्र.स.	नाम	पूरखौली ठेगाना	हालको ठेगाना	रकम
१	शुभराज रंकसु दुमीराई	बाक्सला सिम्पानी-९	शान्तिनगर	१५००१
२	शम्भु छाचुङ दुमीराई	खोटाङ	ललितपुर	१००००
३	धनीप्रसाद दिम्मचु दुमीराई	बाक्सला-८सिपुलुङ	मोरङ	५००५
४	देवान रंकसु दुमीराई	बाक्सलागौरीगाँउ-६	काठमाण्डौ	५०००

५	युधन नाछिरिङ राई	बाक्सला-६	मलेशिया	५०००
६	मारुनीनाच समूह (मनकाजी दुमीराई)	बाक्सला, माक्पाली डाँडा		३०००
७	प्रविन राई(म्याक्स)	बाक्सला-८	ललितपुर	२०००
८	धनसेर मुरह दुमीराई	बाक्सला-६, हल्खुम	खोटाङ	२०००
९	नल्कल ब. दुमीराई	बाक्सला	काठमाण्डौ	५००
१०	राहुल दुमीराई	बाक्सला	"	५००
११	क्या. नैन ब. सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर	महाराजगञ्ज	७०००
१२	नरभक्त सत्तम दुमी/दिलशोभा दुमी	सप्तेश्वर-८	"	५००५
१३	उमा हदि दुमीराई	सप्तेश्वर-३	भक्तपुर	५०००
१४	गणेशभक्त सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर-८	भक्तपुर(बोडे)	५०००
१५	नविन रंकसु दुमीराई	सप्तेश्वर-९, दामथला	ललितपुर	५०००
१६	प्रेम सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर-८	काठमाण्डौ	५०००
१७	मिना थलुङ/जिवन दुमी राई	सप्तेश्वर(५)	"	५०००
१८	अर्जुनभक्त दुमीराई	सप्तेश्वर-९ चप्लेटी	शान्तिनगर	२५००
१९	टिकाशेर दुमीराई	सप्तेश्वर	भक्तपुर	१००५
२०	धनराम सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर-९ चप्लेटी	शविसताक्षी-५	१०००
२१	मिना कुमारी सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर-९ चप्लेटी	"	१०००
२२	भद्र सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर-९ चप्लेटी	"	१०००
२३	रविन सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर(८ चिउर खिर्क)	काठमाण्डौ	१०००
२४	भैरव बहादुर सत्तम दुमीराई	सप्तेश्वर(२)	"	५००
२५	अम्बर ब. सत्तम दुमीराई	"	"	५००
२६	देवेन्द्र राई	"	"	५००
२७	उमेश दुमीराई	सप्तेश्वर	"	१००

आर्थिक गतिविधि

२८	बलहर्क दुमीराई	कुबिन्डे(हाचेका)	भक्तपुर	१००५
२९	हर्कमणी दुमीराई	"	"	१०००
३०	हिरामणी दुमीराई	"	"	१०००
३१	लोकेन्द्र दुमीराई	"	"	१०००
३२	चुस्तबहादुर दुमीराई	"	"	१०००
३३	टेक बहादुर दुमीराई	"	"	१०००
३४	डा. राजकुमार दुमीराई	"	ललितपुर	१०००
३५	अधिवक्ता गिरिराज दुमीराई	"	चावहिल	१०००
३६	कुमारसिंह दुमीराई	आरुवारी	"	१०००
३७	विष्णु कुमारी राई	"	"	५००
३८	लंकसेर दुमीराई	"	महादेवथान	५००
३९	मातेराज दुमीराई	माक्पा	बौद आरुवारी	१५००
४०	बबि दुमीराई	माक्पा	"	१२१०
४१	जयराम दुमीराई	माक्पा	"	१२०५
४२	असार दुमीराई	माक्पा	"	१२०५
४३	मेमभक्त दुमीराई	माक्पा	"	१००५
४४	इश्वरमान हलक्सु दुमीराई	माक्पा	"	१००५
४५	भरत सत्तम दुमीराई	माक्पा-३	बौद जोरपाटी	१०००
४६	तिर्थ दुमीराई	माक्पा	"	१०००
४७	टंक दुमीराई	माक्पा	"	५५०
४८	चतुरमान दुमीराई	माक्पा	"	५२५
४९	किर्ति कुमार हलक्सु दुमीराई	माक्पा	"	५०५
५०	जिता दुमीराई	माक्पा	"	५००
५१	जयकुमारी दुमीराई	माक्पा	"	२००

आर्थिक गतिविधि

५२	भद्र हम्मचु दुमीराई	जालपा-४	भक्तपुर, ठिमी	५५५०
५३	पदम दुमी राईरदिलकुमारी दुमी	जालपा-५ ससर्का	कोरिया	५०००
५४	विकाश दुमीराई	जालपा-४	भक्तपुर ठिमी	३०००
५५	देवका हम्मचु दुमीराई	"	"	२०००
५६	अविनाश दुमीराई	"	काठमाण्डौ	१०१०
५७	दानबहादुर दुमीराई	जालपा-३	"	१०००
५८	हिमा दुमीराई	"	ललितपुर	१०००
५९	पर्वत राई	"	"	३०५
६०	ढकमणि दुमीराई	"	"	३०५
६१	इमान राई	"	"	२०५
६२	याम बहादुर हम्मचु दुमीराई	"	"	२००
६३	अक्ष कुमार दिम्मचु दुमीराई	खार्मी-हाडगे	काठमाण्डौ	५००५
६४	समला राई	खार्मि	हडकड	५००५
६५	बलराम सरचु दुमीराई	खार्मी-६	भक्तपुर, बालकोट	१०१०
६६	दिल कुमारी दुमीराई	खार्मी-६	भक्तपुर, बालकोट	१०००
६७	भीम राज दुमीराई	खार्मी-९ तुर्खा	"	५००
६८	भीम दुमीराई	खार्मी-६	"	५००
६९	निता राई	खार्मी-६	"	५००
७०	स्तोक्ला राई	खार्मी-६	"	५००
७१	चक्र ब. राई	खार्मी-६	"	५००
७२	राजकुमार राई	खार्मी-६	"	५००
७३	बबिता राई	खार्मी-६	"	५००
७४	सन्तोष राई	खार्मी-६	"	५००
७५	राजकुमार खालिड राई	सोलुखुम्बु	"	५००

आर्थिक गतिविधि

७६	कला राई	खोटाड, बतासे(१)	(५००
७७	विना राई	"	(५००
७८	जितपाल किरात	भोजपुर	ललितपुर	२०००
७९	ज्ञान ब. राई	उदयपुर बलम्ता	"	१०००
८०	युवराज राई	"	शान्तीनगर	१०००
८१	जनक राई	खोटाड लफ्याड	ललितपुर	५००
८२	भोगीराज राई	खोटाड	कोटेश्वर	५००
८३	प्रेम साम्पाड	खोटाड(नुनथला	भक्तपुर ठिमी	१०००
८४	भीम बहादुर चाम्लिड राई	"	"	२०००
८५	चन्द्र चाम्लिड	"	"	२०००
८६	कोमल ब. खड्का	भक्तपुर ठिमी	"	५००
८७	तेजप्रकाश प्रजापती	भक्तपुर ठिमी	"	५००
८८	धन ब. श्रेष्ठ	भक्तपुर ठिमी	"	५००
८९	अम्रिता वान्तावा	भोजपुर	"	५००
९०	शोभा साम्पाड	खोटाड	"	५००
९१	दिलीप श्रेष्ठ	भक्तपुर ठिमी	"	५००
९२	भलक नाछिरिड .	ललितपुर	ललितपुर	५००
९३	गनिमा राई	काठमाण्डौ	काठमाण्डौ	५००
९४	निर्मला चाम्लिडराई	"	"	५००
९५	माया खड्का	"	"	५००
९६	रत्नमाया मगर	"	"	३००
९७	गोमा थापा	"	"	३००
९८	क्रिस्टिन नाछिरिड राई	राखा, वादुस्क	"	५००
९९	विनोद तिम्सिना	भक्तपुर ठिमी-७		५००

आर्थिक गतिविधि

१००	श्यामसुन्दर श्रेष्ठ			५००
१०१	सरिता राई	ललितपुर(घोलाहिटी)		५०००
१०२	खुशी थुलुड राई	इलाम		२०००
१०३	दिपक याक्खा	संखुवासभा		१०००
१०४	साकेला रिन तथा बचत	काठमाण्डौ		१०००
१०५	गंगाराम हम्मचु दुमीराई	ताप्लेजुड नाडखो ला-३	काठमाण्डौ	१०००
१०६	थमानसिड याम्फु	संखुवासभा		५००
१०७	मोहन प्रसाद राई	अनामनगर		५००
१०८	ध्यान ब. राई	सुनसरी		३००
१०९	भुपेन्द्र नेम्वाड	ललितपुर(खुमलटार)		२००
११०	राजु विक्रम चाम्लिड	खोटाड दुर्छिम ✓	*	२००
१११	धन प्र. सुबेदी	खोटाड नेर्पा ✓		२००
११२	जीत राई	खोटाड ✓		१५५
११३	निर कुमार मगर	खोटाड अर्खौले ✓		१५०
११४	देवान राई	खोटाड च्यास्मिटार ✓		१००
११५	भानु प्रधान	खोटाड सिम्पानी ✓		१००
११६	भलाकाजी गुरुड	खोटाड दोर्पा ✓		१००
११७	जयप्रकाश राई	खोटाड बुइपा ✓		१००
११८	रिशिराम राई	खोटाड ✓		१००
११९	मनिकुमार राई	खोटाड	ललितपुर	५०००
१२०	महेन्द्र ब. राई	खोटाड	"	१२००
१२१	बालकुमारी राई	"	"	११०५
१२२	युधिष्ठिर राई	"	"	१०५०
१२३	राकेश राई	खोटाड	"	१००५

आर्थिक गतिविधि

१२४	क्या. जगताराम राई	"	"	१००५
१२५	टिका राई	"	"	१००५
१२६	आशा कुलुड	"	"	१००५
१२७	मिलन चाम्लिड	"	"	१००५
१२८	जीवन राई	"	"	१००५
१२९	वसन्त राई	"	"	१०००
१३०	भिममा कुमारी राई	"	"	१०००
१३१	सुमन राई	"	"	६००
१३२	कपिल राई	खोटाड	"	५५५
१३३	रोशन चाम्लिड	खोटाड	"	५११
१३४	तारा राई	"	"	५०५
१३५	पदमकला	"	"	५००
१३६	प्रतिमा राई	"	"	५००
१३७	रोमन राई	"	"	५००
१३८	भुपेन्द्र पुमा राई	खोटाड	"	५००
१३९	मदन फागो	संखुवासभा		५०००
१४०	राजेन्द्र श्रेष्ठ	शिन्युपाल्चोक	काठमाण्डौ	३०००
१४१	भरना राई	खोटाड		१०००
१४२	अन्जु राई	मोरङ		१०००
१४३	नन्दिता सुब्बा	धरान		१०००
१४४	सुवास राइचु दुमीराई	पाँचथर, फलैचा सेपी		१०००
१४५	जुना दुमीराई	पाँचथर, रवि	वानेश्वर	२१०
१४६	टेक बहादुर दुमी	"		८००
१४७	मनकुमारी साम्पाड दुमी	"		५००

आर्थिक गतिविधि

१४८	सुरेस दुमी	"		२००
१४९	सुगम दुमी	"		२००
१५०	सुस्मा दुमी	"		२००
१५१	शम्भु राई	धनकुटा चुडवाड	का. साडलेखोला	२५००
१५२	दानवहादुर राई	बौद		३०००
१५३	कुल व. वान्तावा राई	काठमाण्डौ		२०००
१५४	विष्णुभक्त नाछिरीड राई	खोटाड बादेल(३)		५००
१५५	मिलन राई	भोजपुर		३५०
१५६	समिर राई	खोटाड सोल्मा		२५०
१५७	सरिता राई	खोटाड वाम्राड		२००
१५८	जनक राई	खोटाड-सल्ले		४००
१५९	सुर्यधन राई	मोरङ		३००
१६०	राज बहादुर राई	भोजपुर	ललितपुर	२०००
१६१	बुद्धि कु रावत	काठमाण्डौ	काठमाण्डौ	१००५
१६२	शोभा राई	खोटाड	वानेश्वर	१०००
१६३	अर्जुन राई	खोटाड ऐसेलुखर्क		५००
१६४	जयकृष्ण राई	खोटाड	कपन, काठमाण्डौ	५००
१६५	सुरज श्रेष्ठ	भक्तपुर	भक्तपुर	१०००
१६६	रोहित	भोजपुर		३५०
१६७	सुजन लिम्बु	ताप्लेजुड		३००
१६८	दिनेश खालिड राई	खोटाड, कुभिण्डे		२०५
१६९	सन्दिप कुमार मंडल	काडाँधारी	काठमाण्डौ	२०१
			जम्मा	२२८५५७

बिदेशी भूमी मार्फत प्राप्त सहयोग

आर्थिक गतिविधि

आर्थिक गतिविधि

नाम	पूरखौली ठेगाना	हाल	रकम
१७० धौलवीर वालाक्या दुमीराई	खोटाड, माक्या	अमेरिका	३६८६४
१७१ दिपेन दुमीअन्य	भुटान	" १०० \$	८३५५५
१७२ हेम लुप्पो दुमीराई	"	" १०० \$	
१७३ विखं लुप्पो दुमीराई	"	" १०० \$	
१७४ सोमराज लुप्पो दुमीराई	"	" १०० \$	
१७५ आइता लुप्पो दुमीराई	"	" १०० \$	
१७६ विष्णु लुप्पो दुमीराई	"	" १०० \$	
१७७ विन्दा दुमी (चाम्लिड)	"	" १०० \$	
१७८ सर्मिला दुमी(चाम्लिड)राई	"	" १०० \$	
१७९ दुकिराफ बेलायत	"	बेलायत	८७३५०
१८० दुकिराफ हडकड	"	हडकड	६५२८०
१८१ दुम्किम समूह फेसबुक संजाल माफत			६०९७०
१८२ देवन रंकसु दुमी	वाक्सिला डाँडागाँउ	अफगानिस्थान	१०९००
१८३ निर्प सत्म दुमीराई	सप्तेश्वर चिउरीखर्क	जापान	१००७०
१८४ प्रनिशा दुमीराई	वाक्सिला माक्यालीडाँडा	नर्वे	१००००
१८५ मन कु.(मनोज) हदिदुमी	वाक्सिला अंडख	साउथ अफ्रिका	१००००
१८६ उमेश लुप्पो दुमी	वाक्सिला सिम्पानी	युएइ	५०००
१८७ दिलकुमार रत्कु दुमीर आई	वाक्सिला माक्यालीडाँडा	"	५०००
१८८ ममता दुमीराई	वाक्सिला दस्कते	कोरिया	५०००
१८९ पारस दुमीराई	सप्तेश्वर	कोरिया	५०००
१९० दुम्किम धरान रसिद माफत			४८०२५

१०६

नाम	पूरखौली ठेगाना	हाल	रकम
१९१ अष्ट बहादुर हदी दुमीराई	वाक्सिला-६	धरान-८	३०००
१९२ शुरेस मुरह दुमीराई	वाक्सिला-६	धरान-१५	२५००
१९३ उमेश दुमीराई	धरान-८	"	१५००
१९४ खड्ग बहादुर रंकसु दुमी	वाक्सिला-६	धरान-८	१५००
१९५ वीर बाहादुर मुरह दुमीराई	वाक्सिला-६	धरान-१५	११००
१९६ गन्ज व. दुमीराई	धरान-८	"	११००
१९७ बलराम दुमीराई	"	"	१०१०
१९८ सन्जु दुमीराई	धरान	"	१००५
१९९ जगत व.दुमीराई	खार्मी-निभारे	धरान-८	१०००
२०० दुर्ग व.मुरह दुमीराई	वाक्सिला-६	"	१०००
२०१ दिपकला गुरुड	"	"	१०००
२०२ नरदास साम्पाड	खोटाड	"	१०००
२०३ अन्जु दुमीराई	धरान -८	"	१०००
२०४ क्रिपा दुमीराई	धरान-८	"	१०००
२०५ रमेश राई	धरान-८	"	१०००
२०६ विनाराज दुमीराई	धरान-८	"	१०००
२०७ असोक सरचु दुमीराई	धरान -८	"	१०००
२०८ मान व.रत्कु दुमीराई	धरान -८	"	१०००
२०९ दुर्ग व.रत्कु दुमीराई	वाक्सिला-५	"	१०००
२१० गोविन्द दुमीराई	धरान-८	"	१०००
२११ धनिराम दुमीराई	धरान	"	५२०
२१२ पुर्णे दुमीराई		धरान-८	५०५
२१३ हर्क व.दुमीराई	धरान (८)	धरान-८	५००

१०७

आर्थिक गतिविधि

२१४	खड्ग राज कोयीराई	बाक्सिला-६	धरान-८	५००
२१५	शान्तीकला दुमीराई		धरान-१५	५००
२१६	निमडीकी शेर्पा		धरान-८	५००
२१७	राम ब.लिम्बु		धरान-८	५००
२१८	तिर्थराज दुमीराई		धरान-८	५००
२१९	महजित दुमीराई		धरान-८	५००
२२०	मनिप्रसाद दुमीराई	बाक्सिला-४	धरान	५००
२२१	सुनसरी			५००
२२२	श्याम कुमार दुमीराई	सप्तेश्वर		५००
२२३	प्रेम कुमार मुरह दुमीराई	बाक्सिला-६	धरान-१७	५००
२२४	मनिराज राई		धरान-८	५००
२२५	सवजित राई		धरान-१९	५००
२२६	कर्ण ब. राई		धरान-८	५००
२२७	निर ब. राई		धरान	५००
२२८	उदिममाया दिम्मचु	बाक्सिला-८	धरान-८	५००
२२९	बिरी दुमीराई	बाक्सिला-९	धरान-८	५००
२३०	प्रिति राई		धरान-१५	५००
२३१	अर्जुनदेव सुब्बा		धरान-२१	५००
२३२	राजेश राई		धरान-८	५००
२३४	सविन साम्पाड राई			५००
२३५	देवराज राई(कर्कट)		धरान-८	५००
२३६	निर्मला लिम्बु		धरान-८	५००
२३७	पारस राई		धरान-१५	५००
२३८	उत्तर राई			५००

आर्थिक गतिविधि

२३९	सौमती राई			५००
२४०	पुर्ण कुमार राई			५००
२४१	मिरा राई			५००
२४२	सावित्रा राई			५००
२४३	निर्मल ब.			४५०
२४४	गंगा ब. सरचु दुमीराई			३००
२४५	छत्र ब. सरचु दुमीराई			३००
२४६	लंकमनी दुमीराई	बाक्सिला-६	धरान-१७	३००
२४७	डम्बर कुमार लिम्बु		धरान-८	३००
२४८	शिवकला दुमीराई		धरान-८	३००
२४९	गोपाल राई			३००
२५०	भिम प्रसाद राई			३००
२५१	कृष्ण कुमार हदि दुमीराई	बाक्सिला-६	धरान-८	३००
२५२	राम लिम्बु		धरान-८	३००
२५३	चनु राई			२२०
२५४	मानवीर लामा		धरान-८	२००
२५५	धरान-१९			२००
२५६	रामकुमार राई		धरान-१५	२००
२५७	दिनेश राई		धरान-८	२००
२५८	मधुकर राई	बाक्सिला-६	धरान-१५	२००
२५९	पौसन चौधरी		धरान-४	२००
२६०	पर्शुराम शाक्य		धरान-४	२००
२६१	चन्द्र राई		धरान-१५	२००
२६२	मिना कुमारी दुमीराई			२००

आर्थिक गतिविधि

आर्थिक गतिविधि

२६३	पदम व. घतानी		धरान-८	१२०
२६४	वम प्रकाश			११५
२६५	जीवन लिम्बु			११०
२६६	जित व. राई		धरान-१९	१०५
२६७	जज व. राई	खार्मी-३		१०५
२६७	राजकुमार राई			१०५
२६८	गिता राई		धरान-१७	१००
२६९	...ट्रेडिङ			१००
२७०	भिम व. लिम्बु		धरान-८	१००
२७१	खगेन्द्र लिम्बु			१००
२७२	राजेश राई			१००
२७३	तिलक राई		धरान-१५	१००
२७४	पूजा राई			१००
२७५	इना राई			५०

क्षेत्रगत दायित्व

१.	वाक्सिला	वाक्सिला	५०००	२५०००
२.	सप्तेश्वर	सप्तेश्वर	५०००	
३.	खार्मी	खार्मी	५०००	
४.	जालपा	जालपा	५०००	
५.	धरान	धरान	५०००	

दुकिराफ केन्द्रीय पदाधिकारी मार्फत

७१११६

१	चतुरभक्त सत्तम दुमी	सप्तेश्वर	१०००५	
२.	छत्र कुमार लुप्पो दुमी	वाक्सिला	५०००	
३.	नेत्रमणि हलक्सु दुमी	माक्या	१११११	

४.	समिर रंकसु दुमी	वाक्सिला	५०००	
५.	तेजमाया मुरह दुमी	"	५०००	
६.	दुर्गा बहादुर रंकसु दुमी	"	५०००	
७.	अनिता हदी दुमी	"	५०००	
८.	पर्ज बहादुर दिम्मचु दुमी	"	५०००	
९.	श्याम दुमी	खार्मी	५०००	
१०.	मौलकुमार दुमी	"	५०००	
११.	वम बहादुर दुमी	जालपा	५०००	
१२.	सनद सत्तम दुमी	सप्तेश्वर	५०००	
	कल्पना दुमी/विशालराई	भोजपुर		१००००
	मौलीधन छाचुड दुमीराई	जालपा		५०००
	प्रकाश दुमीराई	पाथेका	काठमाण्डौ	५००
	पवित्रा दुमीराई		बुडानिलकण्ठ	५००
	सविता दुमीराई	काठमाण्डौ		२००
	प्रतिमान दुमीराई	खार्मी		२००
	चक्रवती दुमीराई		काठमाण्डौ	२००
			जम्मा	७२३३१७

दुमीकिरात फन्सिकिम पाचौ महाधिवेसन तथा अन्य खर्चको विवरण

क्र.स	श्रृषक	रकम	कैफियत
१	दुमी बृहत भेला तथा बैठक खर्चहरू	६१००	✓
२	वाक्सिला महाधिवेसन	११४९५०	✓
३	प्रेस, पितपत्र, ताम्रपत्र, सम्मान, कदर, प्रसंशापत्र	१४८१८४	२५०००
४	संचार तथा इन्टनेट समन्वय	३६००	✓
५	रसिद/पर्चापम्प्लेट/अन्य प्रिन्टिङ	७५००	✓

६	दर्ता जनजीत	२००	
७	अन्य प्रिन्टिङ, सर्भिस	२५००	
८	फेटा	६९७०	
९	म्याट	२२५०	
१०	सोलु एफ.एम.	३०००	
११	यातायात	३५००	
१२	खादाबाकस	४५७०	
१३	साचो ३ ओटा	३८०	
१४	मसलन्द खर्च	१३६५	
१५	संस्था नविकरण	२५२००	
१६	२०७३ छिरियाम्लो(उधौली) खर्च	३७००	
१७	स्ट्याम्प	४००	
	जम्मा	३३५६८९	७२३३१७
	बाँकी मौज्जाद	३८७६२८	१२०००

नोट : उपरोक्त विवरण आफैमा पुर्ण नभएर केही सहयोग रसिदको अर्धकट्टी प्राप्त हुन बाँकी रहेको ले कतिपय सहयोगदाता महानुभावहरुको नाम छुट्न गएको हुन सक्छ। छुट भएको नामावली आगामी इसिलिम अंकमा प्रकाशन हुने सहर्ष जानकारी पेश गराउदै उक्त संकलित रकमबाट बचेको बजेट मध्ये बाट रु २००,०००। अक्षरेपी दुई लाख रुपैयाको अक्षयकोश खडा गरेको कुरा पनि जाहेर गराउदछौ। छिलछिल।

सुप्तुलु, युडखुलु, दुडकुलुले सबैको कल्याण गरुन।

विनित

आर्थिक व्यवस्थापन समिति दुकिराफ पाँचौ राष्ट्रिय महाधिवेशन २०७३।

संयोजक: तेजमाया मुरह दुमीराई

सदस्य-सचिव: उमा हदि दुमीराई

सदस्य: जगत बहादुर दिम्मचु दुमीराई(धरान)

" दुर्गाशोभा दुमीराई

सदस्य बेलु गुरुड

" नबिन रंकासु दुमीराई

" अस्मिता दुमीराई

सदस्य रहरशोभा दुमीराई

" अक्ष कुमार दिम्मचु दुमीराई

" सजनी दुमीराई

सदस्य प्रेम सत्तम दुमीराई

" भीम दुमीराई

३२६६२२
- ५००००
- १२०००

हार्दिक बधाई तथा शुभकामना

डा. नेत्रमणि हलक्सु दुमी राई

डा. राजकुमार सत्तम दुमी राई

दुमी किरात राई फन्सीकीमका महासचिव तपाईं डा. श्री नेत्रमणि हलक्सु दुमी राईले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय, भाषाविज्ञान विषय अन्तर्गत दुमी व्याकरण (A Grammar of Dumi) शीर्षकमा तथा दुमी किरात राई फन्सीकीमलाई महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आउनुभएका तपाईं डा. श्री राजकुमार सत्तम राई अमेरिकी विश्वविद्यालयबाट शिक्षा शास्त्र संकाय अन्तर्गत पाठ्यक्रम तथा सिकाई प्रविधि विषयमा विद्यावारिधि (पीएच.डी) उपाधि प्राप्त गर्नु भएकोमा तपाईंहरूलाई हार्दिक बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछौं।

दुमी किरात राई फन्सीकीम तथा इसीलीम परिवार

हार्दिक बधाई तथा शुभकामना

मे. श्री इन्द्र प्रसाद हरसी दुमीराई

मे. श्री दिल कुमार रंकासु दुमीराई

दुमी किरात वंशमा जन्म लिएर आफ्नो कठोर परिश्रम र त्यागले बेलायती सेनामा अनवरत सेवा गरी मेजर पदमा अवकास हुनु भई सिङ्गो दुमी समुदायको शिर उच्च राख्नु भएकोमा समस्त दुमी समुदाय, दुकिराफ तथा इसीलीम परिवार हार्दिक बधाई एवम् उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दछ।

दुमी किरात राई फन्सीकीम तथा इसीलीम परिवार

सस्थाको भवन तथा महाधिवेशन उदघाटन गरिदै ।

महाधिवेशनमा सहभागीहरु

नृत्य प्रस्तुत गर्दै जालपाका कलाकारहरु

वन्दसत्रलाई सम्बोधन गर्नुहुँदै दुकिराफ अध्यक्ष र अन्य सहभागीहरु

वन्दसत्रमा सहभागीहरु

वन्दसत्रमा सहभागीहरु

नवनिर्वाचित पदाधिकारीहरु शपथ ग्रहण गर्दै ।

निशुल्क जग्गा दाता चन्द्र छिरिङ्ग राईलाई सम्मान गर्नु हुँदै सस्थाका अध्यक्ष चतुरभक्त राई र प्रमुख अतिथि बलराम राई ।

साकेला/तोसी सिलि प्रस्तुत गरिदै ।

देलकीम नोरुड (माक्पा) का सहभागीहरु प्रसशा-पत्रका साथ सामुहिक तस्विर खिचाउँदै ।

पाँचौ महाधिवेशन उदघाटन गर्नुहुँदै अध्यक्ष चतुरभक्त राई र प्रमुख अतिथि बलराम राई ।

सामितिक प्रस्तुति प्रस्तुत गर्दै देवेश राई, सन्तोष दुमी साथमा तेजमाया दुमी

बाक्सलामा नवनिर्मित दु.कि.रा.फ.को भवन ।

दुकिराफ अध्यक्ष र प्रमुख अतिथिबाट प्रसशा-पत्र लिँदै देलकीम नोरुड साकेला टोलीका प्रतिनिधि ।

मेजर इन्द्र प्रसाद दुमी राई सम्मानपछि अध्यक्ष ज्युसँग ।

मेजर दिलकुमार दुमी राई सम्मान-पत्रका साथ ।

दुमी भाषाको कविता वाचन

अन्तर्राष्ट्रिय मातृभाषा दिवस -२०१७ को अवसरमा नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानद्वारा आयोजित राष्ट्रिय मातृभाषा कविता महोत्सव - २०७३ सम्पन्न भयो । ४० भाषाका ४२ वटा कविता वाचन गरि एकोमा तेजमाया मुरह दुमी राईले "तुक्वो सीइसीवु" शीर्षकको दुमी भाषाको कविता वाचन गर्नुभयो । विश्वभर हरेक वर्ष फेब्रुअरी २१ तारिकको दिन मनाइने यस दिवस नेपालमा नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानले "राष्ट्रिय मातृभाषा कविता महोत्सव" को रूपमा आयोजना गर्दै आएको छ । सन् २०१५ र २०१६ को अन्तर्राष्ट्रिय मातृभाषा दिवसमा कीर्ति कुमार दुमी राईले दुमी भाषाको कविता वाचन गर्नुभएको थियो । हरेक वर्ष महोत्सवमा वाचन गरिने कविता कविता सँगालोको रूपमा प्रकाशित हुँदै आएको छ । "धीरीयाम्लो का छीरीयाम्लो" र "लुम्यल्लो ओ तोइसी" शीर्षकको कविता मातृभाषा दिवस-२०१५ र २०१६ को कविता सँगालोमा प्रकाशित भएको छ । यस वर्ष वाचित कविता पनि प्रतिष्ठानले यसरी नै कविता सँगालोको रूपमा प्रकाशन गर्ने छ ।

कविता वाचन गर्दै तेजमाया मुरह दुमीराई
फोटो : रेणुका बाहिर

देलकीम् नोरुड साकेला/तोसु सिली प्रतियो गितमा प्रथम

गत कार्तिक १२ गते किरात राई म्युजियम निर्माण सहयोगार्थ किरात राई यायोक्खा प्रारम्भिक कार्य समिति रिबुडद्वारा आयोजित साङ्गीतिक साँझ २०७३ मा दुमी किरात राई फन्सीकीम्, दे

फोटो उजुम- कीर्तिकुमार दुमी राई

लकीम्, नोरुड साकेला/तोसु सिली प्रतियोगितामा सहभागी भइ प्रथम स्थान हासिल गर्न सफल भयो । सिलीमाइपा कुल वहादुर दुमी राईको नेतृत्वमा गएको देलकीम् नोरुडले प्रमाणपत्र सहित रु. ६,०००/- (छ हजार) प्राप्त गरेको थियो । कार्यक्रममा किरात राई यायोक्खा, केन्द्रीय कार्य समितिका उपमहासचिव डीवी सरोज प्रमुख अतिथि तथा वरिष्ठ गायक तथा सङ्गीतकार जीतेन राई विशेष अतिथि रहनु भएको थियो ।

किरात राई यायोक्खा केन्द्रीय कार्य

समितिमा सदस्य मनोनयन

किरात राई यायोक्खा केन्द्रीय कार्य समितिमा भाषिक संस्थाको तर्फबाट एक जना पदेन सदस्य मनोनयन गरिपठाउने व्यवस्था अनुसार दुमीकिरात राई फन्सिकिमको तर्फबाट केन्द्रीय कोषाध्यक्ष तेजमाया राईलाई मनोनयन गरी पठाईएको छ ।

थर्ड रनसअप श्रृष्टि र सेकेण्ड रनसअप अस्मिता र नेपाली तारा सिजन ३ फस्ट रनरअप देवेश राई

ट्रिनिटी मार्केटिङ इभेण्टद्वारा आयोजित मिस एस एल सी आईडल- २०१६ को थर्ड रनस अपको उपाधि सृष्टि दुमी राईले जितेकी छिन् । साथै उनले मिस पब्लिक च्वाइस र मिस ट्यालेण्टको उपाधि समेत प्राप्त गरिन् । यसका साथै सीटिभि मोबाईल मिस राई- २०१७ को सेकेण्ड रनस अपको उपाधि अस्मिता दुमी राईले जित्न सफल भइन् । किरात मौलिक संस्कृति कला केन्द्रद्वारा आयोजित कार्यक्रममा उनले वेष्ट वाक् सव टाईटल समेत प्राप्त गरिन् । त्यसै गरी दुमी किराती मूलको सन्तान देवेश राई नेपाली तारा सिजन ३ सांगीतिक गायन प्रतियोगितामा पहिलो उपविजेता हुन सफल भए ।

डा.राई सम्मानित

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट दुमी व्याकरणमा विद्यावारिधी गर्नुभएका दुमी किरात राई फन्सीकीम्का महासचिव तथा भाषाविद् डा. नेत्रमणि दुमी राई माकपाली किरात राई समाज (मा.कि.रा.स.) काठमाडौंको तर्फबाट सम्मानित हुनुभयो । माकपा क्षेत्रबाट काठमाडौंमा आइ बसो

वास गर्दै रहनु भएका किरातहरूका साझा संस्था मा. कि. रा. स. द्वारा आयोजित विशेष किरात चाड तोसु उभौली २०७३ को शुभ अवसरमा आयोजित तोसु सीली तथा सम्मान कार्यक्रममा उहाँलाई ताम्रपत्रका साथ फेटा गुधाएर फूलमाला सहित सम्मान गरियो । त्यसै गरी किरात राई यायोक्खाको २९ औं स्थापना दिवसको अवसरमा आयोजित कार्यक्रममा उपराष्ट्रपति नन्दवहादुर पुनकाहातबाट सम्मानित हुनुभयो ।

दुमी भाषा लेखन

२०७३ साल चैत्र ५ गते शनिवार Tribhuvan University, Central Department of Linguistic, SIL International, Mother Tongue Center Nepal (MTCN) को संयुक्त पहलमा दुमी भाषा लेखन (दुमी ब्र/ब चप्लाम) प्रस्तावित परीक्षण संस्करण -२०७३ सम्पन्न भयो । ६४ पृष्ठ लामो दुमी भाषा लेखन पुस्तिकाको (SIL International) का परामर्शदाता मारी-सिस्को खड्की, डा. नेत्रमणि दुमी राई, सहजकर्ता दिवाकर मान श्रेष्ठ, (MTCN) का सहयोगी सुमन दलामी मगर हुनुहुन्छ भने प्रस्तोता डा. नेत्रमणि दुमी राई रहनु भएको थियो ।

दुमी भाषा लेखन (दुमी ब्र/ब चप्लाम)

प्रस्तावित परीक्षण संस्करण
चैत्र २०७३ (March 2017)

पाँचौ महाधिवेशन गतिविधि

गत कार्तिक ८, ९ र १० गते दुमी किरात राई फन्सीकीमको पाँचौ केन्द्रीय महाधिवेशन बाक्सिला, खोटाङमा सम्पन्न भयो । फन्सीकीमका अध्यक्ष श्री चतुरभक्त दुमी राई ज्यूको संयोजकत्वमा पाँचौ राष्ट्रिय महाधिवेशन मूल आयोजक समिति गठन भएको थियो । वि.सं. २०७३ साल साउन २९ गते शनिवार संस्थाको तत्कालीन अध्यक्ष समेत रहेका राईको संयोजकत्वमा किरात राई यायोक्खा, कोटेश्वर, काठमाडौंमा काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुर लगायतका क्षेत्रहरूमा चसोबास गर्दै आएका दुमी राईहरूको भेलाले कार्तिक ८, ९ र १० गते सो ठाउँमा महाधिवेशन सम्पन्न गर्ने निष्कर्ष सहित विभिन्न समितिहरू गठन गरेको थियो । समितिमा रहनु भएका समिति संयोजक तथा सदस्यहरूलाई आ-आफ्नो जिम्मेवारीमा रहेर काम गर्नको लागि निर्देशन गरिएको थियो । महाधिवेशन सम्पन्न गर्नको लागि निम्न समितिहरू गठन गरिएको थियो ।

आर्थिक व्यवस्थापन समिति

- तेजसाया दुमी राई - संयोजक
- छत्र कुमार दुमी राई - सदस्य
- दुर्गा बहादुर दुमी राई - "
- जसन्त बहादुर दुमी राई - "
- अनिता दुमी राई - "
- जानुका दुमी राई - "
- बस बहादुर दुमी राई - "
- बेलु गुरुङ दुमी राई - "
- सजनी दुमी राई - "
- अस्मिता दुमी राई - "
- दुर्गा दुमी राई - "
- प्रेम दुमी राई - "
- कृष्ण कुमार दुमी राई - "
- उमा दुमी राई - "
- अक्ष कुमार दुमी राई - "
- उत्सव दुमी राई - "

विधान मस्यौदा समिति

- डा. नेत्रमणि दुमी राई - संयोजक
- डा. राजकुमार दुमी राई - सदस्य
- गिरीराज दुमी राई - कानूनविद्
- भिम हलक्सु दुमी राई - सदस्य
- चतुरभक्त दुमी राई - सदस्य

संगठन निर्माण समिति

- ऋषिश्वर दुमी राई - संयोजक
- समिर दुमी राई - सदस्य
- छत्र कुमार दुमी राई - सदस्य
- कीर्ति कुमार दुमी राई - सदस्य
- चतुरभक्त दुमी राई - सदस्य
- सजनी दुमी राई - सदस्य
- भुमि राज दुमी राई - सदस्य

कार्यपत्र निर्माण समिति

- चतुरभक्त दुमी राई - संयोजक
- डा. नेत्रमणि दुमी राई - सदस्य
- डा. राजकुमार दुमी राई - सदस्य

प्रचार-प्रसार समिति

- समिर दुमी राई - संयोजक
- भीम हलक्सु दुमी राई - सदस्य
- भमिराज दुमी राई - सदस्य
- मौलिधन दुमी राई - सदस्य
- हिरामणि दुमी राई - सदस्य
- सनद कुमार दुमी राई - सदस्य
- चक्र बहादुर दुमी राई - सदस्य
- मान बहादुर दुमी राई - सदस्य
- टिकाशेर दुमी राई - सदस्य

सार-समाचार

प्रतिभाशील दुमी व्यक्तित्वहरूलाई सम्मान

दुमी परिवारमा जन्मेर आफ्नो परिश्रमले सफल हुने व्यक्तित्वहरू थोरै मात्र देखिएका छन् । त्यही कोटीमा पर्ने चारजना व्यक्तित्वहरू हुन्- १. मेजर दिलकुमार राई रङकासु, युके सातगोर्खा राईफल २. मेजर दिलकुमार राई, हरसी गोर्खा सईफल, ३. डा. राजकुमार राई सत्तम, हाँचेका कुविण्डे हाल काठमाडौं र ४. डा. नेत्रमणी राई, हलक्सु, माक्पा नोरङ, हाल काठमाडौं । यी चारैजना प्रतिभाशील व्यक्तित्वहरूमा मेजर दिलकुमार राई र मेजर इन्द्रप्रसाद राईले ब्रिटिश गोर्खा सेनामा कार्यरत रहँदा नै पालीहरूले पाउने उपल्लो पद मेजर दर्जा प्राप्त गर्न सफल हुनु भएको छ भने डां राजकुमार राई, हाँचे काले, अमेरिकाबाट आफ्नो विद्यावारिधिको अध्ययन पुरागर्नु भएको छ । त्यसैगरी अर्का प्रतिभाशील व्यक्तित्व डा. नेत्रमणी राई, माक्पा नोरङले त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट विद्यावारिधिको अध्ययन पुरा गर्नु भएको छ । उक्त व्यक्तित्वहरूलाई दुमी किरात राई फन्सीकीमले पाँचौ राष्ट्रिय महाधिवेशन २०७३ मा फेटा ओडाई, ताम्रपत्रद्वारा सम्मान गरिएको छ ।

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

प्रो. मौलकुमार राई,
हेम किराना पसल एण्ड सप्लाएर्स
सम्पर्क : ९७५१०००७५५

बाक्सिला-४ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ

किरातीहरूको महान चाड धिरियाम्लो (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा देश-विदेशमा रहनु हुने सम्पूर्ण आफन्तजन तथा ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ

राजेन्द्र श्रेष्ठ तथा स-परिवार
सिन्धुपाल्चोक

हाल-शाखमुल, काठमाण्डौ

प्रविन दुमी राई - सदस्य
अविनास दुमी राई - सदस्य
कीर्ति कुमार दुमी राई - सदस्य
शिव कुमार दुमी राई - सदस्य

अतिथी सत्कार समिति

चतुरभक्त दुमी राई - संयोजक
ऋषिश्वर दुमी राई - सदस्य
छत्र बहादुर दुमी राई - सदस्य
डा. नेत्रमणि दुमी राई - सदस्य

सांस्कृतिक गीत संगीत समिति

सन्तोस दुमी राई - संयोजक
देवेस दुमी राई - सदस्य
सुनिता दुमी राई - सदस्य

सल्लाहकार समिति

टंक दुमी राई
बलराम दुमी राई
क्या नैन बहादुर दुमी राई
पर्ज बहादुर दुमी राई
शुभराज दुमी राई
अशोक खबचु दुमी राई

स्वयम्सेवक समिति

सनद कुमार दुमी राई - संयोजक

• मिति २०७३ साउन २९ गते दु. कि. रा. फ. पाँचौ महाधिवेशन आयोजक समितिको बैठकले महाधिवेशनलाई सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले कीर्ति कुमार दुमी राईलाई कार्यालय सचिवको रूपमा मनोनयन गरिएको थियो ।

• दु.कि. रा. फ. लाई विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग पुऱ्याउनु हुने महानुभावहरूलाई सम्मान प्रदान गर्नको लागि निम्न सम्मान वितरण उप-समिति गठन गरिएको थियो ।

चतुरभक्त दुमी राई - संयोजक
डा. नेत्रमणि दुमी राई - सदस्य

समिर दुमी राई - सदस्य
तेजमाया दुमी राई - सदस्य
कीर्ति कुमार दुमी राई - सदस्य

• महाधिवेशनलाई सफल बनाउन आवश्यक आर्थिक व्यवस्थापनको लागि संस्थाका सदस्यहरू, सल्लाहकारहरू लगायत सबै शुभेच्छुकहरूसँग आर्थिक सहयोग उठाउने निर्णय गरिएको थियो ।

केन्द्रीय कार्य समितिका सदस्यहरूबाट न्यूनतम रु. ५,०००/- (पाँच हजार) र प्रत्येक दुम्कीम्बाट रु. ५,०००/- (पाँच हजार) संकलन गर्ने निर्णय गरिएको थियो ।

• महाधिवेशनको लागि प्रत्येक दुम्कीम्, देलकीम्बाट १० जना प्रतिनिधि बोलाउने र प्रतिनिधिहरूलाई ५ (पाँच) छाक खानाको व्यवस्था मिलाइएको थियो ।

• महाधिवेशनमा उपस्थित प्रतिनिधि व्यवस्थापनको लागि निम्न प्रतिनिधि व्यवस्थापन समिति गठन गरिएको थियो ।

डा. नेत्रमणि दुमी राई - संयोजक
समिर दुमी राई - सदस्य

मौल कुमार दुमी राई - सदस्य

रत्नमणि दुमी राई - सदस्य

कीर्ति कुमार दुमी राई - सदस्य

साथै बाक्सिलामा गर्नुपर्ने सम्पूर्ण व्यवस्थापनको जिम्मा समिर दुमी राईलाई दिइएको थियो ।

• महाधिवेशनमा सहभागी हुने सम्पूर्ण साकेला/तोसु सिली समूहलाई प्रोत्साहन स्वरूप रु. २,०००/- (दुइ हजार) र प्रमाणपत्र प्रदान गरिएको थियो । सो कोषको व्यवस्थापनका लागि तत्कालीन कार्यसमितिका पदाधिकारीहरूबाट संकलन गरिएको थियो ।

• महाधिवेशनको क्रममा नेपाली तारा- ३ का पहिलो उपविजेता देवेस दुमी राई र सन्तोष दुमी

राईले आफ्नो गायन तथा साङ्गीतिक प्रस्तुति प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

• खार्मि, जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पा (खाजाबासमा) क्षेत्रका विभिन्न देलकीम्, दुम्कीम्बाट साकेला/तोसी/तोसु नृत्य टोलीहरूको सहभागिता रहेको थियो । साथै जालपाबाट पाल्नुभएका भाईबहिनीहरूले आफ्नो नृत्य प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

• महाधिवेशनमा खार्मि, जाल्पा, बाक्सिला, सप्तेश्वर र माक्पा (खाजाबासमा) क्षेत्रबाट विभिन्न देलकीम्, दुम्कीम् प्रतिनिधिहरूको सहभागिता रहनुको साथै धरान दुम्कीम् र कुभिण्डे (हाचेका) बाट पनि प्रतिनिधिहरू पाल्नु भएको थियो ।

• महाधिवेशनको पहिलो दिन अर्थात कार्तिक

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

प्रो. हरिचन्द्र राई,
प्राथना किराना पसल एन्ड हाडवेयर्स
सम्पर्क : ०३६-६६०४१०
बाक्सिला-७ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ

किराना तथा हाडवेयर्सको सामान होलसेल तथा बुद्रा विक्री गरिन्छ ।

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

कर्ण जोशी
जोशी इन्टरप्राइजेज
सम्पर्क : ९७४२०८४२८२
बाक्सिला-५ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ

यहाँ जुता, चप्पल, मोबाईल, Dish Home, TV उपलब्ध छ ।

८ गते सोमबार दु. कि. रा. फ. को पाँचौ महाधिवेशन तथा कार्यालय भवन प्रमुख अतिथि बलराम राई ज्यूले उद्घाटन गर्नु भयो । दोस्रो दिन विभिन्न छलफलका कार्यक्रमहरूका साथै महाधिवेशन बन्द सत्र कार्यक्रम सम्पन्न भइ २१ सदस्यीय पदाधिकारी सहितको केन्द्रीय कार्य समितिको गठन भएको थियो ।

• तेस्रो दिन श्री पृथ्वी उच्च मा. वि.को प्राङ्गणमा घोषणासभा आयोजना गरी सम्पूर्ण केन्द्रीय पदाधिकारी ज्यूहरूलाई सपथ खुवाउनको साथै विभिन्न देलकीम्, दुम्कीम्बाट सहभागी साकेला/तोसी/तोसु नृत्य प्रस्तुत गरिएको थियो । यसै क्रममा सम्पूर्ण सहभागि टोलीहरूलाई प्रमाणपत्र वितरण गरिएको थियो ।

किरातीहरूको महान चाड साखेल/तोसी धिरियाम्लो (उभौली)

किरात बले वो ५०७७ को पावन अवसरमा सम्पूर्ण आफन्तजन, इष्टमित्र, वात्तोधारीमा सुप्तुल, युइखुल, दुइकुल एवम् सुम्निमा पारुहाइले सबैको रक्षा गर्नु ।

घनसेर गुरुह दनीराई
दिलकुमारी दनीराई
लाविदजा (बाक्सिला) हलकुज-६

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौ ।

कुमार परियार
कुमार टेलरिड सेन्टर
सम्पर्क : ९७४३०२११४९
बाक्सिला-४ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ

यहाँ लेडिज तथा जेन्स सिलाई कटाई तथा मेसिन मर्मत गरिन्छ ।

बाक्सला घोषणा, २०७३

- दुमी थातथलोमा रहेको ऐतिहासिक गढी केपिलासगढी चिनागढीको संरक्षण तथा विस्तार गरी नेपालको राष्ट्रिय इतिहासको निर्माणमा यो गदान पुऱ्याइनेछ ।
- दुमी थातथलोमा रहेको सांस्कृतिक भूमिहरू दुमीहरूको उत्पत्ति थलो दुङ्कुलु, तोदिपु ओडार, चाप्चा दह, जालपाको संभौता ढुङ्गाको संरक्षण गरी दुमीहरूको सांस्कृतिक पहिचानलाई स्थापित गरिनेछ ।
- माक्पास्थित माखिपा खिदिछाको पहिचानसँग गांसिएको माखिपा कुकुरको समाधिस्थलको प्रतिमा बनाई माक्पाको चारपाछा-खारुबु, हलक्सु, वालक्पा र हजुरको ऐतिहासिक थातथलोलाई संरक्षण गरी जातीय सांस्कृतिक इतिहासको निर्माण गरिनेछ ।
- दुमी थातथलोमा रहेको ऐतिहासिक स्थल-ओडार, ढुङ्गा, धारा, कुवा, पँधेरो, बाटोका नामहरूलाई खोज अनुसन्धान गरी पुरानै नाममा पुनर्स्थापना गरिने छ ।
- दुमी थातथलोमा रहेका विद्यालयहरूमा दुमी भाषाको पाठ्य सामग्री निर्माण गरी दुमी भाषालाई अध्ययन अध्यापनमा रूपान्तरण गरी दुमीहरूको भाषिक पहिचानलाई राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा स्थापित गर्न अभियान थालिनेछ ।
- दुमी किरात राईहरूको संस्कार संस्कृतिलाई अक्षुण्ण राख्नको लागि मुहुम, रिदुमहदुमको संरक्षण गरिने छ ।
- राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा रहेको दुमी किरात राईहरूलाई फन्सिकिमको छातामुनी गोलबन्द गरी राष्ट्रिय पहिचानलाई स्थापित गरिने छ ।

- दुमी राईहरूको घना बसोबास रहेको खार्मी, जालपा, बाक्सला, सप्तेश्वर र माक्पालाई सङ्घीय संरचना अनुसार केपिलासगढी गाउँपालिका नामाकरण गराउन तथा दुमी विशेष स्वायत्त क्षेत्र निर्माण गर्न राज्यसँग माग गरिनेछ ।
- किरात राई यायोक्खाले राज्यसँग माग गर्दै आएको 'किरात स्वायत्त राज्य' को अवधारणालाई एकावद्धता राख्दै दुमी वंशको खुलुखुक्सु खार्मी, जालपा, बाक्सला, सप्तेश्वर र माक्पा दुमी भाषा, संस्कार संस्कृति, वंशावली एवं इतिहासको अभिलेखन कार्यलाई पूर्णताको लागि निरन्तरता दिइनेछ ।

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. दिलकुमार गजमेर,
स्मारिका सुन चाँदि पसल
सम्पर्क : ९७४३०३७५३५
बाक्सला-४ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ
यहाँ अर्द्ध अद्वारको गर महना बनाउनुको साथै खरिद विक्री गरिन्छ ।

नयाँ वर्ष २०७४ तथा किरातीहरूको महान चाड उभौलीको पावन अवसरमा आदरणीय ग्राहक वर्गमा हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

प्रो. भिजन राई (नविन)
वेविहाड किराना पसल
सम्पर्क : ९७४९५०७७३२
बाक्सला-५ केपिलास गाउँपालिका, खोटाङ
यहाँ किराना तथा कस्मेटिक्स सामान पाउनुका साथै खाने बस्ने राम्रो व्यवस्था छ ।

वंशावली सङ्कलनसम्बन्धी जरूरी सूचना

आदरणीय स्वदेश विदेशमा रहनु भएका दुमी बन्धुहरू यही २०७३ साल कार्तिकमा सम्पन्न दुमी किरात राईहरूको पाँचौँ राष्ट्रिय महाधिवेशनले दुमीहरूको वंशावली सङ्कलन र प्रकाशन गर्ने निर्णय गरेकाले सो ऐतिहासिक कार्यको लागि पाछागत आधारमा एक बृहत वंशावली सङ्कलन समिति बनाई उक्त समितिलाई पुरानो प्रकाशित वंशावलीको आधारमा महिलाहरूको वंशावली समेत संकलन गर्न जिम्मेवारी प्रदान गरिसकिएको जानकारी गराउँदछौं । जिम्मेवारी पाएका प्रतिनिधिज्यूहरूले तुरुन्त आ-आफ्नो पाछाको महिला र पुरुष दुवै समूहको वंशावली टिपन गरी निम्न ठेगानामा पठाई सहयोग गरिदिन हुन हार्दिक अनुरोध छ । जिम्मेवारी पाएका व्यक्तिहरूले कदाचित जिम्मेवारी पूर्वक कार्य नगरी आफ्नो पाछाको महिला पुरुषको वंशावली प्रकाशनमा छुट हुन गएमा संस्था जिम्मेवारी नहुने व्यहोरा अनुरोध छ । यसर्थ यो सूचना पाएका व्यक्तिहरूले तुरुन्त आफ्नो पाछा र अन्य दुमी पाछाहरूलाई खबर गरी वंशावली सङ्कलनमा सहयोग पुऱ्याई दिन हुन पुनः अनुरोध गर्दछौं ।

वंशावली सङ्कलन गर्दा अपनाउनु पर्ने विधिहरू निम्नानुसार रहेकाछन् -

वंशावली निर्माण तथा सङ्कलन गर्दा निम्न विधि अपनाइनु पर्नेछ

- पूर्व प्रकाशित रुट वंशावलीमा परिमार्जन गर्न आवश्यक भएमा परिमार्जन गर्न सकिनेछ । तर त्यसको प्रमाणित र विश्वसनीय आधार हुनु पर्नेछ ।

- वंशावली निर्माणगर्दा अङ्कलाई मापदण्ड बनाई समान अङ्क भएमा दाज्यूभाई वा दिदी बहिनी, एक अङ्क फरक परेमा काका भतिजा, फूपू भदै र दुईअङ्क फरक परेमा बाजे नाती वा बजू नाती, नातीनीको साइनो आउने प्रकारले मात्र वंशावली बनाउनु पर्नेछ ।
- वंशमा कोही सेले धामी वा धमिनी, नागीरे धामी वा धमिनी, तायामी, मस्युमे, मधुमे, ढोले भएमा सोही प्रकारले, सेले नक्षो, नागीरे नक्षो, ढोले र कोही बैदाङ्गी भएमा सो समेत उल्लेख हुनु पर्नेछ ।
- कोही सेनामा जागीर खाएको भए बेलायती सेना, भारतीय सेना, नेपाली सेना, कर्मचारी, प्रहरी, शिक्षक र राजनीतिक व्यक्तित्व आदिको दर्जा समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ । त्यसैगरी कानुन व्यवसायी, प्रख्यात राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय खेलाडी, उद्योग व्यवसायी, लेखक भएमा सो पनि जनाउनु पर्नेछ ।
- वंशमा कोही राई, करता, माथा, गौरुड, जेठा बुढा, खपतरी, थरी आदि पदवी लिएको भएमा सो पनि उल्लेख गर्ने ।
- छमदम वा तिधाम छिदाम गरेर नाम लगाएको भएमा सो नाम (नुङ्कु) अनिवार्य उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- मृत पुस्तामा पर्ने व्यक्तिको नाम दुइवटा भएमा दुवै नाम उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- हरेक पुरुष व्यक्तिको साथैमा श्रीमतीको नाम उल्लेख हुनु पर्नेछ । र, हरेक पुरुष व्यक्तिको समान अङ्कको हार एवं होरीजेण्टल लाइनमा चेलीपत्रको नाम उल्लेख हुनु पर्नेछ ।
- चेलीको नाम लेख्दा निजको विवाह भएको भएमा

निजको श्रीमानको नाम, थर र गाउँसम्म मात्र उल्लेख हुनु पर्नेछ । कोही पुरुष वा महिला अविवाहित भई बसेको भएमा सोही व्यहोरा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
१०. पुरुषको बहुविवाह भएकोमा सोही अनुसार क्रमशः वंशावलीमा उल्लेख हुनु पर्नेछ ।

११. मौलिक थातथलो तथा गाउँ छाडी गएकोमा कहाँ पुगेर बसोवास गरेको छ, जानकारी भएसम्म सो व्यहोरा उल्लेख गर्नुपर्नेछ र जानकारी नभएकोमा जानकारी विहिन भनी उल्लेख गर्ने

१२. वंशावली निर्माणगर्दा पहिले प्रकाशित रुट वंशावलीकै आधारमा भटिकल संरचनामा निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

१३. हरेक परिवारमा वंशावली उतार्दा जेठो जो छ छोरा होस वा छोरी उसैको नाम पहिले लेख्दै त्यसपछि माइला वा माइली आदि भनेर जनाउँदै लैजानु पर्नेछ । यसरी जनाउँदा छोटकरीमा जेठा(लाई 'जे' माहिलोलाई 'मा' आदि भनेर जनाउने । जेठी पट्टिको जेठा भएमा जे. जे, माइलीपट्टिको जेठा भएमा मा. जे आदि भनेर क्रमशः जनाउनु पर्नेछ । छोरीको हकमा पनि यही सुत्र लागु गर्नु पर्नेछ ।

१४. ९० साल र २०७२ सालको महाभूकम्पमा मृत्यु भएकाहरू, दुइवटा विश्वयुद्धमा संलग्न, सातसालको क्रान्तिकारी, लोकतन्त्रका निमित्त लामो समयसम्म राजनीतिक जेल परेको को ही भएमा, सांसद, मन्त्री आदि भएमा सो पनि उल्लेख गर्नु हुन ।

१५. वंशावली सङ्कलन गर्दा जेष्ठ पूर्वाहरूसँग यथेष्ट मात्रमा छलफलनु पर्नेछ । छलफलका समूह फोटो र नामहरू उल्लेगरी सबैको हस्ताक्षर रहेको प्रतिवेदन संस्थालाई प्रस्तुत गरेको वंशावलीलाई मात्र विश्वसनीय र प्रमाणिक वंशावली मानिने

छ । उक्त फोटो वंशावली पुस्तकमा पनि प्रकाशन गरिनेछ

पुनश्च : वंशावली संकलन र प्रकाशन एउटा जिम्मेवारीपूर्ण ऐतिहासिक कार्य भएकाले यसलाई सोही रूपमा लिईदिन हुन वंशावली संकलकज्यूहरू तथा दुमी बन्धुहरूलाई हार्दिक अनुरोध गरिन्छ ।

अन्य जानकारीको लागि :

चतुरभक्त राई,

मो. ९८४१५५९२३०,

chaturbhakta_rai@hotmail.com

कविता (आमा)

सक्दिन भुल्नै, शब्द म यौटा ।
के भनु मैले, लाग्छ ति धौटा ।
हास म पाको, देन छ उस्कै ।
त्यै पनि मायाँ, खात छ उस्तै ।
साथ सदाको, मात्र उहाँको ।
जे गर जैल्यै, हात खडा हो ।
लाख दुखेको, भए पनि आटी ।
थाम्न नधानी, गर्छ उ ढाटी ॥ २
सत्र कुराको, बोकी भरोसा ।
आश भएको, भो फल कोसा ।
आफु मरेरै, बाच ल भन्छे ।
चोट म माथी, भो त उ रुन्छे ॥ ३
केवल आमा

रामकुमार दुमी

सप्तेश्वर
हाल कोरिया

दुमी वंशावली सङ्कलक नामावली

२०७३ कार्तिक ८, ९ र १० मा सम्पन्न पाँचौ महाधिवेशनबाट प्राप्त दुमी वंशावली निर्माणका निमित्त गठित दुमी किरात राई वंशावली निर्माण समिति र पछि कार्तिक १९ गते बाक्सलामा बसेको केन्द्रीय कार्य समितिको बैठकले पुनः सदस्यहरू थप मनोनयन गरेकाले सो को समेत जानकारी गराइन्छ । सङ्कलन गर्न अभै सजिलो होस भन्ने उद्देश्यले कतिपय उपसंयोजक तथा सदस्यहरू वंशावली संकलन समितिका संयोजकले पछि बैठकबाट अनुमोदन हुनेगरी आफैबाट पनि थप जिम्मेवारी दिएको पनि अनुरोध छ ।

दुमी वंशावली निर्माण तथा संकलन समितिका संयोजक : चतुरभक्त राई, ९८४१५५९२३०

क्र सं	पाछाहरू	क्र सं	पाछागत प्रतिनिधिहरू	सम्मेलनद्वारा गठित र थप विस्तार	गाविस गा(उप)पालिका	फोन नम्बर
१	खबचु	१	हेमन्त राई	स.द्वारा गठित	जलपा	
		२	राजेन्द्र राई	थप विस्तार		
२	खारुवु	३	असारमान राई	स.द्वारा गठित	माक्पा, छुका	९८५१०६१७२१
		थप विस्तार	माक्पा	
३	छाचुड	४	गोपाल राई	"	खार्मी लाप्चा	
		५	पर्जबहादुर राई	थप विस्तार	लाप्चा	
		६	प्रताप राई	थप विस्तार	सापु	
		७	रामकाजी राई	थप विस्तार	सावालुड	
४	जिपु	८	बमबहादुर राई	स.द्वारा गठित		
		९	रमेश राई	"		
५	तुरचु	१०	दानबहादुर राई	"	खार्मी	
		११	दिलबहादुर राई	थप विस्तार		
६	दिम्मचु	१२	चन्द्रबहादुर राई	स.द्वारा गठित	खार्मी रुदालुड	
		१३	हर्कराज राई	"		
		१४	प्रकाश राई	"		
		१५	धनकुमार राई	थप विस्तार		

संकलक नामावली

क्र.	व्यक्ति	सं.	नाम	विवरण	पता	सं.
७	मुरह	१६	सर्वजीत राई	स.द्वारा गठित	खार्मी हुलुम	
		१७	प्रतिमान राई	"	हाल्कुम	
		१८	तेजमाया राई	थप विस्तार		
८	रङ्कासु	१९	दुर्गबहादुर राई	स.द्वारा गठित	बाक्सिला, गौरु	९७४३८३४९३६
		२०	जानुका राई	थप	"	९७४९५३३९५
		२१	हरिप्रसाद राई	थप विस्तार	दाम्थला	
		२२	दिनेश राई	थप विस्तार	ताप्लेजुड	२०७३१२१०
		२३	मोहसलाल राई	थप विस्तार	ताप्लेजुड	२०७३१२१२२
९	रत्कु	२४	हर्कधन राई		माक्पालीडाँडा	९८४९९७४८०४
१०	राइचु	२५	जयश्वर राई	स.द्वारा गठित		
		२६	निलप्रसाद राई	"		
११	रिप्ल	२७	टंक राई	"	जालपा	
१२	लुप्पो	२८	सनद राई	"	सप्तेश्वर -८	९७५३००४४७७
		२९	लबकुमार राई	"	"	
१३	बालक्यु	३०	राजभक्त राई	"	खार्मी	
		३१	रमेशकुमार राई	"		
१४	बालक्या	३२	जयराम राई	"	माक्पा बेव्ला	९८०३०९६२०६
						९८४३२३५८९६
		३३	मकर राई	थप विस्तार	"	
			शिक्षक			
		३४	मकर राई	थप विस्तार	"	
			हिमाल राई	"	"	
१५	सत्तम	३५	रुद्र राई	"	चिउरीखर्क	९८४२८६१२७
		३६	चक्र बहादुर राई	थप विस्तार	तुल्सिडुटार	९८९३६९२८४२

संकलक नामावली

क्र.	व्यक्ति	सं.	नाम	विवरण	पता	सं.
१६	सरचु	३७	बलराम राई	"	खार्मी	९८०८९२६९३०
		३८	शुभकुमार राई	"	"	
		३९	शङ्खधन राई	थप विस्तार	रुदालुड	
१७	हजुर	४०	सहजीत राई	स.द्वारा गठित	माक्पा इलिम	
			गोपाल राई	थप विस्तार	माक्पा	
१८	हदी	४१	दानबहादुर राई	स.द्वारा गठित	हाल्कुम	९७४९०५५९०९
						९७४३०९२२५७
१९	हमुचु	४२	प्रतिमान राई	"	जालपा	
		४३	प्रेम राई	"	"	
		४४	नरभक्त राई	"	"	९७४३०३७६६८
		४५	विकास राई	थप विस्तार		९८४९७७९९९५
		४६				
२०	हरसी	४७	मौलकुमार राई	स.द्वारा गठित	बिखेकु	९७५९०००७४५
		४८	कुलबहादुर राई	"		
		४९	मेजर इन्द्रप्रसाद राई	थप विस्तार	बेलायत तर्फको सम्पूर्ण दुमी पाछाको वंशावली	
२१	हलक्सु	५०	नेत्रमणि राई	"	माक्पा, नोरुड	९८५९०९०७९२
		५१	कीर्तिकुमार राई	"		९८४९०७५८८३
				स.द्वारा गठित		
				३३	जम्मा ५२	
				थप विस्तार		
		२७				

पुनश्च : यो वंशावली २०७३ सालसम्म भित्र प्रकाशन गरिसक्नु पर्नेमा संकलकज्यूहरूबाट यथेष्ट तथ्याङ्क नआईपुगेको कारणले ढिलाई हुन गइरहेको जानकारी गराइन्छ । यसर्थ चाँडोभन्दा चाँडो आ जशयकीय तथ्याङ्क बुझाईदिन हुन हार्दिकतापूर्वक अनुरोध गरिन्छ ।

बेहुली दुङ्गामा स्थानीयता

बेहुली लिएर दुलाहाको घरमा फर्किने क्रममा शौच गर्न गएको बेहुली गायब भइन् । जङ्गलको बीचमा बेहुली अलप भएपछि खोजीनीति भयो । बेहुली गायब भएको ठाँउमा बेहुलीभैँ दुङ्गाको उत्पत्ति भयो । बेहुली दुङ्गा उपर यस्तै कथा छ पाँचथरको रविमा । रविमा रहेको बेहुली आकारको दुङ्गामा नै ती दुलही अलप भएको किरात राई जातिको विश्वास छ । हो त्यै 'बेहुली दुङ्गा'को नामबाट सरस्वती दुमी राईले आफूले लेखेका कविता, गीत र मुक्तकको सङ्कलन बनाएकी छिन् ।

सरस्वती नेपाली काव्यक्षेत्रको मूलधारमा आई नपुगेकी कवि हुन् । ग्रामीण क्षेत्रमा रहेर विभिन्न काव्यिक रङ्ग छर्ने प्रयासमा रहेकी उनको पहिलो पुस्तकाकार कृति हो- 'बेहुली दुङ्गा' । जहाँ स्थानीयताको सघन उपस्थिति रहेको छ । उनको सङ्ग्रहमा दूरको सपना, दर्शनको जटिलता र अहंकारको लय भेटिँदैन । बरु, पूर्वी समाज, किराती जातिको संस्कार संस्कृतिको सुवास र त्यही अनुरूपका विम्ब भेट्न सकिन्छ । छोटो कृतिमा ३० वटा आफ्ना रचना भरेकी छिन् । जीवनका अनुराग, समाजिक विवशता, कथाले रोजेका प्रेमिल उपस्थिति उनका कवितामा देखिन्छ । स्थानीयता उनको सङ्ग्रहको प्रमुख आधार बनेको छ । स्थानीय सन्दर्भलाई शब्दको गुच्छामा टपक्क टिपेर राख्ने प्रयास भएको देखिन्छ ।

वियोगको नाममा सयौँ पीडा सहनु भन्दा बरु विछोडको एउटै पीडा खप्नु जाती पीडाको पहाडले थिच्दाथिचिदै एकदिन पहरा हुने रैछ छाती (कविता : मेरी इश्वर, मेरो जिवन)

केही कविता बान्की, विषयवस्तु र शब्द संयोजनले उत्कृष्ट लाग्छन् भने केही कविता

सुरुवाती सिकाइ कविता जस्ता पनि देखिन्छन् । नारी वेदना, जटिलताका विषयमा तिखारिएका कलमले सामाजिक परिवर्तनको बढी स्वर कोर्न खोजेको देखिन्छ । लामा कविता छैनन् तर दिन खोजेको विषय भने गहन छन् । नारी भएर नारीले भोगेको भाव उतार्नु स्वभाविक नै हो । विवेकी संसार र आदर्श समाजको परिकल्पना कवितामार्फत् खोज्ने प्रयास भएको देखिन्छ । ग्रामीण समाजको यथार्थलाई साहित्यको शब्दावलीमा खेलाउने अभ्यास सफल भएको देखिन्छ ।

ईश्वरप्रतिको आफ्नो नवीनतम धारणा केलाउने काम 'मेरो ईश्वर, मेरो जीवन' भन्ने कवितामा देखिएको छ । निश्चल भावनामा आफूले ईश्वर खोजेको कुराको भाव छ । 'आमा ! मलाई कर नगर्नुहोस्', 'सृष्टि थाम्ने नारी तिमी', 'नारी आफैँ ऊर्जा हो', 'तिमी सधैं याद गर नारी', 'साइली', 'गिद्वेनजर र हँसिया' जस्ता नारीवादी कविता समेटिएका छन् । १८ वटा कविता, एउटा मुक्तक र बाँकी गीत समेटेर सङ्ग्रह बनाएकी छिन् ।

कविताहरूमध्ये 'बेहुली दुङ्गा म' कविता भने अरुभन्दा शक्तिशाली छ । किराती समाजमा आधारित बेहुली दुङ्गालाई विम्ब बनाएर कवितामा लिएको छ । जहाँ इतिहास, धर्म, संस्कृतिलाई समयानुकूल कविताको माध्यमबाट प्रस्तुत गर्न खोजिएको छ । जस्तो :

अनि इतिहासमा जन्ती र दुलाहाबाट परित्यागित एउटा अबला नारी पात्रको विम्ब आइरहने/गडिरहने जन्तीहरूलाई नौमती, बाजा नर्सिङ्गा उराल्ने तीर्थस्थल

गिरिराज बाँस्कोटा

कविता भन्दा केही बेक्ने लाग्ने बेहुली दुङ्गाका कविता जति सरस्वती दुमी राई लेखे पिन मुक्तकको गीत पढेका सुन्ने गर्ना, पढेका कव्यकृत हुन उनलाई नौमतीले टिपे अट गर्दैन । तर, बन्दाबन्दाको यथार्थता अन्तर्गतमा नहिंसाको लोको उनको मनका हो । यस्तै उनी कविताको कथा सिन्दुरमा बस्न प्रतिष्ठ बेहुली दुङ्गाको नारीविषयमा उभिले सिकेका गरी दुङ्गाबाट दुङ्गाबाट पुनः गरी जीवन विभिन्न र फलको फूल नै राई, आफू पनि नारी पढेका विषय विभिन्न कविता कोटीका ।

कविताले उनी पीडाको फलको विभिन्न विभिन्न छालो पहरा भने पनि उनी पढेका सुन्नेको घर फुट्नु जन्ती नाथिन् । यस्तै उनी पढेका सुन्नेको घर फुट्नु आफ्नै पढेकाको नभ विषय छान्ने आफ्नै पढेको सुन्नेको घर फुट्नु आफ्नै पढेको विषय छान्ने । यस्तै उनी आफ्नै पढेकाको अन्तर्गतमा ईश्वर नाथिन् । काण्ड, अन्तर्गतमा अन्तर्गतमा कविता जति गीतको उनी अन्ती संसार देखिन् र कविताको गीत बाट गर्दिन् । यसैले उनको कविता अन्तर्गतको शब्द रचना जति कविता र गीतका हुन् ।

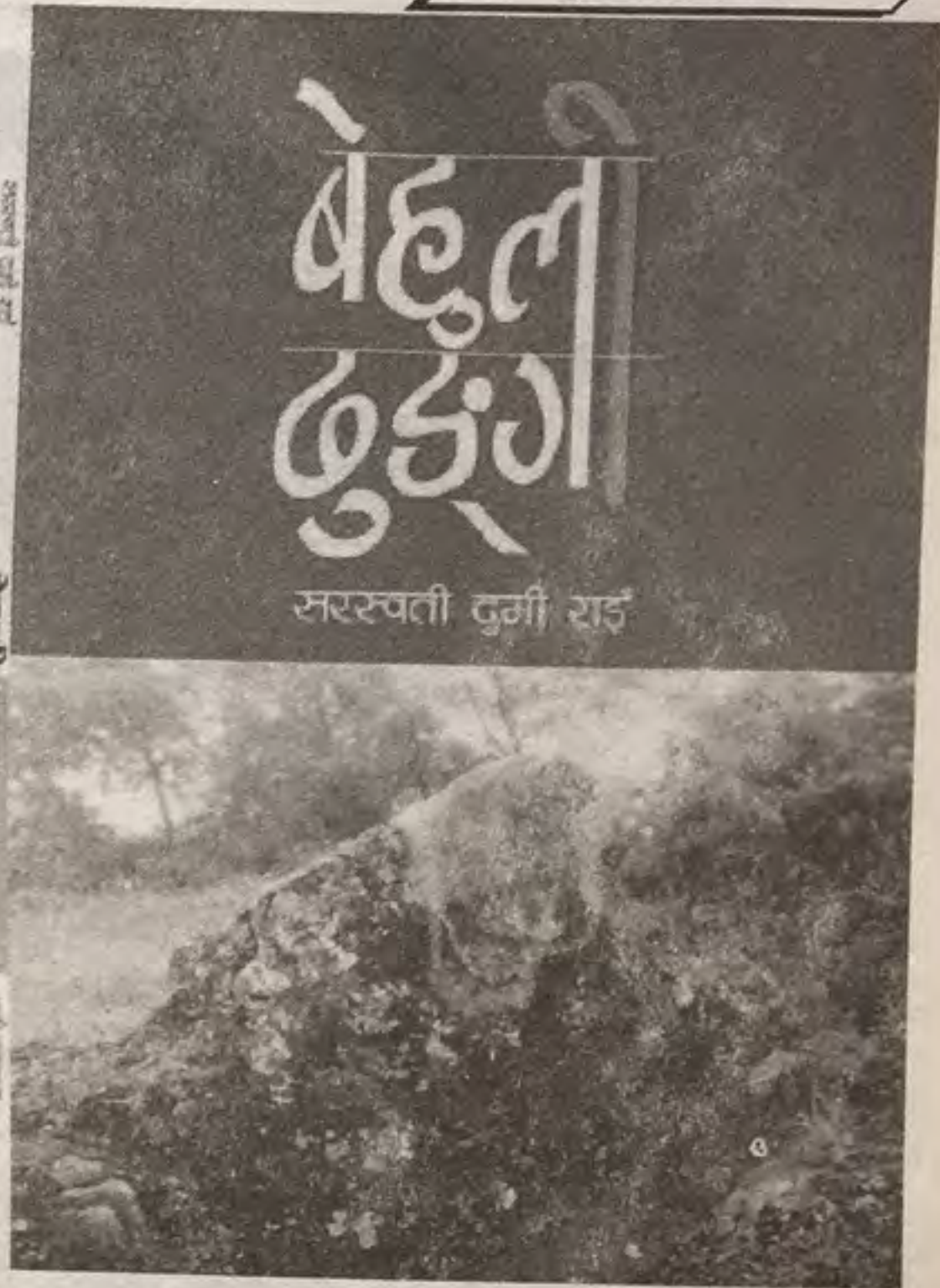
- गोमिता, साहित्यकार

यो निर्जन एकान्तमा विना बेहुला विना जन्ती कसैको उधारो सिन्दुरमा नाममात्रको बेहुली दुङ्गा भएर बसेकी छु म कसैको नाममा बसिरहेकी छु म ।

अदृष्यरूपमा विषयहरूलाई विनिर्मित गरिएको देखिन्छ यस कवितामा । राई भाषाका मिथकहरूको उपभोग पनि भएको छ । बढी आफ्ना र आफ्ना पक्षीय भावनालाई रुचाइएको छ । परिवर्तनका स्वर, प्रकृतिक चेतना, स्थानीयता र अधिकारका कुरा लेखिएका छन् ।

गीतमा पनि कलम खारिन खोजेको देखिन्छ । यसअघि गीति एल्बम 'बजार' ल्याइसकेर होला सायद गीतमा कलम जमेको छ । लयात्मकतालाई ख्याल राखिएको छ । छोटो मिठा गीत पस्कने प्रयास छ । गीतमा पनि स्थानीयतालाई रुचाइएको छ । जस्तो : युग पुरुष रवि कर्णको कर्मभूमि हाम्रो रवि

फाल्गुनन्दले ज्ञानको ज्योति बालेको हाम्रो रवि । राम्रो अवरणमा सानो चिटिक्क परेका कृति बनाउने प्रयास भएको छ । छोटो छोटो सृजना समेटिएको छ । रविमा बस्ने दैनिक काममा घोटिने र बाँकी रहेका समय सृजनालाई दिनु कर्मको महत्वपूर्ण भाव हो । त्यही मेहेनत यो सङ्ग्रहमा देखिएको छ । यति हुँदाहुँदै पनि सबै कविता ओजपूर्ण हुन सकेको देखिँदैन । सङ्ग्रहका सुरुवाती कविताभन्दा पछिल्ला कविता कमजोर छन् शब्दावली, प्रस्तुति र विषयवस्तुका आधारमा । एउटै सङ्ग्रहमा कविता, गीत र मुक्तक राख्नु भन्दा केही समय पर्खेर एउटै विधामा सङ्ग्रह निकालेको भए उपयुक्त हुन्थ्यो ।

कृतिको नाम : बेहुली दुङ्गा
लेखक : सरस्वती दुमी राई
विधा : कविता/गीत
प्रकाशक : वाणी प्रकाशन विराटनगर
मूल्य : रु. १००।

मे.श्री इन्द्र प्रसाद दुमीराईसँग इसीलीम भेटवार्ता

सवत् २०२२ साल भाद्र २८ गते खोटाङ जिल्ला अन्तर्गत बाक्सिला गाविस, वडा नं ८, चोखुम, केलासी गाउँ (वर्तमान केपिलासगढी गाउँपालिका) मा जन्मनु भएका मे. श्री इन्द्र प्रसाद दुमीराई, श्रीमती रेनुका कोयी राई, छोरी डा. शान्द्रिया राई तथा ज्वाइँ डा. विमर्श राई, छोरी पुजाश्री राई, अनि छोरा आशिक जीवन राईका साथमा सपरिवार अहिले बेलायतको Surrey County को Raigate भन्ने शहरमा बसोबासरत हुनुहुन्छ। बाजे श्री गञ्ज बहादुर दुमीराई, बाबा श्री भैजित्त दुमीराई तथा माता श्रीमती गौहिरा दुमीराईको पाँच सन्तानहरूमध्ये जेठो सन्तान मेजर राईलाई त्यसवेलाको समयमा गाउँघरमा आफ्नो बाल्यकाल एवं युवावस्था वितेको समेत पत्तै भएन। आफू सानो छँदै मातृवियोगको हण्डर र ठक्करबीच हुर्कनु भएका परिश्रमी राईले भाग्यवश २१ वर्षको उमेरमा बेलायती सेना (British Army)मा भर्ति हुने मौकालाई सदुपयोग गर्नु भयो र निष्ठापूर्वक सेवा गर्दै सो सेवामा क्रमशः पदोन्नति हुँदै उपल्लो दर्जा मेजर पदबाट विभूषित हुन सफल पनि हुनु भयो। समाजसेवी दुमी वंश एव बेलायती सेनाका उच्च ओहदामा रही हालसालै मात्र सेवानिवृत्त हुनु भएका सिङ्गे दुमी समुदायको सिर ठाडो राख्न सफल उनै दुमी व्यक्तित्व मे. श्री इन्द्र प्रसाद दुमी राईसँग ई-मेल मार्फत् लिइएको अन्तर-वार्ताको सारसंक्षेप प्रस्तुत छः

इसीलीम : बाल्यकालका चीरस्मरणीय सन्दर्भहरू केही छन् भने बताइदिनोस् न।

मेरा माता पिता औधी मिलनसार हुनु भएकाले हाम्रो घरमा सधैं नै अति रमाइलो वातावरण हुन्थ्यो। बाबाले कसैलाई कहिल्यै पनि तँ भन्ने सव्द प्रयोग गर्नु हुन्नथ्यो। जुनै समय, जुनै ऋतु होस्, हाम्रो घर-आँगनमा मादल बज्नु थालेपछि वल्लो-पल्लो गाउँ-टोलका सबै रहरे साथीभाइहरू एकाएक भेला भएर सबै मिली खुबै रमाइलो गर्दथे। बाल्यकालका थुप्रै अविस्मरणीय क्षणहरूमध्ये आजसम्म पनि यही क्षणको चाहिँ सबैभन्दा बढी याद आइरहन्छ मेरो मानसपटलमा। आमा-बाबाको सरल, ममतामयी अनि आत्मीय व्यवहारको त्यतिखेर कसरी

मुल्याङ्कन गरियो, हेक्का रहेन, तर पछिल्लो समयमा वहाँहरूले गर्नु भएको शिष्ट व्यवहार जीवनमा अथाह शिक्षाको ज्योति बनेको महसुस हुने गरेको छ। साथमा आजसम्म पनि मेरो परिवारमा त्यस्तै प्रकारको व्यवहारको झुन्डो आउने गरी बेलायतस्थित मेरा घर-आँगनमा पनि रमाइलो गर्न आउनुहुने साथीसङ्गीहरूको कमी हुन्न। मिठो बोली, राम्रो साँच र असल व्यवहारले मानव जातिलाई हानी नभई फाइदै फाइदा नै गर्दोरहेछ भन्ने लाग्छ आजसम्म पनि मलाई।

इसीलीम : जीवनका उपलब्धीमुलक क्षणहरू पनि सम्झनामा छन् कि ?

युवा अवस्थामा म अलिक चञ्चले

स्वभावको मान्छे, मलाई आफ्नो दौतरीहरू, बुढापाकाहरू र केटाकेटीहरू सबैले औधी मन पराउथे। स्कूल लामो बिदा हुनासाथ म केही सामल-तुमल एउटा खास्टोमा पोको पारिवरी त्यसलाई बोकेर घरबाट बाहिर निस्कनै पर्ने मेरो बानीले गर्दा मैले पूर्वी नेपाल लगायत दार्जीलिङ समेत घुमिसकेको थिएँ। यसरी घुमफिर गर्दा घरको काम बाँकी रहने, साथै पढाइको काम नहुने भएकोले आमा-बाबाले धेरै गाली पनि गर्नुहुन्थ्यो। बरालिनुको अर्थ नबुझी बरालिइयो, तर पछिल्लो समयमा बुभुदा यस्तो लाग्छ, गाउँघरबाट बाहिरिएर पनि धेरै कुराहरूको ज्ञान बढुल्न सकिँदो रहेछ। भोकतिर्खा सहनेदेखि लिएर विरानो ठाउँमा संघर्ष गरी बाँच्न सकिन्छ। साथमा बाहिरफेरो विकास निर्माणसँगै कसरी आत्मनिर्भर बन्ने ? भन्ने समेत प्रत्यक्ष अनुभूत गर्न पाइन्छ। धेरै जनासँग अन्तर क्रिया गरी दुःख सुखका अनुभव साट्न र आफूलाई जन्मदिने आमा-बाबा लगायत आफ्नो परिवारको महत्व समेत बुझ्ने अवसर मिल्छ। यसरी घुमफिर गर्दा सिकेका कैयौं कुराहरूले पनि मेरो जीवनमा धेरै सकारात्मक भूमिका निर्वाह गरेको भने अवश्य नै छ जस्तो लाग्छ।

इसीलीम : बेलायती सेनामा नै किन ? त्यतातिर जानुमा कुन-कुन कुराहरूले प्रेरित गर्नु जस्तो लाग्छ यहाँलाई ?

त्यतिवेला गाउँको स्कूलमा पढाइ अनि त्यस समयको जागिरको अवसर प्रायः सुन्य हुन्थ्यो। तत्काल काहीँकतै कुनै अवसरको निकास नदेखिएकाले 'जान्न म त गोर्खा भर्ति ...' भन्ने गीत आफैले गाइहिँडे पनि भित्री मनबाट भने भर्ति जान पाए हुन्थ्यो भन्ने नै थियो, र उमेर र बल-बैसको हिसाब-किताब गरिवरी साथीभाइको सारमा नापजाँचमा गइयो पनि। नभन्दै, तेश्रो पटकको प्रयाससँगै २०४२ सालमा भर्ति लागियो पनि। त्यसैलाई मैले जीवनको

एक उपलब्धिमुलक क्षणको रूपमा मान्दै आएको पनि छु। सफलताको सीमा तोक्न नजान्ने म जस्तो आशावादी मान्छेको लागि फौजी जीवनमा धेरै दुःख सुख पनि भोगियो। धेरै उपलब्धिहरू पनि हासिल गरियो। मैले हासिल गरेको सम्पूर्ण उपलब्धिहरू यहाँ समेट्न पर्दा समुच्चमा आर्मी जीवनका हरेक दिनहरू रमाइला अनि उपलब्धि मुलक नै पाएको छु।

इसीलीम : बेलायती सेनामा उपल्लो दर्जा 'मेजर' ओहदामा पुग्न सफल हुँदाको आत्मानुभूति अनि विभूषित हुँदाको क्षणबारे बताइदिनु हुन्छ कि? हामी गोर्खाजहरूको लागि मेजर दर्जालाई उपल्लो दर्जा भन्दा खासै फरक पर्दैन। यस दर्जामा पुग्नको लागि दश बटाजति प्रमोसन लिनु पर्दछ। म यस दर्जामा पुग्दा मलाई जन्म दिने आमा-बाबालाई खुबै सम्झेको थिएँ। त्यतिखेर मलाई जन्मथलोको पनि भारी याद नआएको होइन। त्यस हर्षमय क्षणमा मैले एक पटक आफू भर्ति हुनुभन्दा अधिका दिनहरूलाई स्मरण गर्न पुगेँ, र आफ्नै गाउँठाउँका सिमेभूमेलाई झलझली सम्झिन पुगेँ मैले। बिकट गाउँ-ठाउँमा जन्मेर त्यहीको स्थानीय स्कूलमा धेरथोर अध्ययन गरी बेलायती सेनामा यहाँसम्मको दर्जा लिनु सफल हुनुमा कठोर प्रयत्न, धेरै लगनशीलता र धैर्यता साँच्चु परेको थियो नै। यसका साथै भाग्यले पनि साथ दिएको नै भन्नु पर्छ जस्तो लाग्छ।

इसीलीम : यदि त्यतातिर नगएको भए, विकल्पमा केही सोच पनि त अवश्य नै थियो होला, हैन ?

यदि बेलायती सेनामा नगएको भए म स्थानीयस्तरमा नै भएपनि ब्यापार व्यवसायमा लाग्ने थिएँ। यसका साथै स्थानीय तहको समाज सेवामा तल्लिन हुन्थेँ होला जस्तो लाग्छ।

इसीलीम : दुमी समुदाय र दुकिराफ संस्थाप्रति यहाँको धारणा पस्कनु पर्दा ... ?

म सानो छँदा चुचु (बाजे), कोकु (बोजु)को साथमा हुर्केको मान्छे हुँ। बाल्यकालमा दुमी भाषा प्रष्ट बुझ्ने गर्दथेँ, अनि बोल्थेँ पनि। अलिक लजाउने उमेरको भएपछि दुमी भाषा भन्दा खस भाषामा बोल्ने प्रचलन बढेर गएको थियो। खास गरेर दुमी भाषा मेरो पुस्तामा आएर डर लाग्दोगरी लोप भएको ठान्दछु म। अन्जानमै हामीले ठूलो गल्ती गरेकै हो र अब हाम्रै पुस्तामा यसलाई नसुधारिए हाम्रो भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृतिको ठूलो संकटमा पर्ने निश्चित पनि देखिन्छ। हाम्रा अधिल्ला पुस्ताहरूलाई आफ्नो भाषा र संस्कृतिको धेरै चासो नलागेको हुन सक्छ, किनभने उनीहरू सबै जान्दथे, अनि यी कुराहरू भावी सन्ततिले भुल्ने छैनन् भन्ने कुरोमा विश्वस्त पनि थिए, तर आज आएर त्यस्तो हुन सकेन। हाम्रो पुस्तालाई खस भाषाले प्रभावित पारिछाड्यो र आफ्नो भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृतिलाई धेरै नै खस्किन दियो।

मलाई मेरो तीन पुस्ता भन्दा अधिल्ला पुस्ताहरूका बंशावली थाहा थिएन। विश्वास गर्नु हुन्छ ! मान्छेको जात न हो, आफ्नो उमेर पाकै गएपछि मात्र ज्ञान आउँदो रहेछ। हण्डर र ठक्कर खाएपछि न बुद्धि फिर्दो रहेछ। हुन सक्छ, त्यसैले नै म आफै पनि ४१ वर्ष नाघेपछि अनि विदेशमा बस्नुपर्दा आज बल्ल अतालिनगरि चेतना खुल्यो। सबैभन्दा ठूलो सुर्ता वा समस्या भनेको के थियो भने अब हामी दुमीराईहरूको जन्मदेखि मृत्युसम्मको विधि-संस्कार के हो र कसरी गर्ने ? भन्ने, विदेशमा जन्म हुन्छ, जीवन रहूजेल आफ्नो विधि-विधान अनुसारको संस्कारहरू त गर्नु पर्दछ। जब मरण हुन्छ, त्यतिवेला त विधि-विधान अनुसार बाटो लाउनु पर्छ, तर त्यो कसरी गर्ने त ? हामी विदेशमा बस्ने दुमीराईहरूको ठूलो समस्या हो यो भन्ठानेर चिन्तित भइरहेकै अवस्थामा मैले सद्देय श्री चतुर

भक्त दुमीराईज्यूसँग प्रत्यक्ष भेट भएपछि वहाँकै मुखारविन्दबाट नेपालमा दुमीराईहरूले आफ्नो भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृतिको संरक्षण र विकासको लागि गर्नु भएको प्रयास र उपलब्धि सुनेर म फेरि औधी हर्षित भएँ। भनौ मेरो खुसिको सीमा नै रहेन।

मलाई लाग्दथ्यो कि दुमी शब्दकोश बाहेक हामीसँग केही पनि छैन, तर नेपालमा रहनु भएका हाम्रा दुमी महानुभावहरूले यति धेरै दुःख-कष्ट गरेर भएपनि हाम्रो भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृतिलाई जोगाउनु भएको रहेछ। यस मानेमा मलाई विश्वास जाग्यो कि अब हाम्रो भाषा-संस्कार र कला-संस्कृति लोप भएर जाने हैन यसको संरक्षण र विकास पो गर्न सकिने रहेछ। म वहाँहरूले गर्नु भएको काम देखेर औधी नै प्रभावित भएको छु र यो नमुना कामको उच्च कदर पनि गर्छु। संसारभरि छरिएर रहनु हुने दुमीराईहरू एकजुट भई वहाँहरूलाई साथ-सहयोग गरी आफ्नो भाषा-संस्कार र कला-संस्कृतिको संरक्षण र विकास गर्नु पर्दछ।

इसीलीम : आफ्नो थातथलोमा आफूले टेकेको माटो र हिँडेको बाटोले यहाँप्रति केही आशा र भरोसा गरेको महसुस पनि गर्नु भएको छ कि ?

'जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी' आफ्नो थातथलो र टेकेर हिँडेको माटो र बाटोको माया आफ्नो जीवन भन्दापनि बढी हुन्छ। व्यापारिक हिसाबले अब हाम्रो गाउँ-ठाउँमा द्रुत गतिमा विकास हुँदैछ। पछिल्लो समयमा म गाउँघर जाँदा तीब्र गतिमा भैरहेको विकासका आधारहरू देख्न पाउँदा म निककै प्रफुल्ल भएँ। त्यो बेलाको समय र यो समय बीच हाम्रो गाउँ-ठाउँमा विशेष गरेर सञ्चार, यातायात र विद्युत, आदि क्षेत्रहरूमा धेरै नै विकासले फड्को मारिसकेको रहेछ। मैले अधिपनि भनें, हाम्रो पुस्तामा भाषा, धर्म, संस्कार र संस्कृति धेरै लोप हुन गयो। यतिखेर दुमी संस्था 'दुकिराफ'ले गरिरहेको पहल र जनसहभागिता हेर्दा यस्तो अनुभव गर्ने

कि अब नयाँ पुस्ताका युवाहरूले यसको महत्व र म्ररी बुझेर संरक्षण र विकास गर्नेछन। हामी विदेशमा रहेका दुमी सन्तानहरूले पनि आफ्नो थातथलोको लागि केही गरौं भनेर जुटेका केही उदाहरणहरू छन्। आफ्नो गाउँ-ठाउँको लागि हामीले गर्न सकिने र सम्भव भएसम्मका कामहरू केही पनि गर्न बाँकी राख्नु हुन्न भन्ने अठोट लिएर अगाडि बढ्नु पर्दछ।

इसीलीम : वर्तमान सन्दर्भमा यहाँले 'दुकिराफ' संस्थाको अवस्था कस्तो पाउनु भा छ ?

दुकिराफ संस्थाले गरेको कामको लागि जति धन्यवाद दिएपनि पर्याप्त नहुन सक्छ। यद्यपि म मेरो मनको अन्तरकुन्तरबाटै मुरीमुरी धन्यवाद दिन चाहन्छु। दुकिराफ र विदेशमा रहनु हुने दुमीराईहरूका संस्था बीच राम्रो सम्बन्धले हाम्रो भाषा-संस्कार र कला-संस्कृतिको दिगो संरक्षण एवं विकास हुन्छ। दुकिराफ संस्थाले विभिन्न समस्याहरूको सामना गर्दै असङ्ख्य बाधा-अड्चनहरूसँग पौंठे जोरी खेल्दै आर्जेको ज्ञानको भण्डार हामी विदेशमा रहने दुमीराईहरूका लागि निश्चय नै अहो भाग्यको कुरो हो। यो Readily available ज्ञानको भण्डार प्रयोग गर्नको लागि सारा दुमीराईहरू दुकिराफ संस्थालाई नजिकबाट बुझ्न सक्नु पर्दछ। दुमी समुदायको साभा गौरवशाली संस्था दुकिराफको सन्दर्भमा यो भन्दा बढी बोल्ने मेरो हैसियत पनि नरहला।

इसीलीम : समुदायलाई माथि उठाउन केही चुनौतीहरू पनि ठम्याउनु भएको छ कि ?

ठूला कार्यगर्दा चुनौतीहरू अवश्य देखा पर्दछन् नै। मैले अनुमान गर्न सक्ने मुख्य चुनौतीहरू लोप हुँदै गैरहेको दुमी भाषा, संस्कार र संस्कृतिको विकास गर्नको लागि देश विदेशमा रहनु भएका सारा दुमीराईहरूमा चेतना जगाई एकजुट बनाउनु पर्ने र ऐतिहासिक स्थलहरूको संरक्षण र विकास गर्नको लागि आर्थिक संयोजन गर्नुपर्ने कुराहरू मुख्य

हुन सक्छन्।

इसीलीम : ती चुनौतीहरूलाई सामना गर्न दुमी समुदाय र संस्थालाई सुझाउनु पर्दा ... ?

मलाई लाग्दछ यी चुनौतीहरूलाई सामना गर्नको लागि दुकिराफ संस्थाको ठोस तथा स्पष्ट योजना हुनु पर्दछ र यी योजनाहरू देश-विदेशमा रहेका दुमीराईहरूसँग आवद्ध संघ-संस्था तथा व्यक्तिहरूसम्म पुऱ्याउन सक्नु पर्दछ।

इसीलीम : विदेशमा रहेर पनि विभिन्न समाज सेवामा क्रियाशील रहिआउनु भएको छ, हालमा चाहिँ के कति वटा संस्थाहरूमा संलग्न रहनु भएको छ ?

म भखरै मात्र फौजी जीवनबाट अवकाश प्राप्त सामाजिक प्राणी भएको हुनाले धेरै संघ-संस्थाहरूमा सक्रिय सहभागिता जनाउन सकेको अवस्था त छैन। हालमा मैले किरात राई बेलायत माडिखम समितिको निर्देशक, रावाखोला सेरोफेरो बेलायतको पेट्रोन अनि, एनआरएन युकेको सल्लाहकार पद सम्हालेको छु। यसको अतिरिक्त 'दुमी किरात राई फन्सीकीम दुस्कीम बेलायत' तदर्थ समितिको संयोजक भई एक पूर्ण समितिको गठन गर्ने पहल पनि गरिरहेको छु।

इसीलीम : अन्त्यमा दुमी समुदाय र 'दुकिराफ' संस्थाको मुखपत्र इसीलीम मार्फत केही राय/सल्लाह वा शुभेच्छा छन् कि ?

संस्था आफैले त के नै गर्न सक्छ र। जसका लागि सारा दुमीराईहरूले चाहिँ दुकिराफ संस्थाको योजनाहरूलाई सक्रिय रूपमा सहयोग गर्न तत्परता देखाउनु पर्दछ।

दुमी सक्षिप्त नालीबेली

- डा. नेत्रमणि दुमीराई

को हुन् त दुमी ?

'दुमी', 'दुमीराई', 'दुमी किरात राई', 'किराती दुमी' आदि किसिमबाट चिनिने किरात वंश अन्तर्गतको एक भाषिक समुदाय नै हो दुमी। आदिम किरात सभ्यताको विकाससँगै अलग भाषा-संस्कार, कला-संस्कृति एवं रहन-सहनका साथ पहाडी भू-भागमा अवस्थित र ताप-उपत्यकामा मौलाएको जीवन्त सभ्यता नै हो दुमी। दुमी शब्दको सीधा अर्थ चाहिँ प्रथम पुरुष द्विवचन 'हाम्दुई' भेट्यौं वा तृतीय पुरुष द्विवचन 'तिन्दुई' भेटे भन्ने हुन्छ।

सामे र पाछा चाहिँ कति छन् दुमीमा ?

दुमी थर अन्तर्गत सात वटा 'सामे' (वा 'सामेत') र २१ वटा पाछाहरू: हलक्सु, रत्कु, हजुरचु, रङ्कासु, छाचुड, रिप्लचु, मुरह, राईचु, बालक्सु, हदी, खबचु, बलक्पा, जीपुचु, तुरचु, सत्म, हरसी, सरचु, हम्मुचु, खारुबु, दीम्मचु र लुप्पो (अर्थात् संक्षेपमा, हरहर-छारीमु-रावाहख-वाजीतु-सहसह-खादीलु) रहेका छन्।

आफैमा चाहिँ के हो त दुमी ?

'प्रकृतिको सम्मान, पितृको मान : भाषा-संस्कार र कला-संस्कृति किराती स्वाभिमान' भएकाले पितृ र प्रकृति पुजक, हरेक परिवारमा पितृको प्रतिक सुप्तुलु तीन चुला (सेरलु: घरमुली वा वंशको उत्तराधिकारी, वात्वलु: दाजुभाइ वा छरछिमेक, दनीलु: छोरीचेली वा कुटुम्ब) लाई पुख्यौली रिखिता अनुसार पुजे अलगगै भाषा-संस्कार, कला-संस्कृति भएको आदिम किरात सभ्यताको एक हाँगा नै हो दुमी। उनीहरूले विशेष गरेर धीरीयाम्लो (बैसाखे पूर्ण) ताका एक महत्वपूर्ण चाडको रूपमा भूमेपूजाका साथ तोसी सीली (साकेला उभौली) धुमधामका साथ मनाउने गर्दछन्।

कसरी चिनिन्छ त संस्कार र संस्कृतिमा दुमी ?

दुमी समुदायले गर्दैआएका मौलिक संस्कारहरू: (१) जन्म संस्कार, (२) न्वारान, (३) पासनी, (४) छेवर, (५) गुन्यु-चोली, (६) विवाह, (७) मृत्यु संस्कार, आदि छन्। त्यसैगरी दुमी संस्कृति अन्तर्गत चाहिँ (१) चुलाको विधिवत पूजा, (२) न्वांगी (नयाँ अन्नपात पितृलाई चढाउने), (३) तोसी/साकेला वा भूमे पूजा, (४) छमदम (तीदाम, छीदाम र दीदाम), (५) चीयोपा-चीयो मा अर्थात् (नाग-नगेनी पूजा), (६) साउने संक्रान्ति,

(७) माघे संक्रान्ति, (८)

दोलोकोम्मा दो र (९) पितृको मान, आदि पर्दछन्।

के चाहिँ होइनन् त दुमी ?

पूर्व जन्म र पुनर्जन्ममा पटककै विश्वास नराख्ने, बनावटी र देखावटी मन्दिर वा देवालयभित्र काल्पनिक ईश्वरको स्तुतिगानमा आस्था नराख्ने, कसैको प्रतिस्थापित प्रतिमालाई भगवान सम्झी पुजे कर्ममा विश्वास नगर्ने, स्वर्ग र नर्कको परिकल्पनालाई नस्वीकार्ने, समाज व्यवस्थापनमा नारी र पुरुष बीचको अस्तित्व र भूमिकामा असमानता देखिनसहने, कपोल-कल्पित भाग्यमा भरोसा नराख्ने, जातिपाति र धर्मकर्मको भेदभाव खपिनसक्ने, आफ्नो र कुल वा वंशको स्वाभिमानमा कहिल्यै सम्झौता नगर्ने एक ऐतिहासिक समुदायको नाम नै हो दुमी।

के पनि भनेर चिनिन्छन् दुमी ?

'रावा आसपासमा : दुमी खाजाबासमा' भनेर दुमीवस्तीको फैलावट र दुमी वंशको गर्विलो पहिचान त्यसैपनि व्याप्त भइसकेको छ। भलै हालसालै मात्र मुलुकको स्थानीय पुनर्संरचनाले दुमीक्षेत्रलाई छिन्नभिन्न पारेको नै किन नहोस्। सिङ्गे दुमी समुदाय रावाखोला र तापखोला आसपासमा 'रावाखोले राई' मात्र नभएर माक्पाली, बाक्सिले, साक्सिले, चोखुमे, खार्मीले, साबुले, जालपाली, खरबारे, ससर्काली, हाँचेकाली, सोत्माली, आदि नामहरूले समेत सर्वत्र चिनिएकै छन्।

कहाँबाट आएका हुन् त दुमी ?

दुमी थातथलोमा प्रचलित पुख्यौली भनाइमा दुमी पुर्खाहरू खोटाङ जिल्लाको बाक्सिला (पौराणिक नाम 'लाम्दीजा') गाविस अन्तर्गत सिम्पानी गाउँमा रहेको ठूलो र फाँटिलो दुडकुलु 'भेटघाट गर्ने चप्लेटी ढुङ्गा'बाट नै फैलिएका बताइन्छ। खुवालुड (बराहक्षेत्र), साक्सिला, पोखरी हुँदै 'दुडकुलु' (ओढारभित्र)मा आएर रहँदा-बस्दा उनैका सन्तान-दरसन्तानहरू त्यस आसपासमा मौलाउँदै आजको अवस्थासम्म आइपुगेको जनविश्वास रहेको छ।

कहाँ-कहाँ छन् त दुमी ?

खोटाङ जिल्ला अन्तर्गत 'खाजाबासमा' (खार्मी, जालपा, बाक्सिला, सप्तेश्वर, माक्पा)का साथै 'मसुंपा-फेवाहाँ-दिखाने-हौला' (अर्थात् महेश्वरी वा रिब्दुड, सुड्देल, पाथेका, फेदी, बास्पानी, हाँचेका, दिते

तल, खार्ताम्झ, नेर्पा, हौचुर, लामीडाँडा)लाई 'दुमी खुलुखुक्सु' (दुमी थातथलो) मान्न सकिन्छ। यसदेखि बाहेक मुलुकका २० वटा जिल्लाहरूमा दुमीहरू रहेका छन्। प्रवासमा चाहिँ मेचीपारि दार्जीलिङ, कालेबुङ (वा कालिङपोड), खर्साङ, सिक्किम तथा यसका साथै अमेरिका, बेलायत, क्यानडा, ब्रुनाइ, हङकङ, बर्मा, सिङ्गापुर, दुबई, कतार, मलेसिया, आदि मुलुकहरूमा समेत दुमीहरू ठूलै सङ्ख्यामा भेटिन्छन्।

कति सङ्ख्यामा छन् दुमी ?

राष्ट्रिय जनगणना - २०६८को प्रतिवेदनले जनाएअनुसार जम्माजम्मी ७,६३८ (४,०७८ जना महिला अर्थात् ५३.३९% र ३,५६० जना पुरुष अर्थात् ४६.६१%) दुमी जनसङ्ख्या देखाउँछ। २५ थरी किरात राईहरूमध्ये बान्तवा, चामलिङ, कुलुड, थुलुड, साम्पाङ, खालिङ, वाम्बुले, बाहिङ, नाछिरिङ, याम्फुपछिको ११औं स्थानमा दुमी पर्दछ। यद्यपि दुमी संस्था 'दुकिराफ'को आँकलनमा चाहिँ देश-विदेशमा गरी १५ हजारको हाराहारीमा दुमीहरू रहेको बताइन्छ।

भाषाभाषीको आँखामा के कति छन् दुमी ?

दुमी किरात राईले बोल्ने मातृभाषालाई दुमी ब्र/ब 'दुमीभाषा' भनेर चिन्ने गरिन्छ। हालमा चाहिँ दुई हजार सङ्ख्याको हाराहारीमा दुमीवक्ता पाउन सकिन्छ। कतिपय दुमीहरू छरछिमेकका साम्पाङ, थुलुड, कोयु, नाछिरिङ, चाम्लिङ, आदि किराती राई समूहका अन्य भाषाहरू पनि बोल्छन्।

कुन चाहिँ भाषिक समुदायसँग नजिक छ दुमी ?

लेखक स्वयंको पुस्ताको आधारमा एक्काईस पुस्ता अघि तुमसोलीहाङका सुपुत्रद्वय: 'दुमी' र 'नाछिरिङ' थिए भन्ने बुझिन्छ। त्यसरी नै दुमीका तीन छोराहरूमध्ये उन्नाइसौँ पुस्ताअघि दुस्बाबुका छोरा 'खालिङ' र पाथुका छोरा 'कोयु' थिएछन्। जसअनुसार पच्चीस थरी किरात राई भाषिक समुदायहरूमा 'नाछिरिङ' भन्दा 'खालिङ' र 'कोयु' चाहिँ 'दुमी' नजिकका दाजुभाइहरू हुन् भन्न सकिन्छ।

भाषागत रूपमा कस्को नजिक छ त दुमी ?

दुमी भाषाको समाजभाषावैज्ञानिक अध्ययन-०७१ बाट प्राप्त तथ्य एवं स्थानीय लोलीबोलीका आधारमा पनि दुमी नजिकका किरात राई समूहका भाषाहरूमा 'खालिङ' र 'कोयु' नै पर्दछन्। जबकि भौगोलिक आधारमा चाहिँ त्योभन्दा अझ निकटता भने 'थुलुड' र 'साम्पाङ'सँग देखिन्छ।

कहिलेदेखि चिनिदैआएका हुन् दुमी ?

करिब छ सय वर्ष (वा २४ पुस्ता) अघिका किरात पुर्खा खम्बुहाङदेखिको दुमी वंशावलीको पुष्टि भैसकेको छ। जसमा वंशावलीकार (श्री चतुरभक्त दुमी राई)को सोधीखोजीमा (१) खम्बुहाङ, (२) सङ्कुहाङ, (३) तुम्सोलीहाङ, (४) दुमी, (५) रावाड, (६) खाप्चीतेल, (७) डीबुपेल, (८) रुम्पु, (९) मधुआपा, (१०) गान्या, (११) हलक्सु, (१२) खुब्द, (१३) बुताप्सु, (१४) छीवासु, (१५) लोक्तेपा, (१६) हन्जी, (१७) देवा, (१८) बलसुड, (१९) वीरधन, (२०) छोट्टु, (२१) भवीमान, (२२) मनबहादुर, (२३) लाखधन, (२४) नेत्रमणि, (२५) सामसुहाङ (अर्थात् संक्षेपमा खसतुदुराखा-डीरुमगाह-खुबुछिलोहदे-बबिछोभ-मलानेसा-) गरी लेखक स्वयंको पुस्तावलीलाई नमूनाको रूपमा लिन सकिन्छ।

चोला उठिसकेपछि कुन-कुन बलमदेलमा रहन्छन् दुमीहरू ?

दुमी थरभित्रका सात वटा सामेहरू अन्तर्गतका २१ वटा पाछाहरूका बलमदेलहरू: (१) छछुपु-छेकुमा (खबचु, रिप्लचु, जीपुचु, राईचु, तुरचु, छाचुड)को भुताप्सु पहरा, दारेगौडा-चिउरीखर्क; (२) दीक्पा-दीक्पा (हलक्सु, हजुरचु, खारुबु, बलक्पा)को लङ्खु, सप्तेश्वर; (३) बुसुरु-युयुमा (सरचु, हम्मुचु, हरसी, बालक्सु)को साइखा, नेउखा; (४) छछपा-छेकामा (रंकासु, रत्कु, हदी)को साम्फे लु (चिलिमढुङ्गा); (५) ब्राक्सुपा-ब्राक्सुमा (सत्म, दीम्मचु)को लीक्पादेल; (६) धीक्मी-धीखामा (लुप्पो)को नक्ती; र (७) बसपा-बसमा (मुरह)को तुल्सिङटार, सप्तेश्वर, आदि छन्।

किरात दर्शनको व्याख्याता कसलाई मान्दछन् दुमीहरू ?

मुन्दुममा आधारित अकाट्य भनाइ 'रीति नछोडनु, थीति नतोडनु'लाई दुमी आदर्शको रूपमा लिने गरिन्छ। जहाँसम्म पुख्यौली रिखिताको कुरो छ, 'कुलमा कुटुम्ब, काजमा भाइ' भएसिन बिना रीतिथिति वा मौलिकता त समाजले दिशा र गति लिनै कहाँ सक्छ र ! यसर्थ पनि समुदायका सेलेमी-कुबीमी (धामी-बिजुवा), ताया-ताम्कु, मुट्टुमी-पुर्खाले संस्कार-संस्कृतिको संरक्षणको खातिर पनि दुमी भाषामा नै हालसम्म बखान्दै र मानमनितो गर्दै आएका छन्।

'सानुवा चाम्सो तोइसीक्की : नुमुलु लम्सो प्रोइसीक्ती !'
(अचेत्तामा रुमलियाँ : सचेत्तामा अधिसरौं !)

- नीरी ।

ALL INDIA KIRATI KHAMBU RAI ASSOCIATION

REGD. NO: S/ND/395/2014

CENTRAL COMMITTEE

P.B.Road, Near SBI, P.O. & P.S. Kurseong, Darjeeling.

| Ph:9832093474 | 9735901665 |

Ref. No. _____

Date _____

To,
The Editor,
ISILIM

Subject: Message

Dear Madam/Sir,

It was my pleasure and privilege to go through "The ISILIM" Volume 16, Dated: September 2014, (yele tho - 5074), and I was amazed and pleased; because all the contents were by the Rai's, about the Rai's and for the Rai communities.

All the articles were very informative and comprehensible.

The Cover Page design can be further modified and could be made more attractive. (Because gone are the days - when we used to say, "You can't Judge a book, by its cover")

My heartiest Congratulation to the Editorial Board of "ISILIMA" and Best Wishes for the future endeavor.

Thank you,

sd/- Mahesh Rai
Chief Co-Ordinator
All India Kirati Khambu Rai Association

इसीलीमपो तुम्

२०५६ थोबीका लान्हन्यो इसीलीम सक्थोयपाका लाक्थइता ।

तामघरीबी हीतो हीती-खोती मुसो ताम खीस्सी लाना बान्यो गोता ।

नुसानुवाआ दोक्सोकायो आखे मुना माचाम्पोनो म्यो गोता ।

दुमीरदुचुआ छेमछेमआ कोक्कोक्सी आसीइपो यो गोता ।

दुमी पाखालायो मोदुडा मीक्छेनाक्छेकायो आसीइथइताम्डा गोता ।

माम्आ इसीलीम लान्दुवाबी सोगुरीम गोता ।

लाम्लु छीरीयाम्लोबी लान्थन्योम्बी आतेम्बी धीरीयाम्लोबी लाम्पोम गोता ।

मकायो चाप्सी हुक्सा छीरीयाम्लोबी यो लाना चाप्तीये आक्सा लम गोता ।

इसीलीम ताम खीस्सीबीका १९ थोपो छुक्नानीरीम गोता ।

खोयो लास्सीबी चइँ १८पो तुडा छुक्पाचीम गोता ।

ताम खीस्सी दुकिराफ पाचौँ अधिवेशनपोदुबी लान्पोम गोता ।

नुमुलु सर्सा भारा दुमीरदुचुपो साम्फार्सो यो खुचीम गोता ।

मका खी इसीलीम लास्सीबी बुलुताम्सी फ्लक्सा भारा विज्ञापनदाताहाम्बी यो अलनु ना आक्ता ।

हीयोयो इसीलीम मीम्हक्सा भाराचुबी फन्सीकीम मन इसीलीम कीमनाम अलनु वौडा आक्ता ।

हुक्सा सुलाम दुवाबी यो तेसोका डा फ्लमुसो खक्ती आक्सा लम्पोता ।

ताम सुलामबी सुप्तुलु का युडखुलु कायो पाछु फीक्ता ।

अलनु । - सम्पादक

(इसीलीमको भनाइ)

भावार्थ (नेपाली अनुवाद)

२०५६ सालदेखि निकाल्दैआएको इसीलीम दुईवर्षपछि निकाल्दै छौं ।

यसबीचमा अनेक आरोह-अवरोह पार गर्दै यस अड्क प्रस्तुत गर्न लागेका छौं ।

मनज्ञानले देखेरनि भनेभै गर्न नसकिएको पनि पक्कै हो ।

दुमीजनले वेलावेलामा सचेतापूर्वक हामीलाई सोधेका पनि छन् ।

गैरदुमीजनले नि त्यतिकै ख्यालगरी सोधिराख्नु नै भएको छ ।

जुन कुराले इसीलीम प्रकाशनको निरन्तरतामा हौसला बढाएको छ ।

पहिले सरद ऋतुमा निकाल्दै गरेकोमा यसवर्ष बसन्त ऋतुमा निकालेका छौं । र पनि सक्दो आउँदो सरद ऋतुमा पनि निकाल्न सकिन्छकि भन्ने लागेको छ ।

इसीलीम यस अड्कदेखि १९औं वर्षको भैसकेको छ ।

तापनि प्रकाशनको हिसावले चाहिँ १८औं अड्क मात्र हुनगएको छ ।

यो अड्क दुकिराफ पाचौँ अधिवेशनको सन्दर्भमा निकालेका छौं ।

जिज्ञासु हरदुमीजनको उत्साह पनि बढ्दै गएको छ । त्यसैले त इसीलीम प्रकाशनमा आर्थिक सहयोग गरी टेवा पुऱ्याउनुहुने विज्ञापनदाताहरूप्रति आभारी छौं ।

हरबखत इसीलीमलाई सम्भिरहनुहुने सबजनमा फन्सीकीम तथा इसीलीम परिवार कृतज्ञ रहनेछ ।

आगामी अभियानमा पनि यसरी नै साथ सहयोग रहने आशा जागेको छ ।

यस यात्रामा पितृ र प्रकृतिसँग आत्मबल माग्छौं ।

धन्यवाद । - सम्पादक

हार्दिक श्रद्धाञ्जली

दुमी राईहरुको संस्कार संस्कृतिहरुलाई संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न सदा तत्पर रहिरहनु भएका नोक्छो/ताया/पुर्खा हरुको असामयिक निधन भएकोमा दिवंगत आत्माको चिर शान्तीको लागि सुप्तुलु, युङ्खुलु, साखेल, नागिलेम सँग प्रार्थना गर्दै हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दछौं ।

कुति नागिरे नोक्छो
टेक बहादुर मुरह दुमी राई
हल्कुम, बाक्सिला

सेलेमि नोक्छो
आसार माया दुमी राई
गैरीगाउ, बाक्सिला

ताया
मित्र लक्ष्मी राई
हल्कुम, बाक्सिला

बतसुल (ढोले)
घन बहादुर दुमी राई, बाक्सिला

बलहर्क सतम राई
हाचेका, कुमिण्डे

गन्दु माया हदी दुमी राई
दाम्थला

घनशोमा दुमीराई
ऐसेलुखर्क गाउपालिका-७, माक्पा

रेवत माया रङ्कासु दुमी राई
दाम्थला

मनिशोमा हदी दुमीराई
हल्कुम, बाक्सिला

दुमी किरात राई फन्सिकिम तथा इसिलिम परिवार

किरातीहरुको महान चाड साकेला (उभौली)

किरात यले थो ५०७७ को पावन अवसरमा सम्पूर्ण आफन्तजन, इष्टमित्र, वात्तोछारीमा सुप्तुलु, युङ्खुलु, दुङ्कुलु एवम् सुम्निमा पारुहाङ्गले सबैको रक्षा गरुन् ।

किरात राई खेलकुद संघ

महेन्द्र राई
अध्यक्ष
किरात राई खेलकुद संघ

NUMA FAST FOOD
agankhel, Lalitpur, Nepal
Phone: 01-5555898
& Resturant

Pro. Nabin Dumi Rai
Cell: 9851053702

धराने सेकुवा कर्नर

फेमिली रेष्टुरेन्ट एण्ड बार

अनामनगर, काठमाण्डौ

1st
Dharane Sekuwa Corner

बर्थडे तथा गेटटुगेदर पार्टीका लागि शान्त वातावरण, शुद्ध ताजा
स्वादिष्टविभिन्न परिकारको लागि सम्भन्नुहोला ।

8902630

अफिस तथा होम डेलिभरिाको पनि व्यवस्था छ ।